

Broj: 0102- 5278 -1/2024
Podgorica, 27.06.2024.godine

CRNA GORA SKUPŠTINA CRNE GORE	
PRIMLJENO	28.06 2024. GOD.
KLASIFIKACIONI BROJ:	00-72/24-19
VEZA:	
EPA:	284 XXVIII
SKRAĆENICA:	PRILOG

SKUPŠTINA CRNE GORE
Gospodin Andrija Mandić, predsjednik

Uvaženi predsjedniče Skupštine,

U prilogu Vam dostavljamo Izvještaj o radu Centralne banke Crne Gore za 2023. godinu koji se, u skladu sa članom 39 stav 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list CG“, br. 40/10, 6/13, 70/17 i 125/23), dostavlja Skupštini Crne Gore na razmatranje.

Takođe, dostavljamo i Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema za 2023. godinu i Izvještaj o stabilnosti cijena za 2023.godinu, koji se, u skladu sa članom 39 stav 3 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, dostavljaju Skupštini Crne Gore radi informisanja.

U skladu sa članom 71 stav 6 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, u prilogu Vam dostavljamo i Godišnji finansijski izvještaj Centralne banke Crne Gore za 2023. godinu, sa mišljenjem nezavisnog eksternog revizora, radi upoznavanja.

S poštovanjem,

GUVERNERKA

dr Irena Radović

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O RADU 2023. GODINA

Podgorica, 2024. godine

IZDAVAČ	Centralna banka Crne Gore Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 6 81000 Podgorica telefon +382 20/664-997, 664-269
INTERNET STRANICA	http://www.cbcg.me
SAVJET CENTRALNE BANKE	dr Irena Radović, guvernerka dr Nikola Fabris, viceguverner dr Zorica Kalezić, viceguvernerka dr Milorad Jovović Ruždija Tuzović
GRAFIČKA PRIPREMA	Nikola Nikolić
LEKTURA	Jasna Rakočević
ŠTAMPA	„AP Print“ DOO Podgorica
TIRAŽ	100 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

AC	<i>Amortized cost</i> (Amortizovani trošak)	DG ECFIN	<i>Directorate-General for Economic and Financial Affairs</i> (Generalni direktorat za ekonomske i finansijske poslove Evropske komisije)
AD	Akcionarsko društvo	DNS	Platne transakcije koje glase na iznos manji od minimalne vrijednosti platnih transakcija koje moraju biti procesuirane u RTGS sistemu, utvrđenom propisom Centralne banke Crne Gore
AED	Dirham, valuta Ujedinjenih Arapskih Emirata	DLP	<i>Data Loss Prevention</i> (Sistem za prevenciju gubitka podataka)
AIM	<i>Adequate information management in Europe</i> (Adekvatno upravljanje informacijama u Evropi)	DRL	<i>Disaster Recovery Location</i> (lokacija namijenjena za oporavak servisa u slučaju katastrofalnih događaja)
ARIMA	<i>Autoregressive integrated moving average</i> (Autoregresivni integrisani pokretni prosjek)	d.o.o.	Društvo s ograničenom odgovornošću
AQR	<i>Asset Quality Review</i> (Procjena kvaliteta arhive)	EBA	<i>European Banking Authority</i> (Evropska bankarska agencija)
ATM	<i>Automated teller machine</i> (bankomat)	EBA-GL	<i>European Banking Authority Guidelines</i> (Smjernice Evropskog nadzornog tijela za bankarstvo)
BCBS	<i>The Basel Committee on Banking Supervision</i> (Bazelski odbor za nadzor banaka)	EBRD	<i>European Bank for Reconstruction and Development</i> (Evropska banka za obnovu i razvoj)
BDP	Bruto domaći proizvod	ECB	Evropska centralna banka
BI	<i>Business Intelligence</i> (poslovna inteligencija)	ECL	<i>Expected credit losses</i> (očekivani kreditni gubici)
BIMES	Bečki Institut za međunarodne ekonomske studije	EDR	<i>Endpoint Detection and Response</i> (Sistem za zaštitu, detekciju i odgovor)
BIS	<i>The Bank for International Settlements</i> (Banka za međunarodna poravnanja)	EIB	Evropska investiciona banka
bp	Bazni poen	EK	Evropska komisija
BRRD	<i>Bank Recovery and Resolution Directive</i> (Direktiva o oporavku i sanaciji banaka)	EPCG	Elektroprivreda Crne Gore
BRS	Bankarski regulatori i supervizori	ESA	<i>2010 European System of Accounts</i> (Evropski sistem računa)
BSCEE	<i>Banking Supervisors from Central and Eastern Europe</i> (Sekretarijat bankarskih supervizora Centralne i Istočne Evrope)	ESCB	Evropski sistem centralnih banaka
CAD	Kanadski dolar	EU	Evropska unija
CBBiH	Centralna banka Bosne i Hercegovine	EURIBOR	<i>Euro Interbank Offered Rate</i> (Eurska međubankarska stopa)
CBCG	Centralna banka Crne Gore	EUROSTAT	Statistička služba Evropske unije
CDS	<i>Credit Default Swap</i> (svop kreditnog neizvršenja)	EZ	Evropska zajednica
CEBS	<i>Committee of European Banking Supervisors</i> (Odbor evropskih bankarskih kontrolora)	FAO	<i>Food and Agriculture Organization</i> (Organizacija za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija)
CEF	<i>Center for Excellence in Finance</i> (Centar za izvrsnost u finansijama, Ljubljana)	FINSAC	<i>Financial Sector Advisory Center</i> (Savjetodavni centar za finansijski sektor, u okviru Svjetske banke)
CEFTA	<i>Central European Free Trade Agreement</i> (Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini)	GBP	Britanska funta
CKDD	Centralno klirinško depozitarno društvo	GDPR	<i>General Data Protection Regulation</i> (Opšta uredba o zaštiti podataka o ličnosti)
CNAC	<i>Coin National Analysis Center</i> (Nacionalni centar za analizu kovanog novca)	GFI	Godišnji finansijski iskazi
COVID-19	<i>Coronavirus disease 2019</i> (bolest izazvana novim koronavirusom)		
CRPS	Centralni registar privrednih subjekata		
CRR	<i>Capital Requirements Regulation</i> (Uredba o kapitalnim zahtjevima)		

GWh	Gigavat čas	OECD	<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i> (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj)
HE	Hidroelektrana	O/N	<i>Overnight</i> (prekonoćna sredstva na računima)
HICP	<i>Harmonised index of consumer prices</i> (Harmonizovani indeks potrošačkih cijena)	OSV	Ostale sistemski važne kreditne institucije
HNB	Hrvatska narodna banka	PAD	<i>Payment Accounts Directive</i> (Direktiva o plaćanju računa)
HOV	Hartije od vrijednosti	PER	Program ekonomskih reformi
IASB	<i>International Accounting Standards Board</i> (Odbor za međunarodne računovodstvene standarde)	PFMI	<i>Principles for Financial Market Infrastructures</i> (Principi za infrastrukture finansijskog tržišta)
IEC	<i>International Electrotechnical Commission</i> (Međunarodna elektrotehnička komisija)	PKI	<i>Public Key Infrastructure</i> (infrastruktura javnih ključeva)
IKT	Informaciona i komunikaciona tehnologija	POS	<i>Point of sale</i> (terminal koji omogućava plaćanje robe i usluga putem ubacivanja platne kartice)
INFE	<i>International Network on Financial Education</i> (Međunarodna mreža za finansijsku edukaciju)	PP	Procentni poen
IPA	<i>Instrument for Pre-Accession Assistance</i> (Instrument za prepristupnu pomoć namijenjen pružanju podrške zemljama kandidatima, kao i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU)	PPCG	Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji
IRF	Investiciono-razvojni fond	PPEKS	Prosječno ponderisana efektivna kamatna stopa
IS	Informacioni sistem	PPNKS	Prosječno ponderisana nominalna kamatna stopa
ISO	<i>International Organisation for Standardization</i> (Međunarodna organizacija za standardizaciju)	PSD2	<i>Payment Services Directive 2</i> (Direktiva o platnim uslugama na unutrašnjem tržištu)
IT	Informaciona tehnologija	RCC	<i>Regional Cooperation Council</i> (Savjet za regionalnu saradnju)
KYC	<i>Know Your Customer</i> (Upoznaj svog klijenta)	RTGS	<i>Real Time Gross Settlement</i> (platni sistem u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između učesnika po bruto principu u realnom vremenu)
MFI	Mikrokreditna finansijska institucija	SAD	Sjedinjene Američke Države
MFS	Monetarna i finansijska statistika	SDI	Strane direktne investicije
MIP	Međunarodna investiciona pozicija	SDR	<i>Special drawing rights</i> (Specijalna prava vučenja)
MMF	Međunarodni monetarni fond	SEPA	<i>Single Euro Payments Area</i>
MONEYVAL	Komitet eksperata Savjeta Evrope za procjenu mjera iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma	SRB	<i>Single Resoulution Board</i> (Odbor za sanaciju)
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore	SREP	<i>Supervisory Review and Evaluation Process</i> (Nadzorni proces pregleda i evaluacije)
MREL	<i>Minimum Requirement for Own Funds and Eligible Liabilities</i> (Minimalni zahtjev za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama)	SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
MRS	Međunarodni računovodstveni standardi	SWIFT	<i>Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication</i> (Udruženje za međunarodne, međubankarske finansijske telekomunikacije)
MSFI	Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja	TAIEX	<i>Technical Assistance and Information Exchange</i> (instrument tehničke pomoći Evropske komisije)
NAC	<i>National Analysis Center of notes</i> (Nacionalni centar za analizu novčanica)	TE	Termoelektrana
NCC	<i>National Counterfeit Center</i> (Nacionalni centar za borbu protiv falsifikovanja)	UN	Ujedinjene nacije
NGFS	<i>Network for Greening the Financial System</i> (Mreže za ozelenjavanje finansijskog sektora)	UNCTAD	<i>United Nations Conference on Trade and Development</i> (Konferencija Ujedinjenih Nacija o trgovini i razvoju)
NPE	<i>Non-performing exposures</i> (neefikasne izloženosti)	USD	Američki dolar
NSFR	<i>Net Stable Funding Ratio</i> (omjer neto stabilnog financiranja)	WEO	<i>World Economic Outlook</i>
OCI	<i>Other Comprehensive Income</i> (ostali ukupan rezultat)	ZZZCG	Zavod za zapošljavanje Crne Gore

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	7
1. MAKROEKONOMSKI AMBIJENT I STANJE PRIVREDE	11
1.1. Makroekonomski ambijent	13
1.2. Kretanja u bankarskom sistemu i kod drugih pružalaca finansijskih usluga	22
1.2.1. Kretanja kamatnih stopa	25
1.2.2. Kretanja kamatnih stopa IRF-a	29
1.2.3. Kretanja kamatnih stopa MFI	29
1.3. Kretanja u realnom sektoru	30
1.3.1. Kretanja u najvažnijim sektorima crnogorske privrede	30
1.3.2. Pokazatelji realnog sektora dobijeni obradom godišnjih finansijskih iskaza privrednih subjekata za 2022. godinu	32
2. OSTVARIVANJE POLITIKE CENTRALNE BANKE U IZVJEŠTAJNOJ GODINI	35
2.1. Politika Centralne banke Crne Gore u izvještajnoj godini	37
2.2. Aktivnosti na realizaciji politike Centralne banke	42
2.2.1. Monetarna i finansijska stabilnost	42
2.2.2. Nacionalni platni promet	77
2.2.3. Nadgledanje platnih sistema	96
2.2.4. Upravljanje međunarodnim rezervama	97
2.2.5. Aktivnosti trezora	103
2.2.6. Pristupanje EU i saradnja sa međunarodnim finansijskim institucijama	107
2.2.7. Upravljanje ljudskim resursima	112
2.2.8. Odnosi s javnošću i transparentnost	116
2.2.9. Centralna banka kao društveno odgovorna institucija	117
2.3. Aktivnosti Centralne banke Crne Gore iz oblasti podrške efikasnog ostvarivanja osnovnih funkcija Centralne banke	119
2.3.1. Upravljanje rizicima u Centralnoj banci u funkciji ostvarivanja Politike Centralne banke	119
2.3.2. Informaciono-tehnološke aktivnosti Centralne banke u funkciji ostvarivanja Politike Centralne banke	120
2.4. Finansijsko poslovanje Centralne banke Crne Gore u 2023. godini	121
2.4.1. Bilans uspjeha Centralne banke za 2023. godinu	121
2.4.2. Bilans stanja Centralne banke na dan 31. 12. 2023. godine	128
2.4.3. Iskaz o promjenama na kapitalu Centralne banke na 31. 12. 2023. godine	130
3. MAKROEKONOMSKE PROGNOZE ZA 2024. GODINU	131
3.1. Prognoza makroekonomskih indikatora	133
3.1.1. Projekcija kretanja inflacije za 2024. godinu	133
3.1.2. Projekcija bruto domaćeg proizvoda Crne Gore za 2024. godinu	136
3.1.3. Projekcija ostalih makroekonomskih agregata za 2024. godinu	139
4. POLITIKA CENTRALNE BANKE U 2024. GODINI	141
5. PRILOZI	149

UVODNE NAPOMENE

U 2023. godini, Centralna banka Crne Gore poslovala je u izazovnom okruženju koje je obilježio nastavak restriktivne politike globalno relevantnih monetarnih vlasti i eskalacija geopolitičkih tenzija, posebno u vezi sa rusko-ukrajinskim ratom, ali i izbijanjem sukoba na Bliskom istoku. Ova dešavanja imala su značajan uticaj na crnogorsku ekonomiju dominantno kroz dva kanala. Prvo, došlo je do povećanja cijena, dok se drugi kanal odnosio na rast potrošnje u zemlji, što je posljedica povećanog priliva građana Ukrajine i Rusije koji su u Crnoj Gori potražili utočište od ratnih dešavanja. Dodatni podsticaj potrošnji u zemlji dao je porast broja turista, ali i povećanje zarada, penzija i socijalnih davanja. Iako je na temelju uvećanja potrošnje crnogorska ekonomija ostvarila znatno veći ekonomski rast nego što je inicijalno predviđano, on je istovremeno imao i negativan uticaj na povećanje inflatornih pritisaka, premda značajno blažih nego prethodne godine.

Prolongiranje perioda nepovoljnih uslova na finansijskim tržištima bilo je uslovljeno nastavkom restriktivne politike globalno relevantnih monetarnih vlasti. ECB je zadržala fokus na svom osnovnom cilju, spuštanju stope inflacije što je moguće bliže targetiranom nivou od 2% i tokom godine šest puta izvršila povećanje referentnih stopa, za ukupno 2,00 pp. Insistiranje na restriktivnom kursu pokazalo se ispravnim jer je krajem decembra stopa inflacije u eurozoni smanjena na 2,9%. Međutim, ovaj uspjeh postignut je po cijeni izraženog ekonomskog usporavanja u eurozoni, što je odredilo pažljiviji pristup ECB-a daljem povećavanju referentnih stopa.

S obzirom na korišćenje eura kao nacionalne valute i snažnu povezanost sa ekonomijama zemalja eurozone, uticaj restriktivne monetarne politike ECB, kao i trend postepenog ublažavanja inflacije, u potpunosti se prenio i na tržište roba i usluga, odnosno kretanje cijena u Crnoj Gori. Godišnja inflacija je u decembru smanjena na 4,9% (pad za 12,3 pp), između ostalog i zbog smanjenja potrošnje u drugom dijelu godine, usljed postepenog odlaska stranih državljana iz Crne Gore. Povećanje zaposlenosti i neto zarada, kao i rast izvoza usluga i budžetske potrošnje, činili su osnovu godišnjeg rasta BDP-a koji se procjenjuje na 6%. Rast je realizovan zahvaljujući povećanju ekonomskih aktivnosti u uslužnim djelatnostima, prevashodno turizmu, trgovini i saobraćaju, dok je u industriji i građevinarstvu zabilježeno smanjenje.

Centralna banka pažljivo je pratila kretanje inflacije i drugih makroekonomskih indikatora, kao i sve parametre poslovanja bankarskog sistema u Crnoj Gori, imajući u vidu ograničen spektar instrumenata koje, kao neemisiona monetarna ustanova, ima na raspolaganju za ublažavanje inflatornih pritisaka u zemlji. Posebna pažnja bila je posvećena praćenju primjene makroprudencijalnih mjera usmjerenih na očuvanje stabilnosti u bankarskom sektoru. U fokusu aktivnosti Centralne banke, shodno njenim

funkcijama, bio je i nastavak unapređenja regulatornog okvira, sa ciljem njegove dalje harmonizacije s pravnom tekovinom EU, u oblastima bankarskog sektora, platnog prometa, sanacije kreditnih institucija i zaštite prava korisnika potrošačkih kredita. U tom smislu, pripremane su izmjene i dopune Zakona o kreditnim institucijama. Početkom godine otpočela je primjena Zakona o uporedivosti naknada povezanih sa računom za plaćanje potrošača, prebacivanju računa za plaćanje potrošača i računa za plaćanje sa osnovnim uslugama, čime je povećan nivo zaštite potrošača kod ugovaranja i korišćenja računa za plaćanje. Početkom oktobra stupio je na snagu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, kojim se postiže potpuna usklađenost sa zahtjevima Direktive o platnim uslugama (PSD2). Izvršeno je i dodatno usaglašavanje Zakona o sanaciji kreditnih institucija, kao i Zakona o stečaju i likvidaciji banaka u oblasti sanacije kreditnih institucija, dok je u oblasti potrošačkog kreditiranja, u saradnji sa relevantnim institucijama Vlade Crne Gore i uz tehničku podršku IPA 2014 projekta AIM II, pripremljen Nacrt zakona o potrošačkim kreditima. Pored toga, realizovane su intenzivne aktivnosti vezane za procjenu usklađenosti regulatornog i pravnog okvira sa zahtjevima Jedinствене evropske oblasti plaćanja (*Single European Payment Area* – SEPA), uz značajnu tehničku pomoć Svjetske banke. Učlanjenje u SEPA-u predstavlja jedan od strateških ciljeva Centralne banke i Crne Gore na putu ka članstvu u EU.

Na kraju 2023. godine u Crnoj Gori je poslovalo jedanaest banaka, osam mikrokreditnih finansijskih institucija, Investiciono-razvojni fond, jedno lizing društvo, dva faktoring društva i tri društva za otkup potraživanja. U izazovnim ekonomskim i finansijskim, odnosno regulatornim uslovima, bankarski sistem poslovaao je stabilno i profitabilno, uz visoku likvidnost i visoku kapitalizovanost. Posmatrano na godišnjem nivou zabilježen je rast svih ključnih bilansnih pozicija na nivou bankarskog sistema – ukupne aktive (5,15%), ukupnih kredita (11,89%), ukupnih depozita (4,76%) i ukupnog kapitala (21,43%), kao i koeficijenta adekvatnosti kapitala na agregatnom nivou, dok su banke zabilježile i značajno poboljšanje finansijskog rezultata, a zabilježeno je i smanjenje nekvalitetnih kredita.

Platni sistem Centralne banke i platni promet u Crnoj Gori funkcionisali su tokom 2023. godine sigurno i efikasno, uz visok nivo pouzdanosti. To je omogućilo pružanje kvalitetnih i efikasnih usluga platnog prometa korisnicima platnih usluga Centralne banke. Obim ukupno realizovanog platnog prometa povećan je u poređenju sa prethodnom godinom, kako prema broju realizovanih naloga, tako i vrijednosti platnog prometa, povećan je za 9%, odnosno za 20%, a uvećan je i broj platnih institucija, kao i agenata preko kojih su ove institucije pružale usluge platnog prometa.

Centralna banka nastavila je usaglašavanje s novim tehnologijama (fintech), promocija i podsticanje inovacija u domenu digitalnih bankarskih i platnih usluga, uključujući i kroz rad CBCG FinTech Hub-a, kao i finansijska edukacija u oblasti digitalnih bankarskih i platnih servisa. U okviru Projekta izrade Nacionalne fintech strategije, kojim Centralna banka rukovodi sa Vladom Crne Gore, pripremljen je predlog Okvira budućih aktivnosti.

Finansijsko poslovanje bilo je uspješno i u 2023. godini, a neto dobit od 16,27 miliona eura ostvarena je na istorijski najvišem nivou od osnivanja Centralne banke Crne Gore uz nepromijenjenu cjenovnu politiku. Povećanje je ostvareno dominantno po osnovu visokog rasta finansijskih prihoda, kao rezultat izrazitog rasta kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima, ali i kvalitetnog upravljanja međunarodnim rezervama od strane Centralne banke. Međunarodno priznati nezavisni revizor finansijskih izvještaja Centralne banke Crne Gore za 2023. godinu izdao je pozitivno mišljenje na finansijske izvještaje i nije izdao nijednu preporuku na finansijsko poslovanje ove institucije već treću godinu zaredom.

Tokom 2023. godine nastavljena je bliska i uspješna komunikacija sa međunarodnim finansijskim institucijama. Saradnju sa Međunarodnim monetarnim fondom obilježilo je koorganizovanje godišnjeg sastanka Belgijsko-holandske konstituce pri MMF-u i Svjetskoj banci, održanog u Tivtu u saradnji sa Ministarstvom finansija Crne Gore. Tehnička pomoć u oblasti implementacije Zakona o kreditnim institucijama, kao i u oblasti jačanja platnih sistema kroz realizaciju regionalnog projekta „Modernizacija platnih sistema Zapadnog Balkana“, koji finansira Evropska komisija, činila je okosnicu saradnje sa Svjetskom bankom. Odnose sa EBRD-om obilježilo je pokretanje projekta za finansijsko osnaživanje žena, WE Finansijski kodeks (*We Finance Code*), gdje će Centralna banka biti jedan od glavnih nosilaca. U Izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru za 2023. godinu, kao i u Zajedničkim zaključcima godišnjeg Ministarskog dijaloga u okviru Ekonomskog i finansijskog dijaloga između EU i zemalja Zapadnog Balkana i Turske, prepoznat je doprinos Centralne banke procesu EU integracija. Bankarski sistem Crne Gore ocijenjen je kao stabilan i likvidan, sa održanim jakim rezervama kapitala, dok su ključni pokazatelji finansijske stabilnosti poboljšani. Kako je istaknuto u decembarskom Izvještaju MONEYVAL-a, Centralna banka je dala značajan doprinos u sistemu otkrivanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

Očekivani nastavak geopolitičkih i ekonomskih nestabilnosti ukazuje da je neophodno kontinuirano unapređivati uslove za apsorbovanje, prevashodno spoljnih, ali i unutrašnjih šokova. U tom smislu, stvaranje uslova za konzistentno, balansirano i diverzifikovano povećanje domaće proizvodnje roba i usluga, kao i za stabilan i održiv rast domaće tražnje, predstavlja osnovni zadatak kreatora ekonomskih politika u Crnoj Gori u narednom periodu. Imperativni uslov za efektiviranje ovih politika čini sinergetsko djelovanje svih odgovornih aktera u ovom procesu, zasnovano na međunarodnim standardima i najboljim poslovnim praksama, kao i na saradnji sa internacionalnim partnerima. To se prevashodno odnosi na instance i tijela Evropske unije, s obzirom da ispunjenje uslova za što skorije članstvo u Evropskoj uniji predstavlja najvažniji cilj crnogorske spoljne politike.

Važan aspekt budućeg održivog ekonomskog i društvenog razvoja, koji zahtijeva dužnu pažnju svih odgovornih kreatora poslovnih, ekonomskih i društvenih politika, predstavlja „ozelenjavanje“ poslovnih praksi u kreiranju proizvoda i usluga, uključujući i finansijske. Takođe, potrebno je stvarati podsticajne poslovne šanse za osjetljive kategorije poslovnih aktera, poput žena i mladih.

MAKROEKONOMSKI AMBIJENT I STANJE PRIVREDE

01

1.1. Makroekonomski ambijent

I pored visoke uporedne osnove iz prethodne godine, crnogorska ekonomija zabilježila je relativno visok rast BDP-a od (procijenjenih) 6%, uglavnom zahvaljujući privatnoj potrošnji, podržanoj velikim prilivom stranih državljana. Povećanju privatne potrošnje doprinio je i godišnji rast zaposlenosti, odnosno rast neto zarada, dok je registrovana stopa nezaposlenosti značajno smanjena. Rast tražnje smanjivan je tokom godine, što je rezultiralo smanjenjem inflacije, koja je u decembru, mjerena potrošačkim cijenama, iznosila 4,3%.

Povećana domaća tražnja i smanjenje ukupnog crnogorskog izvoza za blizu 6% rezultirali su blagim povećanjem deficita tekućeg računa za 3,29%, prevashodno usljed rasta deficita na računu roba, koji nije uspjelo da amortizuje čak ni značajno povećanje suficita na računu usluga. Neto strane investicije smanjene su za 44,60%, na 433,61 miliona eura, uglavnom usljed pada priliva po osnovu interkompanijskog duga i ulaganja u kompanije i banke, dok je ulaganje u nekretnine povećano. Pozitivno kretanje zabilježeno je kod ukupnog spoljnog duga koji je smanjen za 379,58 miliona eura, što je rezultiralo i smanjenjem njegovog udjela u BDP-u za 26,89 pp na 131,47%.

Crnogorski budžet zabilježio je fiskalni suficit u visini od 0,15% BDP-a. Uprkos smanjenju spoljnog duga, a usljed rasta unutrašnjeg, bruto javni dug države samo je neznatno smanjen. Međunarodne finansijske institucije i Centralna banka Crne Gore (u nastavku: Centralna banka) predviđaju umjereniji rast BDP-a za 2024. godinu.

Bruto domaći proizvod (BDP)

Crnogorska ekonomija je tokom 2023. godine, uprkos visokoj uporednoj osnovi, ostvarila značajne rezultate u odnosu na prethodnu godinu. Najveći doprinos rastu dala je lična potrošnja domaćinstava i izvoz roba i usluga, a došlo je i do oporavka bruto investicija u osnovna sredstva. Povoljnim ekonomskim kretanjima, posebno u dijelu privatne potrošnje, turizmu, sektoru nekretnina, bankarskim parametrima i zaposlenosti¹, doprinio je veliki priliv stranih državljana u Crnu Goru. Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, na osnovu kvartalnih procjena, u ovoj godini zabilježen je realni rast BDP-a od 6,0%², a procijenjeni BDP iznosio je 6.847,12 miliona eura. Rast je ostvaren u sva četiri kvartala i to: u prvom 6,2%, u drugom 6,9%, u trećem 6,6% i u četvrtom 4,3%, u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Osnovni kratkoročni statistički pokazatelji ukazuju na pozitivne trendove u odnosu na prethodnu godinu u sljedećim sektorima: turizmu, trgovini, industrijskoj proizvodnji, većini vidova saobraćaja, kao i u šumarstvu. Evidentirano je i poboljšanje na tržištu rada, sa značajnim rastom broja zaposlenih i smanjenjem broja nezaposlenih.

¹ Izvor: Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2024–2026. godine, januar 2024. godine.

² Preliminarni podaci na osnovu kvartalnih procjena BDP-a. Konačne podatke o BDP-u MONSTAT objavljuje u septembru tekuće za prethodnu godinu, pa će, shodno tome, podaci za 2023. godinu biti objavljeni u septembru 2024. godine.

Nakon ostvarenih značajnih rezultata, u 2024. godini se očekuje umjereniji rast crnogorske ekonomije. Rizike od značajnijeg usporavanja ekonomskog rasta, kako globalno, tako i u Crnoj Gori, potencirao je nastavak postojećih, a početkom godine i stvaranje novih globalnih geopolitičkih tenzija. S druge strane, popuštanje inflatornih pritisaka, kao i usporavanje ekonomskog rasta u eurozoni, rezultirali su već u proljeće 2024. godine najavom popuštanja monetarne politike ECB-a. Međutim, ostaje i dalje neizvjesno da li će američki Fed, čija monetarna politika ima izražen uticaj na globalna finansijska tržišta, slijediti primjer ECB-a, prije svega zbog umjerenijeg usporavanja ekonomskog rasta u SAD-u u odnosu na eurozonu, odnosno opasnosti od ponovnog rasta inflacije nakon eventualnog smanjenja bazičnih kamatnih stopa u toj državi. U ovakvim uslovima očekuje se nastavak otežanih uslova finansiranja, kako na inostranom, tako i na domaćem tržištu. Iz ovih razloga, privatna potrošnja će i u 2024. godini nastaviti da bude jedan od glavnih nosilaca ekonomskog rasta u Crnoj Gori. Tome će pogodovati i planirano povećanje minimalnih penzija, odnosno dijela zarada u javnoj administraciji, dok se rast investicija, sa dugoročnim ekonomskim efektom, očekuje uglavnom kroz državni kapitalni budžet.

Preliminarne projekcije Centralne banke ukazuju da bi stopa BDP-a u 2024. godini trebalo da iznosi 3,6%. Prema prognozama Ministarstva finansija³ iz januara 2024. godine, u narednom trogodišnjem periodu (2024–2026. godine), crnogorska ekonomija će godišnje rasti prosječno po realnoj stopi od 3,2% prema osnovnom scenariju, odnosno 1,6% prema scenariju nižeg rasta (tabela 1.1). Prema istim prognozama domaća potražnja će i dalje biti nosilac rasta “kroz visoku ličnu potrošnju domaćinstava i započinjanje novog investicionog ciklusa, koji će biti stimulisan olakšanjem biznis barijera i regulatornim reformama, kao i politikama zapošljavanja mladih”.

Tabela 1.1

Prognozirane stope rasta BDP-a Crne Gore, 2024–2026. godine, u %						
	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
	2024.	2025.	2026.	2024.	2025.	2026.
Realni rast BDP-a (Ministarstvo finansija) PER	3,8	3,0	2,9	1,4	1,8	1,7

Izvor: Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2024–2026. godine

Prema prognozama većine međunarodnih institucija, koje su objavljene krajem prethodne i početkom 2024. godine, očekuje se rast BDP-a u Crnoj Gori u rasponu od 3,0% do 4,2% (tabela 1.2)⁴, na osnovu procjene umjerenijeg rasta turizma, kao i usporavanja rasta potrošnje, ukoliko ne bude dodatnih priliva nerezidenata.⁵

³ Izvor: Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2024–2026. godine, januar 2024. godine.

⁴ MMF – *World Economic Outlook*, april 2024. godine.
 Svjetska banka – *WESTERN BALKANS regular economic report No. 25 | Spring 2024*, april 2024. godine.
 EBRD – *Regional economic prospects*, maj 2024. godine.
 Evropska komisija – *European Economic Forecast - Spring 2024*, maj 2024. godine.
 Bečki institut – <https://wiiw.ac.at/montenegro-overview-ce-36.html>
 UN – *World Economic Situation and Prospects 2024*, januar 2024. godine.

⁵ MMF: *Staff Concluding Statement of the 2024 Article IV Mission*, februar 2024. godine.

Tabela 1.2

Prognozirane stope rasta BDP-a Crne Gore u 2024. godini, u %						
Institucija	EBRD	MMF	BIMES ⁶	Evropska komisija	Svjetska banka	Ujedinjene nacije
2024.	3,5	3,7	4,2	3,4	3,4	3,0

Izvor: Sajtovi navedenih institucija

Inflacija

Tokom 2023. godine došlo je do usporavanja inflacije u velikom broju država svijeta, pod uticajem višestrukog povećanja referentnih kamatnih stopa vodećih centralnih banaka, stabilizacije na tržištu energenata i smanjenja zastoja u globalnim lancima snabdijevanja. Nastavljen je trend smanjenja međunarodnih cijena hrane, započet sredinom 2022. godine, dok su cijene nafte snižene ispod nivoa koji je zabilježen prije konflikta u Ukrajini. Prema januarskom izvještaju MMF-a⁷ prosječna cijena nafte smanjena je 2023. godine za oko 16% u odnosu na prethodnu godinu. U uporednom periodu, prema podacima Organizacije UN za hranu i poljoprivredu, cjenovni indeks hrane koji prati promjene međunarodnih cijena osnovnih prehrambenih proizvoda, u prosjeku, smanjen je za 13,7%. Ipak, globalna inflacija je i dalje iznad prosjeka zabilježenog u periodu 2010–2019. godine i targeta centralnih banaka. Prema pomenutom izvještaju MMF-a, procjenjuje se da je inflacija u svijetu u 2023. godini iznosila 6,8% (sa 8,7% iz 2022. godine), dok je prema majskim procjenama Evropske komisije⁸ u posmatranoj godini inflacija u EU iznosila 6,4% (sa 9,2%).

Nakon što je 2022. godine u Crnoj Gori zabilježena najveća inflacija od sticanja nezavisnosti (2006. godine), tokom 2023. godine došlo je do postepenog usporavanja rasta potrošačkih cijena. Ipak, usljed eksternih faktora, porasta domaće tražnje i značajnog priliva nerezidenata, potrošačke cijene su i dalje bile na visokom nivou, pa su u periodu januar–decembar 2023. godine, u poređenju sa istim periodom prethodne godine, u prosjeku bile više za 8,6%. Najveći doprinos rastu prosječne godišnje stope inflacije dale su cijene iz kategorija *hrana i bezalkoholna pića* 3,84 pp, *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* 1,38 pp i *odjeća i obuća* 0,82 pp.

Od decembra prethodne godine godišnja stopa rasta potrošačkih cijena imala je opadajući trend do kraja 2023. godine (sa izuzetkom avgusta kada je pod uticajem rasta cijena u kategorijama *hrana i bezalkoholna pića* i *prevoz* zabilježen i najveći mjesečni rast od 1,7%). Godišnja inflacija u decembru 2023. godine, mjerena potrošačkim cijenama, iznosila je 4,3%, dok je mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena iznosila 4,9%.

Najveći doprinos rastu godišnje stope inflacije u decembru dale su cijene iz kategorija *odjeća i obuća* 1,03 pp, *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* 0,76 pp i *hrana i bezalkoholna pića* 0,63 pp. Rast cijena u kategoriji *odjeća i obuća* od 12,8%, najviše je rezultat rasta cijena obuće od 20,0%. Cijene iz kategorije *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* porasle su za 5,6%, najviše zbog rasta cijena čvrstih goriva za 9,3% (od čega se najveći dio odnosi na porast cijena bukovih drva za loženje od 10,2%,

⁶ Bečki institut za međunarodne ekonomske studije (Vienna Institute for International Economic Studies).

⁷ IMF: *World Economic Outlook Update, Moderating Inflation and Steady Growth Open Path to Soft Landing*, januar 2024. godine.

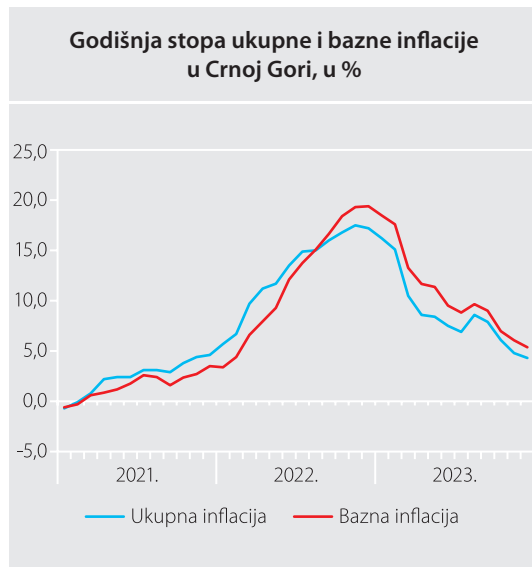
⁸ Izvor: *European Economic Forecast - spring 2024*, maj 2024. godine.

što je značajno imajući u vidu visoku bazu iz decembra prethodne godine kada je godišnji rast iznosio 55,2%), kao i stvarne rente koje plaćaju stanari za primarno boravište za 10,4% (čemu je doprinijela povećana tražnja stranih državljana za stanovima). U kategoriji *hrana i bezalkoholna pića* evidentiran je rast pojedinih grupa proizvoda: riba i morski plodovi 9,4%, meso 9,0%, šećer, džem, med, čokolada i slatkiši 5,9%, hljeb i žitarice 2,8% i povrće 1,8%, dok su smanjene cijene: ulja i masti 17,5%, voća 4,6% i mlijeka, sira i jaja 3,9%.

Nakon antiinflatornih mjera u 2022. godini, koje su se odnosile na smanjenje ključnih poreskih stopa na osnovne prehrambene proizvode, inpute u proizvodnji (akciza na gorivo) i ograničenje pojedinih cijena u trgovinama, tokom 2023. godine Vlada Crne Gore realizovala je dvije akcije za ograničenje rasta inflacije, „Stop inflaciji” i „Stop inflaciji 100+”. Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, u saradnji sa predstavnicima najvećih trgovačkih lanaca u zemlji, sprovelo je ove dvije akcije u periodu od kraja marta do kraja juna, odnosno od početka oktobra do kraja godine. U tom periodu formirane su tzv. „antiinflacione korpe” koje su sadržale prvobitno 25, a zatim preko 100 proizvoda, od kojih je najveći dio iz kategorije hrana i bezalkoholna pića. Cijene su formirane poštujući pravilo ograničenja od 5% na trgovačke marže u maloprodajama i veleprodajama.

Godišnji rast potrošačkih cijena u decembru zabilježen je i u kategorijama: *hoteli i restorani* 13,2% (najviše kao rezultat povećanja cijena usluga smještaja od 15,0%), zatim *ostala dobra i usluge* 5,7%, *alkoholna pića i duvan* 5,6%, *zdravlje* 5,5%, *namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana* 4,6%, *rekreacija i kultura* 3,8%, *obrazovanje* 2,7% i *prevoz* 1,6%, dok su potrošačke cijene u decembru na godišnjem nivou smanjene samo u kategoriji *komunikacije* za 0,3%.

Grafikon 1.1

Izvor: MONSTAT i kalkulacija Centralne banke

Godišnja stopa bazne inflacije u decembru iznosila je 5,4% i bila je viša za 1,1 pp od ukupne godišnje inflacije⁹. Ovo je rezultat rasta cijena gotovo svih grupa prehrambenih proizvoda koji se ne isključuju, kao i cijena ostalih grupa proizvoda koje određuju baznu inflaciju na godišnjem nivou. Tokom svih mjeseci 2023. godine, godišnja stopa bazne inflacije bila je viša od ukupne inflacije (grafikon 1.1). Najveći raspon između ukupne godišnje i bazne inflacije evidentiran je u aprilu usljed promjena cijena određenih proizvoda koji se uključuju u obračun godišnje, ali se ne uključuju u obračun bazne inflacije (npr. cijene pojedinih poljoprivrednih proizvoda, duvana, goriva i maziva i sl.).

Usporavanje inflacije evidentirano je u većini država regiona i EU. Najveća godišnja stopa potrošačkih cijena u decembru 2023. godine od država

⁹ Bazna inflacija koristi se kao indikator trenda dugoročne ili buduće stope inflacije odnosno omogućava razlikovanje između privremenih cijenovnih šokova i dugoročne inflacije. Ukupna godišnja inflacija je pokazatelj prosječne promjene cijena svih proizvoda i usluga koje domaćinstva koriste u svrhu potrošnje. Opširnije u okviru metodologije.

https://www.cbccg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi/publikacije/radne_studije/obracun_bazicne_stope_inflacije.pdf

regiona zabilježena u Srbiji 7,6%, zatim Albaniji 4,0%, Sjevernoj Makedoniji 3,6%, dok je u Bosni i Hercegovini iznosila 2,2%. U istom periodu u Evropskoj uniji godišnja stopa inflacije iznosila je 3,4% i bila je za 7,0 pp manja od godišnje stope iz decembra prethodne godine.

Budžet Crne Gore

Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, ukupni primici¹⁰ budžeta, sa državnim fondovima, u 2023. godini iznosili su 2.901,21 milion eura ili 42,37% procijenjenog BDP-a, od čega se na izvorne prihode odnosilo 88,46% (2.566,40 miliona eura).¹¹ U odnosu na plan¹², izvorni prihodi bili su viši za 5,93%, a za 28,62% u odnosu na prethodnu godinu, što je, prevashodno, rezultat povećanja ostalih prihoda, to jeste prekida hedžing aranžmana iz 2021. godine¹³ i prenosa sredstava naplaćenih od implementacije projekta „Ekonomsko državljanstvo“. Takođe, značajno povećanje je ostvareno kod poreza na dodatu vrijednost, poreza na dobit pravnih lica, akciza, kao i doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje. Povećanja poreskih prihoda rezultat su rasta ekonomske aktivnosti, poboljšanja poreske discipline, uspješne ljetnje turističke sezone, rasta uvoza i inflacije, primjene progresivne stope oporezivanja dobiti, te uspješne primjene Zakona o reprogramu poreskog potraživanja. Rast prihoda od doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje rezultat je uvećanja osnovice za obračun doprinosa zbog povećanja koeficijenta za zarade zaposlenih u javnom sektoru, dok je rast prihoda od akciza rezultat prestanka primjene Odluke o umanjenju iznosa akcize na promet bezolovnog benzina i gasnih ulja, zatim rasta akciza na duvan i duvanske proizvode i uvođenja akcize na proizvode od šećera, kakaa i sladoled.

Ukupni izdaci budžeta¹⁴ u 2023. godini iznosili su 2.868,28 miliona eura ili 41,89% procijenjenog BDP-a. Konsolidovani rashodi budžeta iznosili su 2.556,10 miliona eura, što čini 37,33% BDP-a, i zabilježili su pad od 3,14% u odnosu na planirane, dok su u odnosu na prethodnu godinu bili viši za 13,82%. Najveći rast rashoda (100,50 miliona eura ili 18,53%) u odnosu na prethodnu godinu zabilježen je kod bruto zarada i doprinosa na teret poslodavca, usljed povećanja zarada zaposlenih u javnom sektoru – u prosvjeti, policiji, državnoj upravi, zatim vatrogascima i nemedicinskom osoblju u zdravstvu. Takođe, evidentirana su značajno veća izdvajanja budžetskih sredstva za prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja (83,73 miliona eura ili 17,81%), usljed redovnog i vanrednog usklađivanja penzija, kao i za prava iz oblasti socijalne zaštite (74,59 miliona eura ili 55,13%), shodno uvećanju socijalnih davanja.

¹⁰ Shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti (usvojen krajem februara 2023. godine), primici uključuju izvorne prihode (direktne i indirektne poreze i neporeske prihode), pozajmice i kredite iz domaćih i inostranih izvora, primitke od prodaje imovine i primitke od otplate kredita. Iz izvornih prihoda su isključeni primici od otplate kredita i sada su dio transakcija finansiranja.

¹¹ Procentno učešće svih narednih pokazatelja u ovom Izvještaju odnosi se na procijenjeni BDP za 2023. godinu koji iznosi 6.847,12 miliona eura.

¹² Shodno rebalansu budžeta za 2023. godinu, usvojenom u novembru te godine.

¹³ Crna Gora je u periodu trajanja Ugovora o hedžingu (2021–2023), koji se odnosio na konvertovanje dolarskog u eurski dug, bila u zoni pozitivnog *mark-to-market accounting* (obračunavanje „fer vrijednosti“ obaveze na osnovu trenutne tržišne cijene). Zahvaljujući hedžingu, u uslovima jačanja američkog dolara država je uspjela da, prilikom plaćanja ratâ prema kineskoj Exim banci, ostvari uštedu (23,71 milion eura tokom dvije godine trajanja hedžinga), pa joj je tržišna pozicija u trenutku raskida hedžing aranžmana omogućila da uveća budžetske prihode za oko 60 miliona eura, što je evidentirano u kategoriji „ostali prihodi“.

¹⁴ Shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti (usvojen krajem februara 2023. godine), ukupne izdatke budžeta čine: konsolidovani izdaci, otplate hartija od vrijednosti i kredita rezidentima i nerezidentima, izdaci za kupovinu hartija od vrijednosti i izdaci po osnovu datih pozajmica i kredita.

Suficit budžeta¹⁵ Crne Gore procijenjen je na 10,30 miliona eura ili 0,15% BDP-a, dok je u prethodnoj godini evidentiran gotovinski deficit od 250,36 miliona eura ili 4,23% BDP-a. Takođe, shodno preliminarnim podacima Ministarstva finansija, u 2023. godini evidentiran je i gotovinski suficit javne potrošnje, u iznosu od 41,25 miliona eura ili 0,60% BDP-a, a u prethodnoj godini zabilježen je gotovinski deficit javne potrošnje u iznosu od 251,72 miliona eura ili 4,25% BDP-a.

Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, bruto javni dug¹⁶ Crne Gore, na kraju decembra 2023. godine, iznosio je 4.126,81 milion eura ili 60,27% procijenjenog BDP-a (tabela 1.3) i u odnosu na kraj prethodne godine neznatno je povećan (za 0,60%), usljed rasta unutrašnjeg duga, po osnovu zaduženja kod banaka i emitovanja državnih zapisa.

Neto javni dug¹⁷ Crne Gore, na kraju decembra 2023. godine, iznosio je 3.974,40 miliona eura ili 58,04% procijenjenog BDP-a za 2023. godinu, što predstavlja smanjenje od 9,32 pp. U odnosu na kraj prethodne godine, neto javni dug zabilježio je neznatan pad, dok su depoziti Ministarstva finansija povećani za 40,66 miliona eura ili 36,38%.

U strukturi spoljnog državnog duga posebno mjesto zauzima dug po osnovu emisije euroobveznica (1.750,00 miliona eura), koji čini 49,75% spoljnog duga, dok je kineska Exim banka najveći pojedinačni povjerilac sa 19,40% učešća u spoljnom dugu.

Tabela 1.3

Struktura javnog duga Crne Gore na kraju decembra 2022. i 2023. godine, u mil. eura		
	2022.	2023.
Unutrašnji dug	468,77	542,62
Spoljni dug	3.557,56	3.517,29
Ukupan državni dug (bruto)	4.026,33	4.059,91
Dug jedinica lokalne samouprave	75,89	66,90
Ukupan javni dug (bruto)	4.102,22	4.126,81
Depoziti Ministarstva finansija uključujući i 38.477 unci zlata	111,75	152,41
Ukupan javni dug (neto)	3.990,47	3.974,40
Udio neto javnog duga u BDP	67,36%	58,04%

Izvor: Preliminarni podaci Ministarstva finansija

Planirani suficit tekuće potrošnje, shodno Programu ekonomskih reformi za Crnu Goru 2024–2026, i sa tim u vezi odsustvo zaduživanja za finansiranje budžeta, sa izuzetkom finansiranja kapitalnih pro-

¹⁵ Deficit/suficit budžeta definiše se kao razlika između izvornih prihoda i konsolidovanih rashoda. Podatak o suficitu za 2023. godinu se odnosi na gotovinski suficit (ne uključuje neto obaveze), dok će korigovani suficit biti publikovan kad bude donesen Zakon o završnom računu budžeta za 2023. godinu.

¹⁶ U skladu sa Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti iz 2014. godine, u kvartalnim izvještajima prikazuje se državni dug, dok se u godišnjem izvještaju prikazuje javni dug. Shodno ovom Zakonu, javni dug je definisan kao dug centralnog nivoa države (državni dug) i dug lokalnog nivoa (dug lokalne samouprave). Državni dug obuhvata dug centralne države i dug privrednih društava u većinskom državnom vlasništvu, odnosno više ne uključuje dug lokalnih samouprava kao u periodu prije donošenja ovog Zakona.

¹⁷ Neto javni dug predstavlja bruto javni dug umanjen za depozite Ministarstva finansija.

jekata, kao i nominalni rast BDP-a, mogli bi uticati na tendenciju pada učešća javnog duga u BDP-u u narednom periodu.

Tržište rada

Broj zaposlenih u 2023. godini, prema podacima MONSTAT-a, u prosjeku je iznosio 244.484 i bio je viši za 9,27% u odnosu na prosječan broj zaposlenih u prethodnoj godini. Rast broja zaposlenih u posmatranom periodu zabilježen je u svim sektorima, među kojima je najveći rast zabilježen u sektoru *informisanje i komunikacije* 31,07% i sektoru *poslovanje sa nekretninama* 29,70%, a najmanji u sektoru *državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje* 0,69%.

Prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore prosječan broj registrovanih nezaposlenih lica u 2023. godini iznosio je 40,961, što je za 15,42% manje nego u prethodnoj godini. Najveći broj nezaposlenih lica evidentiran je u januaru (44.786 nezaposlenih), a najmanji u septembru (37.649 nezaposlenih). Ipak, dugoročna nezaposlenost je i dalje prisutna na crnogorskom tržištu rada, što je u određenoj mjeri rezultat dugogodišnje neusklađenosti obrazovnog sistema i tržišta rada, koja dovodi do nesklada ponude i tražnje. Posmatrajući strukturu nezaposlenih prema dužini traženja zaposlenja, prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, zaposlenje preko tri godine traži 18.306 lica ili 45,83% od ukupnog broja nezaposlenih na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore¹⁸.

Registrovana stopa nezaposlenosti je, prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, na kraju 2023. godine iznosila 13,95%¹⁹ i manja je za 3,07²⁰ pp od stope nezaposlenosti na kraju prethodne godine. Prema Anketi o radnoj snazi²¹, koju MONSTAT objavljuje na kvartalnom nivou, u prvom kvartalu zabilježena je stopa nezaposlenosti od 15,46%, u drugom od 12,94%, u trećem 11,79% i u četvrtom kvartalu 12,17%.

Prema podacima MONSTAT-a, prosječna bruto zarada u Crnoj Gori u 2023. godini iznosila je 987 eura, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila 792 eura, i u odnosu na prethodnu godinu porasle su za 11,78%, odnosno 11,24%. Ovaj rast dijelom je rezultat dodatnog povećanja zarada zaposlenima u javnom sektoru u 2023. godini, na već značajan rast ukupnih zarada, zabilježen u prethodnoj godini kao rezultat primjene programa „Evropa sad“.

Platni bilans Crne Gore

U 2023. godini zabilježen je rast deficita tekućeg računa platnog bilansa. Deficit tekućeg računa iznosio je 791,26 miliona eura ili 11,56% procijenjenog BDP-a²², što predstavlja povećanje od 3,29% u odnosu na prethodnu godinu kada je deficit iznosio 766,04 miliona eura ili 12,93% BDP-a. (grafikon 1.2).

¹⁸ Izvor: ZZZCG Mjesečni statistički izvještaj 31. decembar 2023. godine

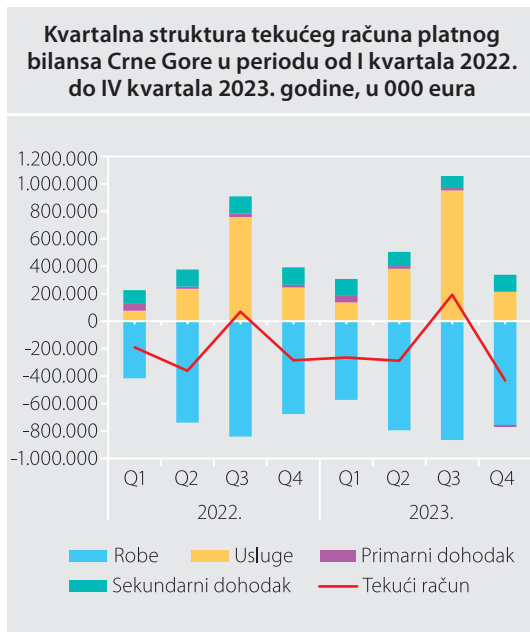
¹⁹ Registrovanu stopu nezaposlenosti izračunava ZZZCG i predstavlja odnos broja registrovanih nezaposlenih lica sa evidencije ZZZCG u datom mjesecu i aktivnog stanovništva (zaposleni+nezaposleni) prema Popisu stanovništva.

²⁰ ZZZ CG revidirao stope nezaposlenosti za 2022. godinu po novoj metodologiji.

²¹ Priručnik o načinu utvrđivanja anketne i registrovane stope nezaposlenosti
[http://monstat.org/userfiles/file/zarade/Prirucnik%20nezaposlenosti%20u%20CG_20_3_2015%20\(1\).pdf](http://monstat.org/userfiles/file/zarade/Prirucnik%20nezaposlenosti%20u%20CG_20_3_2015%20(1).pdf)

²² Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, na osnovu kvartalnih procjena, BDP u 2023. godini je iznosio 6.847,12 miliona eura. Prema konačnim podacima MONSTAT-a BDP u 2022. godini iznosio je 5.924,02 miliona eura.

Grafikon 1.2

Izvor: Centralna banka

Rast deficita dominantno je posljedica povećanja deficita na računu roba, ali i smanjenja suficita na računima primarnih i sekundarnih dohodaka. Na računu usluga ostvareno je povećanje suficita od 28,10% zahvaljujući značajnom rastu prihoda po osnovu potkategorije putovanja i turizma. Suficit na računu usluga iznosio je 24,65% procijenjenog BDP-a, što predstavlja povećanje od 2,41 pp u odnosu na udio iz prethodne godine.

Deficit na računu roba u 2023. godini iznosio je 2.985,66 miliona eura ili 11,82% više nego tokom prethodne godine, usljed povećanja uvoza i pada izvoza roba. Ukupan izvoz roba iznosio je 715,92 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 6,23%. Najveći uticaj na pad izvoza imalo je smanjenje izvoza *obojenih metala* i kategorije *mineralne rude i otpaci metala*. Ukupan uvoz roba iznosio je 3.701,59 miliona eura i bio je za 7,81% veći u odnosu na prethodnu godinu, najvećim dijelom kao rezultat povećanja uvoza *drumskih vozila i medicinskih i farmaceutskih proizvoda*.

Na računu usluga u posmatranom periodu ostvaren je suficit u iznosu od 1.687,67 miliona eura, što je za 28,10% više nego u prethodnoj godini. Ukupni prihodi od usluga iznosili su 2.762,519,23 miliona eura ili za 20,67% više u odnosu na prethodnu godinu, dok su rashodi iznosili 1.074,84 miliona eura (rast od 10,59%). Procijenjeni prihodi od putovanja – turizma iznosili su 1.507,62 miliona eura, što je za 42,94% više nego u uporednom periodu. U posmatranom periodu zabilježeno je povećanje broja noćenja stranih turista, kao i povećanje cijena smještaja. Ukupan deficit roba i usluga smanjen je na godišnjem nivou za 4,04%.

Suficit na računu primarnih dohodaka, u iznosu od 68,40 miliona eura, smanjen je za 42,04% u odnosu na prethodnu godinu, što je doprinijelo uvećanju deficita tekućeg računa. Na pad suficita uticalo je povećanje rashoda, za 35,42%, koji su iznosili 349,83 miliona eura, dok su prihodi povećani, za 11,13%, i iznosili su 418,23 miliona eura. Na računu sekundarnih dohodaka zabilježeno je godišnje smanjenje suficita za 6,45%, koji je ostvaren u iznosu od 438,33 miliona eura. Ukupan priliv transfera u Crnu Goru bio je manji za 2,24% i iznosio je 556,20 miliona eura, pri čemu je najveći priliv zabilježen po osnovu ličnih transfera iz inostranstva, u iznosu od 389,90 miliona eura (odliv u inostranstvo po ovom osnovu iznosio je 57,43 miliona eura), dok je priliv sektora države po osnovu tekuće međunarodne saradnje iznosio 81,21 milion eura i bilježi rast od 40,58%.

Na finansijskom računu u 2023. godini neto strane direktne investicije (SDI) iznosile su 433,61 milion eura i smanjene su za 349,01 miliona eura, odnosno za 44,60% na godišnjem nivou, a činile su 6,33% procijenjenog BDP-a, što predstavlja smanjenje od 6,88 pp. Ovo smanjenje rezultat je godišnjeg pada ukupnog priliva SDI za 289,32 miliona eura (za 25,12%), i to najviše po osnovu interkompanijskog duga, koji je smanjen za 136,62 miliona eura, odnosno po osnovu vlasničkih ulaganja u kompanije i

banke, koje je smanjeno za 124,14 miliona eura. Ukupan priliv SDI iznosio je 862,34 miliona eura, od čega su vlasnička ulaganja iznosila 558,57 miliona eura (pad za 16,34%), a u okviru njih investicije u kompanije i banke iznosile su 95,26 miliona eura (pad od 56,58%), dok su ulaganja u nekretnine iznosila 463,31 milion eura (rast od 3,36%). Priliv SDI u formi interkompanijskog duga iznosio je 264,92 miliona eura i smanjen je za 34,02% u odnosu na uporedni period, dok je preostali priliv po osnovu povlačenja ulaganja rezidenata iz inostranstva iznosio 38,85 miliona eura. Ukupan odliv SDI iznosio je 428,73 miliona eura.

Na računu portfolio investicija zabilježen je neto odliv od 446,01 milion eura. Takođe, u posmatranom periodu realizovan je neto odliv i na računu ostalih investicija u iznosu od 393,99 miliona eura. Kretanja na ovom računu karakteriše smanjenje priliva po osnovu kreditnog zaduženja banaka, dok su ostali sektori i država povećali zaduživanje u odnosu na prethodnu godinu.

Spoljni dug

Prema preliminarnim podacima, ukupan spoljni dug Crne Gore na kraju 2023. godine iznosio je 9.001,84 miliona eura i u odnosu na kraj prethodne godine smanjen je za 379,58 miliona eura usljed smanjenja duga, zabilježenog kod oba sektora, javnog i privatnog. Učešće ukupnog spoljnog duga u BDP-u na kraju 2023. godine iznosio je 131,47% što predstavlja smanjenje za 26,89 pp na godišnjem nivou, više kao rezultat relativnog rasta BDP-a (15,58%) u 2023. godini, nego smanjenja ukupnog spoljnog duga (4,05%).

U strukturi spoljnog duga Crne Gore na kraju 2023. godine 40,21% ili 3.619,33 miliona eura odnosilo se na dug javnog sektora, dok se 59,79% ili 5.382,51 miliona eura odnosilo na dug privatnog sektora. U valutnoj strukturi ukupnog spoljnog duga dominirao je euro sa oko 90% učešća, što rizik zemlje čini relativno niskim imajući u vidu da je euro u Crnoj Gori zvanično sredstvo plaćanja.

Međunarodna investiciona pozicija

Prema preliminarnim podacima na kraju 2023. godine neto međunarodna investiciona pozicija (MIP) Crne Gore iznosila je -7.463,00 miliona eura ili 108,99% procijenjenog BDP. Ukupna potraživanja rezidenata prema inostranstvu iznosila su 4.932,66 miliona eura, dok su obaveze iznosile 12.395,66 miliona eura.

U poređenju sa krajem prethodne godine, negativna neto međunarodna investiciona pozicija smanjena je za 293,03 miliona eura, zbog značajnijeg povećanja finansijskih sredstava (za 473,11 miliona eura). Posmatrajući neto pozicije po investicionim instrumentima (sredstva minus obaveze), preliminarni podaci pokazuju da je u odnosu na isti period prethodne godine zabilježeno smanjenje negativne neto pozicije kod ostalih investicija za 420,47 miliona eura i portfolio investicija za 634,99 miliona eura, dok je neto pozicija kod stranih direktnih investicija povećana za 270,55 miliona eura.

1.2. Kretanja u bankarskom sistemu i kod drugih pružalaca finansijskih usluga

Bankarski sistem u Crnoj Gori poslovao je tokom 2023. godine stabilno i profitabilno, uz visoku likvidnost i dobru kapitalizovanost. Sve ključne bilansne pozicije zabilježile su rast na godišnjem nivou – ukupna aktiva, ukupni krediti, ukupni depoziti i ukupni kapital, kao i koeficijent adekvatnosti kapitala na agregatnom nivou, a banke su zabilježile i značajno povećanje finansijskog rezultata. Dio pozitivnih trendova u crnogorskom bankarstvu predstavlja i blago smanjenje učešća nekvalitetnih kredita i potraživanja u ukupnim kreditima i potraživanjima. Sektor pružalaca finansijskih usluga je tokom 2023. godine takođe poslovao stabilno i profitabilno. Likvidna i kapitalna pozicija su dobre. Na godišnjem nivou došlo je do poboljšanja kvaliteta aktive, profitabilnosti i kapitalizovanosti.

Na kraju 2023. godine u Crnoj Gori poslovalo je 11 banaka. Bankarski sistem u Crnoj Gori karakteriše stabilnost, profitabilnost poslovanja, visoka likvidnost i dobra kapitalizovanost.

U jednogodišnjem uporednom periodu sve ključne bilansne pozicije u crnogorskom bankarskom sistemu ostvaruju rast. Ukupni krediti (bruto krediti i potraživanja od banaka i klijenata) povećani su za 11,89%, ukupna aktiva banaka za 5,15%, ukupni depoziti banaka (sa sredstvima na *escrow* računima) za 4,76%, dok ukupni kapital bilježi rast od 21,43%.

Na kraju decembra 2023. godine učešće nekvalitetnih kredita i potraživanja u ukupnim kreditima i potraživanjima iznosilo je 5,02% i bilo je za 0,69 pp manje u odnosu na nivo ovog pokazatelja u istom periodu prethodne godine (5,71%). Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 30 dana, na dan 31. 12. 2023. godine iznosili su 115 miliona eura, dok su krediti i potraživanja koji kasne preko 90 dana iznosili 91,5 miliona eura (2,81% i 2,23% ukupnih bruto kredita i potraživanja). U odnosu na kraj 2022. godine, kada su iznosili 144,4 miliona eura, krediti koji kasne s otplatom preko 30 dana bilježe smanjenje za 20,39%, dok su krediti koji kasne s otplatom preko 90 dana iznosili 95,3 mil. eura i bilježe smanjenje za 4,03%.

Bruto krediti i potraživanja banaka bez kamata i vremenskih razgraničenja čine 60,81% ukupne aktive i bilježe rast učešća u odnosu na kraj prethodne godine (57,15%). Depoziti značajno premašuju nivo kredita, pri čemu je koeficijent krediti/depoziti iznosio 0,75.

Likvidnost banaka tokom 2023. godine bila je visoka, a ukupna likvidna aktiva banaka smanjena je za 390,7 miliona eura ili za 19,65% na godišnjem nivou i iznosila je 1.597,5 miliona eura. Uprkos smanjenju, učešće likvidne aktive u ukupnoj aktivu je i dalje na visokom nivou i na nivou sistema iznosilo je 23,72% (smanjenje učešća za 7,32 pp), a dnevni i dekadni pokazatelji likvidnosti banaka bili su iznad propisanog minimuma.

Finansijski rezultat na agregatnom nivou bio je pozitivan i banke su u 2023. godini ostvarile dobit u ukupnom iznosu od 146 miliona eura. Na kraju 2023. godine, sve banke u sistemu poslovale su s profitom.

Ukupan kapital banaka na kraju 2023. godine iznosio je 820,3 miliona eura i u odnosu na prethodnu godinu bilježi povećanje od 144,8 miliona eura ili 21,43%. Koeficijent adekvatnosti kapitala na agregatnom nivou iznosio je 20,29% na kraju 2023. godine, dok je u istom periodu prethodne godine iznosio

19,32% (grafikon 1.3), što je značajno iznad zakonom propisanog minimuma od 8%. Regulatorni kapital banaka iznosi 621,9 miliona eura.

Ukupni krediti (bruto krediti i potraživanja od banaka i klijenata) iznosili su 4,095,2 milion eura i bilježe rast u odnosu na prethodnu godinu od 435,1 miliona eura ili 11,89%.

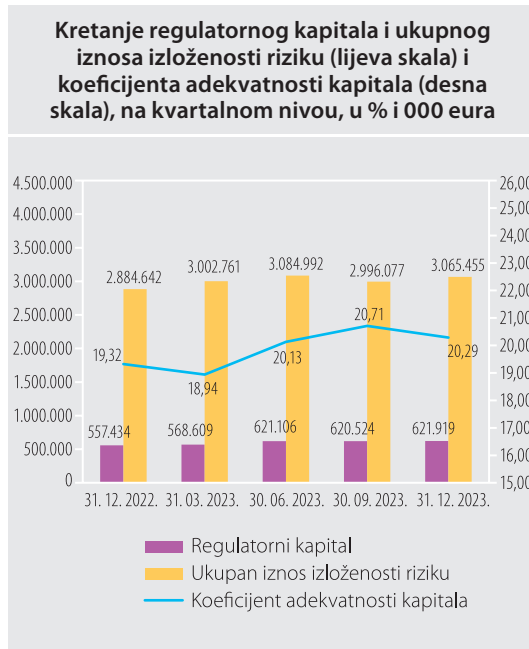
U ročnoj strukturi ukupnih kredita, dugoročni krediti učestvovali su sa 80,51%, a kratkoročni sa 19,49%. Najznačajniji korisnici kredita (87,47%) bili su stanovništvo, privreda i banke-nerezidenti. Na kraju 2023. godine krediti stanovništva iznosili su 1.733,6 miliona eura (42,33% ukupnih kredita), privrede 1.309,1 miliona eura (31,97% ukupnih kredita), i banaka – nerezidenata 539,4 miliona eura (13,17%).

Ukupni depoziti (sa sredstvima na *escrow* računima) u bankama, na kraju 2023. godine, iznosili su 5.473,2 miliona eura i u odnosu na prethodnu godinu povećani su za 4,76%. Depoziti fizičkih lica povećani su za 11,05%, dok depoziti pravnih lica bilježe smanjenje za 0,83%.

Najznačajniji deponenti banaka su sektori stanovništva (49,88%) i privrede (32,10%). Depoziti po viđenju činili su 82,67% (rast učešća za 3,81 pp), a oročeni depoziti 15,04% ukupnih depozita (pad učešća za 0,62 pp), dok su depoziti na *escrow* računima imali učešće od 2,29% (pad učešća za 3,18 pp). U valutnoj strukturi depozita dominiraju depoziti u eurima, dok su depoziti u ostalim valutama predstavljali 4,93% ukupnih depozita (pad od 0,19 pp). Depoziti nerezidenata (pravnih i fizičkih lica sa *escrow* računima) iznosili su 1.290 miliona eura i na godišnjem nivou bilježe pad od 27,9 mil. eura (2,12%), a smanjeno je i njihovo učešće u ukupnim depozitima, za 1,66 pp, i iznosilo je 23,57%.

Na kraju 2023. godine, ukupni depoziti u bankama bili su za 1.378 miliona eura viši nego ukupno odobreni krediti banaka, što ukazuje da su osnovni izvor kreditne aktivnosti domaća sredstva banaka. Posmatrano po djelatnostima rezidentnih pravnih lica, najznačajniji neto štediša bila je djelatnost snabdijevanje električnom energijom, zatim djelatnost informisanje i komunikacije, zatim stručna, naučna i tehnička djelatnost, kao i finansijska djelatnost i djelatnost osiguranja (tabela 1.4). S druge strane, najznačajniji neto korisnici sredstava bila su pravna lica rezidenti koji pripadaju djelatnosti pružanje usluga smještaja i ishrane, zatim državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje, kao i trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla.

Grafikon 1.3

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Tabela 1.4

Kredit i depoziti kod crnogorskih banaka po djelatnostima, na 31. 12. 2023. godine, u 000 eura i u %*					
DJELATNOST	Kredit i potraživanja	%	Ukupno depoziti sa escrow računima	%	Razlika
I Pravna lica - rezidenti	1.676.440	40,94	2.320.777	42,40	644.337
1. Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	20.185	1,20	7.315	0,32	-12.870
2. Vađenje rude i kamena	14.479	0,86	14.361	0,62	-118
3. Prerađivačka industrija	104.074	6,21	90.745	3,91	-13.329
4. Snabdijevanje električnom energijom	19.450	1,16	179.210	7,72	159.760
5. Snabdijevanje vodom	12.167	0,73	15.059	0,65	2.892
6. Građevinarstvo	209.527	12,50	217.457	9,37	7.930
7. Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla	373.739	22,29	353.174	15,22	-20.565
8. Saobraćaj i skladištenje	69.238	4,13	127.324	5,49	58.086
9. Usluge pružanja smještaja i ishrane	264.000	15,75	142.026	6,12	-121.974
10. Informisanje i komunikacije	48.435	2,89	187.323	8,07	138.888
11. Fin. djelatnosti i djelatnosti osiguranja	52.434	3,13	162.792	7,01	110.358
12. Poslovanje nekretninama	59.773	3,57	108.810	4,69	49.037
13. Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	41.653	2,48	163.007	7,02	121.354
14. Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	26.019	1,55	53.963	2,33	27.944
15. Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	309.996	18,49	265.706	11,45	-44.290
16. Obrazovanje	1.130	0,07	38.080	1,64	36.950
17. Zdravstvo i socijalna zaštita	15.927	0,95	24.926	1,07	8.999
18. Umjetnost, zabavne i rekreativne djelatnosti	18.289	1,09	84.000	3,62	65.711
19. Ostale uslužne djelatnosti	15.925	0,95	83.813	3,61	67.888
20. Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca	0	0,00	92	0,00	92
21. Djelatnosti eksternih organizacija i tijela	0	0,00	1594	0,07	1.594
II Fizička lica - rezidenti	1.686.238	41,18	1.862.292	34,03	176.052
III Nerezidenti	732.528	17,89	1.290.108	23,57	557.580
Ukupno (I+II+III)	4.095.206	100,00	5.473.177	100,00	1.377.969

Izvor: Kvartalni podaci banaka

* Procenti koji se odnose na pravna lica prikazuju učešće svake pojedinačne djelatnosti u ukupnom iznosu kredita i potraživanja, odnosno u ukupnom iznosu depozita sa escrow računima pravnih lica.

Kod IRF-a i pružalaca finansijskih usluga čije poslovanje kontroliše Centralna banka, posmatranih ukupno, došlo je do povećanja ukupne aktive za 2,63% ili 14,86 miliona eura (tabela 1.5). Istovremeno, kvalitet aktive je blago poboljšan jer je nekvalitetna aktiva smanjena za 14,13% ili 10,55 miliona eura, a smanjenje je zabilježeno kod svih grupa pružalaca finansijskih usluga. Ukupna potraživanja su smanjena za 3,17%, dok su ukupne obaveze blago povećane za 0,88%. Profitabilnost je na godišnjem nivou značajno poboljšana za 146,07%. Ukupno ostvarena dobit iznosila je 16,29 miliona eura, u poređenju sa 6,62 miliona eura na kraju 2022. godine.

Tabela 1.5

Najvažniji parametri poslovanja IRF-a i pružalaca finansijskih usluga, stanje na kraju godine, u 000 eura i % promjena na godišnjem nivou															
	Ukupna aktiva			Ukupna potraživanja			Nekvalitetna aktiva			Ukupne obaveze			Finansijski rezultat		
	2022.	2023.	%	2022.	2023.	%	2022.	2023.	%	2022.	2023.	%	2022.	2023.	%
IRF	441.708	433.713	-1,81	406.252	369.621	-9,02	43.488	35.723	-17,86	348.400	329.311	-5,48	1.942	9.899	409,73
MFI	74.764	90.126	20,55	73.139	85.233	16,54	5.819	5.360	-7,89	34.546	50.913	47,38	3.832	4.338	13,20
Lizing društva	32.238	40.537	25,74	25.140	35.180	39,94	166	39	-76,51	30.765	39.057	26,95	353	798	126,06
Factoring društva	7.824	8.102	3,55	7.864	7.506	-4,55	281	140	-50,18	6.698	6.588	-1,64	282	446	58,16
Društva za otkup potraživanja	9.367	8.284	-11,56	82.963	78.923	-4,87	24.862	22.808	-8,26	5.535	3.821	-30,97	212	806	280,19
Ukupno:	565.901	580.762	2,63	595.358	576.463	-3,17	74.616	64.070	-14,13	425.944	429.690	0,88	6.621	16.287	145,99

Izvor: Kvartalni podaci IRF-a i pružalaca drugih finansijskih usluga dostavljeni Centralnoj banci

1.2.1. Kretanja kamatnih stopa

Tokom 2023. godine povećane su prosječne ponderisane nominalne i efektivne aktivne kamatne stopa na kratkoročne i dugoročne kredite banaka privatnim preduzećima i građanima, koji predstavljaju dvije najznačajnije kategorije korisnika kredita. Istovremeno, zabilježeno je smanjenje prosječne efektivne ponderisane pasivne kamatne stope na ukupne depozite kod banaka, kako za pravna tako i za fizička lica. Nominalne i efektivne kamatne stope na kredite IRF-a takođe su zabilježile povećanje, dok su prosječne ponderisane efektivne aktivne kamatne stope MFI smanjene kako na ukupne, tako i na novoodobrene kredite.

1.2.1.1. Aktivne kamatne stope banaka

Prosječna ponderisana nominalna kamatna stopa (PPNKS) na ukupne aktivne kredite banaka na dan 31. 12. 2023. godine iznosila je 6,11%, dok je prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa (PPEKS) iznosila 6,59% i bile su veće za 0,66 pp, odnosno 0,67 pp, u odnosu na iste stope na dan 31. 12. 2022. godine (tabela 1.6).²³

²³ Prosječne ponderisane nominalne (PPNKS) i efektivne kamatne stope (PPEKS) banaka na stanje ukupnih kredita dobijene su iz Kreditnog registra na osnovu podataka o stanju nedospjelog duga po pojedinačnim aktivnim kreditima banaka i pripadajućim stopama po svakom pojedinačnom kreditu, o kojima su izvjestile banke na posljednji dan izvještajnog mjeseca.

Tabela 1.6

PPNKS i PPEKS na stanje aktivnih kredita banaka na kraju kvartala, u %										
O P I S	Prosječne ponderisane kamatne stope na godišnjem nivou u %									
	31. 12. 2022.		31. 3. 2023.		30. 6. 2023.		30. 9. 2023.		31. 12. 2023.	
	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS
1. Ponderisane kamatne stope na kratkoročne kredite	3,72	4,28	4,02	4,53	4,28	4,81	4,44	4,99	4,69	5,23
1.1. Preduzeća u većinskom privatnom vlasništvu	4,04	4,66	4,18	4,68	4,38	4,91	4,47	4,99	4,80	5,34
1.2. Građani	4,61	6,46	4,58	6,38	4,69	6,59	4,88	6,69	4,87	7,09
2. Ponderisane kamatne stope na dugoročne kredite	5,57	6,04	5,75	6,26	5,92	6,44	6,01	6,56	6,18	6,66
2.1. Preduzeća u većinskom privatnom vlasništvu	4,41	4,67	4,71	5,01	4,93	5,25	5,04	5,40	5,24	5,50
2.2. Građani	6,50	7,18	6,58	7,31	6,64	7,37	6,69	7,45	6,82	7,53
2.3. Krediti za kupovinu stanova i adaptacija	4,77	5,31	4,88	5,48	4,94	5,53	4,98	5,58	5,14	5,67
3. Ponderisane kamatne stope na ukupne kredite	5,45	5,92	5,66	6,17	5,82	6,34	5,92	6,47	6,11	6,59

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na kratkoročne kredite privatnim preduzećima od 5,34% i građanima od 7,09% bilježe rast od 0,68 pp, odnosno 0,63 pp.

Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na dugoročne kredite privatnim preduzećima je u decembru 2023. godine zabilježila rast od 0,83 pp u odnosu na isti period prethodne godine. Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa dugoročnih kredita građanima u decembru 2023. godine iznosila je 7,53% i bilježi rast od 0,35 pp u odnosu na decembar prethodne godine.

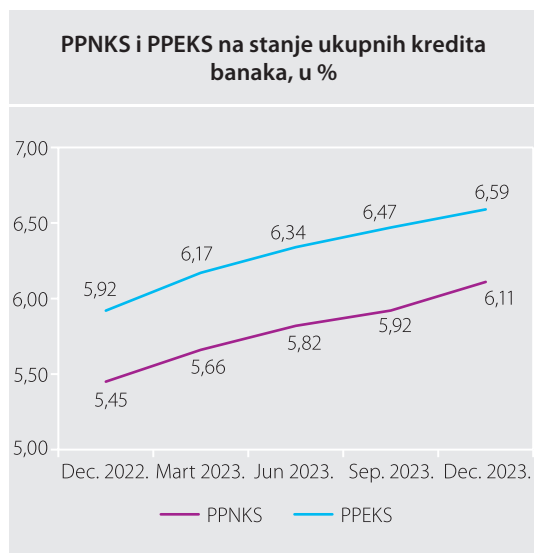
I kod dugoročnih kredita banaka za kupovinu i adaptaciju stanova PPEKS je bilježila rast, pa je u odnosu na isti period prethodne godine, u decembru 2023. godine bila veća za 0,36 pp.

Na grafikonima 1.4, 1.5 i 1.6 prikazano je kretanje prosječnih ponderisanih nominalnih i efektivnih kamatnih stopa na stanje ukupnih kredita i na dugoročne kredite privatnim preduzećima i građanima, kao dvije najznačajnije kategorije korisnika kredita.

Na grafikonu 1.7 prikazano je kretanje prosječnih ponderisanih efektivnih kamatnih stopa na ukupne kredite i novoodobrene kredite banaka²⁴, po mjesecima u periodu od decembra 2022 do decembra 2023. godine.

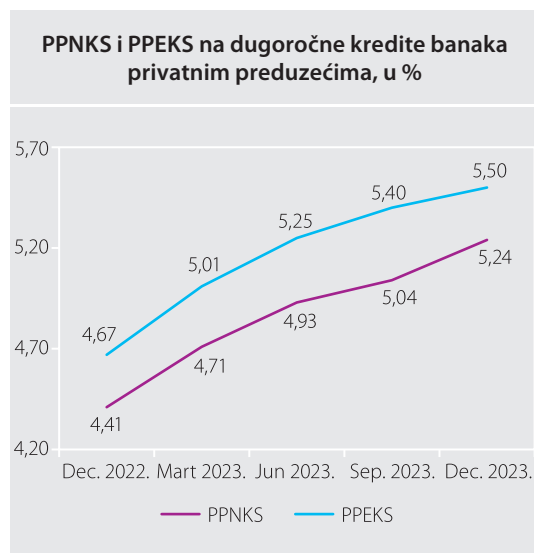
²⁴ Obračun efektivnih kamatnih stopa i njihovo transparentno objavljivanje ima za cilj, pored približavanja međunarodnim standardima i praksama, i sveobuhvatno upoznavanje klijenata banke sa cijenom kredita, a u svrhu lakšeg izbora banke sa povoljnijim uslovima. Efektivna kamatna stopa se obračunava na godišnjem nivou.

Grafikon 1.4

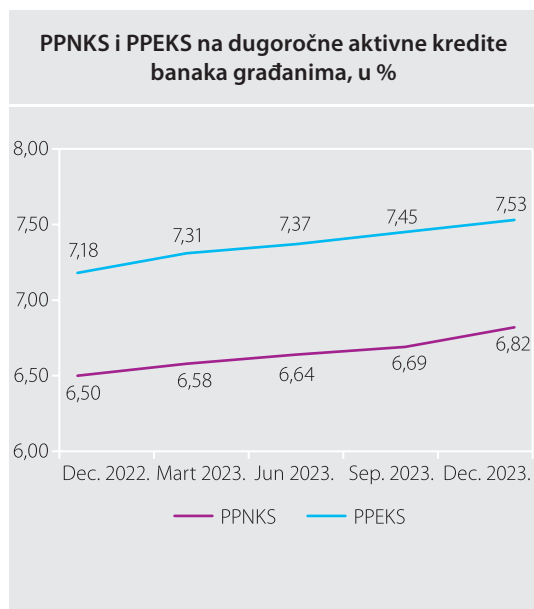
Izvor: Kreditni registar Centralne banke

Grafikon 1.5

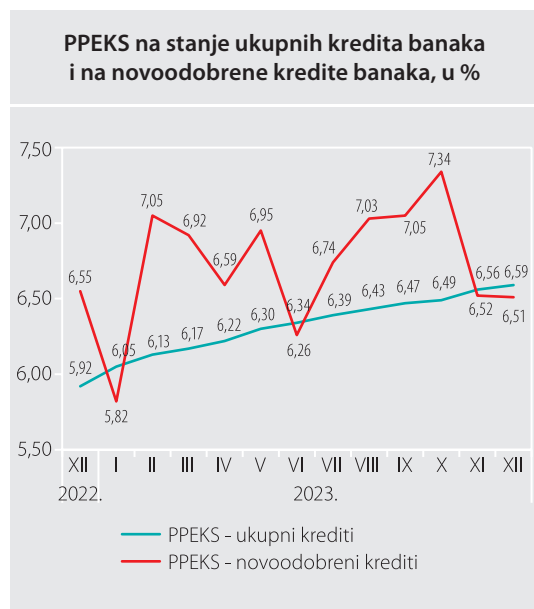
Izvor: Kreditni registar Centralne banke

Grafikon 1.6

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

Grafikon 1.7

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

1.2.1.2. Pasivne kamatne stope banaka

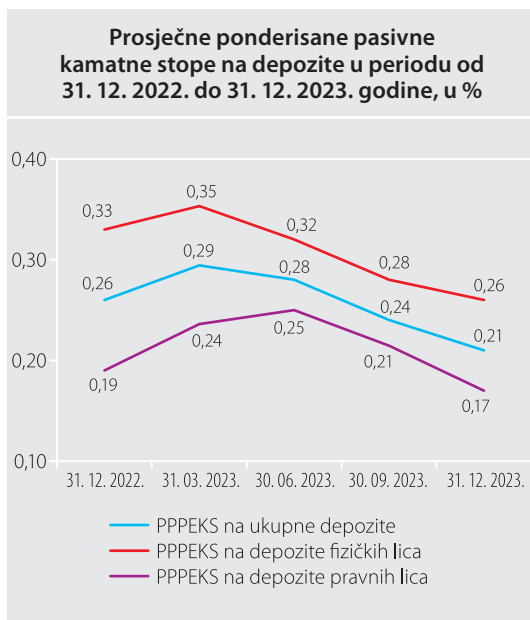
Prema podacima na dan 31. 12. 2023. godine, prosječna efektivna ponderisana pasivna kamatna stopa na ukupne depozite iznosila je 0,21%, na depozite fizičkih lica 0,26%, dok je na depozite pravnih lica iznosila 0,17% (tabela 1.7 i grafikon 1.8). Posmatrano u odnosu na uporedni period prethodne godine, kamatna stopa na ukupne depozite smanjena je za 0,05 pp, pri čemu je kamatna stopa za fizička lica zabilježila pad od 0,07 pp, dok je kamatna stopa za pravna lica zabilježila pad 0,02 pp.

Tabela 1.7

Prosječne ponderisane pasivne kamatne stope na ukupne depozite, stanje na 31. 12. 2023. godine, u %							
OPIS	Depoziti po viđenju	Do 3 mjeseca	Do 1 godine	Do 3 godine	Do 5 godina	Preko 5 godina	Ukupno
PPEKS na ukupne depozite pravnih lica	0,005	0,86	1,22	1,34	1,58	2,11	0,17
PPEKS na ukupne depozite fizičkih lica	0,02	0,43	0,86	1,43	2,21	1,54	0,26
PPEKS na ukupne depozite banaka	0,01	0,61	0,99	1,40	2,10	2,00	0,21

Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

Grafikon 1.8

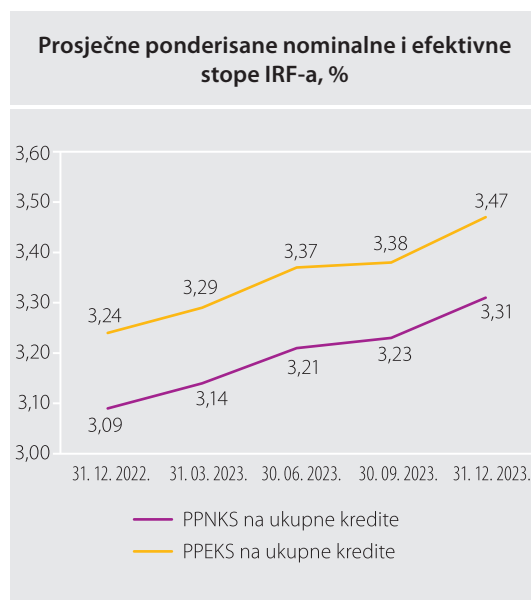
Izvor: Kvartalni izvještaji banaka

1.2.2. Kretanje kamatnih stopa IRF-a

Aktivne kamatne stope Investiciono-razvojnog fonda (IRF) imaju blagi trend rasta (grafikon 1.9). Na dan 31. 12. 2023. godine PPNKS na ukupne kredite iznosila je 3,31% i bila je za 0,22 pp veća u odnosu na nivo ove stope u uporednom periodu prethodne godine, dok je PPEKS na ukupne kredite iznosila 3,47% i bila je za 0,23 pp veća u odnosu na istu stopu prethodne godine.

Kredite fizičkim licima IRF je odobravao po povoljnijoj PPEKS od 3,20% u odnosu na kredite odobrene pravnim licima, po stopi 3,47%. Prosječne ponderisane kamatne stope IRF-a za kredite odobrene za realizaciju investicionih programa (PPEKS 3,45%) bile su povoljnije u odnosu na stope na kredite za likvidnost (PPEKS 4,20%).

Grafikon 1.9

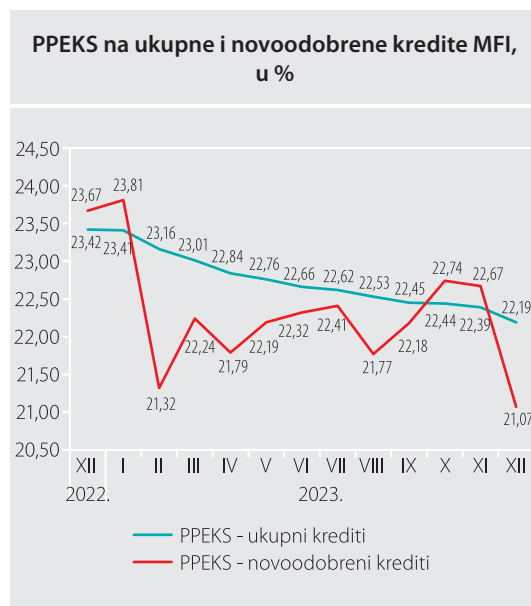
Izvor: Kreditni registar Centralne banke

1.2.3. Kretanje kamatnih stopa MFI

Tokom 2023. godine PPEKS na ukupne kredite mikrokreditnih finansijskih institucija (MFI) imale je blagi trend smanjenja. Na kraju 2023. godine PPEKS iznosila je 22,19% i bila je niža za 1,23 pp u odnosu na istu stopu na kraju prethodne godine (grafikon 1.10).

Istovremeno, PPEKS na novoodobrene kredite MFI u toku decembra 2023. godine je iznosila 21,07% i bila je za 2,60 pp manja od iste stope na novoodobrene kredite iz uporednog perioda prethodne godine (grafikon 1.10). Ove stope su tokom 2023. godine varirale u zavisnosti od iznosa i ročnosti novoodobrenih kredita po mjesecima.

Grafikon 1.10

Izvor: Kreditni registar Centralne banke

1.3. Kretanja u realnom sektoru

1.3.1. Kretanja u najvažnijim sektorima crnogorske privrede

Tokom 2023. godine, prema preliminarnim podacima, došlo je do rasta industrijske proizvodnje za 6,4%, uglavnom zahvaljujući rastu u sektoru snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom, a uprkos padu u sektoru prerađivačke industrije, kojem je najviše doprinijelo smanjenje u oblasti proizvodnje osnovnih metala, kao posljedica prestanka proizvodnje primarnog aluminijuma u Crnoj Gori. Rast je zabilježen i u turizmu, s obzirom na to da je godišnje povećanje broja turista iznosilo 19,66%, odnosno njihovih noćenja 31,87%, što je jedan od uzroka povećanja prometa u trgovini na malo za 15,7%, a povećan je i otkup proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, za 39,4%. U šumarstvu je zabilježeno 28,1% povećanja proizvodnje šumskih sortimenata u državnim šumama. Rast je zabilježen i u većem broju vidova saobraćaja, pri čemu najveći u vazdušnom saobraćaju, u kome je promet putnika na aerodromima povećan za 30,6%, dok je promet robe povećan za 45,3%. Nasuprot tome, negativno kretanje zabilježeno je u građevinarstvu, s obzirom na to da je ukupna vrijednost izvršenih građevinskih radova smanjena za 7,88%, a efektivni časovi rada za 4,04%.

Industrijska proizvodnja u Crnoj Gori u 2023. godini, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, povećana je za 6,4% u odnosu na prethodnu godinu, dijelimično i kao rezultat niske baze iz prethodne godine.²⁵ Pored toga, veoma povoljni hidrološki uslovi u 2023. godini uticali su da rast od 26,2% u sektoru *snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom* najviše doprinese rastu ukupne industrijske proizvodnje. Rast je ostvaren i u sektoru *vađenje ruda i kamena*, za 3,9%, dok je u sektoru *prerađivačka industrija* zabilježen pad od 6,1%. Posmatrano po mjesecima najveći rast industrijske proizvodnje zabilježen je u februaru od 32,2%, a najveći pad u januaru od 30,6% (grafikon 1.11 i tabela 6 u Prilogu 1).

U sektoru *snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom*, koji u ukupnoj industrijskoj proizvodnji učestvuje sa 35,7%, ostvaren je rast proizvodnje od 26,2%, čemu su posebno doprinijeli dobri rezultati rada hidroelektrana²⁶ (HE *Perućica* proizvela je 1.038,96 GWh, što je za 45,17% više u odnosu na prethodnu godinu, a HE *Piva* 932,55 GWh, što predstavlja rast od 66,89%). Proizvodnja u Termoelektrani *Pljevlja* iznosila je 1.522,98 GWh električne energije, što je za 4,73% više u odnosu na prethodnu godinu.

U sektoru *vađenja ruda i kamena*, u 2023. godini, koji u ukupnoj industrijskoj proizvodnji učestvuje sa 9,4%, ostvaren je rast proizvodnje od 3,9% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast u posmatranom periodu ostvaren je u oblasti *vađenje ruda metala* od 17,6%, nakon što je polovinom godine, poslije više od godinu dana, obnovljena eksploatacija rude boksita iz jame Biočki stan. Rast je evidentiran i u oblasti *vađenje uglja* od 7,6%, a kompanija koja realizuje najveći dio eksploatacije ove rude, Rudnik uglja *Pljevlja*, u posmatranom periodu ostvarila je rekordnu proizvodnju od 1,86 miliona tona

²⁵ Nizak nivo industrijske proizvodnje u 2022. godini bio je posljedice loših rezultata zabilježenih te godine u sektoru snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom usljed dugog sušnog perioda kako u većem dijelu Evrope tako i u Crnoj Gori. Tokom 2022. godine zabilježena je najveća suša u poslednjih 500 godina u Evropi, najsušnije ljeto u Kini u poslednjih 60 godina, dok se prema podacima američkog sistema za praćenje suše (*U.S. Drought Monitor*) oko 80% država SAD-a suočilo sa najvećom sušom od perioda uspostavljanja njihovog sistema praćenja (2000. godine).

²⁶ Izvor: Ministarstvo energetike i rudarstva - *Izvještaj o realizaciji energetske bilansa za 2023. godinu*, mart 2024. godine

uglja, što predstavlja povećanje od 8,1% u odnosu na prethodnu godinu²⁷. S druge strane, u oblasti *ostalo rudarstvo*²⁸, koje u ukupnoj industrijskoj proizvodnji učestvuje sa 1,7%, evidentiran je pad od 32,9%,

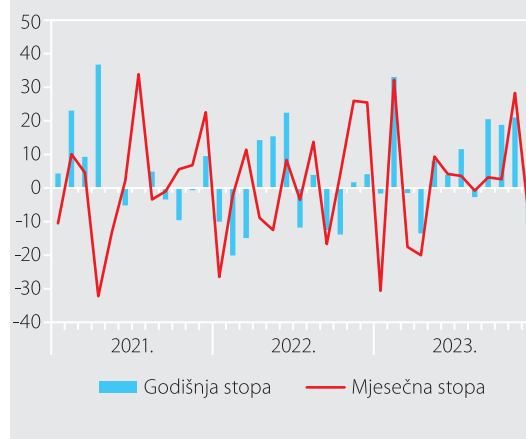
Nakon pozitivnih rezultata u prethodnoj godini u sektoru *prerađivačke industrije*, koja u ukupnoj industrijskoj proizvodnji učestvuje sa 54,9%, u posmatranoj godini zabilježen je pad proizvodnje od 6,1%. Pri tome, pad je evidentiran u sedam oblasti koje čine 24,2% ukupne industrijske proizvodnje. Najveći pad od 49,6% zabilježen je u oblasti *proizvodnja osnovnih metala*. To je direktna posljedica gašenja preostalih 12 čelija u pogonu elektrolize Kombinanta aluminijuma iz Podgorice, čime je nakon 52 godine prestala proizvodnja primarnog aluminijuma u Crnoj Gori, dok su preostali da rade samo pogoni za proizvodnju bileta-trupaca i silumina-legura za čije će se potrebe aluminijum uvoziti. Najmanji pad proizvodnje od 2,6%, zabilježen je kod *proizvodnje proizvoda od gume i plastike*. Istovremeno, u sedam oblasti prerađivačke industrije, koje čine 30,6% ukupne industrijske proizvodnje, zabilježen je rast proizvodnje. Najveći rast zabilježen je u oblasti *proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i preparata* 30,8%, dok je najmanji rast zabilježen je u oblasti *proizvodnja odjevnih predmeta* 1,7%.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, Crnu Goru je tokom 2023. godine posjetilo 2,61 miliona **turista**, što je za 19,66% više u odnosu na prethodnu godinu, a za svega 1,21% manje od broja turista koji su posjetili Crnu Goru u predkriznoj i rekordnoj 2019. godini. U istom periodu ostvareno je 16,39 miliona noćenja, što predstavlja rast od 31,87% u odnosu na 2022. godinu, odnosno za 13,37% više u odnosu na pretpandemijski period. Od ukupnog broja noćenja, domaći turisti realizovali su 0,61 miliona noćenja ili 8,78% više nego u prethodnoj godini, dok su strani turisti realizovali 15,78 miliona noćenja, što predstavlja godišnji rast od 32,96%. U strukturi noćenja stranih turista u ukupnim noćenjima, najzastupljeniji su bili turisti iz Rusije (22,68%), Srbije (20,73%), Bosne i Hercegovine (8,15%), Njemačke (4,69%), Ukrajine (3,93%), Kosova (3,46%), Poljske (2,80%), Ujedinjenog Kraljevstva (2,78%) i Turske (2,75%).

U 2023. godini, prema podacima MONSTAT-a, proizvedeno je ukupno 344,018 m³, **šumskih sortimenata u državnim šumama**²⁹ što predstavlja rast od 28,1%³⁰ u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 1.11

Kretanje mjesečne i godišnje stope industrijske proizvodnje u Crnoj Gori, u %

Izvor: MONSTAT

²⁷ Više na linku: <https://energetika.news/crna-gora-rekordna-proizvodnja-u-rudniku-uglja-pljevlja-u-2023/>

²⁸ Ova djelatnost prema klasifikaciji djelatnosti obuhvata vađenje ruda i kamena u rudnicima, šljunkarama, kamenolomima, solanama itd.

²⁹ Ukupnu proizvodnju šumskih sortimenata MONSTAT objavljuje krajem 2024. godine.

³⁰ Iskazano ponderisanim indeksom.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, ukupna vrijednost izvršenih **građevinskih radova** tokom 2023. godine iznosila je 634,38 miliona eura, što je za 7,88% manje u odnosu na prethodnu godinu. Građevinska aktivnost mjerena efektivnim časovima rada, u istom periodu iznosila je 17,39 miliona eura, što predstavlja godišnje smanjenje od 4,04%.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, rezultati ostvareni u oblasti **saobraćaja** u 2023. godini pokazuju pozitivne trendove u većini segmenata. U drumskom saobraćaju prevezeno je 8,4%³¹ više putnika nego u prethodnoj godini, dok je prevoz robe bio veći za 9,8%³². U željezničkom saobraćaju prevoz putnika bio je veći za 9,8%³³, dok je prevoz robe bio manji za 17,2%³⁴. U vazdušnom saobraćaju prevezeno je 30,6% više putnika na aerodromima, dok je promet robe na aerodromima povećan za 45,3%. Ukupni promet robe u lukama iznosio je 2,41 miliona tona i bio je manji za 17,7% u poređenju sa prethodnom godinom, od čega se na izvoz odnosilo 58,5%, a na uvoz 41,5%. Izvoz je u ovom periodu smanjen za 22,9%, a uvoz za 9,2%.

Ukupan promet u **trgovini na malo** u 2023. godini u tekućim cijenama, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, bio je veći za 15,7% u odnosu na promet ostvaren u prethodnoj godini, dok su prodaja i otkup proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u istom periodu bili viši za 39,4%.

1.3.2. Pokazatelji realnog sektora dobijeni obradom godišnjih finansijskih iskaza privrednih subjekata za 2022. godinu³⁵

Makroagregiranjem godišnjih finansijskih iskaza (GFI) za 2022. godinu za 36.183 privredna subjekta dobijeni su rezultati koji ukazuju na godišnji rast, za više od 4,3 puta, pozitivnog neto sveobuhvatnog rezultata (dobitka), koji je iznosio 565,23 miliona eura. Ostvaren je pozitivan poslovni bruto rezultat (dobitak) u iznosu od 775,21 milion eura, što je preko 2,1 puta više nego prethodne godine. Iako je zabilježen negativan finansijski rezultat, zabilježeno je njegovo poboljšanje, s obzirom na to da je smanjen za 37,70%, pa je negativan rezultat (gubitak) iznosio 115,72 miliona eura. Posmatrano po sektorima, pozitivan neto sveobuhvatni rezultat ostvaren je kod 13 od ukupno 20 sektora.

Centralna banka izvršila je obradu i makroagregiranje bilansnih podataka iz godišnjih finansijskih iskaza (GFI)³⁶ za 2022. godinu, koje su 36.183 privredna subjekta³⁷ Crne Gore dostavila Poreskoj upravi Crne Gore (ranije Uprava prihoda i carina), do 28. juna 2023. godine. Poreska uprava dostavila je Centralnoj banci elektronskim putem 36.014 iskaza o ukupnom rezultatu (bilansa uspjeha) i 35.868

³¹ Izraženo preko broja prevezenih putnika, a preko putničkih km prevoza putnika iznosio je 1,0%.

³² Izraženo preko prevezene robe u hiljadama tona, a preko tonskih km rast prevoza robe iznosio je 9,4%.

³³ Izraženo preko prevezenih putnika, a preko putničkih kilometara povećanje od 30,9%.

³⁴ Izraženo preko hiljada tona, a izraženo tonskim kilometrima smanjenje je iznosilo 13,6%.

³⁵ Polazeći od rokova dostavljanja Poreskoj upravi i vremena potrebnog za njihovu obradu, u Godišnjem izvještaju o radu Centralne banke prikazuju se pokazatelji obrade godišnjih finansijskih iskaza za prethodnu godinu.

³⁶ Projekat obade GFI za 2022. godinu realizovan je u skladu sa Memorandumom o saradnji br: 12-2041/1 od 08. 04. 2014. godine potpisanim između Centralne banke Crne Gore i Poreske uprave.

³⁷ Pod ovim se podrazumijevaju: AD, DOO, OD, KD, preduzetnici, dio stranog društva, NVO i ostali oblici privrednih subjekata koji obavljaju privrednu djelatnost.

iskaza o finansijskoj poziciji (bilansa stanja) privrednih subjekata iz Crne Gore³⁸. Ukupan broj preuzetih GFI od Poreske uprave povećan je za 12,9 % u odnosu na prethodnu godinu. S obzirom na to da je ukupan broj preuzetih GFI, kao i ranijih godina, manji u odnosu na ukupan broj privrednih subjekata registrovanih u Centralnom registru privrednih subjekata (CRPS), obveznika za dostavljanje GFI, to se bilansni makroagregati privrednih subjekata Crne Gore dobijeni na osnovu obrade GFI za 2022. godinu, mogu smatrati samo uslovno reprezentativnim za crnogorsku ekonomiju.

Obradom i agregiranjem bilansnih podataka iz GFI dobijeni su kumulativni podaci na nivou Crne Gore, opština, sektora, oblasti, grana i grupa, kao i drugi bilansni makroagregati za 2022. godinu.

Kumulativni podaci dobijeni agregiranjem podataka iz iskaza o ukupnom rezultatu pokazuju da je crnogorska privreda u 2022. godini ostvarila pozitivan neto sveobuhvatni rezultat (dobitak) u iznosu od 565,23 miliona eura, što je preko 4,3 puta više u odnosu na 2021. godinu³⁹ (129,78 miliona eura).

Ukupni prihodi u 2022. godini ostvareni su u iznosu od 13,03 milijarde eura i povećani su za 28,96%⁴⁰ u odnosu na prethodnu godinu (kada su iznosili 10,11 milijardi eura), dok su ukupni rashodi u istom periodu iznosili 12,37 milijardi eura, što predstavlja godišnje povećanje od 24,66% (9,93 milijarde eura u prethodnoj godini).

Poslovni prihodi iznosili su 12,86 milijardi eura, što je za 28,55% više nego u prethodnoj godini (10,0 milijardi eura). Poslovni rashodi iznosili su 12,08 milijardi eura, odnosno 25,38% više nego u 2021. godini (kada su iznosili 9,64 milijarde eura).

Poslovni (bruto) rezultat bio je pozitivan i iznosio je 775,21 milion eura, što je preko 2,1 puta više nego prethodne godine (kada je iznosio 366,0 miliona eura).

Finansijski prihodi iznosili su 174,39 miliona eura, a finansijski rashodi 290,11 miliona eura, pa je finansijski rezultat u posmatranom periodu bio negativan, odnosno zabilježen je gubitak u iznosu od 115,72 miliona eura, što je za 37,70% manje u odnosu na prethodnu godinu (185,74 miliona eura).

Poreski rashod perioda iznosio je 133,05 miliona eura i povećan je za 77,33% u odnosu na prethodnu godinu (75,03 miliona eura).

Na bilansnoj poziciji Dobitak ili gubitak nakon oporezivanja zabilježen je pozitivan rezultat, odnosno dobitak u iznosu od 526,14 miliona eura, što je preko 4,8 puta više nego u prethodnoj godini kada je iznosio 107,64 miliona eura.

³⁸ Broj iskaza koje je Poreska uprava dostavila Centralnoj banci manji je od ukupnog broja iskaza koje su privredni subjekti Poreskoj upravi iz razloga što pojedini privredni subjekti nijesu dostavili sve iskaze koje su po Zakonu o računovodstvu obavezni da dostave (iskaz o ukupnom rezultatu, odnosno bilans uspjeha, iskaz o finansijskoj poziciji, odnosno bilansa stanja, iskaz o tokovima gotovine i iskaz o promjenama na kapitalu, te statistički aneks), već samo neke od njih. Centralna banka vrši makroagregiranje podataka samo iz iskaza o ukupnom rezultatu i iz iskaza o finansijskoj poziciji, dok su pojedini privredni subjekti Poreskoj upravi dostavili samo iskaz o tokovima gotovine i/ili iskaz o promjenama na kapitalu.

³⁹ Svi podaci za 2021. godinu predstavljaju agregat kolone „prethodna godina“ Iskaza o ukupnom rezultatu za 2022. godinu, koji su preuzeti i obrađeni.

⁴⁰ Eventualne razlike između prikazanih procentualnih stopa i onih koji se dobijaju iz nominalnih brojeva na koje se ti procenti odnose posljedica su zaokruživanja nominalnih brojeva na dvije decimale.

Na poziciji Bruto rezultat drugih stavki rezultata (povezanih sa kapitalom) u posmatranoj godini iskazan je pozitivan rezultat u iznosu od 41,23 miliona eura, što je za 84,16% više u odnosu na prethodnu godinu (kada je iznosio 22,39 miliona eura). Na ovakav rast opredjeljujuće je uticalo kretanje *promjena revalorizacionih rezervi po osnovu nekretnina, postrojenja, opreme, nematerijalnih ulaganja i bioloških sredstava*, koje su iznosile 32,93 miliona, odnosno, preko tri puta više nego u prethodnoj godini. Smanjenje rezultata zabilježeno je na bilansnoj poziciji *promjene aktuarskih dobitaka i gubitaka po osnovu planova definisanih naknada aktuarskih dobitaka (ili gubitaka) u vezi sa definisanim planovima penzionih naknada* (11,35%) i *promjene nerealizovanih dobitaka i gubitaka po osnovu ulaganja u vlasničke instrumente kapitala* (71,11%).

Sektorska analiza poslovanja crnogorske privrede u 2022. godini pokazuje da je pozitivan neto sveobuhvatni rezultat ostvaren kod 13 od ukupno 20 sektora⁴¹ (tabela 7 u Prilogu 1). Pozitivan rezultat i njegov rast bilježe sektori: *prerađivačka industrija, trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala, saobraćaj i skladištenje, informisanje i komunikacije, stručne, naučne i tehničke djelatnosti, administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti, državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje, obrazovanje i ostale uslužne djelatnosti*. Takođe, pozitivan neto sveobuhvatni rezultat u posmatranom periodu zabilježen je u sektoru *umjetnost, zabava i rekreacija*, kod kojeg je u prethodnoj godini zabilježen gubitak. Smanjenje pozitivnog neto sveobuhvatnog rezultata u odnosu na prethodnu godinu bilježe sektori: *snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija, finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja*⁴² i *zdravstvena i socijalna zaštita*.

Preostali sektori zabilježili su negativan neto sveobuhvatni rezultat, odnosno gubitak. Najveće gubitke i njihovo značajno smanjenje u odnosu na 2021. godinu bilježe sektori: *usluge smještaja i ishrane* (18,86 miliona eura)⁴³, *poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo* (12,96 miliona eura), *poslovanje nekretninama* (7,77 miliona eura), *vađenje ruda i kamena* (7,03 miliona eura) i *građevinarstvo* (6,36 miliona eura). Gubitak je zabilježen i kod sektora *snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti* (1,22 miliona eura), kod kojeg je u 2021. godini ostvaren pozitivan neto sveobuhvatni rezultat (3,79 miliona eura). Povećanje gubitka bilježi samo sektor *djelatnost eksteritorijalnih organizacija i tijela koji nema veliko učešće u sektorskoj strukturi*.

⁴¹ Neki privredni subjekti prilikom predaje GFI dostavljaju šifre djelatnosti koje nijesu usklađene sa izvornom registarskom bazom, što može uticati na agregate pojedinih sektora. Za analizu je korištena baza CRPS-a sa šiframa djelatnosti na kraju 2022. godine, imajući u vidu da se dešava da neki privredni subjekti mijenjaju djelatnost tokom godine.

⁴² Ne uključuje banke i MFI.

⁴³ Negativan rezultat u ovom sektoru najvećim dijelom rezultat je gubitaka, dijelom dugogodišnjih, u svega nekoliko privrednih društava.

**OSTVARIVANJE POLITIKE
CENTRALNE BANKE U
IZVJEŠTAJNOJ GODINI**

02

2.1. Politika Centralne banke Crne Gore u izvještajnoj godini

Na osnovu člana 44 stav 2 tačka 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list CG“, br. 40/10, 6/13 i 70/17), Savjet Centralne banke Crne Gore, na sjednici od 30. novembra 2022. godine, utvrdio je

POLITIKU CENTRALNE BANKE CRNE GORE U 2023. GODINI

I U skladu sa ustavnim odgovornostima za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema, poštujući zakonom utvrđenu nezavisnost, Centralna banka Crne Gore (u daljem tekstu: Centralna banka) će, u cilju ostvarivanja utvrđenih odgovornosti i ovlašćenja, u 2023. godini:

1. Voditi politiku očuvanja monetarne i finansijske stabilnosti, koristeći raspoložive instrumente i mjere iz svoje nadležnosti u cilju očuvanja stabilnosti finansijskog sistema, a naročito stabilnosti, sigurnosti i otpornosti bankarskog sektora. Nastaviti sa praćenjem efekata privremenih mjera donesenih sa ciljem ublažavanja negativnih uticaja pandemije COVID 19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem, kao i blagovremenog prilagođavanja ovih mjera. Radi podsticanja i očuvanja monetarne stabilnosti, vodiće aktivnu politiku obavezne rezerve zasnovanu na ocjeni efektivnosti i efikasnosti primjene postojećih rješenja. Pratiće efekte uvedenih monetarnih i makroprudencijalnih mjera i, po potrebi, pristupiti implementaciji drugih instrumenata monetarne i makroprudencijalne politike. Radi podsticanja i očuvanja finansijske stabilnosti, sprovodiće makroekonomska i finansijska istraživanja i prognoze, razvijaće strukturni makroekonomski model Crne Gore, unapređivaće indikatore za ocjenu stanja finansijske stabilnosti i prevenciju pojave sistemskih rizika, kao i okvir za djelovanje u uslovima finansijske krize. Podstićaće i predlagati primjenu međunarodnih/evropskih regulatornih standarda i najboljih praksi u oblasti finansijske stabilnosti i monetarne politike. Podržavaće izradu i publikovanje naučnih i stručnih radova na aktuelne teme iz oblasti makroekonomije, centralnog bankarstva i finansijske stabilnosti.
2. Sprovoditi aktivnosti na praćenju implementacije Zakona o kreditnim institucijama i podzakonskih akata za sprovođenje tog zakona, uz kontinuirano pružanje pomoći kreditnim institucijama u procesu njihove primjene. Uporedo će se raditi i na pripremi izmjena i dopuna pomenutog zakona i podzakonske regulative. U cilju daljeg unapređenja regulatornog okvira za oblast poslovanja pružalaca finansijskih usluga izvršiće se analiza postojeće regulative, kao i aktivnosti na eventualnoj pripremi izmjena i dopuna Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima i podzakonske regulative. Nastaviće sa praćenjem efekata i primjenom Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima čiji je cilj održavanje, odnosno povećanje otpornosti finansijskog sistema i održivog finansiranja fizičkih lica. Registar zaduženja pojedinih lica prema kreditnim institucijama i drugim licima utvrđenim zakonom i propisom Centralne banke (Kreditni registar) i dalje

će se unapređivati. Kreirće se novi proizvodi za supervizorske potrebe, kao i potrebe finansijskih institucija, u dijelu koji se odnosi na informacije o finansijskim iskazima pravnih lica i finansijskim pokazateljima koji će se iz njih generisati za posljednje tri godine, čime će se olakšati procjena kreditnog rizika pravnih lica. Nastaviti sa unapređenjem posredne (*off-site*) kontrole kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga razvojem supervizorskih alata i tehnika, što je neophodno za sveobuhvatno, kontinuirano i efikasno praćenje poslovanja i rizika kojima su kreditne institucije i pružaoci finansijskih usluga izloženi ili mogu biti izloženi. Radiće se na unapređenju mjesečnih i kvartalnih izvještaja kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga u cilju dobijanja sveobuhvatnije slike o njihovom finansijskom stanju i poslovanju. Nastaviti sa vršenjem neposrednih i posrednih kontrola poslovanja kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga i, u zavisnosti od utvrđenog činjeničnog stanja i rizičnog profila kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga, preduzimati potrebne mjere, kao i druge radnje i aktivnosti u skladu sa zakonom. U skladu sa utvrđenim potrebama, sprovesti neposredne i posredne ciljane kontrole pojedinih subjekata, kao i tematske kontrole na nivou sistema kreditnih institucija ili pružalaca finansijskih usluga i u kontinuitetu pratiti dalju usklađenost poslovanja finansijskih institucija sa Zakonom o međunarodnim restriktivnim mjerama i odlukama Vlade Crne Gore donijetim na osnovu tog zakona. Nastaviti sa primjenom politike opreznog izdavanja dozvola za rad kreditnim institucijama, kao i odlučivanja u postupcima po zahtjevima za izdavanje odobrenja za vršenje funkcije člana nadzornog i upravnog odbora, odlučivanja za sticanje kvalifikovanog učešća u odnosu na izmjene strukture akcionara postojećih kreditnih institucija, a polazeći od zaštite interesa deponenata i povjerilaca, kao i izdavanja drugih odobrenja na osnovu Zakona o kreditnim institucijama i podzakonskih akata donijetih za sprovođenje tog zakona. Nastaviti sa primjenom politike opreznog izdavanja dozvola za rad pružaocima finansijskih usluga i odobrenja u skladu sa Zakonom o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima.

Radiće se na izradi i razvoju planova sanacije za sve kreditne institucije, obračunu minimalnog regulatornog kapitala i kvalifikovane obaveze za kreditne institucije, kao i obračunu redovnih doprinosa koje kreditne institucije treba da uplaćuju Sanacionom fondu. Nastaviće se aktivnosti na daljem usklađivanju sa evropskim regulatornim okvirom u dijelu sanacije, sa ciljem poboljšanja operativnog sprovođenja sanacije kreditnih institucija, kao i jačanja nadležnosti organa za sanaciju. Sarađivaće se intenzivno sa organima za sanaciju matičnih kreditnih institucija i grupa kreditnih institucija iz drugih država koja imaju zavisna pravna lica u Crnoj Gori, kao i sa Jedinstvenim odborom EU za sanaciju (*Single Resolution Board* - SRB) u pogledu razmjene informacija, kao i u pogledu planiranja sanacije kreditnih institucija sa prekograničnim poslovanjem.

Preduzimati aktivnosti u cilju daljeg unapređenja sistema u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma od strane subjekata nad kojim vrši nadzor, kroz razvoj i unapređenje primjene pristupa kontrole zasnovanih na procjeni rizika, kao i procjeni upravljanja rizicima od strane obveznika, naročito kreditnih institucija. Kontinuirano vršiti neposredne kontrole primjene Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, kao najvažnijeg strateškog dokumenta u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Sprovoditi aktivnosti na edukaciji i kontroli primjene obaveza koje će proisteći usvajanjem novog Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Takođe, nastaviće saradnju sa domaćim i međunarodnim institucijama u ovoj oblasti, uz dalje unapređenje okvira i implementaciju međunarodnih standarda, kao i sa aktivnim učešćem u delegaciji Crne Gore pri Komitetu Sa-

vjeta Evrope – *Moneyval*-u. Nastaviće da preduzima sve aktivnosti i adekvatne mjere u cilju daljeg unapređenja zaštite prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga. Sprovoditi aktivnosti na edukaciji i kontroli kreditora u vezi sa implementacijom obaveza koje će proisteći usvajanjem novog Zakona o potrošačkim kreditima.

3. Podržavati ostvarivanje ekonomske politike Vlade Crne Gore, ne dovodeći u pitanje ustavne odgovornosti, ostvarivanje ciljeva i nezavisnost Centralne banke, i to: implementacijom mjera i instrumenata u funkciji održavanja finansijske stabilnosti i podsticanja ekonomskog rasta i razvoja.
4. Sprovoditi aktivnosti koje će obezbijediti održavanje sigurnog i efikasnog platnog sistema Centralne banke, kao i platnog prometa uopšte. U cilju daljeg unapređenja platnog sistema nastaviće sa implementacijom međunarodnih standarda, principa i najboljih praksi funkcionisanja savremenih platnih sistema. Nastaviće sa aktivnostima na uvođenju sistema za instant plaćanja, u cilju obezbjeđivanja jednostavnijeg i bržeg izvršavanja platnih transakcija i podsticanja konkurentnosti na tržištu i/ili smanjenja troškova. Takođe, unapređivaće kvalitet platnog sistema kroz realizaciju i kontinuirano razvijanje funkcije nadgledanja tog sistema. Nastaviće da aktivno učestvuje i podržava razvoj tržišta plaćanja kroz usaglašavanje sa novim tehnologijama (*fintek*), unapređenje infrastrukturnog okvira i podršku razvoju digitalizacije u oblasti plaćanja. Kontinuiranim vršenjem kontrole, u cilju obezbjeđivanja poslovanja pružalaca platnih usluga u skladu sa zakonom i propisima donešenim na osnovu zakona, unapređivaće kvalitet obavljanja usluga platnog prometa. Sprovoditi opreznu politiku izdavanja odobrenja platnim institucijama i institucijama za elektronski novac, kao i upisa i brisanja iz registra pružalaca usluga informacija o računu.

Sprovodiće aktivnosti na praćenju implementacije Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu i donošenju podzakonskih akata za sprovođenje tog zakona, u cilju omogućavanja pružanja novih platnih usluga, kao što su: usluge iniciranja plaćanja i usluge pružanja informacija o računu, kao i unapređenja transparentnosti u oblasti pružanja platnih usluga i veće sigurnosne zaštite korisnika platnih usluga, naročito potrošača.

Sprovodiće aktivnosti na praćenju implementacije Zakona o uporedivosti naknada povezanih sa računom za plaćanje potrošača, prebacivanju računa za plaćanje potrošača i računu za plaćanje sa osnovnim uslugama, kao i podzakonskih akata za sprovođenje tog zakona, u cilju efikasnosti pružanja tih usluga.

5. U cilju efikasnog upravljanja međunarodnim rezervama u okruženju koje karakteriše izlazak iz negativnih stopa na eurskom tržištu, ali istovremeno i krajnje kompleksno tržište bez adekvatnih prognoza, a rukovodeći se načelima likvidnosti i sigurnosti ulaganja, upravljaće međunarodnim rezervama u skladu sa definisanom politikom. Permanentno će pratiti situaciju na međunarodnom finansijskom tržištu i revidirati, a po potrebi i inovirati, investicionu politiku, pri čemu će razmatrati uvođenje novih i repozicioniranje postojećih finansijskih instrumenata, kao i saradnju sa novim inostranim partnerima. Analizirati finansijsku situaciju i kreditni rejting banaka i emitenata, i u skladu sa tim preusmjeravati sredstva ka onim koji obezbjeđuju poboljšanje odnosa rizika ulaganja i ostvarenog prinosa. Posebno će analizirati tržište zelenih obveznica i potrebu definisanja limita u okviru investicione politike vezano za ovo tržište.

Unapređivaće kvalitet obavljanja poslova platnog prometa sa inostranstvom kroz prilagođavanje i implementaciju međunarodnih standarda i principa funkcionisanja savremenih platnih sistema. Održavaće kontinuitet aktivne poslovne saradnje sa korespondentskim bankama.

6. Obezbjediti kvalitetno i efikasno obavljanje poslova depozitara i bankara državnih organa i organizacija, kao i poslove fiskalnog agenta.
7. Kontinuirano raditi na sveobuhvatnom i efikasnom sagledavanju potreba i planiranju optimalnih količina i apoenske strukture gotovog novca neophodnog za uredno i blagovremeno snabdijevanje kreditnih institucija i drugih klijenata Centralne banke. Nastaviti aktivnosti na sprovođenju zaštite eura od falsifikovanja, kao i saradnju sa nadležnim inostranim i domaćim institucijama (Evropska centralna banka, Evropski sistem centralnih banaka, Evropska komisija, Evropski centar za tehničku i naučnu saradnju, Vrhovno državno tužilaštvo i Uprava policije). Takođe, razvijaće infrastrukturu za potrebe unapređenja rada Trezora Centralne banke, formiranja adekvatne i kvalitetne baze podataka, unapređivati analizu sumnjivih primjeraka novčanica i kovanog novca, kao i saradnju sa nadležnim državnim organima i institucijama u Crnoj Gori i inostranstvu u tim oblastima.
8. Unapređivati statistiku za koju je Centralna banka nadležna kao zvanični proizvođač statistike, a posebna pažnja će biti posvećena implementaciji međunarodnih metodologija. Završiće aktivnosti na uvođenju novog sistema izvještavanja kreditnih institucija prema Centralnoj banci, sa postizanjem pune usklađenosti sa EU standardima u proizvodnji monetarne i finansijske statistike. Nastaviće aktivnosti na razvoju statistike finansijskih računa. Unapređivaće sistem direktnog izvještavanja u cilju podizanja kvaliteta statistike platnog bilansa, međunarodne investicione pozicije i spoljnog duga.
9. Nastaviti sa aktivnim učešćem u pregovaračkom procesu Crne Gore sa Evropskom unijom, u cilju daljeg usklađivanja zakona i podzakonskih akata sa propisima EU, iz okvira nadležnosti Centralne banke. Intenziviraće saradnju sa centralnim bankama i drugim međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama, a naročito sa Međunarodnim monetarnim fondom i Svjetskom bankom, kako bi se zajednički identifikovale mogućnosti za oporavak: od šokova izazvanih ratom u Ukrajini, pandemijom koronavirusa, rastom inflacije, cijena hrane i energenata, globalnom geopolitičkom nestabilnošću i posljedicama klimatskih promjena sa kojima se trenutno suočavamo.

Razvijaće saradnju sa supervizorima stranih matičnih banaka i bankarskih grupa koje imaju zavisna pravna lica u Crnoj Gori, kao i ključnim finansijskim institucijama poput Evropske banke za obnovu i razvoj, Evropske centralne banke i Evropskog bankarskog regulatora, sa ciljem usklađivanja supervizorskih aktivnosti. Pratiće, radi implementacije, međunarodne multilateralne dogovore i usvojene konvencije u oblasti bankarstva. Sa ciljem daljeg usklađivanja regulatornog, institucionalnog i operativnog okvira sa standardima Evropskog sistema centralnih banaka, nastaviće se sa aktivnim učešćem u pripremi i implementaciji projekata koji se finansiraju iz fondova Evropske unije. Intenziviraće aktivnosti na snaženju administrativnih kapaciteta i stvaranju uslova za buduće nesmetano funkcionisanje Centralne banke u okviru Evropskog sistema centralnih banaka.

10. Nastaviti sa stručnim usavršavanjem zaposlenih, sa posebnim akcentom na učešće zaposlenih na seminarima i radionicama u organizaciji relevantnih međunarodnih institucija i organizacija, kao i obukama u organizaciji Centralne banke.
11. Nastaviti da blagovremeno pruža pouzdane i precizne informacije o svim aspektima poslovanja, polazeći od najviših standarda transparentnosti. Afirmisati podizanje nivoa informisanosti i finansijskog znanja u društvu, u cilju boljeg razumijevanja centralnog bankarstva, značaja finansijske stabilnosti i sigurnosti bankarskog sistema. Intenzivirati aktivnosti iz oblasti finansijske edukacije, finansijske pismenosti i uključenosti, sprovođenjem tradicionalnih projekata poput „Nedjelje štednje“ i „Svjetske nedjelje novca“. Poseban segment edukacije posvetiti razvoju digitalne komunikacione platforme, komunikacije na društvenim mrežama i edukaciji iz oblasti bankarskih i platnih sistema, kao nezaobilaznog savremenog trenda.
12. Nastaviti sa aktivnostima na daljoj promociji Muzeja novca, kao institucije od kulturno-istorijskog značaja i institucije od značaja za edukovanje javnosti i promovisanje uloge i važnosti Centralne banke u finansijskom sistemu Crne Gore. Takođe, nastaviti aktivnosti, u skladu sa objektivnim mogućnostima, na daljem sakupljanju muzejskog materijala radi dopunjavanja numizmatičke zbirke, u cilju očuvanja, zaštite i zadržavanja istorijskog i kulturnog naslijeđa iz oblasti numizmatike u Crnoj Gori.
13. Nastaviti da unapređuje i ostale oblasti iz svoje nadležnosti koje su od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija, i to: informacioni sistem uz obezbjeđivanje adekvatnog nivoa njegove raspoloživosti i sigurnosti, a naročito ICT infrastrukturu koja je namijenjena kao podrška za rad Platnom sistemu Centralne banke, glavnom bankarskom sistemu, sistemu prinudne naplate, kao i ostalim sistemskim servisima za potrebe internih i eksternih korisnika; sistema za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednosti informacija, kontinuiteta poslovanja, primjereno standardima i dobroj praksi iz ovih oblasti u okviru Evropskog sistema centralnih banaka i Evropske centralne banke.
14. Nastaviti da se u okviru svog poslovanja vodi principima društveno odgovorne institucije, kao i da usvaja, promovira i primjenjuje proklamovana načela u oblasti ljudskih prava, prava iz oblasti rada, zaštite životne sredine i borbe protiv korupcije, koji su definisani u Globalnom sporazumu Ujedinjenih nacija. U skladu sa finansijskim mogućnostima, nastaviti da izdvaja dio svog prihoda za humanitarne akcije i podršku razvoju kulturnih, istorijskih i drugih vrijednosti društva, te tako doprinositi jačanju civilnog društva kroz javno učešće u brojnim društvenim aktivnostima. Nastaviti da vodi politiku aktivnog djelovanja na jačanju otpornosti finansijskog sistema na izazove klimatskih promjena i usklađuje svoje poslovanje sa ciljevima održivog razvoja i principima zelene ekonomije.

II Ova politika objavljuje se na internet stranici Centralne banke Crne Gore.

2.2. Aktivnosti na realizaciji politike Centralne banke

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, kao osnovni cilj Centralne banke, definisano je podsticanje i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema, uključujući podsticanje i održavanje zdravog bankarskog sistema i sigurnog i efikasnog platnog prometa. Pored osnovnog cilja, Centralna banka doprinosi postizanju i održavanju stabilnosti cijena. Da bi odgovorila ovom zadatku, Centralna banka vodi politiku koja se bazira na primjeni raspoloživih monetarnih i drugih instrumenata za podsticanje i održavanje razvoja zdravog i stabilnog bankarskog sistema i efikasnog platnog prometa, kroz:

1. izgradnju fer i otvorenog okruženja (jednaki uslovi za sve),
2. primjenu standarda i dobre bankarske prakse,
3. efikasnu kontrolu,
4. podsticanje zdrave konkurencije.

2.2.1. Monetarna i finansijska stabilnost

Kontinuitet nepovoljnih kretanja na globalnom nivou iz prethodnog perioda, kao i pojava novih šokova, imali su negativan uticaj na globalna i lokalna ekonomska kretanja u velikom broju zemalja. Zatvaranje više američkih banaka početkom godine, koji je prijetio da se prenese na Evropu, nastavak ratnih sukoba u Ukrajini, te izbijanje novih na Bliskom Istoku u drugoj polovini godine, održavanje visokih stopa inflacije i upornosti centralnih banaka u borbi sa njom, kao i rezultirajuće usporavanje najuticajnijih ekonomija, započeto još u prethodnoj godini, bili su ključni izvor šokova koji su uticali na sva tržišta, a naročito na male i otvorene privrede.

Na rast cijena na globalnom nivou najveći uticaj imao je nastavak problema u lancima snabdijevanja, koji je tokom godine počeo da jenjava, da bi s jeseni ponovo bio potenciran usljed početka ratnih zbivanja na Bliskom Istoku. Pored toga, uzrok održavanja visokog nivoa cijena u najvećim svjetskim ekonomijama bila je uporno visoka bazna inflacija (koja isključuje fluktuacije cijena energije i hrane), kao rezultat promjene fokusa kupaca sa usluga na robe, kao i nepovoljnih kretanja na tržištu rada, odnosno viška tražnje nad ponudom odgovarajuće radne snage, koji je negativno uticao na postizanje ciljanog ekonomskog rasta i na ograničenje povećanja zarada, kao jednog od izvora inflatornih pritisaka.

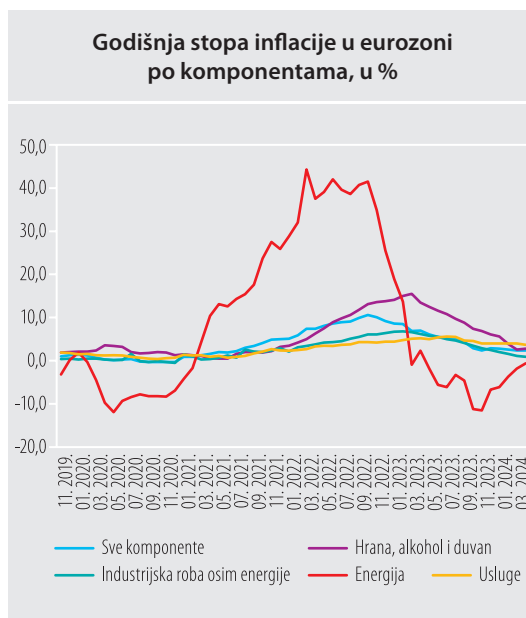
Ovakav razvoj situacije nastavio je da vrši uticaj na rast cijena kroz mehanizme gotovo identične onima iz prethodnog perioda. Iako su energetske šokove donekle umanjili, nedostatak radne snage nastavio je stvarati uska grla u proizvodnji što je rezultiralo manjom proizvodnjom roba, odnosno neadekvatnim zadovoljenjem tražnje i očekivanja potrošača, ali i proizvođača. Zajedno sa rigidnim uslovima na finansijskim tržištima, ove okolnosti usporile su ekonomske aktivnosti, ali u mjeri manjoj od očekivane, s obzirom na to da procjene ukazuju na godišnji rast BDP-a od 3,2%⁴⁴ na globalnom nivou, dok je globalni rast tržišta akcija iznosio 20%. Ipak, o nesigurnosti u oporavak svjedoči nastavak rasta cijena zlata (8% na godišnjem nivou), dok je rast ulaganja u nekretnine usporio u odnosu na prethodnu godinu, sa 5,2% na 1,9%, kao odgovor na opštu nesigurnost i nepovoljne uslove finansiranja.

⁴⁴ Procjena MMF-a iz aprila 2024. godine
(<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024>).

U nesigurnim ekonomskim i geopolitičkim uvjetima, ECB i druge globalno relevantne monetarne vlasti, zadržale su fokus na obuzdavanju inflacije nastavljajući s restriktivnim pristupom monetarnom upravljanju, koji je tokom godine konačno doveo do smanjenja stope inflacije u Eurozoni i u najvećim ekonomijama svijeta.

Iako je stopa inflacije u eurozoni smanjena na jednocifren nivo već u decembru 2022. godine, početkom 2023. godine ona je i dalje bilježila nivoe četvorostruko veće od nivoa godišnje inflacije „blizu, ali ispod“ 2%, ciljanog od strane ECB. Iz tog razloga, ali i uz punu svijest o postojanju rizika izazivanja recesije u Evropi, ECB je već u proljeće dva puta povećala referentne stope za 50 baznih poena, a od maja do septembra još četiri puta, za po 25, odnosno ukupno za 200 baznih poena u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 2.1

Izvor: EUROSTAT

Tabela 2.1

Stope ECB-a, u %			
Datum primjene	Stopa na prekonoćne depozite (Deposit facility)	Stopa za glavne operacije refinansiranja (Main refinancing operations)	Stopa prekonoćne kredite (Marginal lending facility)
20. septembar 2023.	4,00	4,50	4,75
2. avgust 2023.	3,75	4,25	4,50
21. jun 2023.	3,50	4,00	4,25
10. maj 2023.	3,25	3,75	4,00
22. mart 2023.	3,00	3,50	3,75
8. februar 2023.	2,50	3,00	3,25
21. decembar 2022.	2,00	2,50	2,75
2. novembar 2022.	1,50	2,00	2,25
14. septembar 2022.	0,75	1,25	1,50
27. jul 2022.	0,00	0,50	0,75

Izvor: ECB

Ovaj pristup borbi sa upornom i visokom inflacijom pokazao se kao ispravan, jer je stopa inflacije u eurozoni u decembru smanjena na 2,9%. To je, pored ostalog, dodatno ohrabrilo nade tržišnih učesnika da bi ECB u 2024. godini mogla početi sa smanjivanjem stopa.

Bankrot tri američke banke u prvom kvartalu, usljed propadanja vrijednosti njihovih aktiva, uzrokovanih u velikoj mjeri i restriktivnom monetarnom politikom Fed-a, odnosno strah od širenja talasa bankrotstva na evropske banke, bio je inicijalni povod optimizmu i nadi finansijskih tržišta u popuštanje monetarne politike ECB-a, koje bi u krajnjem rezultiralo i povećanjem likvidnosti evropskih banaka. Ova strahovanja, srećom, nijesu se ostvarila, zahvaljujući tome što je bankarski sistem u Evropi supervizorski drugačije tretiran od američkih banaka. Ipak, situacija sa američkim bankama uzrokovala je oštar pad svih prinosa na eurske državne obveznice, što je takođe podstaklo nade međunarodnih finansijskih tržišta u popuštanje monetarne politike.

Međutim, ostajući posvećena borbi sa inflacijom, kao prioritetnom cilju, i uz punu uvjerenost u zdravlje evropskog bankarskog sistema, ECB je nastavila sa povećanjem kamatnih stopa, a na samom kraju godine članovi njenog Upravnog vijeća objavili su da ECB ne dijeli optimizam i očekivanja finansijskih tržišta, odnosno da će kamatne stope ostati na restriktivnim nivoima sve dok relevantni podaci ne ukažu da je inflacija stavljena pod kontrolu.

Cijena odlučnosti ECB-a da istraje u održavanju visokih kamatnih stopa bilo je pogoršanje uslova finansiranja, što je tokom godine nužno doprinijelo usporavanju ekonomskog rasta u Evropii, dijelom je opredijelilo pažljiviji pristup ECB-a daljem povećavanju referentnih stopa.

S obzirom na to da korišćenje eura kao nacionalne valute i na generalno snažnu povezanost sa ekonomijama zemalja Evropske unije, ekonomska kretanja u njima, kao i u eurozoni, u cijelosti su se prenila i na tržište roba i usluga, kao i na cijene finansiranja u Crnoj Gori. Njihovom uticaju na cjenovnu i ekonomsku nestabilnost doprinijele su i dalje visoke cijene hrane i energenata na međunarodnim tržištima, koje su značajan izvor inflatornih pritisaka u uvozno visoko zavisnoj crnogorskoj ekonomiji. Iz ovih razloga, kao i činjenice da, kao neemisiona monetarna ustanova ima ograničene mogućnosti korišćenja raspoloživih instrumenata u borbi sa inflacijom, Centralna banka je i tokom 2023. godine posvetila značajnu pažnju analizi faktora i doprinosa rastu cijena u Crnoj Gori.

2.2.1.1. Monetarna politika

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da su osnovni instrumenti monetarne politike Centralne banke operacije na otvorenom tržištu, kreditni poslovi i obavezna rezerva, kao i drugi instrumenti i mjere monetarne politike koje Centralna banka odluči da upotrijebi. Kroz donošenje i implementaciju instrumenata monetarne politike, Centralna banka ostvaruje jedan od svojih osnovnih ciljeva, postizanje i očuvanje stabilnosti cijena u zemlji.

Tokom 2023. godine nije bilo izmjena postojećih, niti su donešene nove odluke koje se odnose na instrumente monetarne politike Centralne banke.

Monetarna politika bila je usmjerena na kontinuirano praćenje i preispitivanje politike obavezne rezerve, kao najznačajnijeg instrumenta monetarne politike Centralne banke u Crnoj Gori.

Politika obavezne rezerve

Na kraju 2023. godine, izdvojena obavezna rezerva iznosila je 290,63 miliona eura, čime je zabilježen rast od 27,56 miliona eura ili 10,47% u odnosu na kraj prethodne godine (tabela 2.2).

Tabela 2.2

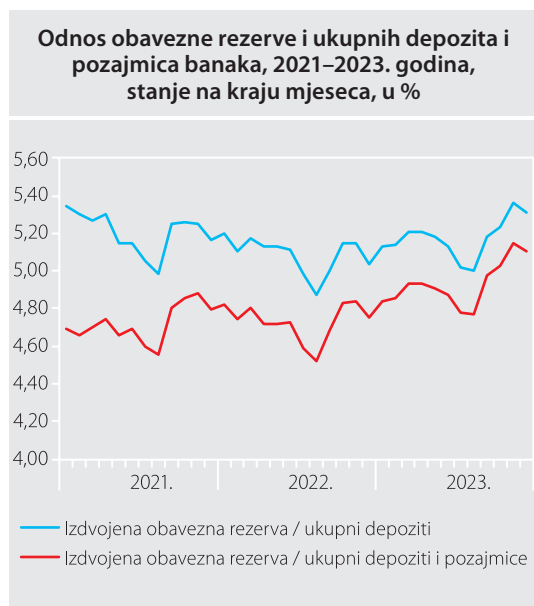
Izdvojena obavezna rezerva, depoziti, pozajmice, 2022–2023. godina, stanje na kraju kvartala, u 000 eura								
Opis/period	2022.				2023.			
	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
Izdvojena obavezna rezerva	221.270	228.365	248.439	263.075	270.064	270.161	286.185	290.631
Ukupni depoziti	4.280.596	4.463.840	4.966.355	5.224.315	5.189.514	5.270.462	5.524.760	5.473.183
Ukupne pozajmice banaka	323.110	366.835	335.771	310.420	286.917	277.062	229.045	216.080

Izvor: Kalkulacije CBCG

Učešće izdvojene obavezne rezerve u ukupnim depozitima banaka iznosilo je 5,31% na kraju 2023. godine, što predstavlja povećanje od 0,27 pp u odnosu na kraj prethodne godine (5,04%) (grafikon 2.2).

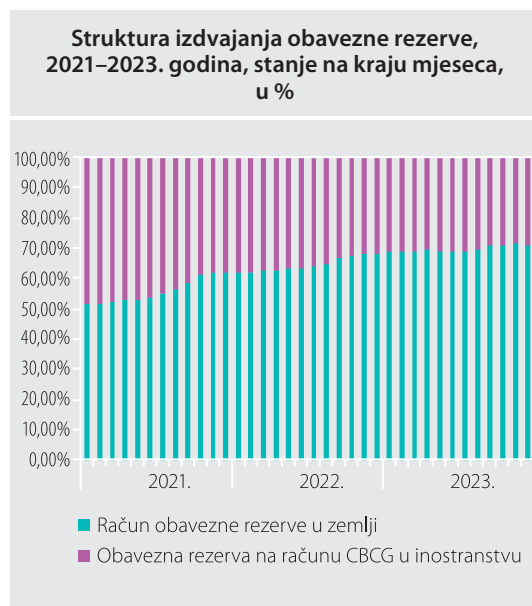
Tokom 2023. godine nastavljen je trend rasta učešća obavezne rezerve na računu Centralne banke u zemlji u ukupnoj obaveznoj rezervi, koje je na kraju 2023. godine iznosilo 71,33%, dok je istovremeno na računu Centralne banke u inostranstvu bilo je izdvojeno 28,67% sredstava obavezne rezerve (grafikon 2.3).

Grafikon 2.2

Izvor: Kalkulacije CBCG

Grafikon 2.3

Izvor: Kalkulacije CBCG

2.2.1.2. Kontrola i regulacija bankarskog sistema

Tokom 2023. godine bankarski sistem u Crnoj Gori bio je stabilan i kontinuirano kontrolisan od strane Centralne banke, kroz posredno praćenje, kao i više planiranih, ciljnih neposrednih kontrola banaka. Na kraju 2023. godine u Crnoj Gori je poslovalo 11 banaka.

Centralna banka je kontinuirano radila na identifikaciji potencijalnih rizika, preventivno djelovala kod prepoznatih ranjivosti i usmjeravala aktivnosti na očuvanje stabilnosti u bankarskom sektoru.

Nastavljeno je i sa praćenjem efekata privremenih mjera, donijetih u cilju ublažavanja negativnog uticaja pandemije COVID-19. U julu 2023. godine usvojene su izmjene Odluke o privremenim mjerama⁴⁵.

Mjere Centralne banke za ublažavanje negativnih uticaja pandemije COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem, donijete u 2022. godini

Grafikon 2.4

Izvor: Podaci dobijeni od kreditnih institucija (Izvještaj COV-RM)

Centralna banka donijela je tokom prethodnog perioda, sa ciljem ublažavanja negativnog uticaja pandemije COVID-19⁴⁶, privremene mjere koje su omogućavale fizičkim licima da promijene plan otplate kredita produženjem roka otplate, ako im je, kao posljedica negativnog uticaja pandemije COVID-19, prestao radni odnos, smanjena zarada za najmanje 10% ili nije isplaćena neto zarada više od tri mjeseca. Praćenje efekata ovih mjera tokom 2022. godine pokazalo je da one više nijesu potrebne, s obzirom na to da kreditne institucije, odnosno njihovi klijenti, nijesu u značajnoj mjeri koristili benefite tih mjera (grafikon 2.4). Iz tog razloga ove mjere su ukinute donošenjem nove odluke o privremenim mjerama. Iako su pomenute mjere ukinute, nastavljeno je praćenje njihovih efekata na mjesečnom nivou.

⁴⁵ Odluka o izmjenama Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja pandemije Covid-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem ("Službeni list Crne Gore", br. 069/23).

⁴⁶ Odluka o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Službeni list Crne Gore“ br. 138/21, 54/22 i 62/22)

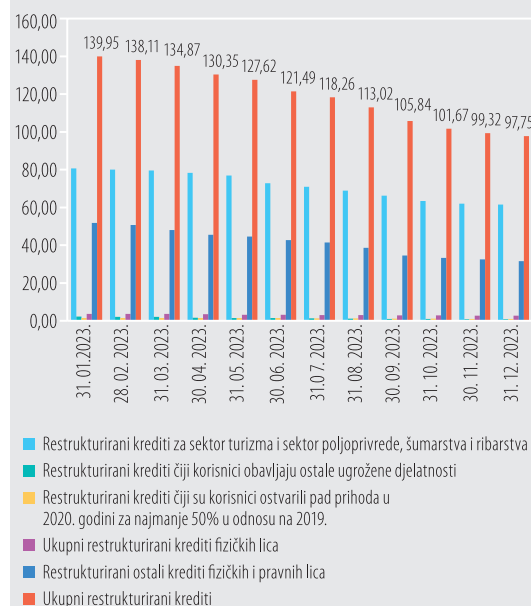
⁴⁷ Riječ je o kreditima koji su restrukturirani u skladu sa Odlukom o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja pandemije COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Službeni list Crne Gore“ br. 138/21, 54/22 i 62/22), o kojima su kreditne institucije dužne da izvještaju u skladu sa tačkom 7 Odluke privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja pandemije COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Službeni list Crne Gore“ br 135/22 i 69/23).

Tokom 2023. godine nastavljeno je i praćenje kretanja restrukturiranih kredita pravnih lica (grafikon 2.5), s obzirom na to da su odredbe kojima se omogućavalo restrukturiranje kredita pravnih lica ukinute tokom 2021. godine. Na kraju decembra 2023. godine ukupni krediti koji su restrukturirani shodno odlukama o privremenim mjerama iznosili su 97,75 miliona eura i predstavljali su 2,90% ukupnih bruto kredita, dok su na kraju prethodne godine iznosili 141,73 miliona eura i činili 4,34%.

Odlukom o privremenim mjerama⁴⁹ tokom 2023. godine data je mogućnost kreditnim institucijama da do juna 2023. godine isključe 100% akumuliranih nerealizovanih gubitaka ostvarenih po osnovu dužničkih finansijskih instrumenata koji se vrednuju po fer vrijednosti kroz ukupni ostali rezultat iz obračuna redovnog osnovnog kapitala. Ova privremena mjera odnosila se samo na dužničke finansijske instrumente koje su emitovale centralne vlade i jedinice regionalne i lokalne samouprave utvrđene čl. 131 i 132 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija⁵⁰.

Grafikon 2.5

Kretanje i struktura ukupnih restrukturiranih kredita (shodno tačkama 2, 3, 9 i 10 Odluke o privremenim mjerama⁴⁸), stanje na kraju mjeseca, u mil. eura

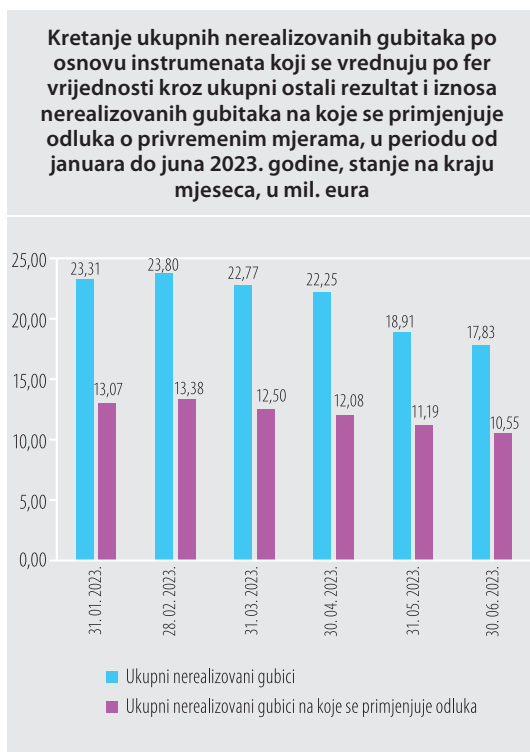
Izvor: Podaci dobijeni od kreditnih institucija (Izvještaj COV-RM)

⁴⁸ Riječ je o kreditima koji su restrukturirani u skladu sa Odlukom o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja pandemije COVID-19 na finansijski sistem („Službeni list Crne Gore“ br. 80/20, 105/20, 24/21, 33/21, 45/21, 53/21 i 116/21), o kojima su kreditne institucije dužne da izvještaju u skladu sa tačkom 7 Odluke privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja pandemije COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Službeni list Crne Gore“ br. 135/22 i 69/23).

⁴⁹ „Službeni list Crne Gore“ br. 135/22.

⁵⁰ „Službeni list Crne Gore“, br. 128/20 i 140/21.

Grafikon 2.6

Izvor: Podaci dobijeni od kreditnih institucija
(Izvještaj ANG-FVOCI)

Prethodno pomenute odredbe odluke o privremenim mjerama koristilo je ukupno pet kreditnih institucija, tako da je u periodu od januara do juna 2023. godine (kad je ova mogućnost ukinuta), odlukom bilo obuhvaćeno oko 56% ukupnih nerealizovanih gubitaka ostvarenih po osnovu instrumenata koji se vrednuju po fer vrijednosti kroz ukupni ostali rezultat (grafikon 2.6).

Posmatrano po pojedinačnim kreditnim institucijama na dan 30. 06. 2023. godine pozitivni efekti Odluke kretali su se u rasponu od 44,84% do 87,81%, što je zavisilo od strukture portfolija hartija od vrijednosti i njihovih emitenata. U ovom rasponu su se po pojedinim bankama kretali procenti učešća dužničkih finansijskih instrumenata koji su bili isključeni iz obračuna redovnog osnovnog kapitala po osnovu Odluke o privremenim mjerama.⁵¹

2.2.1.2.1. Kontrola kreditnih institucija i pružaoca drugih finansijskih usluga

Izdavanje odobrenja i saglasnosti - Po osnovu zahtjeva za izdavanje odobrenja, odnosno saglasnosti iz Zakona o kreditnim institucijama, tokom 2023. godine doneseno je ukupno 55 akata, i to:

- 6 rješenja kojima je kreditnim institucijama dozvoljeno da mogu staviti na uvid Izvještaj o kontroli društvima za reviziju;
- 1 rješenje kojim je kreditnoj instituciji dozvoljeno da može staviti na uvid društvu za reviziju i advokatskoj kancelariji Izvještaje o kontroli, Rješenje i Upozorenje Centralne banke kojim su izrečene supervizorske mjere prema banci i Preventivno upozorenje;
- 1 rješenje kojim je kreditnoj instituciji dozvoljeno da može staviti na uvid društvu za reviziju Izvještaje o kontroli i Rješenja Centralne banke kojima su izrečene supervizorske mjere prema banci;
- 9 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih kandidata za obavljanje funkcije člana Nadzornog odbora;
- 6 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih kandidata za obavljanje funkcije člana Upravnog odbora;

⁵¹ Ova mjera primjenjivala se na dužničke finansijske instrumente koje su emitovale centralne vlade iz člana 131 i jedinice regionalne i lokalne samouprave iz člana 132 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija ("Službeni list Crne Gore", br. 128/20 i 140/21).

- 3 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženog kandidata za obavljanje funkcije predsjednika Upravnog odbora;
- 2 rješenja o oduzimanju odobrenja za obavljanje funkcije člana Upravnog odbora;
- 2 rješenja o oduzimanju odobrenja za obavljanje funkcije predsjednika Upravnog odbora;
- 1 rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za obavljanje funkcije predsjednika Upravnog odbora;
- 11 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih društava za reviziju godišnjih finansijskih izvještaja banaka;
- 1 rješenje o izdavanju odobrenja za obavljanje poslova zastupanja u osiguranju;
- 2 rješenja o izdavanju odobrenja za sticanje kvalifikovanog učešća u akcijskom kapitalu kreditne institucije;
- 1 rješenje o izdavanju odobrenja za povećanje kvalifikovanog učešća u akcijskom kapitalu kreditne institucije;
- 1 rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za sticanje kvalifikovanog učešća u akcijskom kapitalu kreditne institucije;
- 4 rješenja o izdavanju odobrenja za raspoređivanje instrumenata kapitala u redovni osnovni kapital kreditne institucije;
- 3 rješenja o izdavanju odobrenja za uključivanje dobiti tekuće godine ostvarene tokom poslovne godine u redovni osnovni kapital kreditne institucije;
- 1 rješenje o izdavanju odobrenja za smanjenje instrumenata dopunskog kapitala kreditne institucije.

Posredna i neposredna kontrola kreditnih institucija – Shodno Zakonu o kreditnim institucijama, kontrola kreditnih institucija obavlja se:

- posredno, na osnovu podataka, informacija i izvještaja koje su kreditne institucije dužne da dostave Centralnoj banci, i
- neposredno, uvidom u poslovne knjige i drugu dokumentaciju kreditnih institucija, kao i svih učesnika u poslu koji je predmet kontrole.

Centralna banka je tokom 2023. godine vršila kontinuirano posredno praćenje kreditnih institucija i realizovala planirane neposredne ciljane kontrole kreditnih institucija.

Struktura i sadržaj izvještaja za potrebe supervizije, pravila za sastavljanje izvještaja, te način popunjavanja i dostavljanja izvještaja, banke su u obavezi da dostavljaju u skladu sa Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore, a uređeni su Uputstvom za sastavljanje i dostavljanje izvještaja za potrebe supervizije.

Sektor za kontrolu od poslovnih banaka dobija dnevne (pokazatelji likvidnosti i kretanje depozita), dekadne, mjesečne, kvartalne i godišnje izvještaje. Dobijeni izvještaji su u formalno-logičkom smislu ispravni kada su poslani na propisanim obrascima i popunjeni na propisani način shodno naprijed navedenom Uputstvu. Format izvještaja sadrži validacije tako da je mogućnost netačnog izvještavanja svedena na minimum. Tokom prethodne godine greške koje su uočene od strane regulatora **nijesu bile materijalno značajne i nijesu umanjivale validnost dostavljenih podataka**. Na zahtjev supervizije iste su promptno otklanjane, a većinom su se odnosile na greške tehničke prirode (preskakanje kod popunjavanja pojedinih polja kod izvještaja o eminentima hartija od vrijednosti, nedostavljanje podataka o zemlji porijekla u izvještaju o najvećim deponentima, neunošenje svih bilasnih pozicija u

tabelama o ročnoj usklađenosti aktive i pasive, izostavljanje u pojedinim izvještajnim tabelama klasi-fikacione grupe za određeno potraživanje ili kamatne stope. Nakon utvrđene greške u izvještaju, isti se uputi banci na korekciju, nakon čega se kao ispravljen i tačan izvještaj importuje u bazu podataka.

Pored navedenog, od početka izbijanja pandemije COVID-19, Centralna banka na dnevnoj osnovi do-bija informacije o iznosu sredstava kod ino kreditnih institucija i prijevremenom razročenju depozita, dok na nedjeljnom nivou prati kretanje eksterne aktive kreditnih institucija. Takođe, od momenta izbijanja rata u Ukrajini, Centralna banka dobija informacije o iznosu depozita nerezidenata, sa po-sebnim akcentom na depozite iz Ruske Federacije. Na mjesečnom nivou vrši se praćenje efekata pri-vremenih mjera kroz prikupljanje, od kreditnih institucija, podataka o restrukturiranim kreditima i portfolijima hartija od vrijednosti na koje se primjenjuje odluka o privremenim mjerama. Kroz ovaj vid izvještavanja, Centralna banka u kontinuitetu prati poslovanje kreditnih institucija, usmjerava svoje aktivnosti u pravcu očuvanja stabilnosti, usklađenosti rizičnog profila sa kapitalom svake kre-ditne institucije i ocjenjuje stanje ukupnog bankarskog sistema.

Supervizorske prakse u državama članicama EU pokazuju da se fokus kontrola bankarskog sektora sve više usmjerava ka ciljnim neposrednim kontrolama pojedinih rizika (kreditnog rizika, rizika likvid-nosti, operativnog rizika i sl.) i tematskim kontrolama pojedinih procesa upravljanja rizicima (npr. proces odobravanja kredita, naplata kredita) i poslovanja uopšte. Cilj ove promjene fokusa kontrola je ostvarenje efikasnosti kontrole i razvoja koncepta supervizije na bazi rizika, sa dominantnom ulogom portfolio menadžment pristupa u superviziji kreditnih institucija. Iz tog razloga, tokom 2023. godine planirano je i izvršeno devet ciljnih neposrednih kontrola kreditnih institucija u kojima su uglavnom predmet kontrole bili: ocjena adekvatnosti kapitala, kreditnog rizika, rizika likvidnosti, operativnog rizika i ocjena adekvatnosti informacionog sistema. Pored navedenog, u pojedinim kreditnim insti-tucijama predmet kontrole bili su i ocjena adekvatnosti uspostavljenog procesa odobravanja kredita, ocjena funkcionisanja internih kontrola, postupanje po mjerama i ocjena usklađenosti sa propisima. Izvršena je i tematska kontrola obračuna pokazatelja likvidne pokrivenosti svih kreditnih institucija.

U skladu sa članom 220 st. 1 i 2 Zakona o kreditnim institucijama⁵²:

- (1) Kreditna institucija je dužna da vodi poslovne knjige, sastavlja knjigovodstvene isprave, vrednuje imovinu i obaveze i sastavlja i objavljuje finansijske iskaze u skladu sa ovim zakonom, propisima donijetim na osnovu ovog zakona i Međunarodnim računovodstvenim standardima, odnosno Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (u daljem tekstu: MRS/MSFI).
- (2) Kreditna institucija je dužna da primjenjuje Međunarodne računovodstvene standarde i Međuna-rodne standarde finansijskog izvještavanja od datuma koji je Odbor za međunarodne računovod-stvene standarde (IASB) odredio kao dan početka njihove primjene, ukoliko Centralna banka za određeni MRS/MSFI ne odredi drugi datum kao dan početka njegove primjene. S obzirom na to da Centralna banka za određeni MRS/MSFI nije odredila drugi datum kao dan početka primjene, svi MRS i MSFI su u punoj primjeni.

Tokom 2023. godine u okviru neposrednih (*on-site*) kontrola ocijenjen je kreditni rizik kod pet banaka uključujući ocjenu metodologija za klasifikaciju, mjerenje i umanjenje vrijednosti finansijske aktive u skladu sa Međunarodnim standardom finansijskog izvještavanja MSFI 9 Finansijski instrumenti.

⁵² "Službeni list Crne Gore", br. 072/19 od 26. 12. 2019, 082/20 od 6. 8. 2020, 008/21 od 26. 1. 2021.

Metodologije za klasifikaciju, mjerenje i umanjenje vrijednosti finansijske aktive ovih pet banaka generalno su ocijenjene kao adekvatne, uz sljedeće preporuke kontrole:

- Korigovati uslov za mjerenje finansijskih instrumenta po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit;
- Izvršiti korekciju izračuna LGD-a (*loss given default* – gubitak usljed neizvršenja) za navedeni uzorak pregleda u cilju utvrđivanja adekvatnog iznosa ispravki vrijednosti;
- Pregledom dijela kreditnog portfolija koji je klasifikovan u okviru Nivoa 3 (stage 3) evidentiran je značajan dio potraživanja koja imaju kašnjenje u naplati više od sedam godina, a pokrivenost ispravkama vrijednosti je u rasponu od 20% do 80%, što ukazuje na potcijenjenost obračuna ispravki vrijednosti za navedeni dio portfolija. Preporuka je da banka uzme u obzir najbolju evropsku praksu u pogledu minimalnog pokrića za nekvalitetne izloženosti (*Non-performing exposures* - NPE) na osnovu NPE vintage (broj godina od datuma kada je izloženost klasifikovana kao NPE do relevantnog izvještajnog ili referentnog datuma). U skladu sa Dodatkom Uputstva bankama o nekvalitetnim kreditima Evropske centralne banke (iz marta 2018. godine) i supervizorskim očekivanjima, minimalni stepen pokrivenosti NPE ispravkama vrijednosti za obezbijeđene NPE starije od sedam godina, odnosno za neobezbijeđene NPE starije od dvije godine iznosi 100%;
- Usaglasiti vrijednost parametra LGD (poglavlje 6.2. LGD procjena) sa propisanim vrijednostima parametra LGD u okviru Bazela 3, umjesto Bazela 2, koji je banka precizirala da koristi usljed nedovoljno duge istorije podataka.
- Usaglasiti faktore kreditne konverzije (poglavlje 6.3. EAD procjena) sa zahtjevima Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija⁵³.

Tokom 2023. godine, nastavljena je saradnja sa supervizorskim tijelima matičnih kreditnih institucija. Narodna banka Mađarske održala je dva supervizorska sastanka u Budimpešti. Supervizorski sastanak sa nadležnim organima za NLB Grupu (Evropska centralna banka i Banka Slovenije) održan je u Ljubljani, dok je sastanak za *Addiko bank* (pod nadzorom Evropske centralne banke) održan u Frankfurtu.

Komunikacija sa ostalim supervizorima iz Centralne i Istočne Evrope vršena je posredstvom BSCEE Sekretarijata (*Banking Supervisors from Central and Eastern Europe*), razmjenom informacija i odgovaranjem na upitnike pojedinih članica u cilju razumijevanja najboljih praksi supervizora. Praksa održavanja godišnjih sastanka, koja je prekinuta zbog pandemije COVID-19, nastavljena je organizovanjem sastanka u Sarajevu, Bosna i Hercegovina.

Center of Excellence in Finance (CEF) iz Ljubljane organizovao je sastanak sa bankarskim regulatorima i supervizorima (BRS) iz zemalja Jugoistočne Evrope sa ciljem razmjene znanja i jačanja kapaciteta u Tirani u junu 2023. godine. Tom prilikom formirana je radna grupa sa ciljem razmjene informacija i razmatranja ključnih izazova bankarskih regulatora i supervizora.

Posredna i neposredna kontrola pružaoca finansijskih usluga - Sve finansijske institucije kontinuirano se prate posrednom kontrolom i to analizom njihovog finansijskog stanja i pokazatelja poslovanja. Pored toga, tokom 2023. godine izvršeno je sedam redovnih, ciljnih, neposrednih kontrola pružalaca drugih finansijskih usluga, kojim su obuhvaćeni: dvije mikrokreditne finansijske institucije,

⁵³ "Službeni list Crne Gore", br. 128/20 od 30. 12. 2020, 140/21 od 30. 12. 2021, 144/22 od 26. 12. 2022.

dva faktoring društva, dva društva za otkup potraživanja, jedno lizing društvo i Investiciono-razvojni fond Crne Gore⁵⁴. Predmet neposrednih kontrola bili su: ocjena adekvatnosti kapitala, kreditnog rizika, rizika likvidnosti i adekvatnosti informacionog sistema.

Mjere prema kreditnim institucijama – U skladu sa odredbama čl. 271 i 272 Zakona o kreditnim institucijama⁵⁵, ukoliko utvrdi nepravilnosti u poslovanju kreditne institucije, Centralna banka će kreditnoj instituciji izreći mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.

Supervizorske mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti u poslovanju kreditne institucije utvrđuju se:

1. pisanim upozorenjem kojim se zahtijeva od kreditne institucije da preduzme jednu ili više aktivnosti za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti;
2. pisanim sporazumom koji se zaključuje između Centralne banke i kreditne institucije, kojim će se kreditna institucija obavezati da u određenom roku otkloni utvrđene nepravilnosti u poslovanju;
3. rješenjem o nalaaganju mjera za otklanjanje nepravilnosti koje su propisane Zakonom o kreditnim institucijama.

Pri odlučivanju o vrsti mjera koje će biti preduzete, Centralna banka polazi od:

1. ocjene uticaja utvrđenih nepravilnosti na:
 - trenutni i budući finansijski položaj kreditne institucije,
 - izloženost kreditne institucije pojedinim vrstama rizika;
2. broja i težine utvrđenih nepravilnosti, kao i broja, učestalosti i trajanja nepravilnosti u ranijem poslovanju kreditne institucije;
3. ocjene spremnosti i sposobnosti organa i rukovodstva banke da otklone utvrđene nepravilnosti, zasnovane na procjeni:
 - sposobnosti organa i rukovodstva kreditne institucije da upravljaju rizicima u poslovanju kreditne institucije,
 - efikasnosti sistema interne kontrole u kreditnoj institucije,
 - efikasnosti organa i rukovodstva kreditne institucije u otklanjanju ranije utvrđenih nepravilnosti u poslovanju kreditne institucije,
 - stepena saradnje rukovodstva kreditne institucije sa ovlašćenim kontrolorima tokom kontrole kreditne institucije;
4. ocjene stepena uticaja utvrđenih nepravilnosti na finansijsku disciplinu, sigurnost i stabilnost funkcionisanja bankarskog sistema.

Centralna banka je tokom 2023. godine kao dio stalnog procesa kontrole održavala komunikaciju sa kreditnim institucijama, koja je rezultirala u davanju tri preventivna upozorenja prema svim kreditnim institucijama, u cilju obezbjeđivanja poslovanja kreditnih institucija u skladu sa propisima.

⁵⁴ Centralna banka vrši posrednu i neposrednu kontrolu IRF-a na osnovu Zakona o Investiciono-razvojnog fondu Crne Gore.

⁵⁵ „Službeni list Crne Gore“, br. 72/19 i 8/21.

Pored toga, Centralna banka je zbog utvrđenih nepravilnosti u poslovanju, preduzela mjere za otklanjanje nepravilnosti u radu, u formi rješenja o nalaganju mjera, prema dvije kreditne institucije, a kao rezultat sveobuhvatne supervizorske procjene adekvatnosti internog kapitala donijeta su rješenja o nalaganju mjera prema svim kreditnim institucijama koje posluju u Crnoj Gori.

Takođe, u skladu sa članom 373 Zakona o kreditnim institucijama, Centralna banka je protiv jedne kreditne institucije i odgovornog lica u njoj pokrenula dva prekršajna postupka i izdata su dva prekršajna naloga protiv jedne kreditne institucije i protiv odgovornog lica u njoj.

Mjere prema pružaocima drugih finansijskih usluga - U skladu s odredbama člana 132 Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima⁵⁶, ukoliko utvrdi nepravilnosti u poslovanju pružalaca nebankarskih finansijskih usluga, Centralna banka će pružaocu nebankarskih finansijskih usluga izreći mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i to pisanim upozorenjem, pisanim sporazumom ili rješenjem o nalaganju mjera u zavisnosti od težine utvrđenih nepravilnosti i spremnosti pružaoca finansijskih usluga da otkloni te nepravilnosti.

Centralna banka je zbog utvrđenih nepravilnosti u poslovanju preduzela mjere za otklanjanje nepravilnosti u radu, u formi *rješenja* o nalaganju mjera prema dvije mikrokreditne finansijske institucije i prema jednom faktoring društvu. Takođe, jednoj mikrokreditnoj finansijskoj instituciji oduzeta je dozvola za rad.

U skladu sa članom 146 Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, Centralna banka je pokrenula prekršajne postupke protiv tri mikrokreditne finansijske institucije, dva društva za otkup potraživanja i jednog faktoring društva i odgovornih lica u njima.

Operativni rizik – Kontrola upravljanja operativnim rizikom u kreditnim institucijama je, tokom 2023. godine, vršena u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u kreditnim institucijama i Odlukom o upravljanju rizicima koji su povezani sa eksternalizacijom.

Tokom 2023. godine, Centralna banka je vršila provjeru usklađenosti poslovanja kreditnih institucija u oblasti upravljanja operativnim rizikom u skladu sa navedenom regulativom i standardima dobre prakse. Prilikom vršenja kontrole i davanja preporuka, pored regulative, kontrola se oslanjala i na dokumente BCBS/EBA/CEBS, kao i na standard ISO 22301.

Izvršeno je ukupno šest neposrednih kontrola, od kojih je pet bilo redovnih, u skladu sa godišnjim planom, dok je jedna bila vanredna. Redovne kontrole vršene su po sljedećim pitanjima:

- da li je institucija uspostavila adekvatan i efikasan okvir za upravljanje operativnim rizikom koji obuhvata sve propisane elemente i koji je usklađen sa regulativom i sa dobrom praksom;
- da li institucija adekvatno upravlja kontinuitetom poslovanja u svakom segmentu, izuzev u dijelu koji se odnosi na oporavak informacionog sistema.

⁵⁶ „Službeni list Crne Gore“, br. 73/17 i 44/20.

Vanredna kontrola izvršena je sa ciljem utvrđivanja okolnosti koje su dovele do prevarnih radnji i gubitka po osnovu zloupotreba sredstava klijenta. Kontrola operativnog rizika je predstavljala jedan segment sprovedene kontrole kreditne institucije, koja je uključivala analizu okolnosti koje su dovele do zloupotrebe, uspostavljeni sistem internih kontrola, kao i aktivnosti koje kreditna institucija sprovodi na utvrđivanju činjeničnog stanja, na otklanjanju negativnih posljedica po klijente i na unapređenju sistema internih kontrola koje bi trebalo da obezbijedi da se slične zloupotrebe više ne dešavaju. Kontrolisane institucije su, u skladu sa preporukama kontrole, definisale akcione planove za realizaciju preporuka i otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.

Osim sprovođenja neposrednih kontrola, Centralna banka je davala mišljenje kreditnim institucijama u vezi sa njihovim planiranim eksternalizacijama.

Kontrola informacionih sistema – Radi podsticanja i očuvanja stabilnosti finansijskog sistema, Centralna banka u kontinuitetu sprovodi supervizorske aktivnosti u oblasti informacionih sistema. Njima su obuhvaćene sve institucije u njenoj nadležnosti (banke, platne institucije, institucije za elektronski novac i pružaoci nebankarskih finansijskih usluga). Ove aktivnosti obuhvataju:

- učešće IT supervizora u izradi podzakonskih akata koje donosi Savjet Centralne banke;
- procjenu organizacione, tehničke i proceduralne IT osposobljenosti lica koja su Centralnoj banci podnijela zahtjev za dobijanje dozvole za rad ili odobrenja za pružanje usluga;
- neposrednu i posrednu kontrolu upravljanja informacionim sistema i povezanim rizicima kod kontrolisanih institucija;
- učešće IT supervizora u predlaganju i praćenju realizacije supervizorskih mjera.

Navedene aktivnosti se obavljaju u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, Zakonom o platnom prometu, Zakonom o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, Zakonom o Investiciono–razvojnom fondu Crne Gore i podzakonskim aktima donosenim na osnovu tih zakona.

U cilju snaženja procesa posredne kontrole informacionih sistema banaka početkom 2023. godine kreirana je Metodologija za ocjenu IT rizika u SREP procesu (*Supervisory Review and Evaluation Process*), koja je usklađena sa zahtjevima Smjernica Evropskog nadzornog tijela za bankarstvo o procjeni IKT rizika u okviru SREP procesa (EBA-GL-2017-05). Primjena Metodologije, pored ostalog, omogućava bolju iskorišćenost postojećih resursa i adekvatnije planiranje kontrola po pitanju njihovog obima i predmeta zasnovanog na procjeni rizika.

U toku 2023. godine izvršeno je ukupno pet neposrednih kontrola informacionih sistema, i to kod četiri banke i jedne mikrokreditne finansijske institucije. Izvršena je jedna neposredna vanredna ciljna kontrola i četiri neposredne sveobuhvatne kontrole. Jedna sveobuhvatna neposredna kontrola banke se, pored ostalog, odnosila i na provjeru njenog postupanja prema utvrđenim supervizorskim mjerama. Pored toga, izvršeno je 11 sveobuhvatnih posrednih kontrola informacionih sistema kojima su obuhvaćene sve banke u Crnoj Gori. Njima je utvrđena ukupna ocjena izloženosti banaka riziku informacionog sistema, što predstavlja osnov za sprovođenje ostalih supervizorskih aktivnosti. Zbog nepravilnosti utvrdjenih ovim kontrolama izrađena su četiri izvještaja i izrečena supervizorska mjera prema jednoj banci.

Dodatno, početkom 2023. godine pripremljen je izvještaj o postupanju po mjerama jedne mikrokreditne finansijske institucije, a u vezi kontrole informacionog sistema čiji je neposredni dio završen krajem prethodne godine.

Takođe, izvršena je provjera četiri agenta pružaoca platnih usluga sa aspekta ispunjavanja tehničko-tehnoloških uslova prije izdavanja rješenja o njihovom upisu u odgovarajući registar.

Izvršena je provjera organizacione, tehničke i proceduralne osposobljenosti, u dijelu koji se odnosi na upravljanje informacionim sistemom i povezanim rizicima, za tri pravna lica koja su podnijela zahtjev za izdavanje odobrenja za pružanje platnih usluga, za jednu platnu instituciju koja je podnijela zahtjev za izdavanje odobrenja za pružanje dodatne platne usluge i tri pravna lica koja su podnijela zahtjev za izdavanje dozvole za obavljanje poslova mikrokreditiranja.

U svrhu ostvarenja glavnih ciljeva Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, prilikom pripreme tri podzakonska akta⁵⁷ vezana za ovaj Zakon, naročita pažnja sa aspekta rizika informacionog sistema posvećena je obezbjeđenju jačanja kontrolne funkcije Centralna banke, omogućavanju inovacija, tehnoloških unapređenja i olakšavanju korišćenja platnih usluga, pospješivanju konkurencije, poboljšanju sigurnosti i boljoj zaštiti interesa korisnika platnih usluga.

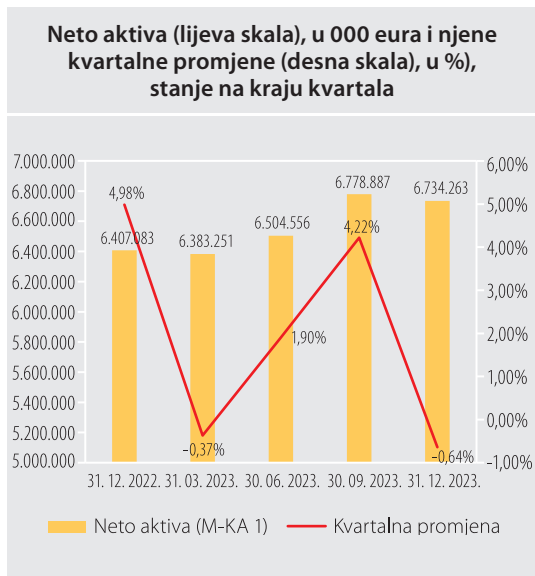
Centralna banka u kontinuitetu obavljala korespondenciju sa kontrolisanim institucijama i daje mišljenja u oblasti informacionih sistema. To se u 2023. godini prije svega odnosilo na pitanja u vezi sa povjeravanjem IT poslova trećoj strani, tumačenjem propisa, izmještanjem računarskih centara, promjenom dobavljača kritičnih poslovnih aplikacija, obavljanja IT poslova po principu „računarstva u oblaku“ i primjenom programa sajber sigurnosti korisnika SWIFT mreže.

Kontrola kreditnog rizika – Bankarski sektor, tokom 2023. godine, bilježi pozitivne trendove. Zabilježen je rast ukupne aktive, uz promjene njene strukture kroz smanjenje učešća novčanih sredstava i sredstava na računima depozita kod centralnih banaka, a u korist povećanja učešća kredita i potraživanja od banaka i klijenata, hartija od vrijednosti i drugih stavki aktive. Takođe, zabilježeno je blago poboljšanje kvaliteta aktive, uz smanjenje učešća nekvalitetnih i kritikovanih kredita u ukupnim kreditima. U jednogodišnjem periodu došlo je do blagog rasta kreditnog portfolija. U posmatranom periodu nastavljeno je blago pomjeranje ročne strukture kredita ka kratkoročnim kreditima, zabilježeno u prethodnom periodu.

Vanbilans banaka na koji se izdvajaju rezervacije za potencijalne gubitke zabilježio je rast, u odnosu na uporedni period prethodne godine. U istom periodu, smanjena je pokrivenost bruto kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja ispravkama vrijednosti. Takođe, smanjena je i pokrivenost nekvalitetnih bruto kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja ispravkama vrijednosti, sa 69,36% na kraju 2022. godine, na 66,21% krajem 2023. godine.

⁵⁷ Odluke o obezbjeđivanju pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničkim i sigurnim otvorenim standardima komunikacije („Sl. list Crne Gore“ br. 21/23), Odluke o sigurnosnim mjerama za operativne i sigurnosne rizike povezane sa platnim uslugama („Sl. list Crne Gore“ br. 47/23) i Odluke o izvještavanju o značajnim incidentima povezanim sa pružanjem platnih usluga („Sl. list Crne Gore“ br. 90/23).

Grafikon 2.7

Izvor: Kvartalni agregati i BPR

Tokom godine zabilježen je trend rasta neto aktive banaka u Crnoj Gori, koja je na dan 31. 12. 2023. godine iznosila 6,7 milijardi eura, što predstavlja rast od 5,15%, odnosno 330 miliona eura u odnosu na kraj prethodne godine (grafikon 2.7).

Shodno tržišnom učešću, u bankarskom sistemu Crne Gore, postoje četiri sistemski značajne banke (koje pojedinačno imaju preko 10% učešća u ukupnoj aktivi), što ukazuje na izraženu koncentraciju (tabela 2.3). Tako je učešće jedne banke u ukupnoj aktivi 25,93%, dok je učešće iste banke u ukupnim kreditima 32,67%, što u odnosu na kraj prethodne godine predstavlja smanjenje od 0,21 pp kada je riječ o ukupnoj aktivi, odnosno od 0,62 pp kada je riječ o ukupnim kreditima. Navedeni podaci ukazuju da je u 2023. godini došlo do blagog smanjenja učešća najveće banke u ukupnoj aktivi i ukupnim kreditima na crnogorskom bankarskom tržištu, posmatrano u odnosu na kraj prethodne godine. Tri systemske banke imaju učešće u ukupnoj aktivi od 53,86%, odnosno 64,58% u ukupnim kreditima, što u odnosu na kraj prethodne godine predstavlja povećanje od 1,73 pp kada je riječ o ukupnoj aktivi, odnosno smanjenje za 0,26 pp kada je riječ o ukupnim kreditima.

Tabela 2.3

Koncentracija bruto aktive i bruto kredita, u %				
	31. 12. 2022. godine		31. 12. 2023. godine	
	Bruto aktiva (M-KA 1)	Bruto krediti	Bruto aktiva (M-KA 1)	Bruto krediti
Jedna banka	26,14	33,29	25,93	32,67
Tri banke	52,13	64,84	53,86	64,58
Pet banaka	71,92	78,97	73,83	78,12
Sedam banaka	84,61	89,35	85,01	87,91

Izvor: Kvartalni agregati i BPR

Ukupna neto aktiva na kraju 2023. godine iznosila je 6,7 milijardi eura i na godišnjem nivou bilježi rast od 5,11% (tabela 2.4), kao rezultat povećanja svih pozicija bilansa stanja osim novčanih sredstava i depozita kod centralnih banaka. U strukturi aktive, sa učešćem od 50,50%, i dalje dominiraju neto krediti i potraživanja od klijenata, koji iznose 3,4 milijarde eura i bilježe rast od 8,40% u odnosu na isti period prethodne godine. Udio ove pozicije u ukupnoj neto aktivi povećan je za 1,52 pp u odnosu na kraj prethodne godine. Novčana sredstva i depoziti kod centralnih banaka iznose 1,2 milijarde eura i bilježe smanjenje od 520 miliona eura, odnosno 29,49% i u aktivi učestvuju sa 18,47% (što predstavlja smanjenje učešća u odnosu na kraj prethodne godine za 9,06 pp). Neto krediti i potraživanja od banaka iznose 559,6 miliona eura i na godišnjem nivou bilježe rast od 180,4 miliona eura ili 47,59%,

a njihov udio u ukupnoj aktivi povećan je za 2,39 pp. Zahvaljujući izraženom rastu na godišnjem nivou od 200,6 miliona eura ili 21,62%, značajno učešće u aktivi bilansa stanja imaju i hartije od vrijednosti, čija vrijednost na dan 31. 12. 2023. godine iznosi 1.128,9 miliona eura, a učešće u aktivi bilansa stanja 16,77%, što predstavlja rast učešća od 2,28 pp. Vrijednost nekretnina, postrojenja i opreme prikazana u bilansu stanja iznosi 81,3 miliona eura i bilježi rast od 11,73% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je učešće u aktivi na nivou od 1,21%, što predstavlja povećanje učešća za 0,08 pp u odnosu na isti period prethodne godine.

Tabela 2.4

Struktura aktive bilansa stanja na 31. 12. 2022. godine i 31. 12. 2023. godine, neto pozicije, u 000 eura					
Pozicije bilansa stanja	31. 12. 2022. godine		31. 12. 2023. godine		Promjena
	Iznos	Udio u aktivi	Iznos	Udio u aktivi	
Novčana sredstva i depoziti kod centralnih banaka	1.763.738	27,53%	1.243.660	18,47%	-29,49%
Kredit i potraživanja od banaka	379.142	5,92%	559.577	8,31%	47,59%
Kredit i potraživanja od klijenata	3.138.101	48,98%	3.401.567	50,50%	8,40%
Hartije od vrijednosti	928.304	14,49%	1.128.995	16,77%	21,62%
Ostala finansijska sredstva	23.199	0,36%	25.977	0,39%	11,97%
Nekretnine postrojenja i oprema	72.836	1,13%	81.383	1,21%	11,73%
Ostale stavke aktive	101.763	1,59%	293.104	4,35%	188,86%
Ukupna neto aktiva (M-KA 1)	6.407.083	100,00%	6.734.263	100,00%	5,11%

Izvor: Kvartalni agregati i BPR

Kvalitet aktive je poboljšan u odnosu na uporedni period prethodne godine (tabela 2.5). Na nivou bankarskog sistema, na kraju 2023. godine prikazana je bruto kvalitetna aktiva u iznosu od 5,36 milijardi eura, koja je povećana za 896 miliona eura, pri čemu je povećano i njeno učešće u bruto aktivi (82,99%), što je za 3,51 pp više u odnosu na uporedni period. Kritikovana bruto aktiva (B, C, D, E) bilježi pad od 54,32 miliona eura ili 4,71% u jednogodišnjem periodu, dok je nekvalitetna bruto aktiva (C, D, E) povećana neznatno, za 0,41%. Ipak, učešće nekvalitetne bruto aktive (C, D, E) u ukupnoj bruto aktivi je smanjeno za 0,64 pp u odnosu na isti period prethodne godine. U okviru nekvalitetne bruto

Tabela 2.5

Kvalitet bruto aktive na 31. 12. 2022. i 31. 12. 2023. godine, u 000 eura					
Kvalitet bruto aktive (M-KA 1 + M-KA 2)	31. 12. 2022. godine		31. 12. 2023. godine		Promjena
	Iznos	Udio u bruto aktivi	Iznos	Udio u bruto aktivi	
Kvalitetna aktiva (A)	4.468.749	79,48%	5.364.454	82,99%	20,04%
Kritikovana aktiva (B, C, D, E)	1.153.878	20,52%	1.099.556	17,01%	-4,71%
Od čega aktiva klase B	871.648	15,50%	816.174	12,63%	-6,36%
Nekvalitetna aktiva (C, D, E)	282.230	5,02%	283.382	4,38%	0,41%
C	142.758	2,54%	146.029	2,26%	2,29%
D	13.097	0,23%	11.966	0,19%	-8,64%
E	126.375	2,25%	125.387	1,94%	-0,78%

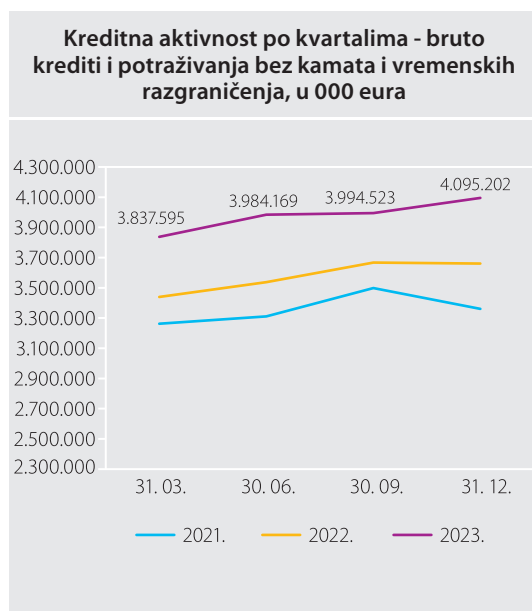
Izvor: Kvartalni agregati i BPR

aktive godišnji rast je zabilježen samo kod bruto aktive klasifikovane u kategoriju C, i to u iznosu od 3,2 miliona eura, odnosno za 2,29%, pri čemu je njeno učešće u bruto aktivu smanjeno (sa 2,54% na kraju 2022. godine na 2,26% na kraju 2023. godine). Bruto aktiva klasifikovana u kategoriju D iznosila je 11,9 miliona eura i u posmatranom periodu bilježi smanjenje od 8,63%, a njeno učešće u bruto aktivu je i dalje relativno nisko, i na kraju 2023. godine iznosi 0,18%. Nekvalitetna aktiva klasifikovane u E klasifikacionu kategoriju smanjena je za 0,78%, odnosno 988 hiljada eura. Posmatrajući kretanje pojedinih klasifikacionih kategorija aktive u jednogodišnjem periodu, može se zaključiti da je došlo do poboljšanja kvaliteta aktive, na šta je najviše uticao značajan rast kvalitetne aktive. Kreditna aktivnost banaka tokom 2023. godine iznosila je 1.519 miliona eura, što je za 3,70% više u odnosu na prethodnu godinu, kada su novoodobreni krediti iznosili 1.465 miliona eura. U ukupnim novoodobrenim kreditima dominiraju krediti pravnih lica sa 75,99%, a u pogledu ročnosti dominantni su dugoročni krediti (61,94%).

Nivo bruto kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja, u svim kvartalima 2023. godine, bio je veći od nivoa bruto kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja u uporednim kvartalima 2022. godine ili 2021. godine (grafikon 2.8). Najveći rast u 2023. godini, posmatrano u odnosu na uporedne periode prethodne godine, ostvaren je u posljednjem kvartalu 2023. godine, kada je nivo bruto kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja povećan za 435,1 miliona eura ili 11,89%.

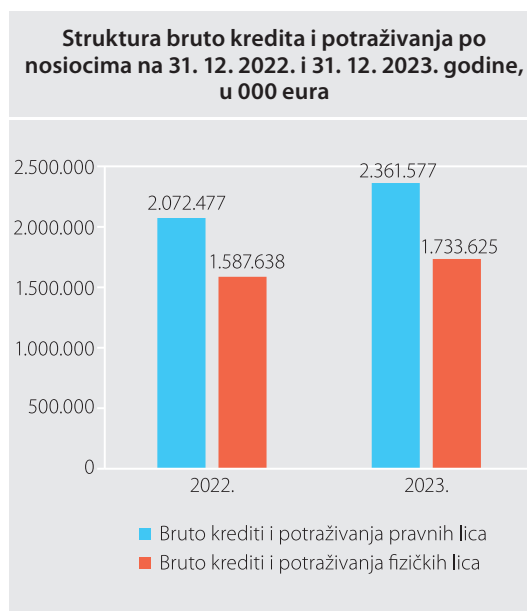
Struktura ukupnih kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja po nosiocima na kraju 2023. godine nije značajno promijenjena u odnosu na kraj 2022. godine (grafikon 2.9). Ukupni krediti i potraživanja odobreni pravnim licima na kraju 2023. godine iznosili su 2,3 milijarde eura, dok su oni odobreni fizičkim licima i preduzetnicima bili na nivou od 1,7 milijardi eura na kraju istog perioda. U odnosu na kraj 2022. godine, ukupni krediti i potraživanja odobreni pravnim licima i fizičkim licima ostvaruju rast od 13,95% i 9,19%.

Grafikon 2.8

Izvor: Kvartalni agregati i BPR

Grafikon 2.9

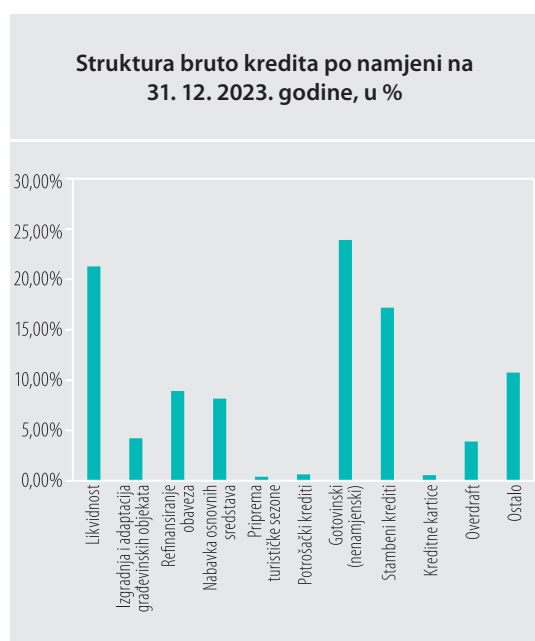
Izvor: Kvartalni agregati i BPR

Posmatrano po ročnosti bruto kredita i potraživanja, u ukupno odobrenim kreditima i potraživanjima, 80,51% se odnosi na dugoročne kredite i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja, dok 19,49% čine kratkoročni krediti i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja. Bruto krediti i potraživanja sa rokom otplate od jedne do tri godine i preko tri godine čine 9,01% i 71,49% ukupnih bruto kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja, pri čemu je došlo do povećanja kredita ročnosti od jedne do tri godine za 0,96 pp, odnosno smanjenja kredita ročnosti preko tri godine za 1,88 pp. U odnosu na uporedni period prethodne godine, udio dugoročnih bruto kredita i potraživanja u ukupnim bruto kreditima i potraživanjima smanjen je za 0,91 pp. Time je nastavljeno blago pomjeranje strukture portfolija bruto kredita i potraživanja u korist kratkoročnih kredita i potraživanja, započeto u prethodnom periodu.

Namjenska struktura bruto kredita (grafikon 2.10) pokazuje da je najveći dio odobren za gotovinske, nenamjenske kredite (23,92%), a značajan udio imali su i: krediti za likvidnost (21,28%), stambeni krediti (17,19%), krediti za refinansiranje obaveza (8,92%), kao i krediti za nabavku osnovnih sredstava (8,15%). U odnosu na kraj prethodne godine, najveće procentualno povećanje ostvarila je kategorija bruto *potrošačkih kredita* (40,38%), dok je najveće nominalno povećanje zabilježeno kod *gotovinskih nenamjenskih kredita* (79,9 miliona eura).

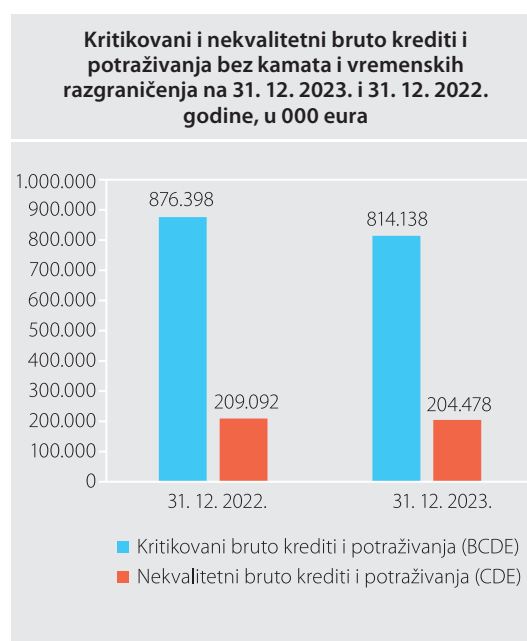
Kritikovani krediti i potraživanja (B, C, D i E) iznosili su 819,1 milion eura, što predstavlja pad od 57,2 miliona eura ili 6,54% na godišnjem nivou (grafikon 2.11). Učešće ove kategorije u ukupnim kreditima i potraživanjima bilo je na nivou od 20% (pad učešća od 3,94 pp u odnosu na isti period prethodne godine). Posmatrano pojedinačno, u odnosu na uporedni period iz 2022. godine, sve kategorije prikazuju smanjenje, osim kategorije substandardne aktive koja prikazuje rast od 1.297 hiljada eura, odnosno 1,07%. Nekvalitetni bruto krediti i potraživanja (C, D i E) iznosili su 205,5 miliona eura, što predstavlja pad na godišnjem nivou od 3,5 miliona eura, odnosno 1,67%. Učešće ove kategorije u ukupnim kreditima i potraživanjima bilo je na nivou od 5,02% (pad učešća od 0,69 pp u odnosu na

Grafikon 2.10

Izvor: Kvartalni agregati i BPR

Grafikon 2.11

Izvor: Kvartalni agregati i BPR

isti period prethodne godine). Navedeno ukazuje na činjenicu da se može smatrati da je došlo do poboljšanja kvaliteta kredita i potraživanja u jednogodišnjem periodu.

Ukupni krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 30 dana iznosili su na kraju 2023. godine 114,9 miliona eura i bilježe godišnji pad od 29,4 miliona eura, a smanjeno je i njihovo učešće u ukupnim kreditima i potraživanjima, za 1,14 pp, na 2,81%. Krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 90 dana iznosili su 91,5 miliona eura i smanjeni su na godišnjem nivou za 3,8 miliona eura, a smanjeno je i njihovo učešće u ukupnim kreditima i potraživanjima, za 0,38 pp na 2,23%.

Ukupni restrukturirani krediti na kraju 2023. godine iznose 153,2 miliona eura i bilježe pad od 17,0 miliona eura, a smanjeno je i njihovo učešće u bruto kreditima, za 0,85 pp, na 4,36% (tabela 2.6). U ukupnim restrukturiranim kreditima najveće učešće, kao i u prethodnom periodu, imala je kategorija koja se odnosi na *produženje roka otplate za glavnicu ili kamatu* u iznosu od 71,3 miliona eura ili 46,36%. Na kategoriju *ostale pogodnosti koje olakšavaju finansijsku poziciju dužnika* odnosi se 44,6 miliona eura ili 29%, dok se na kategoriju *zamjena postojećeg ili postojećih kredita novim kreditom* odnosi 29,4 milion eura ili 19,14%.

Tabela 2.6

Ukupni restrukturirani krediti na 31. 12. 2023. godine, u 000 eura								
	Produžetak roka	Smanjenje kamatne stope	Preuzeta potraživanja	Smanjenje duga	Kapitalizacija kamate	Zamjena kredita	Ostale pogodnosti	Ukupno
Iznos	70.674	1.611	1.079	157	5.602	29.480	44.660	153.263
%	46,11%	1,05%	0,71%	0,11%	3,65%	19,23%	29,14%	100%

Izvor: Kvartalni agregati i BPR

Ukupna vanbilansna izloženost banaka na koju se izdvajaju rezervacije za potencijalne gubitke na kraju 2023. godine iznosila je 774,5 miliona eura. Od toga se na date garancije odnosilo 429,7 milion eura (godišnji rast od 10,44%), dok je vrijednost kreditnih obligacija iznosila 342,9 miliona eura (godišnji rast od 11,24%). U odnosu na kraj prethodne godine, ukupna vanbilansna izloženost banaka na koju se izdvajaju rezervacije za potencijalne gubitke na kraju 2023. godine bilježi rast od 74,2 miliona eura ili 10,60%.

Pokazatelj ispravke vrijednosti ukupnih kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja na dan 31. 12. 2023. godine iznosi 136 miliona eura, dok je pokrivenost bruto kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja ispravnima vrijednosti smanjena na godišnjem nivou za 0,64 pp. Pokrivenost ukupnih nekvalitetnih kredita i potraživanja bez kamata i vremenskih razgraničenja ispravnima vrijednosti na dan 31. 12. 2023. godine iznosila je 66,21% i manja je za 3,15 pp na godišnjem nivou. Prikazana stečena aktiva na kraju 2023. godine iznosila je 32,4 miliona eura, što predstavlja pad od 4 miliona eura, odnosno za 11,07 % na godišnjem nivou.

Kontrola rizika likvidnosti – Na kraju 2023. godine likvidna aktiva na nivou sistema iznosila je 1,59 milijardi eura i smanjena je na godišnjem nivou za 19,65%, a smanjeno je i njeno učešće u ukupnoj aktivi, za 7,32 pp, na 23,72%. Posmatrajući strukturu likvidne aktive, uočava se da najveće učešće imaju gotovina i gotovinski ekvivalenti koji čine 60% likvidne aktive (grafikon 2.12). Sredstva obavezne rezerve koja su kreditnim institucijama raspoloživa za likvidnost čine 9% ukupne likvidne aktive.

Sve kreditne institucije bile su likvidne, a koeficijenti likvidnosti kretali su se u zakonski propisanim limitima.

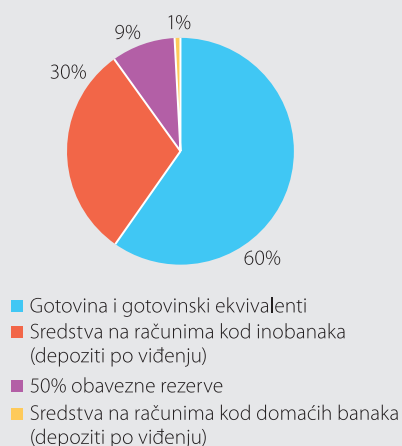
Tokom 2023. godine, dnevni i dekadni pokazatelji likvidnosti svih kreditnih institucija kretali su se iznad propisanih minimalnih pokazatelja likvidnosti.

Na trend smanjenja likvidne aktive prvenstveno je uticalo investiranje kreditnih institucija u hartije od vrijednosti, koje za godinu dana bilježi nominalni rast od 388,1 miliona eura ili 42%. Pored toga, na smanjenje likvidne aktive uticao je i rast kreditne aktivnosti kreditnih institucija, koji ilustruje godišnji rast bruto kredita od 248,7 miliona eura ili 7,62%.

U strukturi likvidnih sredstava dominantno učešće imaju likvidna sredstva u zemlji, koja na kraju 2023. godine čine 69,42% ukupnih likvidnih sredstava, dok likvidna sredstva u inostranstvu čine 30,58% ukupnih likvidnih sredstava (grafikon 2.14). U posmatranom jednogodišnjem periodu likvidna sredstva u zemlji imaju generalno

Grafikon 2.12

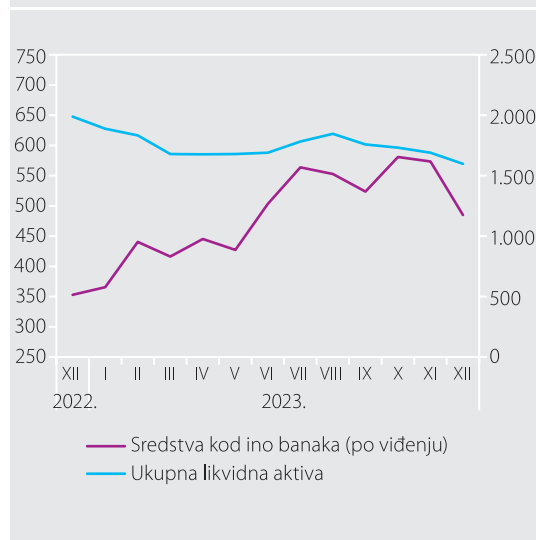
Struktura likvidne aktive kreditnih institucija u Crnoj Gori na 31. 12. 2023. godine, u %

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

Grafikon 2.13

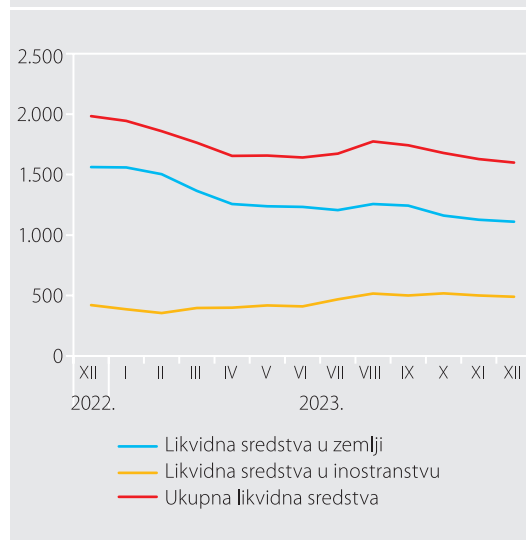
Kretanje likvidne aktive (desna osa) i sredstava po viđenju na računima kod inobanaka (lijeva osa) kreditnih institucija u Crnoj Gori, u mil. eura

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

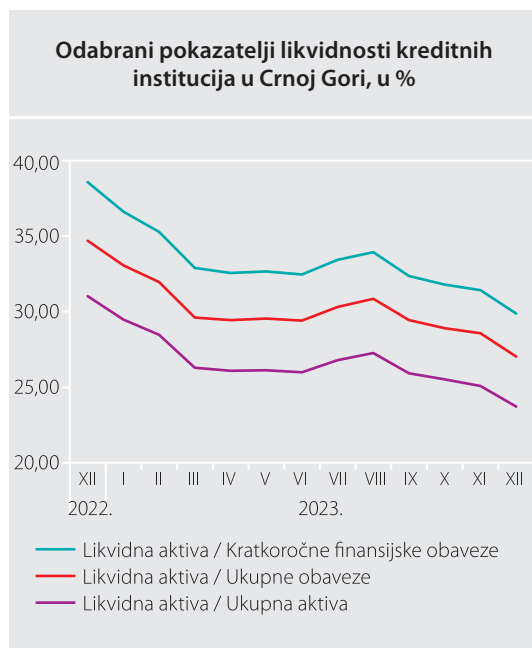
Grafikon 2.14

Prosječno mjesečno stanje likvidnih sredstava u zemlji i inostranstvu kreditnih institucija u Crnoj Gori, u 000.000 eura

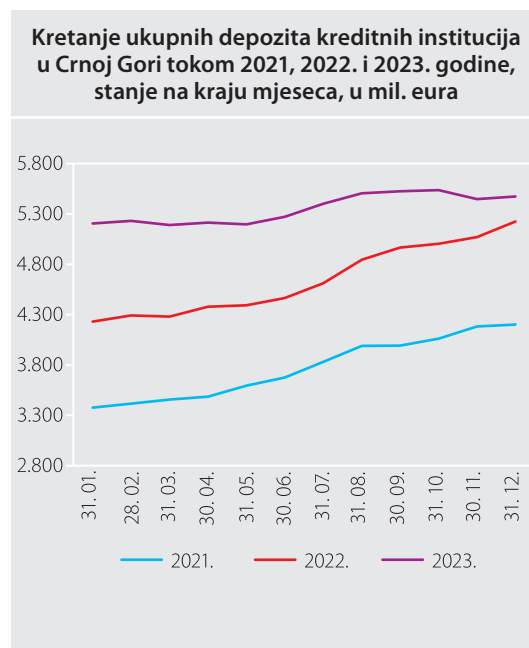
Izvor: Dnevni izvještaji kreditnih institucija

Grafikon 2.15

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

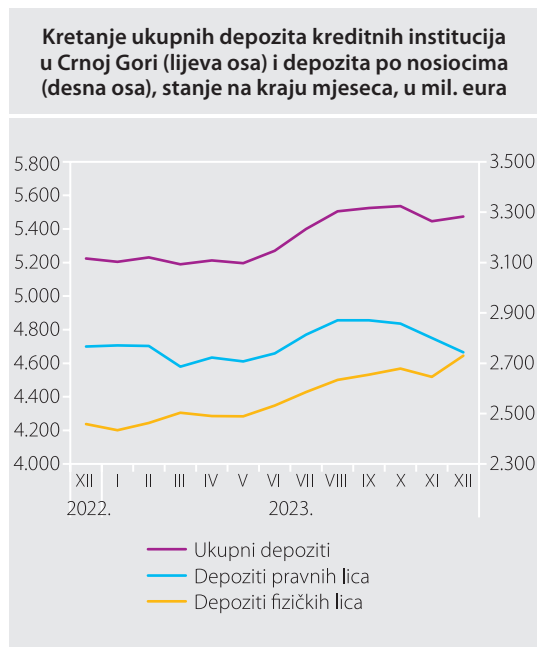
Grafikon 2.16

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

negativan trend, dok likvidna sredstva u inostranstvu bilježe trend povećanja. Kretanje likvidne aktive determiniše i kretanje pokazatelja likvidnosti (grafikon 2.15).

Grafikon 2.17

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

Ukupni depoziti (sa sredstvima na *escrow* računima, bez kamata i vremenskih razgraničenja) na kraju 2023. godine iznosili su 5,47 milijarde eura, činili su 92,55 % ukupnih obaveza kreditnih institucija i povećani su na godišnjem nivou za 248, miliona eura (4,76%). Značajan rast depozita zabilježen je krajem II i tokom III kvartala 2023. godine.

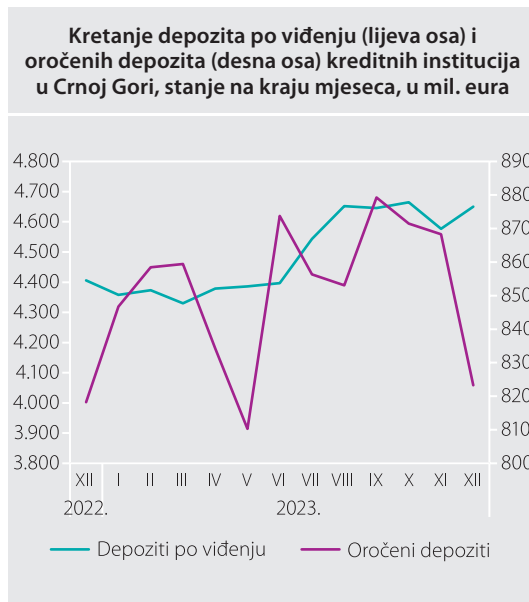
Posmatrajući kretanje depozita tokom posljednje tri godine, njihov maksimalan nivo zabilježen je u oktobru 2023. godine (grafikon 2.16).

Tokom 2023. godine depoziti pravnih lica imali su trend rasta do septembra, nakon čega su bilježili pad, dok su depoziti fizičkih lica gotovo kontinuirano rasli tokom cijele godine, s izuzetkom novembra (grafikon 2.17). Na godišnjem nivou depoziti fizičkih lica povećani su za 271,7 miliona eura (11,05%), dok su depoziti pravnih lica smanjeni za 22,8 miliona eura (0,83%). U ukupnim

depozitima u sistemu depoziti pravnih lica imali su neznatno veće učešće (50,12%) od depozita fizičkih lica, dok je tokom godine učešće depozita pravnih lica iznosilo maksimalno 53,23%.

Na povećanje ukupnih depozita u jednogodišnjem periodu, posmatrajući depozite prema ročnosti, dominantno je uticao rast depozita po viđenju (grafikon 2.18). Depoziti po viđenju (sa sredstvima na *escrow* računu) u odnosu na kraju prethodne godine bilježe povećanje od 243,8 miliona eura, odnosno 5,53%, dok su oročeni depoziti povećani za 5,1 miliona eura (0,62%). Na kraju 2023. godine dominantno učešće u ukupnim depozitima imali su depoziti po viđenju (84,96%) (tabela 2.7). Sredstva na *escrow* računima iznosila su 125,2 miliona eura i u jednogodišnjem periodu smanjena su za 160,7 miliona eura ili 56,20%. Posmatrano u jednogodišnjem periodu, na kraju svakog mjeseca veće je učešće depozita po viđenju u ukupnim depozitima od oročenih depozita.

Grafikon 2.18

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

Tabela 2.7

Struktura depozita kreditnih institucija u Crnoj Gori po ročnosti, u mil. eura i u %				
	31. 12. 2022.	%	31. 12. 2023.	%
Sredstva na <i>escrow</i> računima	285,95	5,47	125,23	2,29
Depoziti po viđenju	4.120,15	78,86	4.524,66	82,67
Depoziti do 3 mjeseca	61,52	1,18	40,60	0,75
Depoziti od 3 mjeseca do 1 godine	321,15	6,15	328,62	6,00
Depoziti od 1 do 3 godine	307,15	5,88	275,56	5,03
Depoziti preko 3 godine	128,40	2,46	178,51	3,26
Ukupni depoziti	5.224,32	100,00	5.473,18	100,00

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

Posmatrano pojedinačno po ročnosti, smanjenje je zabilježeno kod depozita oročenih do tri mjeseca, za 20,9 miliona eura (34%) i kod depozita koji su oročeni od jedne do tri godine, za 31,6 miliona eura (10,28%), dok je povećanje zabilježeno kod depozita oročenih od tri mjeseca do jedne godine, za 7,4 miliona eura (2,32%), i kod depozita oročenih preko tri godine, su za 50,1 miliona eura (39,03%). Pojedinačno posmatrano, najveće učešće u oročenim depozitima imali su depoziti oročeni od tri mjeseca do godine dana (39,91%).

Ukupne pozajmice (bez obaveza za kamate i vremenskih razgraničenja) na kraju 2023. godine iznosile su 216,1 miliona eura i činile su 3,65% ukupnih obaveza kreditnih institucija, a u odnosu na isti period prethodne godine smanjene su za 94,3 miliona eura (30,39%), po svim kategorijama pozajmica (tabela

2.8). Kreditne institucije su, u odnosu na kraj prethodne godine, dominantno smanjile zaduženje prema matičnim bankama i drugim članovima bankarske grupe ukupno za 63,1 miliona eura (55,38%). Pozajmice od ostalih depozitnih/finansijskih institucija smanjene su za 18,9 miliona eura (36,72%), pozajmice od Vlade Crne Gore za 10,8 miliona eura (10,35%), a pozajmice od banaka za 1,6 miliona eura (3,86%).

Tabela 2.8

Pregled pozajmica kreditnih institucija u Crnoj Gori na kraju kvartala, u mil. eura					
	31. 12. 2022.	31. 3. 2023.	30. 6. 2023.	30. 9. 2023.	31. 12. 2023.
Ukupne pozajmice	310,42	286,92	277,06	229,05	216,08
Pozajmice od matične banke i drugih članova bankarske grupe	113,92	93,87	92,17	52,53	50,84
Pozajmice od Vlade Crne Gore	104,36	101,48	98,60	96,45	93,56
Pozajmice od banaka (rezidenti i nerezidenti)	40,71	40,43	42,90	37,64	39,14
Ostale depozitne/finansijske institucije, nerezidenti	51,43	51,14	43,39	42,43	32,54

Izvor: Mjesečni izvještaji kreditnih institucija

* Pozajmice od Vlade Crne Gore odnose se na pozajmice preko IRF-a, vezane za realizaciju projekta rješavanja stambenih potreba građana po povoljnim uslovima, „1000+“.

Izvještaj o ročnoj usklađenosti aktive i pasive na dan 31. 12. 2023. godine pokazuje postojanje negativnih kumulativnih gapova za period do pet godina (prema preostalom ugovorenom dospeljeću). Ovaj Izvještaj prema očekivanom dospeljeću pokazuje pozitivne kumulativne gapove, ukupni kumulativni gap je pozitivan.

Kontrola tržišnih rizika – Tržišni rizici nijesu izraženi u bankarskom sistemu Crne Gore. Naime, Izvještaj o riziku kamatne stope na agregatnom nivou pokazuje da su kumulativni gapovi negativni do godinu dana. Najveći negativni kumulativni gap je do 30 dana i iznosi 999 miliona eura.

Izvještaj o poziciji u drugim valutama na dan 31. 12. 2023. godine pokazuje da je, na agregatnom nivou, najveća pojedinačna devizna pozicija neto kratka pozicija u AED valuti koja iznosi 1.518 hiljada eura, dok je najveća neto duga pozicija u ostalim valutama u iznosu od 385 hiljada eura i CAD valuti u iznosu od 78 hiljada eura. Kumulativno stanje u svim stranim valutama je negativno i iznosi 1.788 hiljada eura (-0,30% osnovnog kapitala; -0,29% regulatornog kapitala).

2.2.1.2.2. Kapitalni baferi

*Nakon svakog od četiri sprovedena preispitivanja kontracikličnog bafera kapitala, stopa bafera određena je na 0%, kao rezultat procjene Centralne banke da kreditni rast nije prekomjeran, te da ne postoji potreba za ublažavanjem cikličnih sistemskih rizika. Zbog nepromijenjenih strukturnih ranjivosti ekonomsko-finansijskog sistema u Crnoj Gori zadržana je primjena iste stope (1,5%) i svih drugih aspekata bafe-
ra za strukturni sistemski rizik. Zbog relativno velike disperzije tržišnog učešća pojedinačnih kreditnih institucija, utvrđeno je da 10 od 11 kreditnih institucija predstavlja OSV kreditne institucije. U primjeni je, takođe, bio i kapitalni bafer za očuvanje kapitala, a njegova stopa iznosila je 1,25% i biće povećavana u narednom dvogodišnjem periodu. Time se zahtjev za kombinovani kapitalni bafer kretao u rasponu od 2,75% do 3,25% (zanemarujući specifičnu stopu kontracikličnog bafera).*

Centralna banka je i u 2023. godini primjenjivala kapitalne bafere, kao najkarakterističnije makroprudencijalne instrumente⁵⁸.

U 2023. godini sprovedena su četiri preispitivanja kontracikličnog bafera kapitala, a nakon svakog od njih stopa bafera zasebnim odlukama određena je na 0%. Stopa bafera je održavana na nivou od 0%, jer Centralna banka nije cijenila da postoji prekomjerni kreditni rast, odnosno da aktuelni parametri cikličnih sistemskih rizika upućuju na potrebu za ublažavanje tih rizika. Preciznije, u pitanju je stopa bafera za izloženosti u Crnoj Gori, s tim da je u slučaju inostranih izloženosti kreditna institucija generalno dužna da primjenjuje stope bafera koje su propisala nadležna tijela za bafer u drugim zemljama, ponderiše sve stope bafera učešćem izloženosti prema datoj zemlji u ukupnim izloženostima, i time na kraju izračunava tzv. stopu kontracikličnog bafera kapitala specifičnu za kreditnu instituciju. Tokom 2023. godine bilo je vrlo malo izdvajanja kapitala za kontraciklični bafer po osnovu izloženosti kreditnih institucija u inostranstvu, pa je time stopa bafera specifična za svaku kreditnu instituciju iznosila tek nešto iznad 0%.

Krajem 2023. godine sprovedeno je i redovno dvogodišnje prespitivanje bafera za strukturni sistemski rizik, koje je pokazalo da je opravdano nastaviti sa istom stopom (1,5%) i svim drugim aspektima bafera za strukturni sistemski rizik, onako kako je to bilo uspostavljeno prvi put, odlukom koja je donesena krajem 2021. godine. Bafer za strukturni sistemski rizik aktiviran je zbog strukturnih ranjivosti ekonomsko-finansijskog sistema u Crnoj Gori, koje se ne mogu riješiti drugim relevantnim mjerama. Pri tome, odlukom je definisano da bafer za strukturni sistemski rizik važi jednako za sve izloženosti, kako u Crnoj Gori tako i u inostranstvu. U skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, to znači da će se za datu kreditnu instituciju, između toga bafera i bafera za ostale sistemski važne kreditne institucije, primjenjivati samo ona stopa bafera koja je veća, a ne obje.

Krajem marta 2023. godine izvršeno je redovno godišnje preispitivanje određivanja ostalih sistemski važnih (OSV) kreditnih institucija, kao i stopa OSV bafera. Primijenjena je odluka kojom su relevantne smjernice Evropske agencije za bankarstvo (EBA) implementirane u Crnoj Gori. Zbog relativno velike disperzije tržišnog učešća pojedinačnih kreditnih institucija, preispitivanjem je utvrđeno da 10 od 11 kreditnih institucija predstavlja OSV kreditne institucije. U povezanom procesu, za OSV kreditne institucije su potom određene stope OSV bafera, na način da je za kreditnu instituciju sa najvećim sistemskim značajem određena stopa OSV bafera od 2%, a za kreditnu instituciju sa najmanjim sistemskim značajem stopa od 1,25%. Pritom, u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, za kreditne institucije koje su supsidijari bankarskih grupa iz EU i u situaciji kada je relevantno nadležno tijelo za grupu primijenilo OSV bafer na konsolidovanom nivou, tada u Crnoj Gori stopa OSV bafera u primjeni za takve supsidijare ne može preći vrijednost veću od 1% i stope OSV bafera na nivou grupe.

Pored tri pomenuta bafera, bio je u primjeni i kapitalni bafer za očuvanje kapitala, čija je visina određena samim Zakonom o kreditnim institucijama. U 2023. godini stopa bafera iznosila je 1,25%, u 2024. godini će iznositi 1,875%, dok će počev od 2025. godine iznositi 2,5%.

Imajući u vidu gorepomenuti međuodnos bafera za strukturni sistemski rizik, kao i implikacije na OSV bafer u slučaju kada je kreditna institucija supsidijar grupe iz EU, zahtjev za kombinovani ka-

⁵⁸ Makroprudencijalni instrumenti su instrumenti za očuvanje stabilnosti finansijskog sistema kao cjeline, koji su postali posebno strukturirani Bazelom III odnosno regulatornim paketom CRD IV u EU – koji je u Crnoj Gori implementiran Zakonom o kreditnim institucijama.

pitalni bafer (zbir svih primjenjivih kapitalnih bafera zajedno) za kreditne institucije kretao se u rasponu od 2,75% do 3,25% (zanemarujući specifičnu stopu kontracikličnog bafera). Treba napomenuti i da održavanje zahtjeva za kombinovani bafer za kreditnu instituciju nije obavezno na način na koji je obavezno održavanje osnovnih kapitalnih zahtjeva (8%), ali ograničava mogućnosti raspodjela kreditne institucije (dividende, bonusi itd.) u zavisnosti od toga u kojoj mjeri ona ne ispunjava kombinovani zahtjev.

2.2.1.2.3. Promjena regulatornog okvira

Centralna banka je tokom 2023. godine nastavila sa aktivnim praćenjem primjene i daljim unapređenjem okvira kojim se reguliše poslovanje subjekata bankarskog i sektora pružalaca finansijskih usluga.

U okviru ranije započetih aktivnosti usmjerenih ka daljoj harmonizaciji sa EU *acquis*-om u oblasti bankarstva, Centralna banka je nastavila aktivnosti na pripremi izmjena i dopuna Zakona o kreditnim institucijama, kojim će biti obuhvaćene posljednje izmjene trenutno važećih propisa u EU. U cilju daljeg usklađivanja sa odredbama CRR (*Capital Requirements Regulation*) kojima je utvrđen zahtjev za NSFR (*Net Stable Funding Ratio*), pripreman je predlog izmjena i dopuna Odluke o upravljanju rizikom likvidnosti u kreditnim institucijama i uputstva za popunjavanje odgovarajućih izvještajnih tabela.

U pogledu primjene makroprudencijalnih mjera usmjerenih na očuvanje stabilnosti u bankarskom sektoru, Centralna banka je tokom 2023. godine aktivno pratila i analizirala dešavanja na domaćem tržištu i u okruženju, kako bi predupredila sve potencijalne rizike po ovaj sektor.

Početkom jula donijeta je Odluka o izmjenama Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem⁵⁹. Odlukom je, do 31. oktobra 2023. godine, u cilju podsticanja njihovog daljeg uspješnog poslovanja, kreditnim institucijama u zemlji ograničena isplata dividendi akcionarima, osim u obliku akcija kreditne institucije, s tim da je isplata dividendi ili dijela dividendi u novcu do tog datuma omogućena pod određenim uslovima i uz saglasnost Centralne banke.

S obzirom na to da je nakon isteka ovog roka isplata dividendi kreditnim institucijama dozvoljena, Centralna banka je krajem oktobra 2023. godine, u cilju obezbjeđivanja poslovanja kreditnih institucija u skladu sa propisima, odnosno ispunjavanja prudencijalnih zahtjeva, kao i održavanja adekvatnog nivoa kapitala za apsorpciju potencijalnih gubita, uputila svim kreditnim institucijama preventivno upozorenje. Ovim aktom je kreditnim institucijama naloženo da, prije eventualnog donošenja odluke o isplati dividende po osnovu stavki neraspoređene dobiti iz regulatornog kapitala i/ili dobiti ostvarene u 2022. godini, dostave Centralnoj banci, radi dobijanja mišljenja, informacije o namjeravanoj isplati dividende sa dokazima da će nakon isplate dividende zadovoljavati propisane regulatorne zahtjeve, zahtjeve utvrđene supervizorskim procesom i utvrđene interne limite.

Takođe, Centralna banka je krajem 2023. godine produžila primjenu makroprudencijalnih mjera koje su uvedene sa ciljem ograničenja rasta gotovinskih neobezbijedenih kredita sa dužim periodima otplate. Primjena Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne in-

⁵⁹ „Službeni list Crna Gora“, broj 69/23.

stitucije odobravaju fizičkim licima⁶⁰ utvrđena je na period od dvije godine, a s obzirom na to da je rok primjene ove odluke isticao 31. decembra 2023. godine, Centralna banka je na osnovu analize efekata primjene mjera (sa podacima na 30. novembar 2023. godine) donijela odluku o produženju njihove primjene za još godinu dana. U tom smislu je, krajem decembra 2023. godine, donijeta Odluka o izmjeni Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima⁶¹.

U toku 2023. godine započet je projekat procjene efektivnosti cjelokupnog postojećeg regulatornog okvira kojim se reguliše poslovanje pružaoca finansijskih usluga, zasnovanog na Zakonu o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima⁶². U cilju unapređenja ovog okvira, a kako bi se osnažio nadzor nad pružiocima finansijskih usluga i na taj način osiguralo njihovo sigurnije poslovanje, utvrđene su i potrebe za određenim izmjenama ovog Zakona, kao i podzakonskih propisa, donesenih na osnovu tog Zakona.

Nastavljen je i rad na pripremi nacrtu zakona za regulisanje oblasti dodatnog nadzora nad finansijskim konglomeratima, započet u okviru aktivnosti Radne grupe za pregovaračko poglavlje 9 – *Finansijske usluge*, a koji sprovode Ministarstvo finansija, Agencija za nadzor osiguranja, Komisija za tržište kapitala i Centralna banka. Nakon realizovane TAIEX misije tehničke pomoći EU u aprilu 2023. godine, pripremljen je konačan tekst nacrtu zakona i započeta priprema prateće dokumentacije. Donošenjem ovog zakona biće izvršeno potpuno usklađivanje sa Direktivom 2002/87/EZ o dodatnom nadzoru kreditnih institucija, društava za osiguranje i investicionih društava u finansijskom konglomeratu.

2.2.1.3. Kontrola i regulacija IRF-a i drugih pružalaca finansijskih usluga

Zakonom o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, koji je u primjeni od 11. 5. 2018. godine, uređuju se poslovi finansijskog lizinga, faktoringa, otkupa potraživanja, mikrokreditiranja i kreditno-garantni poslovi, kao i osnivanje, poslovanje i kontrola poslovanja tih privrednih društava. Shodno ovom Zakonu, Centralna banka nadležna je za izdavanje dozvola za rad pružiocima finansijskih usluga, kao i za kontrolu njihovog poslovanja, te za donošenje podzakonskih akata kojima se reguliše poslovanje ovih subjekata.

Izdavanje odobrenja i saglasnosti – Po osnovu zahtjeva za izdavanje dozvole za rad i odobrenja iz Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima, tokom 2023. godine doneseno je ukupno 27 akata, i to:

- 9 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih lica za članove Odbora direktora u mikrokreditnoj finansijskoj instituciji;
- 1 rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženog lica za člana Odbora direktora u faktoring društvu;
- 3 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih lica za izvršne direktore u mikrokreditnoj finansijskoj instituciji;

⁶⁰ „Službeni list Crne Gore“, br. 138/21 i 144/22.

⁶¹ „Službeni list Crne Gore“, broj 120/23.

⁶² „Službeni list Crne Gore“, br. 073/17 i 044/20.

- 1 rješenje o izdavanju odobrenja za izbor predloženog lica za izvršnog direktora u faktoring društvu;
- 1 rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za izbor predloženog lica za izvršnog direktora u mikrokreditnoj finansijskoj instituciji;
- 1 rješenje o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za izbor predloženog lica za izvršnog direktora u faktoring društvu;
- 2 rješenja kojim se izdaje dozvola za rad mikrokreditnoj finansijskoj instituciji;
- 2 rješenja o obustavljanju postupka po zahtjevu za izdavanje dozvole za rad mikrokreditne finansijske institucije;
- 1 rješenje o odbijanju zahtjeva za izdavanje dozvole za rad mikrokreditne finansijske institucije;
- 1 rješenje o odbijanju zahtjeva za izdavanje odobrenja za sticanje kvalifikovanog učešća u kapitalu mikrokreditne finansijske institucije;
- 2 rješenja kojim je dozvoljeno mikrokreditnoj finansijskoj instituciji da može staviti na uvid društvu za reviziju Zapisnike o kontroli i Rješenja Centralne banke kojim su izrečene supervizorske mjere prema mikrokreditnoj finansijskoj instituciji;
- 1 rješenje kojim je dozvoljeno Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore A.D. da može staviti na uvid Državnoj revizorskoj instituciji Zapisnike o kontroli;
- 1 rješenje kojim je dozvoljeno Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore A.D. da može staviti na uvid Državnoj revizorskoj instituciji Zapisnik o kontroli i Upozorenje Centralne banke kojim su izrečene supervizorske mjere prema Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore A.D.
- 1 rješenje kojim je dozvoljeno mikrokreditnoj finansijskoj instituciji da može staviti na uvid društvu za reviziju i advokatskoj kancelariji Zapisnik o kontroli, Izvještaj o kontroli i Upozorenje Centralne banke kojim su izrečene supervizorske mjere prema mikrokreditnoj finansijskoj instituciji;

2.2.1.3.1. Struktura bilansa, kvalitet aktive i rezultati poslovanja pružaoca drugih finansijskih usluga

Investiciono-razvojni fond Crne Gore

Ukupna aktiva Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore (IRF) na kraju 2023. godine iznosila je 433,71 milion eura i u odnosu na kraj prethodne godine bilježi pad od 8 miliona eura ili 1,81%. U strukturi aktive dominiraju krediti i potraživanja, gotovina i gotovinski ekvivalenti i faktoring potraživanja.

Bruto nekvalitetna aktiva (C, D i E) iznosi 35,72 miliona eura, što predstavlja 7,67% ukupne bruto aktive. U odnosu na kraj prethodne godine bruto nekvalitetna aktiva je smanjena za 7,77 miliona eura ili 17,86%, dok je njen udio u bruto aktivu smanjen za 1,4 pp zbog većeg pada nekvalitetne aktive. IRF je popravio strukturu aktive u godišnjem periodu.

Na dan 31. 12. 2023. godine ukupni krediti i potraživanja od banaka i klijenata iznosili su 369,62 miliona eura (79,37% bruto aktive) i na godišnjem nivou bilježe pad od 36,63 miliona eura ili 9,02%. Najznačajniji korisnik kredita i potraživanja je privreda (u privatnom i državnom vlasništvu) sa 89,58% (331,10 miliona eura). Posmatrano po nosiocima, najveći dio kredita i potraživanja odnosio se na pravna lica – rezidente (99,59%), a u okviru njih, posmatrano po djelatnostima, najveći udio ostvarili su krediti i potraživanja odobreni za trgovinu na veliko i malo (23,47%) i krediti za sektor turizma

(21,83%). Po namjeni, najveći dio kredita i potraživanja odnosio se na nabavku osnovnih sredstva (53,71%).

Bruto nekvalitetni krediti i potraživanja (C, D i E) iznosili su 35,19 miliona eura i bilježe smanjenje na godišnjem nivou za 8,03 miliona eura ili 18,6%, a smanjen je i njihov udio u ukupnim bruto kreditima i potraživanjima, za 1,12 pp na 9,52%. Krediti i potraživanja koji kasne s otplatom preko 30 dana iznosili su 21,52 miliona eura (5,82% ukupnih kredita i potraživanja) i bilježe blagi godišnji rast od 0,24 miliona eura. Krediti i potraživanja koji kasne preko 90 dana iznosili su 10,50 miliona eura (2,84% ukupnih kredita i potraživanja), a na godišnjem nivou bilježe pad od 1,06 miliona eura, odnosno 9,19%.

Likvidna aktiva iznosila je 60,31 milion eura (13,91% aktive) i bilježi rast na godišnjem nivou od 21,05 miliona eura ili 53,63%.

U strukturi pasive najveće učešće, od 75,93%, imale su obaveze, koje su na dan 31. 12. 2023. godine iznosile 329,31 milion eura, a njihov najveći dio činile su pozajmice od inostranih kreditora, u iznosu od 325,69 miliona eura, koje bilježe smanjene na godišnjem nivou za 19,1 milion eura ili 5,54%.

Ukupni kapital IRF-a na dan 31. 12. 2023. godine iznosio je 104,4 miliona eura, što predstavlja 24,07% ukupne aktive. U odnosu na kraj prethodne godine ukupni kapital je povećan za 11,09 miliona eura, odnosno 11,89%. Na povećanje kapitala IRF-a najviše je uticalo ostvarivanje dobiti tokom 2023. godine. Posmatrajući kretanje pasive, zaključuje se da je IRF popravio strukturu iste na godišnjem nivou.

Poslovanje IRF-a tokom 2023. godine karakteriše visoka profitabilnost. Na kraju 2023. godine IRF je ostvario ukupnu dobit od 9,90 miliona eura, što je značajno više u poređenju sa prethodnom godinom kada je ostvarena dobit od 1,94 miliona eura.

Mikrokreditne finansijske institucije

U finansijskom sistemu Crne Gore, na kraju 2023. godine, poslovalo je osam mikrokreditnih finansijskih institucija (MFI). MFI Ozmont d.o.o. je oduzeta dozvola za rad u oktobru 2023. godine, dok je MFI *Win Credit* d.o.o. dobila dozvolu za rad u decembru.

Ukupna bilansna suma MFI iznosila je 90,13 miliona eura uz godišnji rast od 15,36 miliona eura ili 20,55%. Od ukupne bilansne sume, na aktivu jedne MFI odnosilo se 69,10%. Nekvalitetna aktiva iznosila je 5,36 miliona eura i činila je 5,60% ukupne aktive. Na godišnjem nivou nekvalitetna aktiva smanjena je za 0,46 miliona eura ili 7,89%.

Ukupni bruto krediti MFI iznosili su 84,57 miliona eura, što predstavlja 88,31% ukupne aktive MFI. U odnosu na kraj prethodne godine, bruto krediti bilježe rast od 12,19 miliona eura, odnosno 16,83%. Posmatrano po nosiocima dominiraju krediti odobreni fizičkim licima koji iznose 72,75 miliona eura i predstavljaju 86,02% ukupnih bruto kredita. Posmatrano po ročnosti, u portfolijima kredita MFI dominiraju dugoročni krediti (preko jedne godine), koji učestvuju sa 87,48%. Po namjeni, najveće učešće imaju krediti za nabavku osnovnih sredstava (52,33%) i potrošački krediti (11,53%). Na dan 31. 12. 2023. godine ukupni bruto krediti MFI koji kasne sa otplatom preko 30 dana iznose 10,48 miliona eura i predstavljaju 12,40% ukupnih bruto kredita MFI i na približno su istom nivou u poređenju sa krajem prethodne godine. Ukupni bruto krediti koji kasne u otplati preko 90 dana iznose 4,68 miliona eura,

predstavljaju 5,53% ukupnih bruto kredita i bilježe jednogodišnji pad od 0,57 miliona eura, odnosno 10,89%. Imajući u vidu da se klasifikacija kredita vrši na osnovu broja dana kašnjenja u otplati, nekvalitetni (CDE) krediti jednaki su iznosu kredita koji kasne u otplati preko 90 dana. Uzimajući u obzir smanjenje kredita koji kasne u otplati preko 90 dana zaključuje se da je došlo do blagog poboljšanja kvaliteta kreditnog portfolija u odnosu na kraj prethodne godine.

Likvidna aktiva MFI na dan 31. 12. 2023. godine iznosila je 5,88 miliona eura i predstavljala je 6,52% ukupne aktive. Ukupna likvidna aktiva bilježi porast od 2,50 miliona eura, odnosno 73,77% u odnosu na kraj prethodne godine, kada je iznosila 3,38 miliona eura i predstavljala 4,52% ukupne aktive.

U strukturi pasive najveći udio imaju obaveze, koje su iznosile 50,91 milion eura i činile 56,49% pasive, a njihov najveći dio činile su pozajmice koje su (bez kamata i vremenskih razgraničenja) iznosile 44,28 miliona eura i činile 86,97% ukupnih obaveza. Pozajmice su na godišnjem nivou povećane za 15,85 miliona eura ili 55,76%.

Ukupni kapital MFI iznosi 39,21 milion eura i predstavlja 43,51% ukupne aktive. U odnosu na kraj prethodne godine ukupni kapital blago je smanjen, za 1 milion eura ili 2,49%. Najveći dio kapitala u sistemu MFI čini donirani kapital (77,08%).

Sistem MFI je tokom 2023. godine ostvario kumulativnu dobit od 4,34 miliona eura. U poređenju sa prethodnom godinom, profitabilnost je povećana za 0,51 milion eura ili 13,20%. Sve MFI poslovale su pozitivno.

Lizing društva

U finansijskom sistemu Crne Gore, na kraju 2023. godine, poslovalo je samo jedno lizing društvo i to *Porsche Leasing* d.o.o.

Ukupna aktiva jedinog lizing društva na kraju 2023. godine iznosila je 40,54 miliona eura, što predstavlja rast od 8,30 miliona eura ili 25,74% na godišnjem nivou. U strukturi aktive sa 85,25% dominiraju potraživanja po osnovu lizinga, koja su na godišnjem nivou porasla za 10,04 miliona eura, što je najviše uticalo na porast aktive.

Posmatrano po nosiocima u potraživanjima lizing društva dominiraju potraživanja prema pravnim licima koja čine 72,08% ukupnih potraživanja, dok se preostalih 27,92% potraživanja odnosi na fizička lica. Posmatrano po djelatnostima pravnih lica dominiraju trgovina na veliko i malo (7,18 miliona eura ili 28,23% ukupnih potraživanja prema pravnim licima) i administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (6,79 miliona eura ili 26,68%), koje zajedno čine više od 50% portfolija pravnih lica.

Predmet lizinga ovog društva su putnička vozila (28,81 milion eura ili 81,90%) i vozila za obavljanje djelatnosti (6,37 miliona eura ili 18,10%). Većina korisnika lizinga su rezidenti (99,87%).

Nekvalitetna lizing potraživanja (C, D i E) na kraju 2023. godine iznosila su 39 hiljada eura, što predstavlja 0,11% ukupnih potraživanja. Na godišnjem nivou smanjena su za 76,51%.

Likvidna aktiva (gotovina i gotovinski ekvivalenti) iznosi 1,28 miliona eura i predstavlja 3,15% ukupne aktive.

Društvo se najvećim dijelom finansira iz pozajmica od osnivača koje su iznosile 36,45 miliona eura, odnosno 89,93% ukupne pasive. Ukupni kapital iznosio je 1,48 miliona eura, što predstavlja 3,65% ukupne pasive lizing društva.

Lizing društvo je na kraju 2023. godine ostvarilo pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 0,80 miliona eura. Najveći dio prihoda, 57,09%, čine finansijski prihodi.

Faktoring društva

U Crnoj Gori posluju dva faktoring društva čija je ukupna aktiva na kraju 2023. godine iznosila 8,10 miliona eura. Jedno društvo učestvuje sa 87,51% u ukupnoj aktivni, dok drugo društvo učestvuje sa 12,49%. Ukupna aktiva faktoring društava je na godišnjem nivou povećana za 278 hiljada eura, odnosno 3,55%, kao rezultat povećanja aktive kod oba društva. Struktura ukupne aktive nije značajnije promijenjena u posmatranom periodu, odnosno i dalje dominiraju potraživanja po osnovu faktoringa.

Ukupna bruto potraživanja po osnovu faktoring poslova na dan 31. 12. 2023. godine iznose 7,51 milion eura i predstavljaju 92,64% ukupne aktive. U odnosu na kraj prethodne godine bilježe smanjenje od 358 hiljada eura, odnosno 4,55%. Posmatrano prema pravu regresa, i dalje dominiraju faktoring potraživanja sa pravom regresa koja čine 66,21%. Prema rezidentnosti subjekata preovladava domaći faktoring, koji čini 86,62% ukupnih potraživanja po osnovu faktoringa (na kraju prethodne godine činio je 91,60%). Kada je riječ o ročnoj strukturi, posmatrano prema ugovorenom dospeljeću, dominiraju potraživanja sa ugovorenim rokom dospeljeća preko 180 dana, koja iznose 2,99 miliona eura i čine 40,74% ukupnih potraživanja po osnovu faktoringa, što predstavlja smanjenje u odnosu na kraj prethodne godine (4,07 miliona eura, odnosno 52,09%).

Potraživanja po osnovu faktoringa većinom su klasifikovana u kategoriju dobre aktive (A) koja čini 76,29% ukupnih potraživanja. Nekvalitetna (C, D i E) potraživanja predstavljaju 1,87% ukupnih potraživanja, a na godišnjem nivou su smanjena za 50,18%.

Gotovina i gotovinski ekvivalenti, na dan 31. 12. 2023. godine, iznosili su 452 hiljade eura, što predstavlja 5,58% aktive. Gotovina je na godišnjem nivou porasla za 424 hiljade eura i predstavlja stavku aktive koja je najviše porasla.

U strukturi pasive dominiraju obaveze, odnosno pozajmljena sredstva, koja iznose 6,59 miliona eura i čine 81,31% pasive. Ostatak čini kapital sa 18,69% udjela.

Ukupne pozajmice iznosile su 6,17 miliona eura, što predstavlja 93,59% ukupnih obaveza društava. Sve pozajmice su kratkoročnog karaktera, sa ugovorenim rokom dospeljeća do jedne godine. Najveći dio pozajmica (61,41 %) potiče od rezidentnih banaka.

Ukupni kapital faktoring društava iznosio je 1,51 milion eura, što predstavlja 18,69% ukupne aktive. U odnosu na kraj prethodne godine ukupni kapital je povećan za 34,46%, odnosno za 0,39 miliona eura.

Na kraju 2023. godine oba faktoring društva ostvarila su pozitivan finansijski rezultat u ukupnom iznosu od 446 hiljada eura, a najveći dio prihoda ova društva ostvaruju po osnovu finansijskih poslova.

Društva za otkup potraživanja

U finansijskom sistemu Crne Gore, na kraju 2023. godine, poslovala su tri društva za otkup potraživanja i to *ODM Asset* d.o.o. Podgorica, *NLB Crna Gora* d.o.o. Podgorica i *Foldana Financial* d.o.o. Podgorica. Ukupna aktiva društava za otkup potraživanja iznosila je 8,28 miliona eura i u jednogodišnjem periodu bilježi pad od 1,08 miliona eura, odnosno 11,56%. U ukupnoj aktivni društava za otkup potraživanja dominantno učestvuje jedno društvo sa 61,77%, pa kretanja u stavkama aktive i parametrima poslovanja tog društva najvećim dijelom determinišu kretanja na nivou cjelokupnog sistema društava za otkup potraživanja.

U strukturi aktive dominiraju otkupljena potraživanja, čiji bruto iznos je na dan 31. 12. 2023. godine iznosio 78,92 miliona eura i u odnosu na kraj prethodne godine bilježi smanjenje od 4,04 miliona eura ili 4,87%. Ukupna neto otkupljena potraživanja iznose 6,48 miliona eura i predstavljaju 78,24% ukupne aktive. Posmatrano po nosiocima u strukturi bruto potraživanja dominiraju potraživanja od pravnih lica koja predstavljaju 55,05% ukupnih potraživanja. Potraživanja se najvećim dijelom otkupljuju od rezidenata (90,05%). Posmatrano po djelatnostima pravnih lica dominiraju građevinarstvo (24,53 miliona eura ili 68,00% ukupnih potraživanja prema pravnim licima) i trgovina na veliko i malo (7,52 miliona eura ili 20,85%). Najveći dio otkupljenih potraživanja su nekvalitetna potraživanja (CDE) koja čine 99,98% otkupljenih potraživanja sa originalnom ročnošću preko 365 dana.

Likvidna aktiva (gotovina i gotovinski ekvivalenti) društava za otkup potraživanja, na dan 31. 12. 2023. godine iznosila je 1,09 miliona eura ili 13,10% aktive. U odnosu na isti period prethodne godine iznos likvidne aktive je povećan za 0,30 miliona eura ili 38,92%.

U strukturi pasive dominira kapital sa 53,87% učešća, dok preostalih 46,13% čine obaveze. Ukupni kapital iznosio je 4,46 miliona eura, i zabilježio je godišnji rast od 0,63 miliona eura ili 16,47%. Sva tri društva karakteriše dobra kapitalizovanost, pa se, shodno tome, pokazatelj odnosa njihovog ukupnog kapitala i ukupne aktive kreće u rasponu od 22,81% do 71,19%.

Ukupne obaveze iznosile su 3,82 miliona eura i na godišnjem nivou su smanjene za 1,71 milion eura ili 30,97%. Ukupne pozajmice iznosile su 1,77 miliona eura, što predstavlja 46,27% ukupnih obaveza društava za otkup potraživanja, odnosno 21,34% ukupne aktive. U odnosu na isti period prethodne godine ukupne pozajmice zabilježile su značajan pad od 3,45 miliona eura (smanjenje od približno tri puta). Sve pozajmice uzete su na rok duži od jedne godine, a najvećim dijelom potiču od nerezidentnih banaka.

Tokom 2023. godine sistem društava za otkup potraživanja ostvario je kumulativnu dobit od 0,81 milion eura. Profitabilnost je u odnosu na prethodnu godinu značajno poboljšana (za 0,6 miliona eura). Sva tri društva su poslovala pozitivno.

2.2.1.4. Sanacija kreditnih institucija

Centralna banka realizovala je tokom 2023. godine niz važnih aktivnosti shodno ovlaštenjima koja proizlaze iz Zakona o sanaciji kreditnih institucija, u sklopu kojih je vršeno dodatno usaglašavanje ovog, kao i Zakona o stečaju i likvidaciji banaka sa relevantnim EU direktivama u oblasti sanacije kreditnih institucija. Shodno zakonskoj obavezi, za sve kreditne institucije u nadležnosti Centralne banke izvršeno je godišnje ažuriranje planova sanacije i utvrđen je minimalni zahtjev za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama (MREL). Takođe, obračunati su redovni doprinosi za Sanacioni fond kojim, shodno zakonskoj obavezi, upravlja Centralna banka, a sve kreditne institucije izvršile su godišnju uplatu redovnih doprinosa za 2023. godinu u roku koji je propisan Zakonom.

Tokom 2023. godine, Centralna banka je intenzivno radila na usaglašavanju zakonske i podzakonske regulative sa evropskim regulatornim okvirom za sanaciju kreditnih institucija. Zakon o sanaciji kreditnih institucija dodatno je usaglašen sa Direktivom 2019/879/EU o izmjeni Direktive 2014/59/EU, vezano za kapacitete pokrivanja gubitaka i dokapitalizacije kreditnih institucija i investicionih društava, kao i sa Direktivom 98/26/EZ (BRRD II), vezano za poboljšanje operativnog izvršenja sanacije kreditnih institucija i jačanje nadležnosti organa za sanaciju.

U svrhu usklađivanja sa važećim EU propisima iz oblasti stečaja i sanacije kreditnih institucija Centralna banka je pripremila Nacrt zakona o izmjeni i dopuni Zakona o stečaju i likvidaciji banaka, kojim se vrši usklađivanje sa Direktivom 2017/2399/EU (vezano za rangiranje neobezbijedenih dužničkih instrumenata u hijerarhiji stečajnog postupka). Pored toga, u susret usvajanju ova dva zakona pripremana je i relevantna podzakonska regulativa.

U skladu sa zakonskim ovlaštenjima, Centralna banka je u toku 2023. godine izvršila godišnje ažuriranje planova sanacije za sve banke iz svoje nadležnosti. Plan sanacije predstavlja sveobuhvatan dokument koji detaljno opisuje karakteristike svake pojedinačne kreditne institucije, te za nju adekvatnu i preferiranu strategiju i instrument sanacije. Svrha plana sanacije je utvrđivanje ključnih funkcija kreditnih institucija, prepoznavanje i otklanjanje svih prepreka za mogućnost sprovođenja sanacije, kao i priprema za moguću sanaciju kreditnih institucija.

Shodno obavezama koje proizlaze iz Zakona o sanaciji kreditnih institucija, utvrđen je minimalni zahtjev za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama (*Minimum Requirement for Own Funds and Eligible Liabilities - MREL*), koji je dovoljan za mogući otpis ili konverziju iznosa regulatornog kapitala i kvalifikovanih obaveza, minimalno u visini zbira iznosa pokrića gubitaka i iznosa dokapitalizacije.

Shodno zakonskim ovlaštenjima, Centralna banka upravlja Sanacionim fondom koji obezbjeđuje sredstava za primjenu instrumenata sanacije i sanacionih ovlaštenja utvrđenih Zakonom o sanaciji kreditnih institucija, a novčana sredstva Sanacionog fonda vode se na posebnom računu Centralne banke. U skladu s ovim Zakonom, sredstva Sanacionog fonda moraju, najkasnije do 31. jula 2031. godine, dostići nivo od najmanje 1% iznosa garantovanih depozita svih kreditnih institucija kojima je Centralna banka izdala dozvolu za rad (obračunato prema njihovim revidiranim finansijskim izvještajima za prethodnu godinu). Prvu uplatu redovnog godišnjeg doprinosa za Sanacioni fond kreditne institucije izvršile su do kraja jula 2022. godine. Centralna banka obračunala je redovne doprinose za Sanacioni fond, a sve kreditne institucije izvršile su godišnju uplatu redovnih doprinosa za 2023. godinu u roku koji je propisan Zakonom.

2.2.1.5. Kontrola i regulacija u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma

Centralna banka je dala značajan doprinos u sistemu otkrivanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, kako je jasno istaknuto u decembarskom Izvještaju MONEYVAL-a (radnog tijela Savjeta Evrope) o V krugu uzajamne evaluacije mjera sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u Crnoj Gori, kojim je završen postupak uzajamne evaluacije sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma koji sprovodi Savjet Evrope. Kontrole koje je Centralna banka sprovodila potvrdile su kontinuirano preduzimanje aktivnosti banaka i ostalih finansijskih institucija u Crnoj Gori na unapređenju sistema za upravljanje rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma.

Centralna banka je u 2023. godini u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u cjelosti uspješno sprovela planirane redovne i brojne vanredne aktivnosti.

Centralna banka vrši nadzor u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma saglasno Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i relevantnim podzakonskim aktima. Ovaj nadzor vrši se kod banaka i drugih kreditnih institucija, filijala stranih banaka i pružalaca finansijskih usluga (lizing društava, faktoring društava, društava za otkup potraživanja, mikrokreditnih finansijskih institucija, kreditno-garantnih fondova, platnih institucija i institucija za elektronski novac, fizičkih lica koja obavljaju djelatnost, odnosno poslove vezane za izdavanje i upravljanje virtuelnim valutama, uključujući usluge mijenjanja virtuelnih valuta u konvencionalne valute i obrnuto) kojima Centralna banka izdaje dozvolu za rad, odnosno odobrenje za rad (kontrolisane institucije). S obzirom na to da je 12. decembra 2023. godine stupio na snagu novi Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma⁶³, došlo je od izvjesnih izmjena u dijelu nadležnosti Centralne banke u odnosu na kategorije obveznika propisanih Zakonom, i to na način da se u njenoj nadležnosti više ne nalaze pravna lica, privredna društva i fizička lica koja obavljaju djelatnost, odnosno poslove vezane za izdavanje i upravljanje virtuelnim valutama, uključujući usluge mijenjanja virtuelnih valuta u konvencionalne valute i obrnuto).

Banke i ostale finansijske institucije obveznici su po Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, sa velikim brojem obaveza u procesu upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma.

Centralna banka je u 2023. godini, u skladu s planom, izvršila redovne kontrole usklađenosti poslovanja sa propisima iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Izvršene su neposredne kontrole kod 13 obveznika (od ukupno 29), odnosno kod devet banaka, jedne platne institucije i tri mikrokreditne finansijske institucije. Pored toga, izvršene su dvije posredne kontrole, od kojih jedna kontrola kod svih 11 banaka iz nadležnosti rada Centralne banke, iz oblasti kvaliteta izvještaja o sumnjivim klijentima i transakcijama, a druga iz oblasti korespondentskog bankarstva kontrole izvršene kod dvije banke koje pružaju ovu vrstu usluga.

Tokom posrednih i neposrednih kontrola, u pojedinačnim slučajevima, utvrđene su nepravilnosti u sprovođenju Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Za utvrđene nepravilnosti u primjeni propisa iz ove oblasti, izrečene su mjere prema tim obveznicima. Centralna banka je tokom 2023. godine izrekla ukupno pet mjera, od čega četiri u formi pisanog upozorenja, a jednu u formi rješenja. Tokom ove godine pokrenuta su i dva prekršajna postupka pred Sudom za prekršaje.

⁶³ „Službeni list Crne Gore“, broj 110/23.

U okviru intenzivne saradnje sa Sektorom za finansijsko-obavještajne poslove Uprave policije, u cilju unapređenja sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, Centralna banka je u domenu svojih nadležnosti, u okviru izvršenih kontrola utvrdila i ovom sektoru prosljedila na dalje postupanje izvještaje o sumnjivim transakcijama.

Sprovedene kontrole potvrđuju da su banke i ostale finansijske institucije u Crnoj Gori preduzimale mjere na unapređenju sistema za upravljanje rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma.

U okviru aktivnosti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, Centralna banka je ostvarivala redovnu i kontinuiranu saradnju sa zakonskim obveznicima, u smislu davanja preporuka i jasnih smjernica u dijelu ispunjenja obaveza, kroz aktivnosti predviđene u okviru izrečenih mjera, kao i organizovanja obuke. Tokom 2023. godine, organizovane su tri interaktivne obuke sa Ovlašćenim licima za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma u bankama, platnim institucijama, i ostalim finansijskim institucijama.

Nastavljen je razvoj i unapređenje sistema pristupa zasnovanog na procjeni rizika u superviziji, i to kako za definisanje planova posrednih i neposrednih kontrola, tako i za obim i metodologiju samih procesa kontrole obveznika.

Centralna banka je učestvovala u sprovođenju aktivnosti u okviru Pregovaračkog poglavlja 4 – *Sloboda kretanja kapitala*, u dijelu koji se odnosi na sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, iz okvira nadležnosti Centralne banke. Pored toga, Centralna banka je aktivno učestvovala u postupku uzajamne evaluacije sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma koji sprovodi Savjet Evrope, koja je završena usvajanjem izvještaja za Crnu Goru, od strane MONEYVAL-a (radnog tijela Savjeta Evrope) u decembru 2023. godine. U javno dostupnom Izvještaju o V krugu uzajamne evaluacije mjera sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u Crnoj Gori⁶⁴ jasno je istaknut značajan doprinos Centralne banke u sistemu otkrivanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

Pored navedenog, Centralna banka je dala značajan doprinos unapređenju cjelokupnog sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, kroz učešće u Stalnom koordinacionom tijelu za izradu Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma i kroz doprinos njegovom radu, a dala je doprinos i izradi novog Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, koji je usvojen u decembru 2023. godine.

2.2.1.6. Kontrola i regulacija u oblasti zaštite prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga

U cilju daljeg usklađivanja regulatornog okvira iz oblasti potrošačkog kreditiranja sa relevantnim propisima Evropske unije, odnosno obezbjeđenja visokog stepena zaštite potrošačima koji sklapaju ugovore o kreditu obezbjeđene nekretninom, Centralna banka je, u saradnji sa nadležnim organima i uz tehničku podršku IPA 2014 projekta AIM II, učestvovala u izradi Predlog zakona o potrošačkim kreditima kojim se implementira Direktiva 2014/17/EU Evropskog parlamenta i Savjeta. Donešena je i Odluka o načinu i rokovima za dostavljanje podataka o prigovorima klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga, kojom je Centralna banka uredila obaveze kreditnih institucija i pružaoca finansijskih usluga u

⁶⁴ <https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions/montenegro>

ovoj oblasti. Kao rezultat sprovođenja intenziviranog nadzora u oblasti zaštite prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga u prethodnom periodu, tokom 2023. godine povećan je broj kontrolisanih kreditora, kontrolisanih ugovora o potrošačkim kreditima, kao i broj pisanih upozorenja kreditorima za otklanjanje nepravilnosti.

Funkciju nadzora nad potrošačkim kreditiranjem, Centralna banka je tokom 2023. godine realizovala vršeći ocjenu ostvarenog nivoa usklađenosti poslovanja sa propisima kojima se uređuje potrošačko kreditiranje, putem posrednih i neposrednih kontrola kreditora kojima je izdala dozvolu za rad.

Kao rezultat povećanja tima Centralne banke, angažovanog u vršenju neposrednih kontrola u oblasti potrošačkog kreditiranja, povećan je broj kontrolisanih kreditora, kao i broj kontrolisanih ugovora. Neposrednom kontrolom osam kreditora, uvidom u sadržinu 530 ugovora o potrošačkom kreditu (prethodne godine sedam kreditora i 341 ugovor), te u poslovne knjige i drugu dokumentaciju, utvrđeno je da je neophodno potpunije usklađivanje poslovanja kreditora sa propisima kojima se uređuje potrošačko kreditiranje, i to u dijelu:

- oglašavanja potrošačkih kredita, u smislu pružanja potrošačima svih zakonom propisanih informacija;
- predugovornog informisanja potrošača o glavnim karakteristikama kreditnog proizvoda, ukupnim troškovima kredita i ostalim važnim pravnim aspektima značajnim za potrošača;
- definisanja odredbama ugovora, svih bitnih elemenata o potrošačkim kreditima propisanih zakonom;
- primjene uniformne metodologije obračuna efektivne kamatne stope, bliže uređene Odlukom o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite;
- obračunavanja i naplate naknade na ime prijevremene otplate kredita;
- vođenja evidencije prigovora potrošača.

Kao rezultat povećanog broja kontrolisanih ugovora, Centralna banka je pisano upozorila sedam kreditora (prethodne godine četiri) nalažući otklanjanje nepravilnosti, utvrđenih u sprovedenim postupcima neposrednih kontrola kreditora. Takođe, Centralna banka je protiv jednog kreditora i odgovornog lica u njemu pokrenula prekršajni postupak pred nadležnim sudom za prekršaje.

Centralna banka je razmotrila i u skladu sa ovlašćenjima postupila po 92 dostavljena prigovora klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga nezadovoljnih postupanjem banaka i pružalaca finansijskih usluga (prethodne godine postupano je po 189 prigovora, od kojih je značajan dio bio vezan za moratorijum na otplatu kredita, uveden u periodu trajanja pandemije COVID-19). Kao rezultat smanjenog broja dostavljenih prigovora potrošača, postupajući po njima, Centralna banka je sprovela 51 posrednu kontrolu kreditora (prethodne godine 71).

U okviru redovnih aktivnosti usmjerenih na zaštitu prava korisnika potrošačkih kredita, Centralna banka je pisanim upozorenjima preventivno intervenisala prema 13 kreditora ukazujući im na obavezu usklađenosti poslovanja sa propisima koji uređuju oblast potrošačkog kreditiranja i poštovanje principa dobre poslovne prakse.

Kako bi osigurala pravilnu primjenu propisa koji uređuju oblast potrošačkog kreditiranja, Centralna banka je pružala potrebna pojašnjenja i tumačenja, te davala preporuke u vezi sa pojedinim odredbama propisa kojima se reguliše zaštita potrošača iz nadležnosti Centralne banke.

Centralna banka je, na osnovu zakonskih ovlaštenja, za 19 pravnih lica izdala odobrenje da, u okviru svoje poslovne djelatnosti ili zanimanja uz naknadu u novcu ili u drugom dogovorenom finansijskom obliku, predstavljaju ili nude ugovore o kreditu potrošačima, pomažu potrošačima preduzimanjem pripremnih radnji u vezi sa ugovorima o kreditu ili zaključuju ugovore o kreditu sa potrošačima u ime kreditora.

U skladu sa utvrđenom metodologijom i prioritetima definisanim Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, Centralna banka je učestvovala u radu pregovaračkih struktura za vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za Pregovaračko poglavlje 28 - *Zaštita potrošača i zdravlja*.

Učešćem u radu Savjeta za zaštitu potrošača, u izradi godišnjeg Izvještaja o realizaciji Nacionalnog programa zaštite potrošača (2022–2024) i godišnjeg Akcionog plana za njegovu realizaciju iz domena svojih nadležnosti, Centralna banka je nastavila da daje doprinos sistemskom rješavanju problematike zaštite potrošača na državnom nivou i jačanju institucija koje rade na unapređenju položaja potrošača u Crnoj Gori.

U cilju daljeg unapređenja prava potrošača i usklađivanja regulatornog okvira iz oblasti potrošačkog kreditiranja sa relevantnim propisima Evropske unije, Centralna banka je, u saradnji sa nadležnim organima, uz tehničku podršku IPA 2014 projekta AIM II, učestvovala u izradi Predlog zakona o potrošačkim kreditima kojim se implementira Direktiva 2014/17/EU Evropskog parlamenta i Savjeta. Izrada i usvajanje novog zakona i odgovarajuće podzakonske regulative, kao i kontinuiran nadzor nad njihovom primjenom, namjerena je da obezbijedi visok stepen zaštite potrošačima koji sklapaju ugovore o kreditu obezbijedene nekretninom.

Donošenjem Odluke o načinu i rokovima za dostavljanje podataka o prigovorima klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga, Centralna banka je utvrdila obavezu kreditnih institucija i pružaoca finansijskih usluga da na određeni način i u rokovima propisanim navedenom odlukom, dostavljaju podatke o prigovorima klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga.

2.2.2. Nacionalni platni promet

Platni sistem Centralne banke, kao i platni promet u Crnoj Gori, funkcionisali su tokom 2023. godine sigurno i efikasno, uz visok nivo pouzdanosti, i obezbijedili pružanje kvalitetnih i efikasnih usluga platnog prometa korisnicima platnih usluga Centralne banke. Obim ukupno realizovanog platnog prometa povećan je u poređenju s prethodnom godinom, kako prema broju realizovanih naloga, tako i vrijednosti platnog prometa, za 9%, odnosno za 20%. Takođe, povećan je i broj platnih institucija, kao i agenata preko kojih su ove institucije pružale usluge platnog prometa. Nastavljeno je usaglašavanje s novim tehnologijama (fintech) i unapređivanje i usklađivanje regulatornog okvira platnog prometa sa relevantnom regulativom EU i međunarodnim standardima. Centralna banka nastavila je da podstiče inovacije i vrši edukaciju u domenu digitalnih bankarskih i platnih usluga, odnosno servisa, kroz održavanje radionica u saradnji sa Elektrotehničkim i Ekonomskim fakultetom, kao i sa inostranim privatnim kompanijama, na temu Blockchain tehnologije i različitih aspekata njene primjene u oblasti kripto imovine. Nastavljen je rad CBCG FinTech Hub-a, namijenjenog tehnološkim inovacijama u pružanju bankarskih ili platnih usluga, kao i izrada Nacionalne Fintech strategije, u saradnji sa Ministarstvom finansija Crne Gore, odnosno Okvira budućih aktivnosti za njenu realizaciju. U sklopu Modernizacije Platnog sistema privedene su kraju aktivnosti na pripremi Projekta nadogradnje postojećeg Platnog sistema, čiji je glavni cilj usklađivanje sa globalnim trendovima i novim, međunarodnim finansijskim standardom ISO 20022.

U oblasti platnog prometa Centralna banka je u 2023. godini svoje ključne aktivnosti, utvrđene Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, usmjerila ka realizaciji osnovnog cilja definisanog Politikom Centralne banke – održavanje sigurnog i efikasnog Platnog sistema Centralne banke, kao i platnog prometa uopšte. U tom pravcu, aktivnosti su bile usmjerene na:

- kontinuirano održavanje sigurnog i efikasnog Platnog sistema Centralne banke Crne Gore;
- kvalitetno i efikasno pružanje usluga platnog prometa za postojeće i nove korisnike platnih usluga Centralne banke;
- usaglašavanje sa novim tehnologijama (*fintech*), kao i unapređenje infrastrukturnog okvira i podršku razvoju digitalizacije u oblasti plaćanja;
- upravljanje svim rizicima koji su karakteristični za sistemski značajne platne sisteme;
- unapređivanje regulatornog okvira platnog prometa prateći regulativu EU i međunarodne standarde;
- vršenje efikasne kontrole obavljanja platnog prometa u cilju obezbjeđenja pružanja platnih usluga i izdavanja elektronskog novca u skladu sa propisima iz oblasti platnog prometa;
- izdavanje odobrenja za pružanje platnih usluga i za izdavanje elektronskog novca, upis/brisanje agenata pružaoca platnih usluga u odgovarajuće registre;
- kontrolu platnog prometa kod pružaoca platnih usluga;
- aktivnosti vezano za procjenu usklađenosti regulatornog i pravnog okvira sa zahtjevima SEPA.

Kao i prethodnih godina, rad Platnog sistema Centralne banke – RTGS sistem i DNS sistem, čiji je vlasnik i operater Centralna banka, obilježio je visok nivo pouzdanosti i efikasnosti funkcionisanja i kvalitetno obavljanje platnog prometa za klijente Centralne banke, u skladu sa propisima i pravilima tog sistema.

2.2.2.1. Aktivnosti iz domena razvoja finansijskih tehnologija

U skladu sa svojim nadležnostima, Centralna banka je nastavila sa promovisanjem i podsticanjem inovacija u domenu digitalnih bankarskih i platnih usluga, kao i finansijskom edukacijom u oblasti digitalnih bankarskih i platnih servisa. U saradnji sa Elektrotehničkim i Ekonomskim fakultetom održane su radionice sa temom Blockchain tehnologije i različitim aspektima njene primjene u oblasti kripto imovine, (*Blockchain i kriptovalute – Tehnologije, potencijal i regulativa*) namijenjene studentima ovih fakulteta. Pored toga, u partnerstvu sa američkom kompanijom *Ripple*, održano je šest radionica namijenjenih zainteresovanoj crnogorskoj javnosti, odnosno predstavnicima privatnog sektora, državnih organa i obrazovnih institucija, a teme su se odnosile na osnovne principe i primjenu blockchain tehnologija. Takođe, realizovano je učešće na više konferencija koje su za temu imale primjenu novih tehnologija u oblasti finansija, kao i odgovarajuću regulativu.

Nastavljen je rad CBCG *FinTech Hub-a*, namijenjenog svim poslovnim subjektima koji razvijaju ili su već razvili tehnološku inovaciju u pružanju bankarskih ili platnih usluga. *FinTech Hub* predstavlja platformu za dijalog gdje *fintech* sektor na efikasan i neposredan način predstavlja svoje inovacije i dobija mišljenje i tumačenje Centralne banke o regulatornim pitanjima koja su u njenoj nadležnosti, a vezana su za inovacije iz oblasti bankarskih i platnih usluga.

U nastavku rada na Projektu izrade *Nacionalne Fintech strategije*, u saradnji sa Ministarstvom finansija Crne Gore, urađen je predlog Okvira budućih aktivnosti, na osnovu prikupljenih informacija od različitih zainteresovanih strana o statusu, planovima, kao i prednostima i izazovima razvoja *fintech-a* u Crnoj Gori.

U sklopu Modernizacije Platnog sistema privedene su kraju aktivnosti na pripremi Projekta nadogradnje postojećeg Platnog sistema. Glavni cilj ovog Projekta biće usklađivanje sa globalnim trendovima i novim, međunarodnim finansijskim standardom ISO 20022, a najnovija generacija aplikacije PS-a će donijeti i neke nove/poboljšane funkcionalnosti i unapređenje korisničkog interfejsa. Nakon okončanja procesa javne nabavke, pristupiće se detaljnom planiranju procesa nadogradnje postojećeg Platnog sistema, u saradnji sa odabranim dobavljačem, uz uključenje svih relevantnih partnera, čime će biti stvoreni preduslovi za uključenje Crne Gore u Jedinstveno područje plaćanja u eurima (*Single European Payment Area* - SEPA).

2.2.2.2. Pokazatelji raspoloživosti RTGS sistema i DNS sistema

Platni sistem Centralne banke je u 2023. godini obezbijedio visoku raspoloživost i pouzdanost, kao i brzinu izvršavanja platnih transakcija.

Raspoloživost Platnog sistema Centralne banke u 2023. godini, iskazana kao odnos između ukupnog i efektivno ostvarenog radnog vremena tog platnog sistema, iznosila je 99,92%.

2.2.2.3. Platni promet realizovan u Platnom sistemu Centralne banke

U 2023. godini došlo je do povećanja i obima i vrijednosti realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke⁶⁵.

Obim realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke

Obim ukupno realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke (RTGS sistem i DNS sistem) u 2023. godini iznosio je 13.663.170 naloga ili 9% više u odnosu na prethodnu godinu (tabela 2.9).

Od ukupnog broja realizovanih naloga, obim realizovanog platnog prometa u RTGS sistemu iznosio je 5.185.032 naloga ili 12% više u odnosu na prethodnu godinu, dok je obim realizovanog platnog prometa u DNS sistemu iznosio 8.478.138 naloga, odnosno 7% više u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 2.19). U 2023. godini, posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, došlo je do povećanja učešća broja RTGS naloga u odnosu na DNS.

Tabela 2.9

Pokazatelji obima RTGS i DNS platnog prometa Centralne banke					
Opis	Broj naloga			Indeks	
	2021.	2022.	2023.	<u>2023.</u> <u>2022.</u>	<u>2023.</u> <u>2021.</u>
1. RTGS i DNS nalozi	11.418.467	12.549.563	13.663.170	109	120
1.1. RTGS	4.196.127	4.622.233	5.185.032	112	124
1.2. DNS	7.222.340	7.927.330	8.478.138	107	117

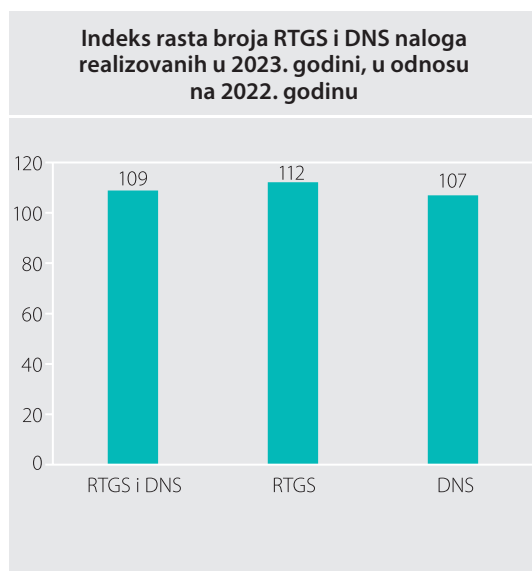
Izvor: Platni sistem Centralne banke

⁶⁵ Izvor podataka je Centralna banka.

Odnos RTGS naloga i DNS naloga u 2023. godini iznosio je 37,95% : 62,05%, dok je u prethodnoj godini taj odnos bio 36,83% : 63,17% (grafikon 2.20 i Prilog 1, tabela 8).

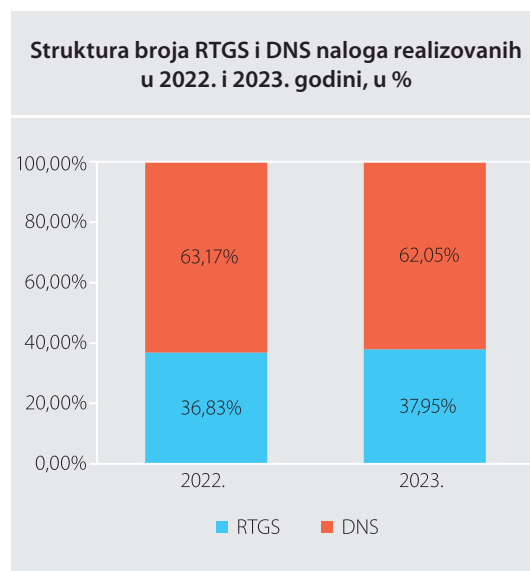
U 2023. godini ukupan broj realizovanih naloga posmatran u odnosu na 2021. godinu povećan je za 20% (grafikon 2.21).

Grafikon 2.19

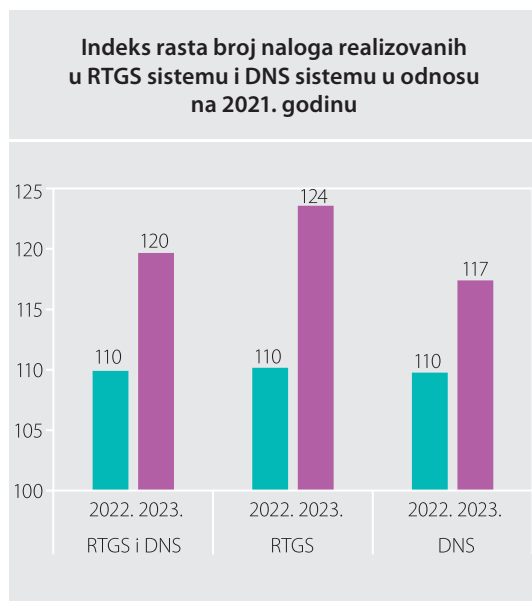
Izvor: Platni sistem Centralne banke

Grafikon 2.20

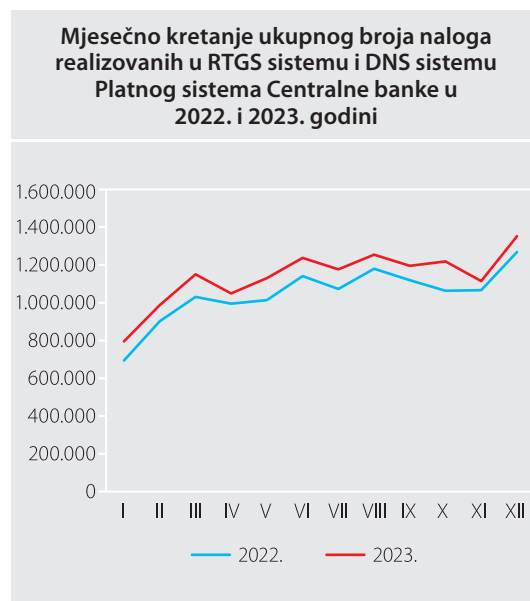
Izvor: Platni sistem Centralne banke

Grafikon 2.21

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Grafikon 2.22

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Mjesečno je, u prosjeku, realizovano 1.138.598 naloga (za 9% više nego u prethodnoj godini) od čega je 432.086 realizovano u RTGS sistemu, a 706.512 naloga u DNS sistemu (grafikon 2.22).

Vrijednost realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke

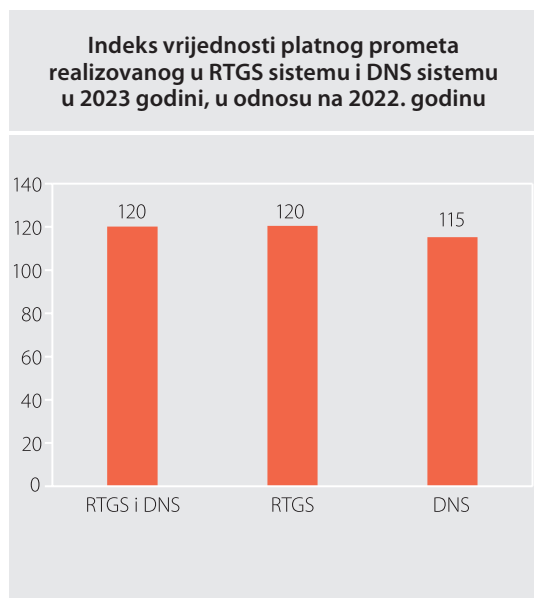
U 2023. godini posredstvom Platnog sistema Centralne banke (RTGS sistema i DNS sistema) ukupna vrijednost realizovanog platnog prometa iznosila je 21,95 milijardi eura, što je za 20% više u odnosu na uporedni period prethodne godine (tabela 2.10). Od ukupne vrijednosti realizovanog platnog prometa, vrijednost u RTGS sistemu iznosila je 20,66 milijardi eura, dok je vrijednost realizovanog platnog prometa u DNS sistemu iznosila 1,29 milijardi eura, odnosno za 20% i 15% više u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 2.23). U 2023. godini, posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, došlo je do povećanja učešća vrijednosti RTGS naloga u odnosu na DNS naloge; odnos vrijednosti RTGS naloga i DNS naloga u 2023. godini iznosio je 94,12% : 5,88%, dok je u 2022. godini taj odnos bio 93,87% : 6,13% (grafikon 2.24 i Prilog 1, tabela 9).

Tabela 2.10

Pokazatelji vrijednosti ukupno realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu Centralne banke, u eurima					
Opis	Vrijednost naloga			Indeks	
	2021.	2022.	2023.	2023. 2022.	2023. 2021.
1. RTGS sistem i DNS sistem	15.496.640.625	18.270.262.214	21.946.114.359	120	142
1.1. RTGS sistem	14.609.136.373	17.151.135.885	20.656.487.019	120	141
1.2. DNS sistem	887.504.252	1.119.126.329	1.289.627.340	115	145

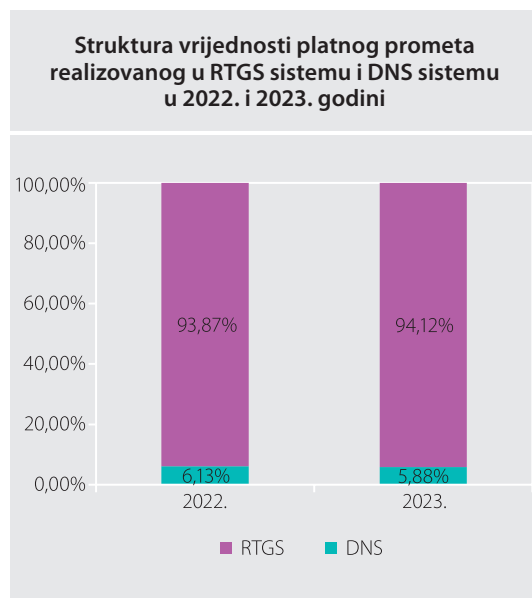
Izvor: Platni sistem Centralne banke

Grafikon 2.23

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Grafikon 2.24

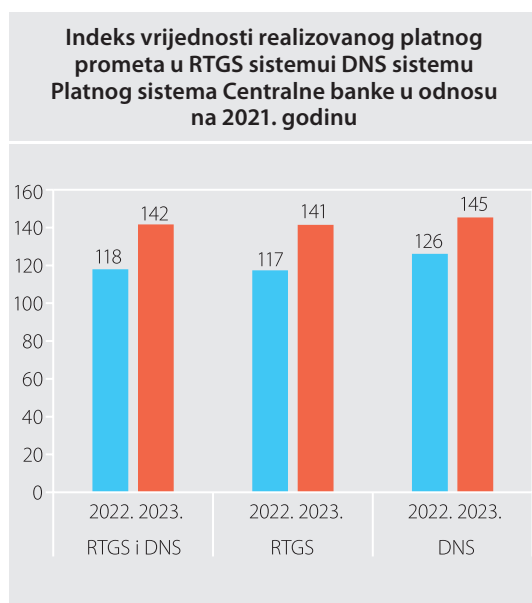

Izvor: Platni sistem Centralne banke

U 2023. godini ukupna vrijednost realizovanih naloga posmatrana u odnosu na 2021. godinu, povećana je za 42% (grafikon 2.25).

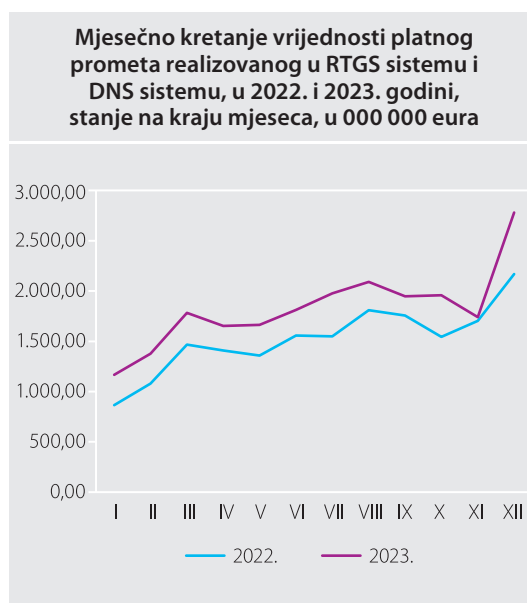
Mjesečno su u prosjeku realizovana plaćanja u iznosu od 1,83 milijarde eura (za 20% više nego u prethodnoj godini), od kojih se 1,72 milijarde eura odnosilo na RTGS plaćanja, a 107,47 miliona eura na DNS plaćanja (grafikon 2.26).

Grafikon 2.25

Izvor: Platni sistem Centralne banke

Grafikon 2.26

Izvor: Platni sistem Centralne banke

2.2.2.4. Statistički podaci iz Izvještaja o platnom prometu⁶⁶

Centralna banka, od pružalaca platnih usluga (banke i platne institucije), prikuplja i obrađuje podatke iz oblasti platnog prometa u skladu sa Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore o platnom prometu.

Pokazatelji o broju korisnika po vrstama određenih platnih usluga

Na kraju 2023. godine, otvoren transakcioni račun u bankama imao je ukupno 1.154.241 korisnik platnih usluga, što je 2% manje u odnosu na prethodnu godinu, dok je broj korisnika platnih usluga koji su kod pružaoca platnih usluga imali otvoren račun elektronskog novca bio pet, odnosno 17% manji u odnosu na prethodnu godinu (tabela 2.11).

Od ukupnog broja korisnika platnih usluga koji su na kraju 2023. godine imali otvoren transakcioni račun (1.154.241), njih 1.031.850 ili 89,40% su rezidenti, dok su 122.391 ili 10,60% nerezidenti.

⁶⁶ Podaci su agregirani na bazi podataka koje su pružaoci platnih usluga dostavili Centralnoj banci.

Tabela 2.11

Broj korisnika platnih usluga koji su imali otvoren transakcioni i račun elektronskog novca, u periodu 2021–2023. godine							
	Broj korisnika						Indeks 2023/2022.
	Stanje na kraju 2021.	Stanje na kraju 2022.	Stanje na kraju kvartala 2023.				
			I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	
Transakcioni račun ⁶⁷	1.104.340	1.179.751	1.189.220	1.180.128	1.192.504	1.154.241	98
Račun elektronskog novca ⁶⁸	180	6	2.059	6	6	5	83

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

Posmatrano po strukturi korisnika u ukupnom broju korisnika platnih usluga koji su otvorili transakcioni račun, fizička lica čine 1.044.829 ili 90,52%, pravna lica 98.232 ili 8,51%, a preduzetnici 11.180 ili 0,97% (tabela 2.12).

Tabela 2.12

Broj korisnika i računa po vrstama platnih usluga, stanje na kraju 2023. godine				
	Broj korisnika/računa			
	Pravno lice (1)	Preduzetnik (2)	Fizičko lice (3)	Ukupno (4) = (1+2+3)
Internet plaćanje	35.664	1.414	193.662	230.740
Mobilno plaćanje	10.029	447	157.193	167.669
Trajni nalog	2.117	228	98.412	100.757
Platne kartice	8.513	892	425.556	434.961
Direktno zaduženje	127	0	5.562	5.689
Transakcioni račun	98.232	11.180	1.044.829	1.154.241
Rezident	95.490	11.180	925.180	1.031.850
Nerezident	2.742	0	119.649	122.391
Ukupan broj transakcionih računa ⁶⁹	177.049	14.257	1.444.306	1.635.612
Rezident	171.327	14.257	1.262.916	1.448.500
Nerezident	5.722	0	181.390	187.112
Račun elektronskog novca	2	0	3	5
Ukupan broj računa elektronskog novca ⁷⁰	966	0	3	969

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, osim kod direktnih zaduženja, kod svih vrsta navedenih platnih usluga evidentiran je porast broja korisnika, a najviše u dijelu mobilnog plaćanja i internet plaćanja (tabela 2.13 i grafikon 2.27).

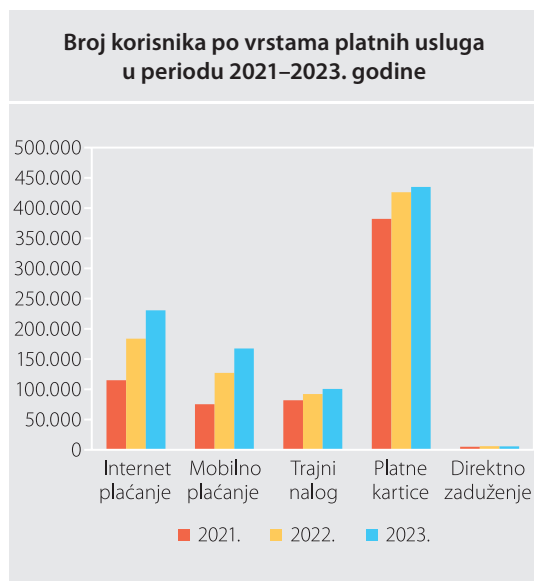
⁶⁷ Broj korisnika platnih usluga koji imaju otvorene transakcione račune kod kreditnih institucija (banaka).

⁶⁸ Broj korisnika platnih usluga kojima je pružalac platnih usluga otvorio virtuelni račun – račun za plaćanje na kome se pohranjuje elektronski novac.

⁶⁹ Ukupan broj otvorenih transakcionih računa koje korisnici imaju kod banaka.

⁷⁰ Ukupan broj računa elektronskog novca (baziranih na serveru – virtuelni račun).

Grafikon 2.27

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Tabela 2.13

Broj korisnika po vrstama platnih usluga, u periodu 2021–2023. godine				
	Broj korisnika			Indeks 2023/2022.
	Stanje na kraju 2021.	Stanje na kraju 2022.	Stanje na kraju 2023.	
1. Internet plaćanje ⁷¹	115.176	183.741	230.740	126
2. Mobilno plaćanje ⁷²	75.448	127.188	167.669	132
3. Trajni nalog	81.811	92.344	100.757	109
4. Platne kartice ⁷³	382.084	425.984	434.961	102
5. Direktno zaduženje	5.192	5.857	5.689	97

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Pokazatelji broja i vrijednosti platnih transakcija prema vrsti platne usluge

Prema načinu iniciranja platnih transakcija, u 2023. godini najveći broj transakcija iniciran je u papirnoj formi, odnosno podnesen na šalterima pružaoca platnih usluga.

Posmatrano prema vrsti platne usluge, najveći broj i najveću vrijednost imali su kreditni transferi. Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, došlo je do povećanja broja platnih transakcija ove vrste za

⁷¹ Broj korisnika koji je sa pružaocem platnih usluga (bankom) zaključio ugovor o korišćenju aplikativnog softvera zasnovanog na internet tehnologiji ili ugovorio uslugu internet plaćanja.

⁷² Broj korisnika koji je sa pružaocem platnih usluga (bankom) zaključio ugovor o korišćenju aplikacije instalirane na mobilnom telefonu.

⁷³ Ako jedan korisnik ima više platnih kartica, prikazana je samo jedna kartica.

11% i njihove vrijednosti za 11% (tabela 2.14). Ukupan broj kreditnih transfera iznosio je 27,14 miliona, ukupne vrijednosti od 30,58 milijardi eura. Od kreditnih transfera, 52,31% je inicirano u papirnoj formi, dok je 47,69% inicirano elektronski, a broj kreditnih transfera iniciranih u jednoj, odnosno drugoj formi povećan je za 5%, odnosno za 17% u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 2.14

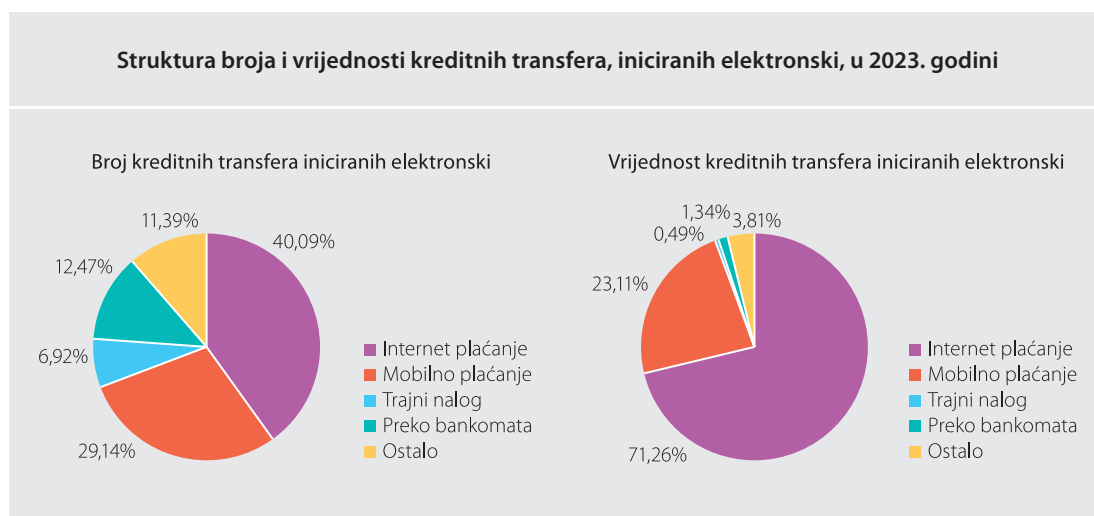
Ukupan broj i vrijednost platnih transakcija prema vrsti platne usluge, u periodu 2022–2023. godina								
Vrsta platne usluge	Platne transakcije						broj	vrijednost
	2022. godina		2023. godina				indeks 2023/2022.	
	broj	vrijednost u 000 000 eura	broj	%	vrijednost u 000 000 eura	%		
1. Kreditni transferi	24.516.584	27.554,00	27.142.354		30.578,53		111	111
1.1. Inicirani u papirnoj formi	13.496.660	10.158,17	14.198.066	52,31%	9.386,45	30,70%	105	92
1.2. Inicirani elektronski	11.019.924	17.395,83	12.944.288	47,69%	21.192,08	69,30%	117	122
1.2.1. Internet plaćanje	4.391.227	13.992,33	5.189.005	40,09%	15.100,64	71,26%	118	108
1.2.2. Mobilno plaćanje	2.882.125	2.361,51	3.771.717	29,14%	4.896,82	23,11%	131	207
1.2.3. Trajni nalog	770.128	84,89	895.432	6,92%	103,23	0,49%	116	122
1.2.4. Preko bankomata	1.502.711	266,75	1.614.409	12,47%	283,96	1,34%	107	106
1.2.5. Ostalo	1.473.733	690,35	1.473.725	11,39%	807,43	3,81%	99,99	117
<i>Od ukupno kreditnih transfera:</i>								
Unutar istog pružaoca platnih usluga	9.589.516	12.618,15	10.131.918	37,33%	12.086,98	39,53%	106	96
2. Direktno zaduženje	227.424	34,87	253.831		30,10		112	86
<i>Od ukupno direktnog zaduženja:</i>								
2.1. Unutar istog pružaoca platnih usluga	220.834	33,42	243.720	96,02%	26,48	87,97%	110	79
3. Novčane doznake - poslate	64.756	22,35	73.822		27,53		114	123
3.1. Nacionalne	500	0,08	491	0,67%	0,09	0,33%	98	112
3.2. Međunarodne	64.256	22,27	73.331	99,33%	27,44	99,71%	114	123
4. Međunarodne novčane doznake - primljene	304.569	113,28	296.250		114,96		97	101
5. Ostale platne usluge	91.752	490,76	103.186		725,47		112	148
<i>Od ukupno ostalih platnih usluga:</i>								
5.1. Unutar istog pružaoca platnih usluga	28.067	451,38	36.835	35,70%	620,53	85,53%	131	137

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

U ukupnom broju kreditnih transfera koji su inicirani elektronski, najveći udio od 40,09% imaju internet plaćanja (rast od 18% na godišnjem nivou) dok je učešće mobilnih plaćanja bilo 29,14% (rast od 31% na godišnjem nivou) (tabela 2.14 i grafikon 2.28).

Od ukupnog broja kreditnih transfera, 10,13 miliona ili 37,33% realizovano je unutar istog pružaoca platnih usluga.

Grafikon 2.28

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Direktnim zaduženjem u 2023. godini inicirano je 253.831 platnih transakcija (ukupne vrijednosti 30,10 miliona eura), od čega je 243.720 platnih transakcija realizovano unutar istog pružaoca platnih usluga (tabela 2.14).

U 2023. godini, ukupno je poslato 73.822 novčanih doznaka u vrijednosti od 27,53 miliona eura, od čega 491 nacionalna novčana doznaka u vrijednosti od 0,09 miliona eura i 73.331 međunarodna novčana doznaka čija je vrijednost 27,44 miliona eura. Broj međunarodnih primljenih novčanih doznaka u 2023. godini iznosio je 296.250 u vrijednosti od 114,96 miliona eura. Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, broj ukupno poslatih novčanih doznaka u 2023. godini veći je za 14%, dok je broj međunarodnih primljenih novčanih doznaka manji za 3%. U istom periodu, vrijednost ukupno poslatih novčanih doznaka povećana je za 23%, a primljenih za 1%.

Ostalim platnim uslugama u 2023. godini inicirano je 103.186 platnih transakcija u vrijednosti od 725,47 miliona eura (rast od 12% i 48%), od čega je 620,53 miliona eura ili 85,53% realizovano unutar istog pružaoca platnih usluga.

U 2023. godini, prosječno mjesečno je realizovano 2,26 miliona kreditnih transfera u vrijednosti od 2,55 milijardi eura, dok je direktnih zaduženja realizovano 21,15 hiljada u vrijednosti 2,51 milion eura. Prosječna vrijednost novčanih doznaka iznosila 2,29 milion eura za poslate (nacionalne i međunarodne) i 9,58 miliona eura za primljene međunarodne novčane doznake.

Pokazatelji broja i vrijednosti platnih transakcija realizovanih bez upotrebe naloga za plaćanje

Platne transakcije realizovane bez upotrebe naloga za plaćanje su transakcije inicirane od strane pružalaca platnih usluga (banka) prenosom sredstava sa transakcionog računa i na transakcioni račun korisnika platne usluge, po osnovu ugovorene obaveze korisnika.

U 2023. godini ukupan broj platnih transakcija koje su realizovane bez upotrebe naloga za plaćanje iznosio je 21,32 miliona, ukupne vrijednosti od 2,86 milijardi eura, što predstavlja blagi pad od 0,01%, odnosno rast od 10% na godišnjem nivou (tabela 2.15).

Tabela 2.15

Broj i vrijednost platnih transakcija realizovanih bez naloga za plaćanje								
	Broj platnih transakcija			Vrijednost platnih transakcija, u 000 000 eura			Broj	Vrijednost
	2021.	2022.	2023.	2021.	2022.	2023.	Indeks 2023/2022.	
Platne transakcije realizovane bez upotrebe naloga za plaćanje (1+2)	20.538.119	21.323.473	21.320.939	2.011,48	2.591,24	2.859,16	99,99	110
1. Odobrenje transakcionog računa	2.457.437	2.213.326	2.062.933	1.084,98	1.535,88	1.658,85	93	108
2. Zaduženje transakcionog računa	18.080.682	19.110.147	19.258.006	926,50	1.055,36	1.200,31	101	114

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Pokazatelji broja i vrijednosti platnih transakcija uplata i isplata gotovog novca

U 2023. godini, ukupan broj realizovanih gotovinskih transakcija iznosio je 6.026.640, od čega su 3.892.224 platne transakcije (ili 64,58%) bile uplate gotovog novca, dok je platnih transakcija isplate gotovog novca bilo 2.134.416 (ili 35,42 %). Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu broj platnih transakcija gotovinskih uplata bio je manji za 15%, dok je broj platnih transakcija gotovinskih isplata bio manji za 4% (tabela 2.16).

U 2023. godini ukupna vrijednost realizovanih gotovinskih platnih transakcija (uplate i isplate gotovog novca) iznosila je 5,8 milijardi eura, od čega je vrijednost uplata gotovog novca iznosila 3,77 milijardi eura (ili 64,93%), a vrijednost isplata gotovog novca 2,03 milijardi eura (ili 35,07%). Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, vrijednost platnih transakcija uplate gotovog novca bila je veća za 2%, dok je vrijednost platnih transakcija isplate gotovog novca bila manja za 1% (tabela 2.17).

Tabela 2.16

Broj realizovanih platnih transakcija uplate i isplate gotovog novca								
Platne transakcije	Broj platnih transakcija							Indeks 2023/2022.
	Ukupno 2021.	Ukupno 2022.	I kvartal 2023.	II kvartal 2023.	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	Ukupno 2023.	
1. Uplate gotovog novca	4.265.997	4.576.104	907.710	955.060	1.066.020	963.434	3.892.224	85
2. Isplate gotovog novca	2.223.812	2.231.140	489.849	537.720	534.373	572.474	2.134.416	96

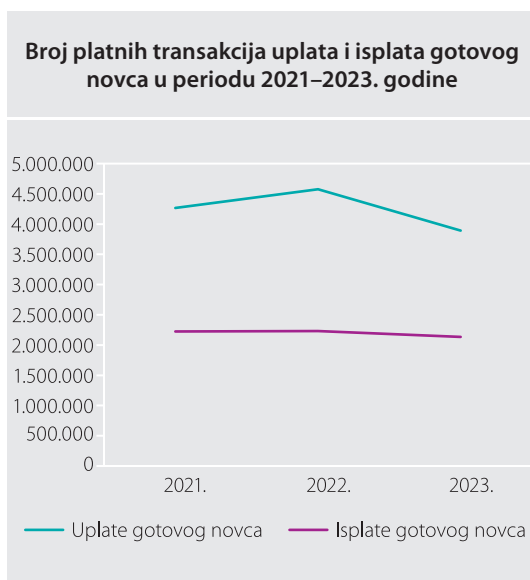
Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Tabela 2.17

Vrijednost realizovanih platne transakcije uplate i isplate gotovog novca, u 000 000 eura								
Platne transakcije	Vrijednost platnih transakcija							Indeks 2023/2022.
	Ukupno 2021.	Ukupno 2022.	I kvartal 2023.	II kvartal 2023.	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	Ukupno 2023.	
1. Uplate gotovog novca	2.842,18	3.685,86	740,71	900,75	1.222,12	905,11	3.768,69	102
2. Isplate gotovog novca	1.724,91	2.057,33	433,47	498,67	532,34	571,21	2.035,69	99

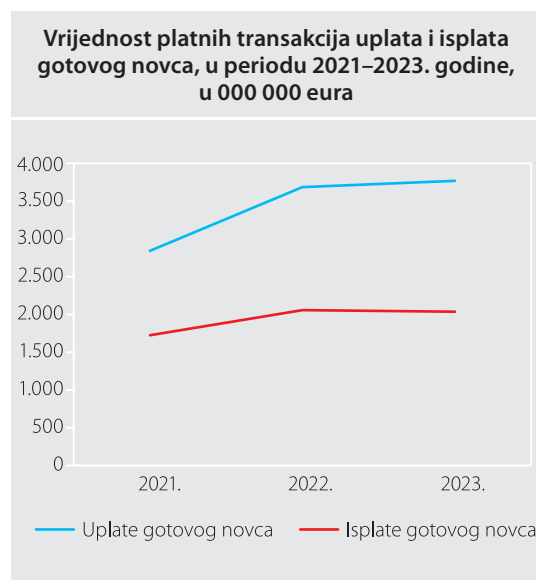
Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Grafikon 2.29

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

Grafikon 2.30

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacije Centralne banke

Pokazatelji o broju uređaja za prihvatanje platnih kartica

U skladu sa prikupljenim podacima, na kraju 2023. godine, na tržištu Crne Gore bilo je ukupno 508 bankomata (ATM), 16.310 POS terminala i 3.823 terminala za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca (tabela 2.18).

Posmatrano u odnosu na kraj prethodne godine broj bankomata (ATM) u 2023. godini bio je veći za 2%, dok je broj POS terminala i terminala za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca bio veći za 10%.

Tabela 2.18

Broj uređaja za prihvatanje platnih kartica								
Uređaji za prihvatanje platnih kartica	Broj							Indeks 2023/2022.
	Stanje na kraju 2021.	Stanje na kraju 2022.	I kvartal 2023.	II kvartal 2023.	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	Stanje na kraju 2023.	
1. Bankomati (ATM) ⁷⁴	451	500	483	565	605	508	508	102
1.1. Bankomati s funkcijom podizanja gotovog novca	451	491	468	542	581	484	484	99
1.2. Bankomati s funkcijom uplate gotovog novca	22	26	22	40	41	47	47	181
1.3. Bankomati s funkcijom kreditnog transfera	113	126	116	131	150	132	132	105
2. POS terminali ⁷⁵	13.573	14.814	14.680	16.356	16.664	16.310	16.310	110
2.1. Terminali s funkcijom prihvatanja plaćanja	13.342	14.579	14.468	16.149	16.460	16.113	16.113	111
2.2. Terminali s funkcijom podizanja gotovog novca	234	242	219	214	211	198	198	82
2.3. Terminali s funkcijom prihvatanja plaćanja	6.534	3.484	3.601	4.182	4.039	3.823	3.823	110
3. Terminali za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca ⁷⁶	3.086	3.484	3.601	4.182	4.039	3.823	3.823	110
3.1. Terminali za punjenje i pražnjenje kartica s funkcijom	3.086	3.484	3.601	4.182	4.039	3.823	3.823	110
3.2. Terminali za prihvatanje kartica s funkcijom	3.083	3.484	3.601	4.182	4.039	3.823	3.823	110

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Pokazatelji upotrebe platnih kartica

Na kraju 2023. godine, na području Crne Gore, bilo je evidentirano ukupno 490.637⁷⁷ platnih kartica (plastike) koje su izdali pružaoci platnih usluga, nezavisno od broja funkcija na kartici. Posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, broj izdatih platnih kartica bio je manji⁷⁸ za 7% (grafikon 2.31).

Posmatrano prema funkciji, na kraju 2023. godine bilo je najviše platnih kartica s funkcijom gotovog novca (uplate/isplate), i to 483.643, zatim kartica s funkcijom plaćanja 482.615, dok je kartica s funkcijom elektronskog novca bilo 6.565 (tabela 2.19).

Grafikon 2.31

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

⁷⁴ Ako bankomat nudi više funkcija iskazuje se pojedinačno po svakoj funkciji. Stoga, ukupan broj bankomata može biti manji od zbira potkategorija. Kako bi se izbjeglo dvostruko obračunavanje potkategorije se ne sabiraju.

⁷⁵ Potkategorije se ne sabiraju. Polje 2 može biti manje od zbira potkategorija

⁷⁶ Potkategorije se ne sabiraju. Polje 3 može biti manje od zbira potkategorija.

⁷⁷ Ukupan broj kartica (broj plastike) – broj kartica koje su izdali pružaoci platnih usluga nezavisno od broja funkcija.

⁷⁸ Glavni razlog pada ukupnog broja kartica je povlačenje kartica jednog poznatog kartičarskog brenda, od strane jedne banke.

Tabela 2.19

Broj i struktura izdatih platnih kartica u Crnoj Gori				
Platne kartice	Stanje na kraju 2021.	Stanje na kraju 2022.	Stanje na kraju 2023.	Indeks 2023/2022.
1. Kartice s funkcijom gotovog novca (uplate/isplate)	476.280	520.495	483.643	93
2. Kartice s funkcijom plaćanja (osim kartica s funkcijom elektronskog novca) ⁷⁹	475.212	519.711	482.615	93
2.1. Debitne kartice	438.688	477.638	430.919	90
2.1.1. Visa	180.246	193.982	229.325	118
2.1.2. Master card	257.587	283.178	201.086	71
2.1.3. American Express	6	0	0	0
2.1.4. Ostale	849	478	508	106
2.2. Kartice s odloženom naplatom (delayed debit)	13.924	15.770	17.174	109
2.2.1. Visa	166	144	122	85
2.2.2. Master card	13.135	15.283	16.752	110
2.2.3. Ostale	623	343	300	87
2.3. Kreditne kartice	28.782	30.789	36.019	117
2.3.1. Visa	10.958	11.151	22.980	206
2.3.2. Master card	16.652	19.476	12.930	66
2.3.3. American Express	189	162	109	67
2.3.4. Ostale	983	0	0	0
2.4. Kreditne kartice i/ili s funkcijom odložene naplate	7.495	7.824	8.606	110
2.4.1. Visa	6.820	7.253	8.009	110
2.4.2. Master card	675	571	597	105
2.4.3. Ostale	0	0	0	0
3. Kartice s funkcijom elektronskog novca	4.390	4.880	6.565	135
4. Ukupan broj kartica (nezavisno od broja funkcija na kartici) ⁸⁰	482.315	525.849	490.637	93

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Posmatrano prema učešću broja izdatih platnih kartica pravnim licima i preduzetnicima i fizičkim licima u ukupno izdatim platnim karticama nezavisno od broja funkcije na kartici, njih 475.195 ili 96,85% je izdato fizičkim licima, dok je 15.442 ili 3,15% izdato pravnim licima i preduzetnicima.

Kod svih izdatih platnih kartica dominantno je učešće fizičkih lica, između 85,06% i 97,06% (tabela 2.20).

Ukupan broj platnih transakcija izvršenih u Crnoj Gori karticama s funkcijom plaćanja iznosio je 48,40 miliona, dok je vrijednost transakcija iznosila 1,02 milijarde eura, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 21%, odnosno za 12%.

Od ukupnog broja platnih transakcija s funkcijom plaćanja, 40,22 miliona ili 83,10% je inicirano na fizičkom POS terminalu, dok je 8,18 miliona ili 16,90% inicirano daljinski (tabela 2.21 i grafikon 2.32).

⁷⁹ Kartice s funkcijom plaćanja (osim kartica s funkcijom elektronskog novca, koje imaju najmanje jednu od podfunkcija: debitna/odložena naplata/kreditna. Ako kartica s funkcijom plaćanja ima nekoliko navedenih podfunkcija, broji se u okviru svake podfunkcije. Ukupan broj kartica s funkcijom plaćanja može biti manji od zbira podfunkcija.

⁸⁰ Ukupan broj kartica koje su izdali pružaoci platnih usluga, nezavisno od broja funkcija na kartici. Ovaj podatak ne mora odgovarati zbiru broja kartica po stavkama 1, 2 i 3, odnosno zbiru kartica s funkcijom gotovog novca, kartica s funkcijom plaćanja i kartica s funkcijom elektronskog novca, budući da jedna kartica može imati jednu ili više funkcija

Tabela 2.20

Broj izdatih platnih kartica pravnim licima i preduzetnicima, odnosno fizičkim licima, stanje na kraju 2023. godine					
Platne kartice	Broj izdatih platnih kartica			% pravnih lica i preduzetnika	% fizičkih lica
	Pravno lice i preduzetnik (1)	Fizičko lice (2)	Ukupno (3) = (1+2)		
1. Kartice s funkcijom gotovog novca (uplate/isplate)	14.241	469.402	483.643	2,94%	97,06%
2. Kartice s funkcijom plaćanja (osim kartica s funkcijom elektronskog novca) ⁸¹	14.447	468.168	482.615	2,99%	97,01%
2.1. Debitne kartice	12.965	417.954	430.919	3,01%	96,99%
2.2. Kartice s odloženom naplatom (delayed debit)	512	16.662	17.174	2,98%	97,02%
2.3. Kreditne kartice	1.451	34.568	36.019	4,03%	95,97%
2.4. Kreditne kartice i/ili s funkcijom odložene naplate	599	8.007	8.606	6,96%	93,04%
3. Kartice s funkcijom elektronskog novca	981	5.584	6.565	14,94%	85,06%
4. Ukupan broj kartica (nezavisno od broja funkcija na kartici)	15.442	475.195	490.637	3,15%	96,85%

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Dominantno učešće od 99,99%, u ukupnom broju platnih transakcija iniciranih daljinski, imaju transakcije inicirane preko interneta.

Tabela 2.21

Broj i vrijednost platnih transakcija izvršenih u Crnoj Gori										
	Platne transakcije izvršene u Crnoj Gori								Broj	Vrijednost
	Broj		Vrijednost, u 000 000 eura		Broj	%	Vrijednost, u 000 000 eura	%	indeks 2023/2022.	
	2021.	2022.	2021.	2022.	2023.		2023.			
1. Platnim karticama s funkcijom plaćanja (1.1 + 1.2 + 1.3 + 1.4 + 1.5)	28.523.194	39.839.849	613,32	913,64	48.398.494		1.019,94		121	112
1.1. Debitnim karticama	25.803.550	36.114.431	543,86	817,35	43.834.085	90,57%	900,88	88,33%	121	110
1.2. Karticama s funkcijom odložene naplate	1.988.438	2.764.870	42,27	60,03	3.416.817	7,06%	76,73	7,52%	124	128
1.3. Kreditnim karticama	725.664	954.050	26,84	35,84	1.125.717	2,33%	40,33	3,95%	118	113
1.4. Kreditnim karticama i/ili s funkcijom odložene naplate	5.542	6.498	0,35	0,42	8.568	0,02%	0,48	0,02%	132	114
1.5. Debitnim karticama i/ili s funkcijom odložene naplate	0	0	0	0	13.307	0,03%	1,52	0,15%	n/a	n/a
Od izvršenih platnih kartica s funkcijom plaćanja (1 - 1.01 + 1.02)										
1.01. Inicirano na fizičkom POSu	25.202.478	34.927.894	530,43	769,98	40.219.112	83,10%	785,76	77,04%	115	102
1.02. Inicirano daljinski (1.021 + 1.022)	3.320.716	4.911.955	82,89	143,66	8.179.382	16,90%	234,18	22,96%	167	163
1.021. Preko interneta	3.320.182	4.911.127	82,83	143,54	8.178.432	99,99%	234,03	99,99%	167	163
1.022. Upotrebom mobilnih telefona	534	828	0,06	0,11	950	0%	0,15	0,01%	115	136
2. Elektronskim novcem	56.023	44.201	1,03	1,03	85.387		1,38		193	134
2.1. Karticama na koje se direktno pohranjuje elektronski novac	34.116	42.580	0,64	0,99	78.450	91,88%	1,28	93,19%	184	130
2.2. Sa računa elektronskog novca	21.907	1.621	0,39	0,04	6.937	8,12%	0,10	6,81%	428	250

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

⁸¹ Broj kartice s funkcijom plaćanja (osim kartica s funkcijom elektronskog novca, odnosno tačka 2), može biti manji od zbira broja kartica u podtačkama 2.1, 2.2, 2.3 i 2.4. Naime, ukoliko kartica s funkcijom plaćanja ima više funkcija, unosi se broj kartica po svakoj funkciji; npr. ukoliko je jedna kartica i debitna i kartica s odloženom naplatom, iskazuje se i u polje debitne i u polje kartice s odloženom naplatom. Kako bi se izbjeglo dvostruko obračunavanje, potkategorije se ne smiju sabirati. Iz tog razloga ukupan broj kartica s funkcijom plaćanja može biti manji od zbira potkategorija.

Ukupan broj platnih transakcija izvršenih u Crnoj Gori elektronskim novcem iznosio je 85,39 hiljada, što je za 93% više u odnosu na prethodnu godinu.

Ukupan broj platnih transakcija izvršenih van Crne Gore karticama s funkcijom plaćanja iznosio je 9,65 miliona, dok je vrijednost transakcija iznosila 442,04 miliona eura, što je više za 33% i za 35% u odnosu na prethodnu godinu (tabela 2.22).

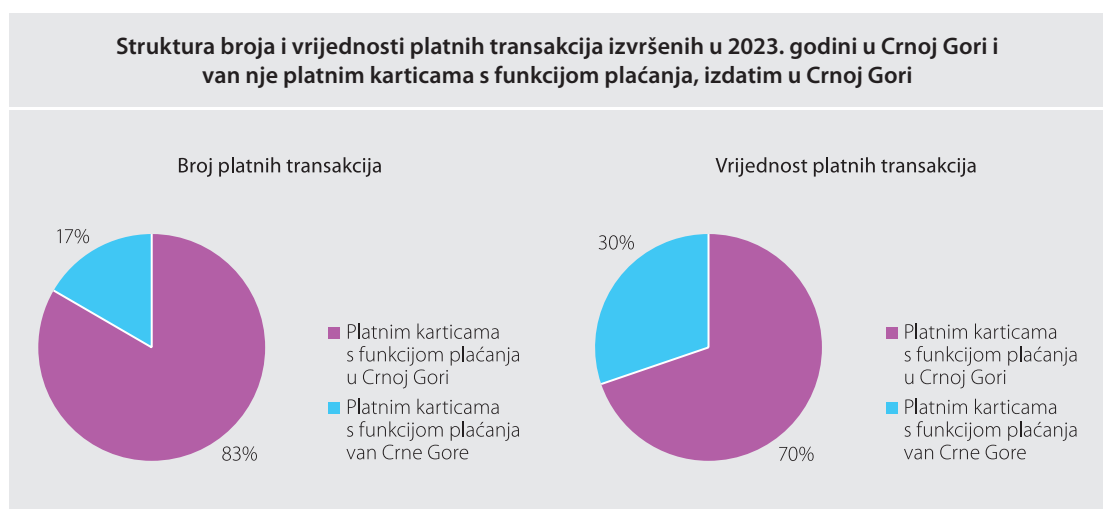
Od ukupnog broja platnih transakcija s funkcijom plaćanja, 7,41 milion ili 76,83% je inicirano na fizičkom POS terminalu, dok je 2,23 miliona ili 23,17% inicirano daljinski, u čemu su dominantno učešće od 95,15% imale transakcije inicirane preko interneta, dok je 4,85% inicirano upotrebom mobilnog telefona (tabela 2.22).

Tabela 2.22

Broj i vrijednost platnih transakcija izvršenih van Crne Gore									
	Platne transakcije izvršene van Crne Gore								Broj Vrijednost
	Broj		Vrijednost, u 000 000 eura		Broj	%	Vrijednost, u 000 000 eura	%	indeks 2023/2022.
	2021.	2022.	2021.	2022.					
1. Platnim karticama s funkcijom plaćanja	4.630.656	7.251.774	181,75	326,59	9.651.983		442,04		133 135
1.1. Inicirano na fizičkom POSu	3.730.909	5.969.026	139,19	254,38	7.415.988	76,83%	313,33	70,88%	124 123
1.2. Inicirano daljinski	899.747	1.282.748	42,57	72,21	2.235.995	23,17%	128,71	29,12%	174 178
1.2.1 Preko interneta	851.078	1.218.120	41,40	70,06	2.127.439	95,15%	126,01	97,90%	175 180
1.2.2 Upotrebom mobilnih telefona	48.669	64.628	1,17	2,15	108.556	4,85%	2,70	2,10%	168 126
2. Elektronskim novcem	62.567	75.795	1,56	1,98	96.341		2,40		127 121

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Grafikon 2.32

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

Posmatrano prema lokaciji terminala i izdavalaca platne kartice, u 2023. godini je na terminalima u Crnoj Gori, karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore, realizovano ukupno 51,64 miliona platnih transakcija, što je 23% više u odnosu na prethodnu godinu, dok je platnim karticama koje je izdao pružalac van Crne Gore realizovano 16,16 miliona platnih transakcija, što je posmatrano u odnosu na prethodnu godinu više za 53% (tabela 2.23). Na terminalima van Crne Gore, izvršeno je 9,41 milion platnih transakcija karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore, što je za 33% više u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 2.23

Platne transakcije izvršene prema lokaciji terminala i izdavaoca platne kartice										
	Platne transakcije							Broj	Vrijednost	
	Broj		Vrijednost, u 000 000 eura		Broj	%	Vrijednost, u 000 000 eura			
	2021.	2022.	2021.	2022.	2023.		2023.	%	Indeks 2023/2022.	
1. Na terminalima pružaoca platnih usluga platnim karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore	30.599.420	42.048.106	1.099,61	1.596,22	51.637.221		1.960,76		123	123
1.1 Uplata gotovine na bankomatima	82.571	141.860	28,90	51,85	189.606	0,37%	69,1	3,52%	134	133
1.2. Isplata gotovine na bankomatima	5.179.568	6.429.022	626,49	877,47	7.008.822	13,57%	1.016,57	51,85%	109	116
1.3. POS transakcije	25.321.509	35.453.627	443,95	666,51	44.398.879	85,98%	872,81	44,51%	125	131
1.4. Transakcije punjenja/pražnjenja elektronskog novca pohranjenog na kartici s funkcijom elektronskog novca.	3.671	8.400	0,06	0,16	15.384	0,03%	1,81	0,09%	183	1153 ⁸²
1.5. Platne transakcije izvršene sa karticama s fun. el. novca	12.101	15.197	0,19	0,23	24.530	0,05%	0,47	0,02%	161	201
2. Na terminalima pružalaca platnih usluga. platnim karticama koje je izdao pružalac platnih usluga van Crne Gore	7.034.882	10.533.916	515,93	794,34	16.164.643		1.046,37		153	132
2.1. Isplata gotovine na bankomatima	819.134	1.075.739	218,10	331,97	1.237.211	7,65%	405,73	38,77%	115	122
2.2. POS transakcije	6.215.748	9.458.177	297,83	462,37	14.927.432	92,35%	640,64	61,23%	158	139
3. Na terminalima van Crne Gore. platnim karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore	4.274.124	7.057.402	189,79	327,04	9.410.919		444,48		133	136
3.1. Isplata gotovine na bankomatima	195.646	200.110	37,27	42,88	202.570	2,15%	47,39	10,66%	101	111
3.2. POS transakcije	4.053.093	6.855.607	152,1	284,13	9.208.202	97,85%	397,09	89,34%	134	140
3.3. Transakcije izvrš. karticama s funkcijom elektronskog novca	25.385	1.685	0,4	0,03	147	0,00%	0,001	0,00%	9	5

Izvor: Kvartalni izvještaji pružalaca platnih usluga i kalkulacija Centralne banke

2.2.2.5. Platne institucije, institucije za elektronski novac i agenti pružalaca platnih usluga

U skladu sa Zakonom o platnom prometu, Centralna banka izdaje i oduzima platnim institucijama odobrenje za pružanje platnih usluga, a institucijama za elektronski novac odobrenje za izdavanje elektronskog novca i pružanje platnih usluga. Pored toga, Centralna banka vrši i kontrolu nad pružanjem platnih usluga i izdavanjem elektronskog novca, te upis/brisanje platnih institucija, institucija za elektronski novac i agenata pružalaca platnih usluga u odgovarajuće registre.

Na kraju 2023. godine u Crnoj Gori su poslovale četiri platne institucije (jedna više nego u prethodnoj godini), a platne usluge su pružale preko 27 agenata (četiri više nego u prethodnoj godini).

⁸² Kod jednog pružaoca platnih usluga znatno je povećana vrijednost transakcija punjenja/pražnjenja elektronskog novca pohranjenog na kartici s funkcijom elektronskog novca (stavka 1.4 u tabeli) što je uticalo na porast indeksa.

Tokom 2023. godine Centralnoj banci su podnešena dva zahtjeva za izdavanje odobrenja za pružanje platnih usluga, na osnovu čega je Centralna banka donijela rješenje o izdavanju odobrenja jednoj platnoj instituciji za pružanje platnih usluga u Crnoj Gori. Pored navedenog, u toku 2023. godine Centralna banka je donijela odobrenje o obustavi postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za pružanje platnih usluga podnijetog u 2022. godini, jer je podnosilac zahtjeva tokom postupka povukao predmetni zahtjev.

Takođe, Centralnoj banci podniet je i jedan zahtjev za pružanje dodatne platne usluge, a shodno obavezi platnih institucija da pribave prethodno odobrenje za sticanje posrednog ili neposrednog kvalifikovanog učešća, koja proizlazi iz Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, obrađen je i jedan zahtjev za povećanje nivoa kvalifikovanog učešća preko 50%. Takođe, po osnovu zahtjeva, donesena su četiri rješenja o upisu agenata u registar platnih institucija.

Shodno Zakonu o platnom prometu, kontrola platnih institucija i institucija za elektronski novac obavlja se kontinuirano na posredan način, odnosno, na osnovu podataka, informacija i izvještaja koje su ove institucije dužne da dostave Centralnoj banci.

Praćenjem kvartalnih izvještaja o sopstvenim sredstvima i izvještaja o minimalnim zahtjevima za sopstvenim sredstvima, kao i drugih izvještaja i informacija koje su platne institucije i institucije za elektronski novac obavezne da dostavljaju shodno Zakonu, Centralna banka usmjerava svoje aktivnosti sa ciljem održavanja sigurnog i stabilnog poslovanja institucija, kao i zaštite sredstava korisnika platnih usluga i imaoca elektronskog novca.

Shodno istom propisu, Centralna banka vrši i neposrednu kontrolu platnih institucija i institucija za elektronski novac, neposrednim pregledom poslovnih knjiga, knjigovodstvene i druge dokumentacije u tim institucijama ili kod drugih lica uključenih u posao koji je predmet kontrole.

2.2.2.6. Regulatorne aktivnosti

Tokom 2023. godine, u oblasti platnog prometa Centralna banka je realizovala veći broj značajnih regulatornih aktivnosti, a od posebne važnosti bilo je donošenje devet podzakonskih akata kojima je obezbijedena primjena Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, kojim se postiže potpuna usklađenost sa zahtjevima Direktive o platnim uslugama (PSD2), a koji je stupio na snagu početkom oktobra 2023. godine.

Pored toga, na osnovu Zakona o međubankarskim naknadama i posebnim pravilima poslovanja u vezi sa platnim karticama, Centralna banka je donijela podzakonski akt kojim je obezbijedena primjena tog zakona u dijelu izvještavanja pružalaca platnih usluga o visini međubankarskih naknada.

Kao rezultat regulatornih aktivnosti Centralne banke iz prethodnog perioda, 9. januara 2023. godine otpočela je primjena Zakona o uporedivosti naknada povezanih sa računom za plaćanje potrošača, prebacivanju računa za plaćanje potrošača i računa za plaćanje sa osnovnim uslugama, kao i svih podzakonskih propisa donesenih na osnovu ovog zakona. Ovim Zakonom povećava se nivo zaštite potrošača kod ugovaranja i korišćenja računa za plaćanje, na način što se povećava transparentnost i obezbjeđuje uporedivost naknada povezanih sa računom za plaćanje potrošača, omogućava otvaranje

računa licima koja imaju zakoniti boravak, a nemaju mogućnost da otvore račun u banci i olakšava prebacivanje računa za plaćanje potrošača, na način da najveći dio aktivnosti obavljaju sami pružaoci platnih usluga.

Takođe, u toku 2023. godine Centralna banka je sprovodila intenzivne aktivnosti vezane za procjenu usklađenosti regulatornog i pravnog okvira sa zahtjevima Jedinствене evropske oblasti plaćanja (*Single European Payment Area – SEPA*), sa konačnim ciljem izrade Gep analize, kao osnove za buduću aplikaciju Crne Gore za proširenje geografskog obuhvata SEPA područja. Krajem 2023. godine dobijena je konačna ocjena usklađenosti (Izvještaj o Gep analizi), čiji će nalazi biti od velikog značaja za dalje planirane aktivnosti Centralne banke u ovom domenu.

Opsežne aktivnosti sprovedene su i u saradnji sa Svjetskom bankom, čiji projekat pod nazivom *Western Balkans Modernization Project* je obuhvatio više različitih projekata koje je Centralna banka pokrenula u prethodnom periodu. Poseban akcenat stavljen je na spremnost Crne Gore za podnošenje aplikacije za SEPA područje. Svjetska banka pružila je Centralnoj banci savjetodavnu pomoć za izradu podzakonskog akta kojim bi se postigla potpuna usklađenost sa zahtjevima Uredbe EU 260/2012 o tehničkim zahtjevima za kreditne transfere i direktna zaduženja u eurima (SEPA uredba), što je jedan od ključnih zahtjeva vezanih za proširenje SEPA područja.

Takođe, nastavljene su aktivnosti vezane za funkcionisanje Radne grupe za finansijska tržišta za razvoj modernog okvira platnog sistema u Crnoj Gori koji vodi RCC (*Regional Cooperation Council*) u saradnji sa Evropskom komisijom, Grupom Svjetske banke i CEFTA-om, u okviru Berlinskog procesa.

2.2.2.7. Sprovođenje prinudne naplate

U toku 2023. godine značajan dio aktivnosti Centralne banke bio je usmjeren i na efikasno obavljanje i dalje unapređenje poslova prinudne naplate koje Centralna banka obavlja u skladu sa odredbama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju.

Sprovođenje prinudne naplate – osnovni pokazatelji

Na osnovu podataka iz Centralnog registra transakcionih računa koji u skladu sa Zakonom o platnom prometu vodi Centralna banka, na dan 31. decembar 2023. godine, od ukupno evidentiranih 92.915 pravnih lica i preduzetnika (rast za 7,46% na godišnjem nivou) bilo je u blokadi njih 19.957 ili 21,48% (za 1 pp manje nego na kraju prethodne godine) sa iznosom blokiranih sredstava od 1,186 milijarda eura (188,42 miliona više u odnosu na 31.12.2022. godine) (Prilog 1, tabela 10).

U 2023. godini u bazu podataka prinudne naplate unijeto je 30.054 osnova za prinudnu naplatu ili 11,38% manje u odnosu na 2022. godinu (Prilog 1, tabela 11).

2.2.3. Nadgledanje platnih sistema

Ključne aktivnosti funkcije nadgledanja platnih sistema odnosile su se na pripremu i početak ocjene Platnog sistema Centralne banke u odnosu na Principe za infrastrukture finansijskog tržišta (PFMIs) – međunarodne standarde za platne sisteme, kao i ocjene odgovornosti (Responsibilities) Centralne banke za platne sisteme – međunarodne standarde za nadležnosti centralnih banaka za platne sisteme. Rad na ovim ocjenama, vršen uz konsultantsku podršku Svjetske banke u okviru projekta „Modernizacija plaćanja za Zapadni Balkan“, biće okončan u narednoj godini.

Platni sistem Centralne banke, koga čine RTGS sistem i DNS sistem, u 2023. godini radio je gotovo neometano i u skladu sa terminskim rasporedom rada sistema, tokom sva 252 radna dana, mimo vanrednih radnih dana 30–31. decembra, realizovanih na zahtjev Ministarstva finansija. Tokom 2023. godine, za 252 radna dana u Platnom sistemu Centralne banke, odnosno tokom 136.829 minuta produkcije, bilo je svega 102 minuta zastoja (dva minuta u junu i 100 minuta u septembru), pa je raspoloživost sistema iznosila visokih 99,93%.

Ukupno je izvršeno 13,7 miliona plaćanja, vrijednosti 21,9 mlrd. eura, što je 8,9% odnosno 20,1% više nego u prethodnoj godini. Pri tome, 37,9% ukupnog broja plaćanja bilo je realizovano u RTGS sistemu, čiji je udio u ukupnoj vrijednosti plaćanja iznosio 94,1%. Sa druge strane, u DNS sistemu je realizovano 62,1% ukupnog broja plaćanja ili 5,9% ukupne vrijednosti plaćanja.

Svega 43 plaćanja bila su stavljena na čekanje usljed privremenog nedostatka sredstava na računu i sva su izvršena po prilivu sredstava u toku dana (sva u RTGS sistemu). Posmatrajući intradnevnu likvidnost banaka, može se reći da su početna stanja na RTGS računima banaka bila više nego dovoljna da pokriju njihova odlazna plaćanja, uz određene varijacije po bankama koje su bile bez uticaja na rizik likvidnosti. Relativno mali broj odbijenih plaćanja i plaćanja stavljenih na čekanje ukazuje na to da je likvidnost učesnika u sistemu bila odlična, a da su razlozi za stavljanje plaćanja na čekanje, odnosno razlozi za odbijanje plaćanja, bili prije svega tehničko-operativne prirode.

Ključne aktivnosti funkcije nadgledanja platnih sistema u 2023. godini odnosile su se na pripremu i početak ocjene Platnog sistema Centralne banke u odnosu na Principe za infrastrukture finansijskog tržišta (PFMIs) – međunarodne standarde za platne sisteme, kao i ocjene odgovornosti (Responsibilities) Centralne banke za platne sisteme – međunarodne standarde za nadležnosti centralnih banaka za platne sisteme. Rad na ovim ocjenama, realizovan uz konsultantsku podršku Svjetske banke u okviru projekta „Modernizacija plaćanja za Zapadni Balkan“, biće okončan u 2024. godini.

Pored toga, funkcija nadgledanja platnih sistema sprovodila je aktivan monitoring Platnog sistema Centralne banke. Dodatno, praćena je implementacija preporuka datih u okviru posljednje ocjene Platnog sistema Centralne banke, a praćene su i regulatorne i druge aktivnosti u vezi sa nadgledanjem platnih sistema u zemlji, ali i u EU.

2.2.4. Upravljanje međunarodnim rezervama

Za razliku od prethodnog dvogodišnjeg perioda, očekivanja međunarodnih finansijskih tržišta tokom 2023. godine bila su usklađena s potezima globalno najuticajnijih centralnih banaka. Početkom godine, nestabilnost u bankarskom sistemu SAD-a i usporavanje ekonomske aktivnosti u Evropi, kao rezultat restriktivne monetarne politike, kreirali su očekivanja o smanjenju referentnih kamatnih stopa, ali dvije vodeće monetarne institucije, Fed i ECB, istrajale su u restriktivnoj monetarnoj politici. To je značajno uticalo na rast svih relevantnih kamatnih stopa na međunarodnom novčanom tržištu, koje se najvećim dijelom stabilizovalo tek tokom posljednja tri mjeseca posmatrane godine. Centralna banka je uspješno upravljala portfolijom međunarodnih rezervi shodno investicionoj politici, stabilnim strateškim pristupom i uz poštovanje principa likvidnosti i sigurnosti. Stanje ukupnih sredstava međunarodnih rezervi, kojima upravlja Centralna banka, na računima u inostranstvu na kraju 2023. godine smanjeno je za oko 20% na godišnjem nivou kao rezultat umanjenih izvora sredstava. Posljedično, udio operativnog i investicionog portfolija u ukupnom povećan je na račun smanjenja likvidnog portfolija. Istovremeno, u valutnoj strukturi sredstava međunarodnih rezervi udio američkog dolara, specialnih prava vučenja (SDR) i ostalih valuta povećan je na godišnjem nivou, na račun smanjenja udjela eura.

Centralna banka upravlja međunarodnim rezervama⁸³ na način koji je usklađen sa monetarnom politikom i kojim se obezbjeđuje nesmetano ispunjenje obaveza Crne Gore prema inostranstvu. Rukovodeći se načelima likvidnosti i sigurnosti ulaganja, Centralna banka je i tokom 2023. godine upravljala međunarodnim rezervama na način definisan investicionom strategijom, a u skladu sa aktuelnim tržišnim kretanjima. Da bi se obezbijedilo blagovremeno prilagođavanje aktuelnoj situaciji na tržištu, kontinuirano su praćeni najznačajniji rizici vezani za portfolio međunarodnih rezervi. Sve dospjele obaveze prema inostranstvu su blagovremeno realizovane, a korespondentski odnosi sa inostranim partnerima u kontinuitetu unapređivani.

Ukupna sredstva međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu čine likvidni portfolio, operativni portfolio, investicioni portfolio, sredstva kod MMF-a i ostala sredstva.

Likvidni portfolio sadrži eurska dostupna sredstva koja služe za održavanje dnevne likvidnosti, depozite ročnosti do šest mjeseci i hartije od vrijednosti originalnog roka dospelja do godinu dana. Pored toga, likvidni portfolio čine i dolarska sredstva koja su plasirana kod *Federal Reserve Bank of New York* u skladu sa automatskim investicionim aranžmanom zaključenim sa ovom institucijom. Iznos sredstva koji je investirani u okviru ovog portfolija predmet je svakodnevnog monitoringa i zavisni od namjene dospjelih sredstava i potreba za likvidnošću u predstojećem periodu.

Operativni portfolio čine korporativne obveznice finansijskog sektora iz definisanog indeksa, čija je ročnost duža od ročnosti hartija u likvidnom portfoliju, ali je predviđeno da se, u slučaju potrebe, mogu koristiti i za potrebe likvidnosti. Iznos sredstava opredijeljen u trenutku formiranja ovog portfolija definisan je sa ciljem da se dodatno diverzifikuje rizik ukupnih međunarodnih rezervi i da se otvori prostor za prinosnije plasmane, ali da se ne ugrozi iznos sredstava koji mora biti raspoloživ u okviru likvidnog portfolija. Maksimalno dozvoljeno dopiće hartija u okviru ovog portfolija je pet godina. Kao ni ranijih godina, ni tokom 2023. godine nije se ukazala potreba za prodajom ovih hartija za potrebe likvidnosti.

⁸³ Upravljanje raspoloživim sredstvima međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu obavlja se u skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, a saglasno opredjeljenjima definisanim u aktima koje je donio Savjet Centralne banke: Politikom Centralne banke Crne Gore za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija, podzakonskim aktima kojima je regulisana oblast upravljanja međunarodnim rezervama u Centralnoj banci, kao i odgovarajućim zaključcima Savjeta.

Investicioni portfolio većim dijelom čini portfolio raspoloživ za prodaju, a manjim dijelom portfolio do dospelja. Sredstva investicionog portfolija plasirana su u hartije od vrijednosti država, supranacionalnih institucija, pokrajina, vladinih agencija i u njemačke pokrivene obveznice. Iznos ovog portfolija opredijeljen je na osnovu visine stabilnih izvora sredstava međunarodnih rezervi, a sa ciljem da se ulaganjima na duži rok ostvari nešto bolji odnos preuzetog rizika i prinosa. Maksimalno dozvoljeno dospelje državnih hartija od vrijednosti u okviru ovog portfolija je sedam godina.

Sredstva kod MMF-a su sredstva koja se odnose na članstvo Crne Gore u MMF-u i njima se aktivno ne upravlja. Ostala sredstva čine sredstva uplaćena u korist Uprave za imovinu, kojim se, takođe, ne upravlja aktivno, uslijed specifične prirode tih sredstava.

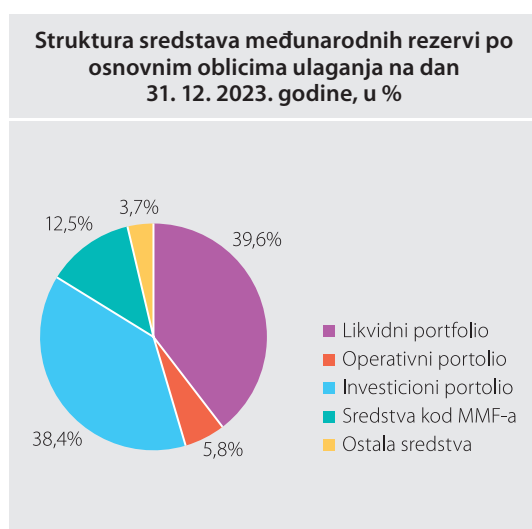
Na kraju 2023. godine, 39,6% sredstava međunarodnih rezervi se odnosilo na likvidni portfolio, 5,8%, na operativni, 38,4% na investicioni portfolio, na računima kod Međunarodnog monetarnog fonda se nalazilo 12,5% sredstava, dok su Ostala sredstva imala učešće od 3,7% (grafikon 2.33).

Značajan pad učešća Likvidnog portfolija u ukupnim sredstvima, od 16 pp, odnosi se prevashodno na odlivanje sredstava sa računa u inostranstvu kroz razmjenu sa domaćim kreditnim institucijama, odnosno na značajan pad sredstava kreditnih institucija na RTGS računima. Posljedično, učešće ostalih portfolija u ukupnim sredstvima je uvećano. U suštini se pokazalo da je politika izuzetne osjetljivosti na potrebe likvidnosti omogućila da Centralna banka na adekvatan način odgovori svim zahtjevima kreditnih institucija, ni najmanje ne ugrožavajući sam proces upravljanja međunarodnim rezervama.

U valutnoj strukturi sredstava međunarodnih rezervi na kraju 2023. godine euro je učestvovao sa 81,99%, američki dolar 6,44%, na SDR se odnosilo 12,58%, a na ostale valute 0,06%, što redom predstavlja smanjenje za 8,64 pp, odnosno povećanje za 3,56 pp, 6,14 pp i 0,01 pp.

Stanje ukupnih sredstava međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu na 31. decembar 2023. godine iznosilo je 1,40 milijardi eura, što u odnosu na stanje sa kraja 2022. godine predstavlja umanjene za oko 20% (grafikon 2.34).

Grafikon 2.33

Izvor: Centralna banka

Grafikon 2.34

Izvor: Centralna banka

Refinansirajuća kamatna stopa ECB-a na kraju izvještajnog perioda iznosila je 4,50%, depozitna stopa 4,00%, dok je stopa po kojoj banke mogu prekonoćno pozajmiti sredstva od Eurosistema iznosila 4,75%. Posljednje promjene navedenih kamatnih stopa izvršene su u septembru 2023. godine.

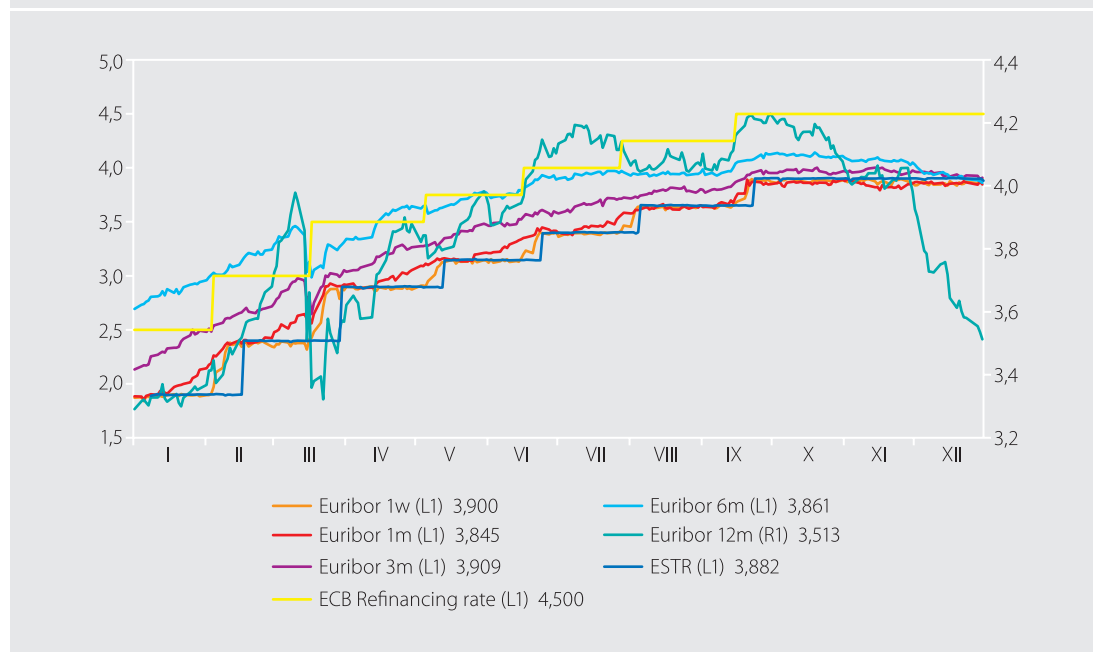
Tokom 2023. godine ECB je povećala kamatne stope šest puta; prva dva povećanja su bila po 50bp, a naredna četiri po 25bp. Nakon ovih povećanja tržišni učesnici su počeli predviđati da će ECB u narednoj godini početi sa smanjivanjem stopa, što su pojedini članovi Upravnog vijeća ECB-a i najavljivali, s tim da su na samom kraju godine ukazali na to da ECB neće žuriti sa smanjivanjem kamatne stope onako kako to tržište očekuje. Naglasili su da će kamatne stope ostati na restriktivnim nivoima dovoljno dugo i da će se ta centralna banka rukovoditi pristupom koji zavisi od podataka u vođenju monetarne politike.

Za Centralnu banku su kao orijentir za ulaganja u okviru likvidnog portfolija, kako zbog banaka sa kojima sarađuje, tako i zbog nivoa rizika koji je spremna da preuzme, najrelevantnije ESTR stopa i Euribor stope do dvanaest mjeseci.

Pooštavanje monetarne politike ECB-a tokom 2023. godine, kako bi se rastuća inflacija „stavila pod kontrolu”, dovelo je tokom godine do rasta svih relevantnih kamatnih stopa na međunarodnom novčanom tržištu, koji se stabilizovao tokom posljednja tri mjeseca. Izuzetak je kretanje stope na 12-mjesečni Euribor, koja je zabilježila pad tokom posljednjeg mjeseca, uslijed rasta očekivanja da bi ECB mogla u 2024. godini početi sa smanjenjem kamatne stope. Trend kretanja stopa prikazan je na grafikonu 2.35.

Grafikon 2.35

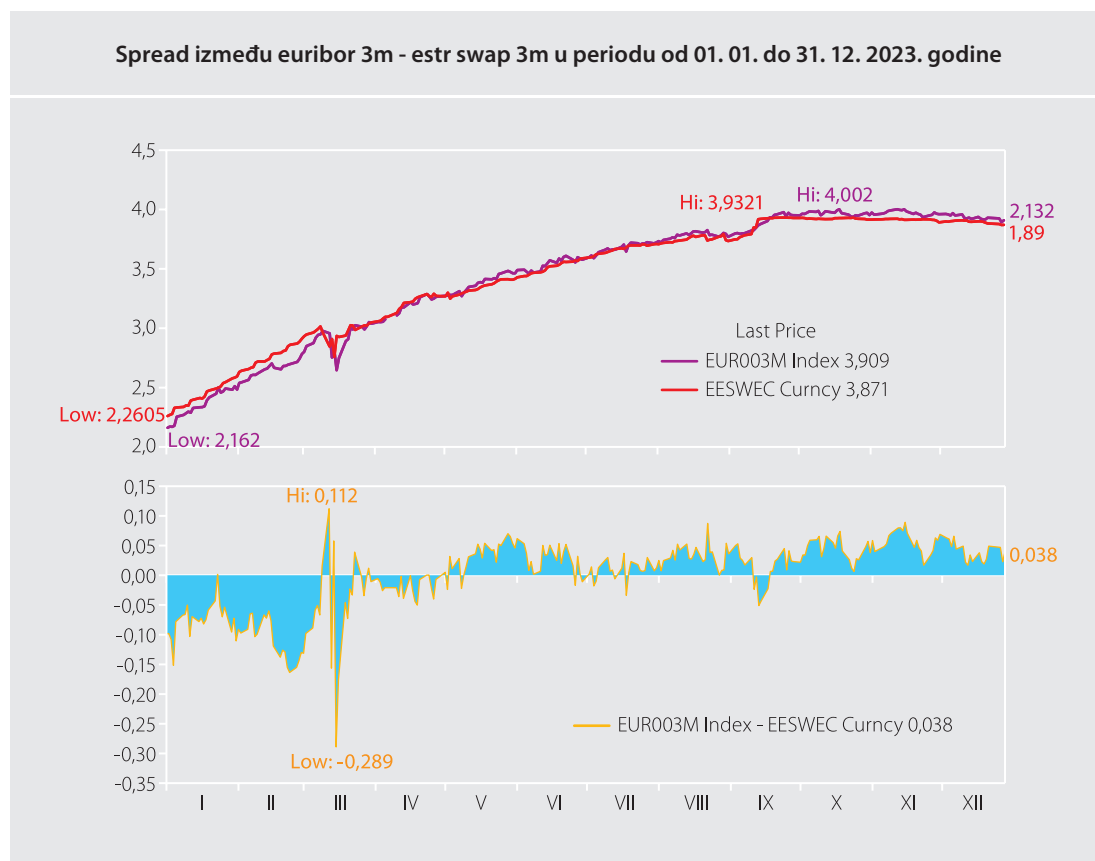
Nivo tržišnih kamatnih stopa (Estr, ECB Refinancing rate, Euribor - nedjeljni, mjesečni, tromjesečni, šestomjesečni i dvanaestomjesečni i ECB referentna stopa) od 01. 01. do 31. 12. 2023. godine

Izvor: Bloomberg

Na grafikonu 2.36 može se uočiti da je početkom 2023. godine razlika između tromjesečnog euribora i tromjesečnog ESTR *swap*-a bila negativna i da je u jednom momentu pala na -28bp, da bi od kraja aprila ušla u pozitivnu zonu i kretala se najviše do 10bp razlike, dok je na nivou godine razlika prosječno iznosila 3.8bp⁸⁴. Ovaj spread je koristan kao indikator stresa u bankarskom sistemu, a vrijednosti tokom prethodne godine ukazuju na visok nivo povjerenja u ovom sektoru.

Grafikon 2.36

Izvor: Bloomberg

U tabeli 2.24 dat je pregled ostvarenih godišnjih prosječnih stopa prinosa na osnovne kategorije plasmana iz portfolija Centralne banke u proteklih pet godina:

Za razumijevanje efekata na ukupan portfolio, odnosno njegove pojedinačne dijelove, od izuzetne važnosti je razumijeti kretanja i dešavanja na tržištu koja su reflektovala rizike koji su bili prisutni ili će biti prisutni.

⁸⁴ Spread euribor 3m – estr swap 3m pokazuje razliku između pozajmljivanja na 3 mjeseca i reinvestiranja gotovog novca prekončno tokom 3 mjeseca. Ako raste spread između ove dvije stope znači da raste rizik po viđenju tržišta.

Tabela 2.24

Ostvarene godišnje prosječne stope prinosa na osnovne kategorije plasmana iz portfolija u periodu 2019–2023. godina					
Kategorije	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
EUR Depoziti	- 0,32%	-0,24%	-0,53%	0,08%	3,24%
Depoziti (USD)	2,18%	0,28%	0,03%	1,65%	5,00%
Kratkoročne HOV	- 0,20%	-0,23%	-0,48%	0,07%	0,24%
Operativni portfolio	-	0,11%	0,11%	-5,00%	2,20%
HOV za trgovinu	1,16%	1,02%	-0,85%	-10,14%	4,74%
HOV do dospijea	4,84%	1,44%	1,63%	1,63%	1,63%

Izvor: Centralna banka

ECB je tokom čitave 2023. godine nastavila da vodi restriktivnu monetarnu politiku i uvećala referentne kamatne stope za 200bp. Za razliku od perioda 2021–2022. godina kada su očekivanja tržišta bila neusklađena sa potezima centralnih banaka, tokom 2023. godine nije bilo većih razlika u prognozama. Dva izuzetka su se desila na samom početku i kraju godine.

Na početku 2023. godine, u periodu februar–mart, nestabilnost u bankarskom sistemu SAD-a (pad tri regionalne banke nakon masovnog povlačenja depozita) prijetila je da se prelije i na evropski sistem, pa je uslijed toga došlo do oštrog pada svih prinosa na eurske obveznice na međunarodnom finansijskom tržištu. Tržište je očekivalo da će ECB i Fed da uspore s uvećanjem kamatnih stopa, ili ih čak zaustave, uslijed toga što je jedan od osnovnih razloga pada američkih banaka bila agresivna monetarna politika koja je dovela do pada vrijednosti aktive tih banaka. Fed je ipak tokom godine nastavio sa restriktivnom monetarnom politikom. Istovremeno, ECB je navela da je njihov prioritet borba sa inflacijom i da vjeruje u zdravlje evropskog bankarskog sistema koji je drugačiji od američkog i supervizorski drugačije tretiran, pa je nastavila sa uvećanjem kamatnih stopa. Ispostavilo se da je ovakva snažna poruka ECB-a finansijskom sistemu bila izuzetno efikasna, s obzirom na to da su se efekti prelijanja zaustavili samo na *Credit Suisse* banci koja je imala probleme i prije nego što je ECB počela da sprovodi restriktivnu monetarnu politiku.

Druga neusklađenost u očekivanjima tržišta i potezima koje planira ECB postala je očigledna pri kraju 2023. godine, s obzirom na to da su tržišni učesnici očekivali smanjenje kamatnih stopa ranije nego što je to ECB projektovala. Ovaj pritisak tržišta i dalje postoji, iako je Lagarde, predsjednica ECB, u svom obraćanju nakon decembarske sjednice naglasila da se ne razmatra smanjenje kamatnih stopa u prvoj polovini 2024. godine.

Efekat zadržavanja restriktivne politike ECB-a bilo je smanjenje godišnje inflacije u decembru 2023. godine na 2,9%, (sa 9,2% u decembru 2022. godine) što je definitivno isključilo buduće poteze ove monetarne institucije u pravcu povećanja kamatnih stopa.

Naravno, politika vođenja ukupnog portfolija međunarodnih rezervi posebno je uslovljena obavezom Centralne banke da se u svojoj investicionoj politici rukovodi principima likvidnosti i sigurnosti, što je i u restriktivnim tržišnim uslovima u potpunosti ostvareno stabilnim strateškim pristupom.

U procesu upravljanja međunarodnim rezervama u kontinuitetu se prate sljedeći rizici: tržišni, kreditni i rizik likvidnosti.

Usljed cjelokupne situacije na međunarodnom finansijskom tržištu, kao vrsti **tržišnog rizika**, poseban značaj u prethodnoj godini dat je riziku kamatne stope, iskazanom kroz modifikovanu duraciju⁸⁵. U slučaju investicionog i operativnog portfolija Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama utvrđeno je dozvoljeno odstupanje duracije portfolija u odnosu na duraciju izabranog benčmarka. U toku 2023. godine blago je povećana duracija u okviru dozvoljenih odstupanja kao reakcija na najavljeno spuštanje kamatnih stopa. U slučaju likvidnog portfolija definisano je maksimalno dozvoljeno dospijeće instrumenata u koja se ulažu sredstva, a prosječna duracija na nivou ovog portfolija zavisi od raspodjele ročnosti sredstava prema najavljenim potrebama za likvidnošću.

Kao opšteprihvaćena mjera tržišnog rizika koristi se i *Value at Risk* (VaR) koji mjeri maksimalni mogući gubitak uz vjerovatnoću 95%. Ovaj parametar se prati u kontinuitetu za ulaganja u investicioni portfolio raspoloživ za prodaju. Prilikom značajnog uvećanja ili velikih pojedinačnih reinvestiranja u okviru ovog portfolija postoji posebno definisani limit koji važi za te situacije. U ostalim situacijama VaR se mjeri, prati i iskazuje u okviru redovnih izvještaja. Na nivou investicionog portfolija raspoloživog za prodaju vrši se mjerenje i *Tracking Error* i *Sharpe Ratio*. Limit za *Tracking Error-a* je definisan Smjernicama.

Prilikom upravljanja rizicima međunarodnih rezervi, pored tržišnog, značajno se vodi računa i o kreditnom riziku. Kao najvažniji indikator **kreditnog rizika** prate se dugoročni i kratkoročni rejtnizi, a prilikom predlaganja i analize novih banaka/emitenata/hartija prate se i prognoze promjene rejtinga (*Outlook* i *Credit Watch*). Podaci i izvještaji o kreditnim rejtinzima i *Outlook-u* preuzimaju se od rejting agencija *S&P*, *Moody's* i *Fitch*. Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama definisan je dozvoljeni nivo rejtinga za sve banke/emitente zavisno od poslova koji se sa njima obavljaju.

Zavisno od vrste poslova koji se sa bankom obavljaju provjerava se dugoročni ili kratkoročni kreditni rejting. Osim kratkoročnih hartija od vrijednosti kod kojih se provjerava i kratkoročni kreditni rejting, kod svih ostalih hartija od vrijednosti relevantan je dugoročni rejting. Oprezan pristup rizicima rezultirao je tim da je 44% ovih instrumenata investirano u kategorije AAA-AA i smatraju se najsigurnijim.

U cilju dodatne kontrole kreditnog rizika definisana je maksimalna izloženost sredstava prema jednoj banci, kao i maksimalni nivo svopova kreditnog neizvršenja (*Credit Default Swap* - CDS) banke. Pored toga, detaljno se prate i analiziraju svi fundamentalni makroekonomski indikatori država, kao i finansijski indikatori banaka.

Rizik likvidnosti prati se permanentno, a politika investiranja u velikoj mjeri određena je percepcijom ovog rizika usljed karaktera izvora sredstava međunarodnih rezervi. Realizaciji potreba likvidnosti u velikoj mjeri doprinosi i izbor instrumenata za investiranje, kao i reputacija banaka sa kojima se sarađuje. Utvrđena su ograničenja koja se odnose na minimalni nivo emisije hartija, kao i na rejting emitenata koji obezbjeđuje odgovarajuću utrživost same hartije od vrijednosti. U svrhu obezbjeđiva-

⁸⁵ Duracija je mjera koja predstavlja osjetljivost cijene obveznice na promjene kamatnih stopa. Konkretnije, duracija govori o približnoj procentualnoj promjeni cijene obveznice za 100 baznih poena promjene u kamatnoj stopi (Fabozzi, 2000, *Fixed income analysis*)

nja dnevne likvidnosti definisana su dostupna sredstva koja obuhvataju sva prekonocna sredstva (O/N) na racunima u inostranstvu, a prilikom definisanja operativnog portfolija naznaceno je da je isti namijenjen i obezbjeđivanju likvidnosti.

2.2.5. Aktivnosti trezora

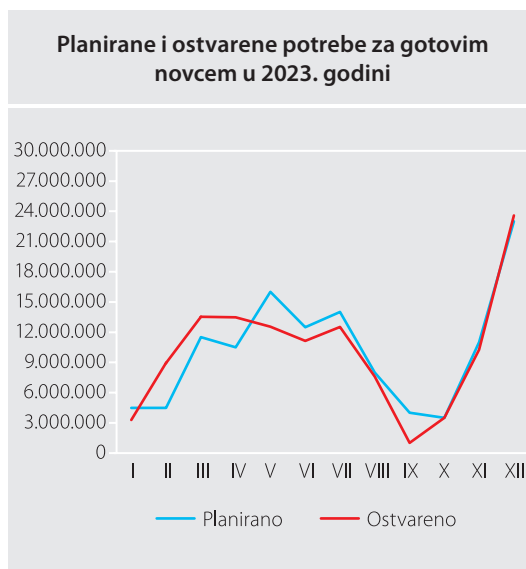
Redovnim praćenjem stanja i tokova, kao i procjenom potreba za gotovim novcem, Centralna banka je obezbjeđivala odgovarajuću količinu i apoensku strukturu novčanica i kovanog novca u eurima za potrebe klijenata Centralne banke. Ukupne ostvarene potrebe za gotovim novcem blago su povećane, dok je ukupan promet gotovog novca sa inostranstvom bio niži u odnosu na prethodnu godinu, usljed smanjenja i unošenja i iznošenja gotovog novca, zbog umanjene potrebe za upodobljavanjem apoenske strukture, odnosno zbog manjih uplata od strane banaka. Broj zahtjeva za vršenje tehničke analize novca je generalno povećan, dok je broj obrađenih falsifikata eura (koji čine 99,88% u valutnoj strukturi ukupno obrađenog falsifikovanog novca) smanjen, posmatrano po broju komada. Istovremeno, ukupan broj izuzetih falsifikovanih novčanica (524) povećan je za preko 70%. Aktivnostima u oblasti sprečavanja pojave falsifikata novca i praćenja standarda u radu sa novcem, Centralna banka je značajno doprinijela procesu EU integracija u okviru Pregovaračkog poglavlja 32 – Finansijski nadzor. U novembarskom izvještaju Evropske komisije, kao i u najnovijem izvještaju EC/DG ECFIN-a, konstatovana je puna harmonizovanost crnogorske sa relevantnom regulativom EU i ECB u oblasti sprečavanja falsifikovanja novca.

Centralna banka je tokom 2023. godine kontinuirano pratila stanje i tokove gotovog novca i vršila procjene potreba za gotovim novcem, u cilju obezbjeđivanja odgovarajuće količine i apoenske strukture novčanica i kovanog novca u eurima za potrebe klijenata Centralne banke i postizanja veće efikasnosti u poslovanju s gotovim novcem.

Ukupne potrebe za gotovim novcem, u 2023. godini, projektovane su u iznosu od 123,00 miliona eura, a ostvarene su iznosile 121,40 miliona eura. Na mjesečnom nivou, potrebe su projektovane u iznosu od 3,50 do 23,00 miliona eura, a ostvarene su se kretale od 1,02 do 23,58 miliona eura (grafikon 2.37).

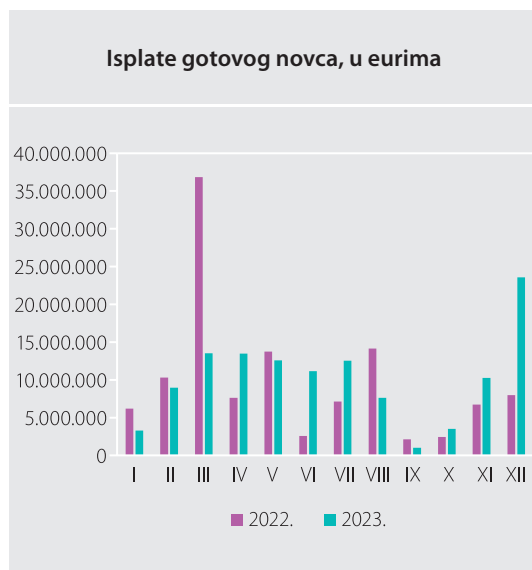
Ukupan promet gotovog novca sa inostranstvom u 2023. godini iznosio je 499,83 miliona eura, što je za 69,21 milion eura ili 12,16% manje u odnosu na prethodnu godinu. Unošenje gotovog novca iz inostranstva u ukupnom iznosu od 8,63 miliona eura bilježi pad od 40,41 milion eura, odnosno 82,40% na godišnjem nivou, što je uzrokovano smanjenom potrebom za upodobljavanjem apoenske strukture. Iznošenje gotovog novca, u ukupnom iznosu od 491,20 miliona eura, bilježi pad od 5,54% odnosno 28,80 miliona eura na godišnjem nivou, što je rezultat manjih uplata od strane banaka tokom 2023. godine.

Grafikon 2.37

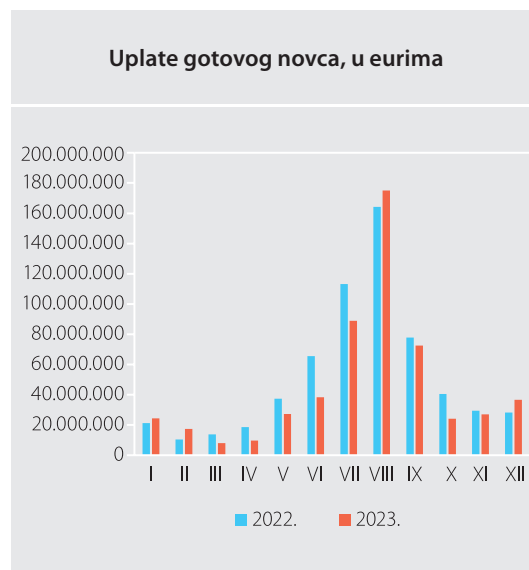
Izvor: Kalkulacije Centralne banke

Grafikon 2.38

Izvor: Centralna banka

Grafikon 2.39

Izvor: Centralna banka

U 2023. godini, ostvareni promet gotovog novca u eurima sa klijentima Centralne banke iznosio je 670,79 miliona eura i u odnosu na prethodnu godinu manji je za 67,15 miliona eura ili 9,10% (grafikon 2.38 i 2.39). Isplate su iznosile 121,40 miliona eura i bile su veće za 3,61 milion eura ili 3,07%, dok su uplate iznosile 549,39 miliona eura i bile manje za 70,76 miliona eura ili 11,41% u odnosu na prethodnu godinu.

Prodaja jubilarnog kovanog novca u 2023. godini iznosila je 131.141,00 eura i bila je za 138,11% veća u odnosu na prethodnu godinu.

U 2023. godini prodato je 219.300 komada mjeničnih blanketa, ukupne vrijednosti 416.670,00 eura, što je za 26.300 komada mjeničnih blanketa, odnosno 49.970,00 eura više nego u prethodnoj godini. Prodaja mjeničnih blanketa u odnosu na prethodnu godinu količinski i vrijednosno bila je veća za 13,63% usljed uvećane potražnje banaka.

Za potrebe Ministarstva finansija, Centralna banka je i u 2023. godini obavljala poslove isplate obveznica konvertovane devizne štednje. Izvršeno je 88 isplata (60% više u odnosu na prethodnu godinu) ukupne vrijednosti 125,58 hiljada eura (73,43% više nego u prethodnoj godini).

U cilju sprečavanja pojave falsifikata novca i praćenja standarda u radu sa novcem Nacionalni centri (NAC – Nacionalni centar za analizu novčanica, CNAC-Nacionalni centar za analizu kovanog novca i NCC - Nacionalni centar za borbu protiv falsifikovanja) pored vršenja kvalitetne i efikasne tehničke analize sumnjivog novca, realizovali su i niz drugih važnih aktivnosti, kao što je aktivno učešće u Pregovaračkom poglavlju 32 – *Finansijski nadzor*, te praćenje relevantne regulative EU i ECB.

Tokom 2023. godine nastavljena je saradnja i unapređivana razmjena informacija sa međunarodnim institucijama koje se bave problematikom falsifikata novca; vršena je razmjena informacija vezanih za falsifikate novčanica i kovanog novca eura u skladu sa potpisanim sporazumima o saradnji sa Evropskom centralnom bankom i Evropskom komisijom; realizovano je aktivno učešće u *Pericles* progra-

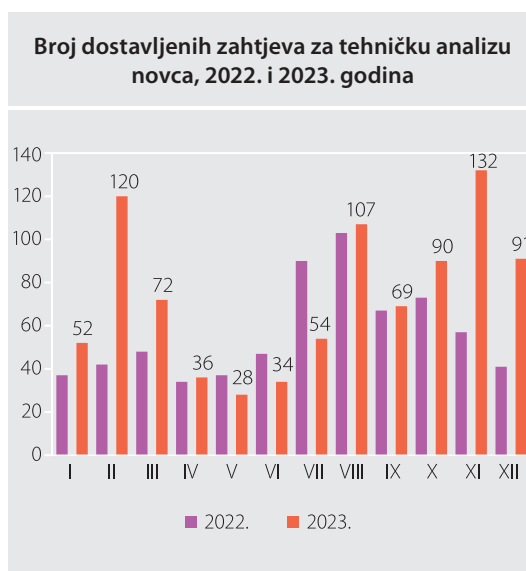
mu za zaštitu eura od falsifikovanja u saradnji sa Evropskom komisijom i *Guardia di Finanza* Italije; vršena je obrada podataka i mjesečno ažuriranje baze sa svim relevantnim detaljima o obrađenim falsifikatima, shodno Protokolu o saradnji sa Vrhovnim državnim tužilaštvom i Upravom policije; realizovana je saradnja sa domaćim institucijama u cilju sprečavanja pojave i distribucije falsifikata; pripremljena je i realizovana je 21 obuka za rukovaoce gotovinom; izvršeno je 16 testiranja uređaja za rad sa gotovim novcem i u skladu s rezultatima inicirano objavljivanje, na sajtu Centralne banke, novih lista uspješno testiranih uređaja.

Nakon učešća na V Konferenciji Balkanske mreže za zaštitu eura od falsifikovanja intezivirana je saradnja sa Evropskom komisijom i zatraženo ponovno sagledavanje aktivnosti i regulative Crne Gore na polju zaštite eura od falsifikovanja. U izvještaju Evropske komisije od 8. 11. 2023. godine, konstatovana je puna harmonizovanost sa relevantnom regulativom Evropske unije i Evropske centralne banke. Takođe, u najnovijem izvještaju EC/DG ECFIN-a, odnosno Evropskog tehnološko naučnog centra koji je zadužen za problematiku falsifikata kovanog novca eura, navodi se da je saradnja sa Centralnom bankom Crne Gore promptna i efikasna i u skladu sa harmonizovanom regulativom i potpisanim Sporazumom.

Na osnovu dostavljenih zahtjeva, u 2023. godini izrađeno je ukupno 810 izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi novca (614 izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi novčanica i 196 izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi kovanog novca). Broj zahtjeva dostavljenih u drugoj polovini, u odnosu na prvu polovinu 2023. godine bilježi porast od 58,77%, dok ukupan broj zahtjeva dostavljenih u toj godini u odnosu na prethodnu godinu bilježi porast od 30,92% (grafikon 2.40).

U toku 2023. godine izvršena je tehnička analiza 21.591 komada sumnjivog novca, a rezultati analize prezentirani su u tabeli 2.25.

Grafikon 2.40

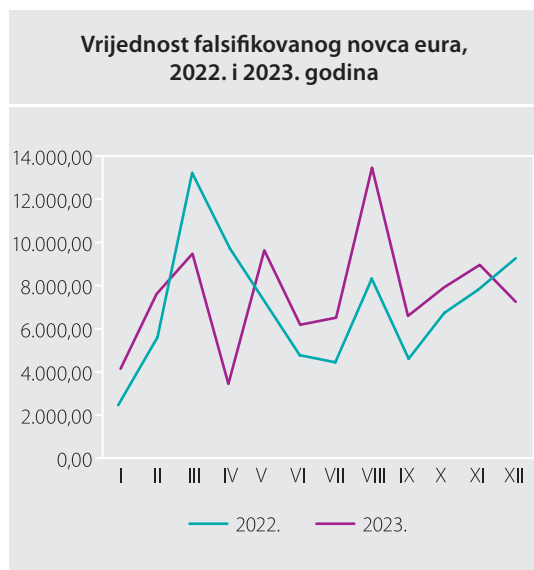
Izvor: Centralna banka

Tabela 2.25

Statistika izvršenih tehničkih analiza novca tokom 2023. godine			
Nalaz analiza		Broj	Ukupna vrijednost
Falsifikovani novac	Novčanica eura	524 komada	52.205,00 €
	Novčanica američkih dolara	21 komada	2.050,00 \$
	Novčanica britanskih funti	2 komada	40,00 £
	Novčanica njemačkih maraka	2 komada	1.100,00 DEM
	Kovanog novca eura	19.602 komada	38.954,50 €
Autentični novac	Novčanica eura	498 komada	39.390,00 €
	Novčanica američkih dolara	9 komada	560,00 \$
	Kovanog novca eura	933 komada	1.852,50 €

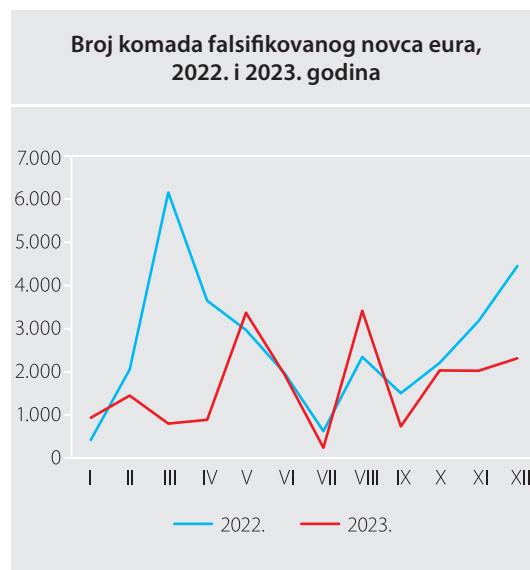
Izvor: Centralna banka

Grafikon 2.41

Izvor: Centralna banka

Grafikon 2.42

Izvor: Centralna banka

Posmatrano po komadima obrađeni falsifikati eura u 2023. godini bilježe smanjenje u odnosu na prethodnu godinu za 36,12%, dok po nominalnoj vrijednosti bilježe povećanje za 8,33% (grafikoni 2.41 i 2.42). U valutnoj strukturi ukupno obrađenog falsifikovanog novca euro je činio 99,88%.

U strukturi ukupno obrađenog falsifikovanog novca eura u 2023. godini, posmatrano po komadima, na novčanice eura odnosi se 2,60%, a na kovani novac eura 97,40%.

Najveće učešće u ukupnom broju obrađenih falsifikata eura u 2023. godini odnosi se na falsifikate u apoeni od 2 eura – 19.363 komada ili 96,21% (što je za 36,10% manje u odnosu na prethodnu godinu), a ovi apoeni imali su najveće učešće u falsifikatima eura izraženo i vrijednosno, 38.726,00 eura ili 42,48% (tabela 2.26).

U poređenju sa prethodnom godinom falsifikati u apoeni od 500, 200, 100, 50 i 10 eura bilježe rast, falsifikovani novac u apoenima 20, 2, 1 i 0,50 eura bilježi pad, dok apoen od 5 eura bilježi isti broj.

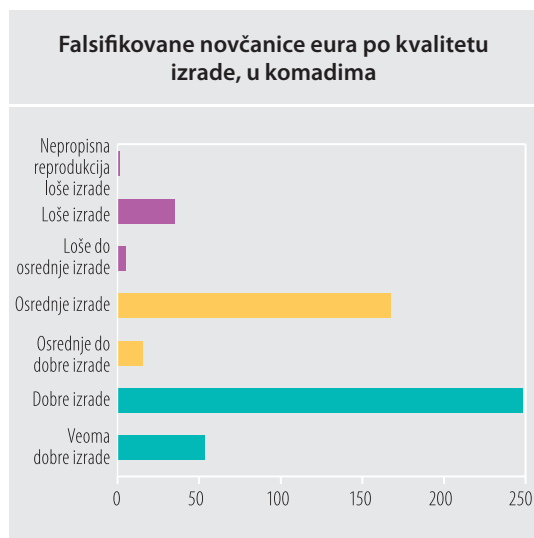
Tabela 2.26

Pregled falsifikovanog novca eura obrađenog u 2023. godini											
Apoeni	500	200	100	50	20	10	5	2	1	0.50	Ukupno
Komadi	49	11	89	309	50	15	1	19,363	218	21	20,126
Učešće u %	0,24	0,05	0,44	1,54	0,25	0,07	0,00	96,21	1,08	0,10	100

Izvor: Centralna banka

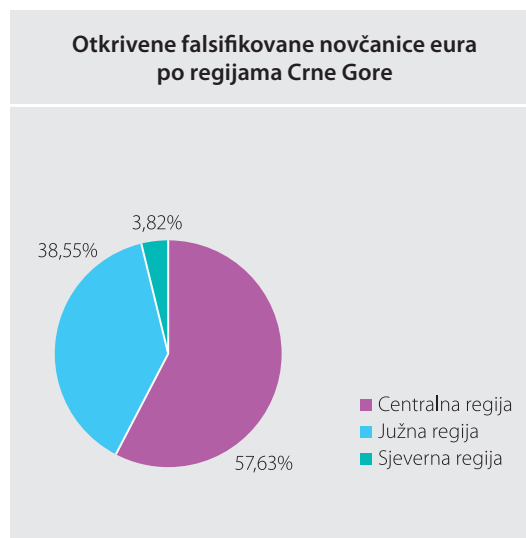
Analizirajući falsifikovane novčanice eura po kvalitetu izrade, uočeno je da se 57,45% odnosi na falsifikate veoma dobre izrade i dobre izrade, 34,73% na falsifikate osrednje do dobre izrade i osrednje

Grafikon 2.43

Izvor: Centralna banka

Grafikon 2.44

Izvor: Centralna banka

izrade, 7,63% na falsifikate loše do osrednje izrade i loše izrade, a 0,19% na nepropisnu reprodukciju loše izrade (grafikon 2.43).

Najveći broj falsifikovanih novčanica eura (od ukupno 524), izuzet je u centralnoj regiji Crne Gore, 302 komada ili 57,63%, u južnoj regiji 202 komada ili 38,55%, dok je u sjevernoj regiji otkriveno 20 komada ili 3,82% (grafikon 2.44). U odnosu na prethodnu godinu ukupan broj izuzetih komada veći je za 216, i to u centralnoj za 168, a u južnoj regiji za 50 komada.

2.2.6. Pristupanje EU i saradnja sa međunarodnim finansijskim institucijama

Centralna banka je tokom 2023. godine nastavila intenzivne aktivnosti vezane za ispunjavanje obaveza Crne Gore koje proističu iz pregovaračkog procesa pristupanja EU. Doprinos Centralne banke procesu EU integracija prepoznat je i u Izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru za 2023. godinu, kao i u Zajedničkim zaključcima godišnjeg Ministarskog dijaloga u okviru Ekonomskog i finansijskog dijaloga između EU i zemalja Zapadnog Balkana i Turske, u kojima je bankarski sistem Crne Gore ocijenjen kao stabilan i likvidan, sa održanim jakim rezervama kapitala, uprkos isteku mjera podrške u vezi sa pandemijom, dok su ključni pokazatelji finansijske stabilnosti poboljšani. Saradnju sa Međunarodnim monetarnim fondom (MMF), pored redovnih konsultacija, obilježilo je koorganizovanje (zajedno sa Ministarstvom finansija Crne Gore), u Tivtu, godišnjeg sastanka Belgijsko-holandske konstitucije pri MMF-u i Svjetskoj banci. Saradnja sa Svjetskom bankom bila je fokusirana na tehničku pomoć u oblasti implementacije Zakona o kreditnim institucijama, kao i u oblasti jačanja platnih sistema kroz realizaciju regionalnog projekta „Modernizacija platnih sistema Zapadnog Balkana“. Saradnju sa EBRD obilježilo je pokretanje projekta za finansijsko osnaživanje žena, WE Finansijski kodeks (We Finance Code), za čiju realizaciju je EBRD pored drugih 12 država odabrao i Crnu Goru, a Centralna banka će biti jedan od glavnih nosilaca ovog projekta. U cilju razmjene iskustava u bankarskoj superviziji, Centralna banka je inicirala i po prvi put organizovala Regionalni panel predstavnika supervizija Narodne banke Srbije, Agencije za bankarstvo Republike Srpske i Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine i CBCG.

2.2.6.1. Aktivnosti Centralne banke u procesu pristupanja EU

Centralna banka je, s punom posvećenošću procesu evropskih integracija, nastavila učešće u radu deset pregovaračkih radnih grupa i pružila puni doprinos ispunjavanju obaveza u procesu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. U okviru radnih grupa za pregovore u poglavljima kojima Centralna banka rukovodi (4. Sloboda kretanja kapitala, 9. Finansijske usluge i 17. Ekonomska i monetarna politika) i u kojima ima aktivnu ulogu (18. Statistika i 32. Finansijski nadzor), predstavnici Centralne banke uzeli su značajno učešće u radu, kao i u pripremi dokumenata i materijala koji su od važnosti za dalji napredak Crne Gore u ispunjavanju obaveza koje proističu iz procesa pristupanja EU.

Pozitivan rezultat intenzivnog angažmana Centralne banke na ispunjavanju ovih obaveza prepoznat je i u najznačajnijem dokumentu za ocjenu ostvarenog napretka države kandidata u pregovaračkom procesu, *Izveštaju Evropske komisije za Crnu Goru za 2023. godinu*, u kojem Evropska komisija navodi da „bankarski sistem ostaje stabilan i likvidan“, te da „uprkos isteku mjera podrške u vezi sa pandemijom, bankarski sistem je zadržao jake rezerve kapitala i likvidnosti, pri čemu su oba premašila nivoe prije pandemije COVID-19“.

U dijelu ovog izvještaja, koji se odnosi na ispunjenje kriterijuma sposobnosti preuzimanja obaveza iz članstva EU, za pregovaračko Poglavlje 9 (Finansijske usluge) Evropska komisija je istakla da je zakonodavstvo u oblasti bankarskih i finansijskih konglomerata „u velikoj mjeri usklađeno sa pravnim tekovinama EU“, kao i da je „nastavljeno usklađivanje sa najnovijim propisima o oporavku i sanaciji banaka, uključujući izradu nacrtu izmjena i dopuna Zakona o sanaciji kreditnih institucija, kao i pripremu planova sanacije kreditnih institucija za 2023. godinu“. Pored toga, u okviru Poglavlja 4 (Sloboda kretanja kapitala) Izveštaj Evropske komisije konstatuje se da je pravni okvir o platnim sistemima dodatno usklađen sa pravnom tekovinom EU, a u Poglavlju 17 (Ekonomska i monetarna politika) navodi se da je Vlada u junu 2023. godine usvojila predloge izmjena i dopuna Zakona o Centralnoj banci Crne Gore (čijoj izradi je doprinijela i Centralna banka), u cilju daljeg usklađivanja poslovanja Centralne banke sa pravnim tekovinama EU. U okviru Poglavlja 32 (Finansijski nadzor) istaknuto je da je crnogorsko zakonodavstvo u oblasti zaštite eura od falsifikovanja u potpunosti usklađeno sa evropskom legislativom, te da država ima neophodne strukture za tehničku analizu i klasifikaciju falsifikovanog novca, uključujući euro novčanice i kovanice, kao i da su nastavljene aktivnosti na zaštiti eura od falsifikovanja u skladu sa usklađenim propisima i standardima EU i Evropske centralne banke.

Slično ovim ocjenama, u Zajedničkim zaključcima godišnjeg Ministarskog dijaloga u okviru Ekonomskog i finansijskog dijaloga između EU i zemalja Zapadnog Balkana i Turske, konstatovano je da je bankarski sistem ostao zdrav i da su, na temelju ekonomskog oporavka, poboljšani ključni pokazatelji finansijske stabilnosti, kao i da bankarski sistem karakterišu adekvatne rezerve kapitala i profitabilnost.

Ministarskom dijalogu prethodili su sastanci predstavnika Centralne banke i ECB-a sa ciljem ocjene Programa ekonomskih reformi 2023–2025. U ocjenama ECB-a, kao i u ocjenama Evropske komisije za Crnu Goru konstatovano je da su preporuke koje su se odnosile na Centralnu banku i finansijski sektor u okviru prošlogodišnjeg dijaloga u značajnoj mjeri ispunjene. Preporuke su se odnosile na procjene i analize kretanja cijena, osiguranje transparentnog i tačnog izvještavanja o kvalitetu aktive, kao i na poboljšanje i primjenu zakona radi daljeg usklađivanja sa okvirom EU o regulativi i nadzoru, uključujući osiguranje depozita.

Predstavnici Centralne banke učestvovali su tokom 2023. godine na sastancima radnih tijela EU koja su osnovana u cilju praćenja realizacije ugovornih obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), uključujući i učešće u radu i pripremi materijala za redovne godišnje sastanke Pododbora za ekonomska i finansijska pitanja i statistiku, Pododbora za unutrašnje tržište i konkurenciju, kao i Odbora za stabilizaciju i pridruživanje.

Centralna banka je nastavila sa aktivnim učešćem u pripremi nacionalnih strateških i planskih dokumenata koji proizlaze iz obaveza pregovaračkog procesa pristupanja EU. Predstavnici Centralne banke učestvovali su u pripremi Programa ekonomskih reformi Crne Gore (PER) za period 2024–2026. godine i Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCG) za period od 2024–2025. godine, dva važna strateška dokumenta kojim se definišu obim i dinamika ekonomskih i institucionalnih reformi koje je potrebno sprovesti sa ciljem daljeg ekonomskog dijaloga sa EU i usklađivanja nacionalnog regulatornog okvira sa pravnom tekovinom EU. U tom smislu, Centralna banka je nastavila s implementiranjem preporuka datih u nalazima Evropske komisije i ECB povodom ocjene PER-a, kao i sa realizovanjem obaveza iz oblasti centralnog bankarstva, planiranih PPCG-om, u svrhu transponovanja pravne tekovine EU u domaće zakonodavstvo.

Predstavnici Centralne banke imali su intenzivnu saradnju s predstavnicima ECB-a, u pripremi Izvještaja o finansijskoj stabilnosti u zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU.

Tokom 2023. godine realizovana je intenzivna tehnička saradnja, koja predstavlja specifičan vid institucionalne i ekspertске podrške između centralnih banaka i drugih međunarodnih institucija i koja se u prethodnim godinama pokazala kao efikasan mehanizam za dalje snaženje i unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta Centralne banke. Tehnička saradnja realizovana je kroz ukupno 26 programa, od kojih su neki realizovani na bilateralnoj osnovi, ali i kroz učešće predstavnika Centralne banke u zajedničkim regionalnim i multilateralnim projektima koji se finansiraju bespovratnim sredstvima EU. Prioritetne oblasti tehničke saradnje u 2023. godini bile su supervizija kreditnih institucija, platni sistemi, sanacija banaka, monetarna statistika, te jačanje administrativnih kapaciteta u ostalim oblastima iz nadležnosti Centralne banke. Ovi programi doprinijeli su daljem unapređenju saradnje, razmjeni znanja i iskustava, te širenju mreže postojećih i uspostavljanju novih profesionalnih kontakata sa ekspertima drugih centralnih banaka.

Tokom 2023. godine nastavljena je implementacija druge faze IPA regionalnog projekta pod nazivom „Program jačanja kapaciteta centralnih banaka Zapadnog Balkana sa ciljem njihove integracije u Evropski sistem centralnih banaka – Faza II“, koji je započet u septembru 2022. godine. Projektom rukovodi Savezna banka Njemačke (*Deutsche Bundesbank*), uz podršku ECB i još 19 centralnih banaka Evropskog sistema centralnih banaka (ESCB). Projekat je usmjeren na jačanje monetarne i finansijske stabilnosti u regionu i pripremu institucija korisnica za buduće članstvo u ESCB kroz unapređenje usklađenosti regulatornog okvira sa pravnom tekovinom EU i najboljim međunarodnim standardima. U okviru prve komponente projekta predstavnici Centralne banke učestvovali su na radionicama u organizaciji banaka ESCB vezano za teme iz oblasti supervizije kreditnih institucija, platnih sistema, sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma i interne revizije. Istovremeno, u okviru druge komponente ovog projekta, Centralna banka je imala intenzivnu bilateralnu saradnju sa Hrvatskom narodnom bankom čiji su eksperti pružili podršku vezano za teme iz oblasti monetarne statistike, sanacije kreditnih institucija i platnih sistema. Nadalje, uz podršku eksperata EU, koja je obezbijedena iz pretpristupnih sredstava, Centralna banka je tokom 2023. godine pripremila detaljnu analizu usklađenosti crnogorskog zakonodavstva sa SEPA kriterijumima.

U cilju daljeg usklađivanja, primjene i sprovođenja pravne tekovine EU, kao i najboljih međunarodnih praksi, Centralna banka je tokom 2023. godine bila korisnica instrumenta kratkoročne tehničke pomoći koja se finansira bespovratnim sredstvima EU, pod nazivom Razmjena tehničke pomoći i informacija (*Technical Assistance and Information Exchange – TAIEX*). Kroz ovu vrstu podrške realizovane su tri TAIEX ekspertske misije koje su obuhvatile oblasti supervizije i sanacije kreditnih institucija. U cilju daljeg jačanja kapaciteta Centralne banke i usklađivanja regulatornog i operativnog okvira sa pravnom tekovinom EU u oblasti finansijskih usluga, Centralna banka je pripremila prijedlog novog *Twinning projekta* koji će biti uključen u Akcijski dokument za finansiranje iz IPA 2024.

U okviru bilateralnih aktivnosti, Centralna banka je tokom 2023. godine realizovala devet bilateralnih programa u saradnji sa Hrvatskom narodnom bankom (HNB), Bankom Holandije, Saveznom bankom Njemačke, Bankom Španije, Bankom Slovenije i Centralnom bankom Bosne i Hercegovine (CBBiH). Bilateralnim programima bile su obuhvaćene teme iz oblasti supervizije, interne revizije, upravljanja operativnim rizikom, bezbjednošću informacija i kontinuitetom poslovanja, kao i finansijskih i bankarskih operacija i informacionih tehnologija.

2.2.6.2. Saradnja sa Međunarodnim monetarnim fondom i drugim međunarodnim finansijskim institucijama

Centralna banka je u 2023. godini intenzivno sarađivala sa najznačajnijim međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama, uz iniciranje novih međunarodnih projekata.

Saradnja sa MMF-om bila je fokusirana na redovno praćenje globalnih ekonomskih kretanja i projekcija sa jedne strane, a sa druge na praćenje stanja ekonomskog i finansijskog sistema u Crnoj Gori.

Članice MMF-a usvojile su u 2023. godini odluku o završetku 16. opšte revizije kvota MMF-a, koja predviđa uvećanje kvota svih članica za 50 odsto, što će MMF-u omogućiti da smanji oslanjanje na pozajmljene resurse i ojača svoju poziciju centra globalne finansijske mreže, unapređujući time mogućnosti odgovora na potencijalne potrebe članica u uslovima globalnih političkih i ekonomskih nesigurnosti i učestalosti šokova.

Zajedno sa Ministarstvom finansija, Centralna banka je u maju 2023. godine organizovala najznačajniji skup iz oblasti finansija, godišnji sastanak Belgijsko-holandske konstituce u MMF-u i Svjetskoj banci, koji je održan u Tivtu. Ovaj skup na visokom nivou otvorili su predsjednik Crne Gore, Jakov Milatović i predsjednik Vlade Crne Gore, Dritan Abazović. Sastanku je prisustvovalo 90 delegata iz ovih institucija i 16 iz zemalja članica Konstituce. Pored ministara finansija i guvernera centralnih banaka država članica Konstituce MMF-a i Svjetske banke, sastanku su prisustvovali potpredsjednica Svjetske banke za Evropu i Centralnu Aziju Antonella Bassani, potpredsjednik Međunarodne finansijske korporacije Alfonso Garcia Mora i zamjenik generalnog direktora MMF-a Bo Li. Ključne teme razmatrane na ovom skupu odnosile su se na dostizanje i očuvanje ekonomske stabilnosti u uslovima visoke inflacije i brojnih eksternih rizika, pitanje migracija u kontekstu njihovog uticaja na ekonomski razvoj u državama porijekla i državama prihvata izbjeglica, kao i ekonomski izgledi članica Konstituce i podrška koju im pružaju MMF i Svjetska banka.

Za vrijeme Proljećnih sastanaka MMF-a i Svjetske banke u Vašingtonu, u aprilu 2023. godine, delegacija Centralne banke je sa visokim zvaničnicima ovih institucija razmotrila aktuelnu ekonomsku situ-

aciju u Crnoj Gori, kao i glavne izazove monetarne i fiskalne politike. Konstatovano je da je očuvana ekonomska i finansijska stabilnost u zemlji, uprkos brojnim internim i eksternim negativnim faktorima. U okviru posjete Sjedinjenim Američkim Državama upriličen je sastanak delegacije Centralne banke i sa predstavnikom Federalnih rezervi Njujorka. Razmatrana su aktuelna makroekonomska kretanja i upravljanje međunarodnim rezervama, s naročitim naglaskom da uticaj visoke inflacije i nepovoljnih geopolitičkih dešavanja.

Tokom učešća delegacije Centralne banke na Godišnjim sastancima MMF-a i Svjetske banke u Maroku, u oktobru 2023. godine, istaknuto je da s pažnjom treba pratiti potencijalne rizike koji proizilaze iz globalne ekonomske i geopolitičke situacije i dogovorena je podrška MMF-a Centralnoj banci u vezi sa unapređenjem upravljanja rizikom kamatne stope, a takođe je razmatrana i neophodnost adekvatnog upravljanja klimatskim rizicima koji postaju sve relevantniji za bankarski sektor.

Centralna banka kontinuirano učestvuje u istraživanjima i inicijativama koje MMF sprovodi među članicama sa ciljem unapređenja globalnog finansijskog sistema ili finansijskog zdravlja svojih članica. MMF i Centralna banka vrše redovnu razmjenu podataka o stanju crnogorske ekonomije i razmatraju modele moguće tehničke pomoći u oblastima koje obje strane identifikuju kao najpotrebnije.

Saradnja sa Grupacijom Svjetske banke bila je fokusirana na tehničku pomoć finansijskom sektoru u Crnoj Gori, i to u dijelu optimizacije organizacione strukture Sektora za kontrolu u skladu sa posljednjim izmjenama Zakona o kreditnim institucijama, koju je realizovao Savjetodavni centar za finansijski sektor (FinSAC), odnosno u dijelu jačanja platnih sistema u okviru projekta „Modernizacija platnih sistema Zapadnog Balkana“ koji Svjetska banka realizuje u saradnji sa Regionalnim savjetom za saradnju i CEFTA Sekretarijatom (*Central European Free Trade Agreement Secretariat*), a finansira ga Evropska komisija.

Svjetska banka, Međunarodna finansijska korporacija (*International Financial Corporation* - IFC) i Evropska banka za obnovu i razvoj (*European Bank for Reconstruction and Development* - EBRD) zajednički su, tokom Godišnjih sastanaka MMF-a i Svjetske banke u Maroku, lansirale projekat Finansijske inicijative žena preduzetnika (*We-Fi*), čiji je cilj da ubrza finansiranje žena preduzetnika i stvori trajnu promjenu u načinu na koji se globalno percipiraju, podržavaju i finansiraju preduzeća koja vode žene. EBRD, kao jedan od implementacionih partnera ovog projekta, odabrala je u 2023. godini, pored drugih 12 država, i Crnu Goru kao državu za implementaciju pilot verzije projekta WE Finansijskog kodeksa. Centralna banka je jedan od glavnih nosilaca ovog projekta, čijoj implementaciji će doprinijeti obezbjeđivanjem podataka o kreditima i depozitima, kao i drugih indikatora po polnoj pripadnosti korisnika kredita, odnosno deponenata. Pored ove zajedničke aktivnosti, Centralna banka je i tokom 2023. godine nastavila dugogodišnju uspješnu saradnju sa EBRD kroz redovan dijalog i razmjenu informacija o kretanjima u finansijskom sektoru Crne Gore, kao i projektima koje EBRD realizuje u Crnoj Gori.

Kao članica NGFS-a (*Network for Greening the Financial System*), međunarodne organizacije posvećene razmjeni iskustava koja doprinose boljem upravljanju rizicima u vezi sa klimatskim promjenama i zaštitom životne sredine u finansijskom sektoru, Centralna banka je aktivno učestvovala u donošenju odluka, radu radnih tijela vezano za superviziju, dizajn i analizu scenarija, monetarnu politiku, neto vrijednost za centralne banke, kao i izgradnju kapaciteta i trening.

Centralna banka je u oktobru 2023. godine bila koorganizator Prve međunarodne konferencije o finansijskim tržištima Crne Gore, uz Komisiju za tržište kapitala i Ministarstvo finansija, koja je oku-

pila preko 350 učesnika iz 15 država. Ovaj skup bio je posvećen inovacijama i trendovima na finansijskim berzama, razvoju tržišta kapitala, izazovima održivog finansiranja, kao i benefitima i izazovima pridruživanja država regiona Jedinstvenom području plaćanja u eurima (*Single Euro Payments Area* – SEPA). Panel na ovoj konferenciji, posvećen SEPA-i, moderirao je predstavnik Centralne banke, a učešće su uzeli predstavnici centralnih banaka Moldavije, Bosne i Hercegovine i Sjeverne Makedonije.

Centralna banka je u 2023. godini inicirala prvi Regionalni panel predstavnika supervizija centralnih banaka, posvećen aktuelnostima i razmjeni iskustava u bankarskoj superviziji, na kojem su, pored Centralne banke Crne Gore učestvovali i predstavnici Narodne banke Srbije, Agencije za bankarstvo Republike Srpske i Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine,

Visoki predstavnici Centralne banke redovno su učestvovali u radu međunarodnih i regionalnih skupova o centralnom bankarstvu, finansijskom sistemu i ekonomskim pitanjima. Centralna banka je i u 2023. godini organizovala niz sastanaka sa predstavnicima međunarodnih institucija i kompanija povodom aktuelnosti i inicijativa koje su od značaja za centralno bankarstvo.

2.2.7. Upravljanje ljudskim resursima

Veoma dobra obrazovna struktura zaposlenih u Centralnoj banci, među kojima je blizu 80% visokoo obrazovanih, dodatno je unapređena tokom 2023. godine, na šta ukazuje povećanje udjela zaposlenih sa magistraturom i doktoratom. U starosnoj strukturi zaposlenih u Centralnoj banci najveći udio čine zaposleni starosti od 35 do 45 godina. Stručna znanja zaposlenih unapređena su kroz brojne programe stručnog usavršavanja.

Struktura zaposlenih u Centralnoj banci

Centralna banka ima veoma dobru obrazovnu strukturu zaposlenih, s obzirom na to da 78,48% od 395 zaposlenih⁸⁶ ima visoko obrazovanje. Od toga 23,29% ima akademski nivo magistra/mastera nauka, a 3,29% zaposlenih ima akademski nivo doktora nauka (tabela 2.27).

Tabela 2.27

Obrazovna struktura zaposlenih CBCG u 2023. godini		
Obrazovna struktura zaposlenih	Ukupno	%
Doktorat	13	3,29
Magistratura	92	23,29
Visoko obrazovanje	205	51,90
Više obrazovanje	4	1,01
Srednje obrazovanje	72	18,23
Osnovno i niže stručno obrazovanje	9	2,28
UKUPNO	395	100,00

Izvor: CBCG

⁸⁶ Na dan 31. 12. 2023. godine.

U poređenju s prethodnom godinom obrazovna struktura je blago pomjerena u korist zaposlenih sa magistraturom i doktoratom (grafikon 2.45).

Posmatrano sa aspekta starosne strukture, najviše zaposlenih u 2023. godini bilo je obuhvaćeno starosnom gupom od 35 do 45 godina, tj. 34,94% (tabela 2.28). U polnoj strukturi zaposlenih najveći procenat učešća imaju žene, 60%.

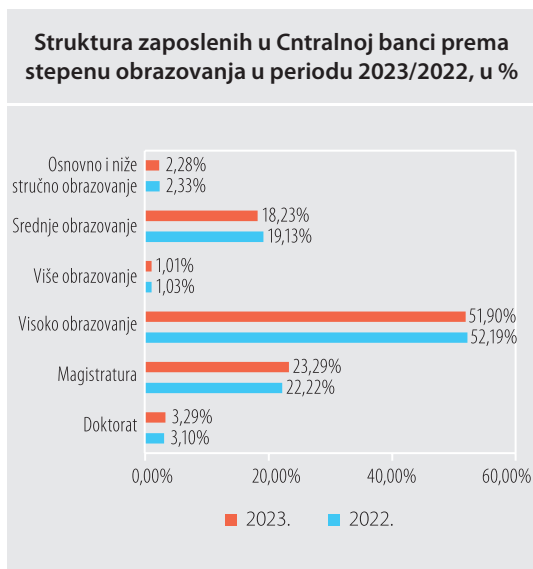
Tabela 2.28

Polna i starosna struktura zaposlenih u Centralnoj banci u 2023. godini		
Starosna struktura zaposlenih	Ukupno	%
Starosna grupa ispod 25 godina	3	0,76
Starosna grupa od 25 do 35 godina	67	16,96
Starosna grupa od 35 do 45 godina	138	34,94
Starosna grupa od 45 do 55 godina	96	24,30
Starosna grupa od 55 godina	91	23,04
UKUPNO	395	100,00

Izvor: CBCG

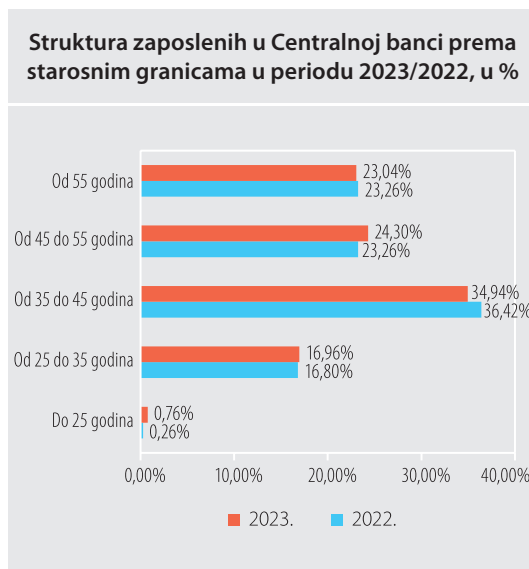
U poređenju s prethodnom godinom starosna granica je pomjerena u korist starosnih grupa do 25 godina, od 25 do 35 godina i od 45 do 55 godina, a na račun smanjenja učešća starosnih grupa od 35 do 45 godina i od 55 godina (grafikon 2.46).

Grafikon 2.45

Izvor: CBCG

Grafikon 2.46

Izvor: CBCG

Stručno usavršavanje zaposlenih u Centralnoj banci

Shodno Politici Centralne banke Crne Gore za 2023. godinu, nastavljene su aktivnosti na daljem unapređenju znanja zaposlenih kroz realizaciju stručnog osposobljavanja i usavršavanja.

U posmatranom periodu realizovano je 110 programa stručnog usavršavanja koje je pohađalo 108 zaposlenih (tabela 2.29), dok je broj pojedinačnih učešća na programima bio 159. Mogućnost za stručno usavršavanje iskoristilo je 27,8% od ukupnog broja zaposlenih, što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 1 pp.

Tabela 2.29

Pregled broja zaposlenih po organizacionim jedinicama i broja programa stručnog usavršavanja na kojima su učestvovali u 2023. godini		
Organizaciona jedinica	Broj programa	Broj zaposlenih
Interna revizija	12	7
Sektor za kontrolu	16	20
Sektor za finansijske i bankarske operacije	3	4
Sektor za platni promet	8	10
Sektor za finansijsku stabilnost, istraživanja i statistiku	17	11
Centar za makroekonomska i finansijska istraživanja i prognoze	2	2
Sektor za informacione tehnologije	9	10
Trezor	4	6
Direkcija za finansije, računovodstvo i kontroling	2	5
Direkcija za međunarodnu saradnju i evropske integracije	4	6
Direkcija za pravne poslove	10	6
Direkcija za ljudske resurse	5	6
Direkcija za komunikacije	5	4
Direkcija za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija i kontinuitetom poslovanja	6	5
Direkcija za nadzor u oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma i zaštite korisnika finansijskih usluga	3	3
Savjetnik Izvršnog direktora	3	2
Muzej novca	1	1
UKUPNO:	110	108

Izvor: CBCG

Ukupan broj organizatora programa usavršavanja na kojima su zaposleni učestvovali bio je 67, što je za 9 više u odnosu na prethodnu godinu.

U tabeli 2.30 dat je pregled najznačajnijih partnera Centralne banke u oblasti stručnog osposobljavanja i usavršavanja za 2023. godinu (kriterijum–broj realizovanih programa).

Tabela 2.30

Pregled najznačajnijih partnera Centralne banke u oblasti stručnog usavršavanja	
Organizator	Broj programa
<i>Joint Vienna Institute</i>	13
<i>Center of Excellence in Finance (CEF)</i>	7
Privredna komora Crne Gore	6
MMF	6
Banka Njemačke	5
Ministarstvo finansija	4
Banka Francuske	4
Narodna banka Mađarske	4
CPU Beograd	3
Poriv d.o.o.	3
Banka Italije	3
Banka za međunarodna poravnanja (<i>Bank for International Settlements</i>)	2
Banka Holandije	2
Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore	2
Logate d.o.o.	2
Evropska centralna banka (ECB)	2
<i>ISACA ILLIONS</i>	2
Evropska komisija	2
Evropski bankarski autoritet (<i>European Banking Authority - EBA</i>)	2
Centar za radno i poslovno pravo, Crna Gora	2
Evropska inicijativa za obrazovanje supervizora (<i>European Supervisor Education Initiative - ESE</i>)	2
<i>Ernst & Young Montenegro</i> d.o.o. Podgorica	2
<i>Study Center Gercenze</i>	2
UKUPNO:	82

Izvor: CBCG

U Centranj banci nastavljen je i razvoj tzv. „mekih“ vještina (*soft skills*) kroz realizaciju *in-house* radionica na teme: Efikasno upravljanje vremenom, Upravljanje konfliktima, Upravljanje stresom, Vještine prezentacije, Komunikacijske vještine i Motivacija i zadovoljstvo poslom.

2.2.8. Odnosi s javnošću i transparentnost

*Pored održavanja standardno visokokvalitetnih odnosa sa javnošću, transparentnost poslovanja unapređena je tokom 2023. godine, pored ostalog i višestruko uvećanim brojem objava na postojećim društvenim mrežama, kao i otvaranjem profila Centralne banke na dvije dodatne društvene mreže. Međunarodni naučno-stručni časopis Centralne banke na engleskom jeziku *Journal of Central Banking, Theory and Practice*, rangiran je, prema Scopus-u, među 25 odsto najboljih časopisa u svijetu u oblasti *General Economics, Econometrics and Finance*, i indeksiran je u 32 međunarodne baze (prethodne godine u 30), a indeks njegove citiranosti je povećan na 2,8 (sa 2,6).*

Centralna banka je i tokom 2023. godine poslovala u skladu sa najvišim standardima transparentnosti.

Komunikacija sa javnošću održavana je neposredno i posredno, putem saopštenja za javnost, organizovanjem konferencija za novinare, gostovanjima u informativnim televizijskim emisijama, kao i odgovaranjem na pitanja medija i zainteresovane javnosti dobijenih putem info telefona i e-pošte. Intenzivirano je informisanje javnosti putem društvenih mreža *Facebook* i *LinkedIn*, a otvoreni su i profili Centralne banke na *Instagramu* i *X mreži*.

Tokom 2023. u medijima su najčešće obrađivane teme koje su se odnosile na tumačenje makroekonomskih podataka i projekcija, kredite i rezultate poslovanja bankarskog sektora, prinudnu naplatu, stanje depozita, kretanje kamatnih stopa, platni promet, strane direktne investicije, kreditni registar i slično.

Centralna banka je objavila značajan broj redovnih i povremenih publikacija u kojima su sadržane najvažnije informacije o ekonomskim kretanjima u državi, kao i u međunarodnoj ekonomiji, a to su: Godišnji izvještaj o radu CBCG, Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema, Izvještaj o stabilnosti cijena, Makroekonomski izvještaj Centralne banke, Bilten Centralne banke, Izvještaj o rezultatima ankete o kreditnoj aktivnosti banaka, kao i radne studije, jednu tematski odabranu knjigu, te dva broja Finansijskog zabavnika Centralne banke, edukativno-zabavnog magazina za djecu.

Centralna banka je nastavila s objavljivanjem naučno-stručnog časopisa na engleskom jeziku *Journal of Central Banking, Theory and Practice* (Časopis za teoriju i praksu centralnog bankarstva), koji ima zavidnu reputaciju i karakter međunarodnog časopisa indeksiranog u 32 međunarodne baze. Prema rangiranju Scopus-a⁸⁷ za 2022. godinu, našao se među 25 odsto najboljih časopisa u svijetu u oblasti *General Economics, Econometrics and Finance*, sa indeksom citiranosti od 2,8. Časopis objavljuje originalne naučne radove iz oblasti teorijskih i praktičnih aspekata centralnog bankarstva, monetarne politike, uključujući pitanja i problematiku supervizije, bankarstva i upravljanja u centralnim bankama. U redakciji časopisa su istaknuti profesori i ugledni poslenici centralnih banaka iz 16 zemalja sa svih kontinenata.

Sve publikacije Centralne banke objavljene su na njenoj internet stranici, a godišnji izvještaji, *Journal of Central Banking, Theory and Practice*, kao i knjige u izdanju Centralne banke, dostupni su i u štampanoj verziji.

U cilju povećanja transparentnosti rada, internet stranica Centralne banke, www.cbcg.me, redovno je ažurirana u saradnji sa relevantnim organizacionim jedinicama.

⁸⁷ Međunarodno relevantna baza podataka abstrakta i citata naučnih radova.

2.2.9. Centralna banka kao društveno odgovorna institucija

Kao društveno odgovorna institucija, sa ciljem afirmacije odgovornog odnosa prema izazovima klimatskih promjena i stimulisanja naučne misli u ovoj oblasti, Centralna banka je ustanovila novi društveno odgovorni projekat „Zelenu nagradu CBCG“ za najbolji akademski rad iz oblasti uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem. Po 17. put dodijeljena je Godišnja nagrada Centralne banke, povodom Dana Centralne banke Crne Gore, za najbolji diplomski i magistarski rad. Centralna banka je novčanim nagradama podržala i crnogorske srednjoškolce i njihove mentore na Međunarodnoj ekonomskoj olimpijadi u Grčkoj. U sklopu realizacije Programa razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori za period 2023–2027 sprovedene su brojne aktivnosti povodom Svjetske nedjelje novca i Svjetske nedjelje štednje, a organizovana je i debata za učenike srednjih škola, na ekonomske teme. Dodatna pažnja 2023. godine bila je posvećena promociji aktivnosti Centralne banke u oblasti zaštite potrošača, odnosno korisnika usluga finansijskih institucija.

Polazeći od poslovnih principa društveno odgovorne institucije, spremne da doprinese rješavanju pitanja od značaja za čitavu zajednicu, Centralna banka je tokom 2023. godine inicirala i realizovala brojne aktivnosti edukativnog i humanitarnog karaktera, uporedo ostvarujući kontinuiranu saradnju sa Nezavisnim sindikatom Centralne banke i odgovoran odnos prema zaposlenima.

Centralna banka je nastavila sa sprovođenjem brojnih aktivnosti, namjerenih podizanju nivoa finansijske pismenosti i promovisanju finansijske edukacije u Crnoj Gori. U svrhu ostvarivanja ciljeva Programa razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023–2027. godine, strateškog okvira iz 2022. godine za spovođenje aktivnosti svih zainteresovanih subjekata na planu finansijske edukacije u narednih pet godina, pripremljen je i realizovan godišnji akcioni plan za 2023. godinu kojim su precizirane mjere i aktivnosti usmjerene ka unapređenju finansijske pismenosti.

Svjetsku nedjelju novca, pod sloganom „Novac traži budnost – za plodnu budućnost“, Centralna banka je obilježila u martu nizom predavanja i edukativnih radionica za djecu i mlade, od predškolskog uzrasta do studentske populacije, širom Crne Gore. Tokom Svjetske nedjelje novca, na internet stranici i društvenim mrežama CBCG objavljeni su autorski blogovi zaposlenih u Centralnoj banci: „Upravljanje ličnim finansijama i prosperitet društva kao cijeline“ i „Zeleno finansiranje - korak ka dobrobiti društva i planete“. Kampanja je intenzivno promovisana na društvenim mrežama, kao i na tradicionalnim medijima, a poseban prilog je realizovan je u saradnji sa TVCG u emisiji „Pustite djecu“.

Godišnja nagrada Centralne banke, koja je ustanovljena 2007. godine i dodjeljuje se povodom 11. aprila, Dana Centralne banke Crne Gore, za najbolje diplomske, magistarske i doktorske radove iz oblasti bankarstva i monetarne politike i teorije, sa ciljem stimulisanja razvoja naučne misli i afirmacije stručnog kadra u Crnoj Gori, u 2023. godini dodijeljena je za najbolji diplomski i ravnopravno za dva magistarska rada, dok za najbolji doktorski rad nije dodijeljena, jer nije bilo radova koji su zadovoljavali uslove konkursa. Nagrada se sastoji od plakete i novčanog dijela, a iznosi 4.000 eura za najbolji doktorski, 3.000 eura za najbolji magistarski i 2.000 eura za najbolji diplomski rad.

Dan Centralne banke Crne Gore obilježen je i u Muzeju novca na Cetinju, predavanjem na temu „Uloga i funkcija CBCG“ za učenike prijestoničke Gimnazije, kao i tradicionalnom akcijom dobrovoljnog davanja krvi zaposlenih Centralne banke Crne Gore.

Kao društveno odgovorna i naučno orijentisana institucija Centralna banka je ustanovila novi društveno -odgovorni projekat, „Zelenu nagradu CBCG“, sa ciljem afirmacije odgovornog odnosa prema izazovima klimatskih promjena i stimulisanja naučne misli u ovoj oblasti. Zelena nagrada Centralne banke za 2023. godinu, u iznosu od 2.000 eura, za najbolji akademski rad iz oblasti uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem, svečano je uručena 20. septembra povodom Dana ekološke države Crne Gore, a ravnopravno ju je podijelilo dvoje autora.

U cilju promocije finansijske pismenosti u Crnoj Gori, Centralna banka je organizovala debatu za učenike srednjih škola, sa ciljem podsticanja srednjoškolaca na razmišljanje o ekonomskim temama i omogućavanju sučeljavanja njihovih mišljenja i stavova u vezi sa prednostima i nedostacima sopstvenog biznisa, odnosno rada kod poslodavca. Učesnicima debate, učenicima tri srednje škole iz tri crnogorska grada, dodijeljene su simbolične novčane nagrade i zahvalnice za učešće u debati.

Povodom Svjetskog dana štednje, 31. oktobra, dvadeseti put zaredom, Centralna banka je, u saradnji sa poslovnim bankama, realizovala kampanju „Prvi korak u sigurnu budućnost“. U okviru ove kampanje, Centralna banka zajedno sa poslovnim bankama, svim bebama rođenim tokom Nedjelje štednje (31. oktobar -6. novembar), daruje prvu štednju, a 2023. godine iznos štednje je udvostručen i iznosio je 800 eura.

U okviru Svjetske nedjelje štednje, u Muzeju novca Centralne banke otvorena je izložba „Flora i fauna na novčanicama svijeta iz zbirke Muzeja novca CBCG“, sa više od 80 prikazanih novčanica sa pet kontinenata. Organizovane su i radionice u osnovnim školama u Podgorici, kao i radionice za djecu predškolskog uzrasta u Podgorici i Nikšiću.

Pored toga, Centralna banka je obezbijedila novčane nagrade za crnogorski tim – srednjoškolce i njihove mentore na Međunarodnoj ekonomskoj olimpijadi u Grčkoj, kao i za košarkašku reprezentaciju Crne Gore povodom uspjeha na Svjetskom prvenstvu u Manili.

Povodom 18. maja, Međunarodnog dana muzeja, u Muzeju novca Centralne banke Crne Gore na Cetinju otvorena je izložba „Moja platna kartica“. Na izložbi, koja je realizovana u saradnji Centralne banke i Srednje likovne škole „Petar Lubarda“, predstavljeni su učenički radovi koji su pristigli na osnovu likovnog konkursa na zadatu temu. Autorima tri najbolja rada dodijeljene su diplome i prikladne novčane nagrade.

Tokom 2023. godina dodatna pažnja je posvećena promociji aktivnosti Centralne banke u oblasti zaštite potrošača, odnosno korisnika usluga finansijskih institucija, kroz izradu i distribuciju informativnih materijala, medijske nastupe, i putem objava na društvenim mrežama.

U svrhu ublažavanja humanitarnih posljedica Centralna banka je pružila novčanu pomoć u iznosu od 20.000 eura pogođenima u zemljotresu u Turskoj i Siriji.

2.3. Aktivnosti Centralne banke Crne Gore iz oblasti podrške efikasnog ostvarivanja osnovnih funkcija Centralne banke

2.3.1. Upravljanje rizicima u Centralnoj banci u funkciji ostvarivanja Politike Centralne banke

U oblasti upravljanja rizicima, pored redovnog praćenja rizika shodno Politici i Metodologiji za upravljanje operativnim rizikom Centralne banke i testiranja Planova kontinuiteta, izvršeno je i unapređenje sistema za zaštitu podataka, kroz implementaciju naprednih tehnologija, uključujući sistem za sajber odbranu koji koristi vještačku inteligenciju. Ekspertska tim Svjetske banke je, u okviru projekta modernizacije platnih sistema na Zapadnom Balkanu, izvršio procjenu sajber bezbjednosti Centralne banke i dao preporuke za dodatna unapređenja u tom domenu.

Efektivan i efikasan sistem upravljanja rizicima predstavlja važnu podršku upravljačkom sistemu i doprinosi efikasnom ostvarivanju osnovnih funkcija Centralne banke i njene politike.

U 2023. godini nastavljeno je redovno praćenje rizika u skladu sa Politikom i Metodologijom za upravljanje operativnim rizikom Centralne banke, usklađenim sa okvirom za upravljanje operativnim rizikom Eurosistema/ESCB i standardom ISO 31000. Politika i Metodologija za upravljanje kontinuitetom poslovanja Centralne banke takođe su u skladu sa okvirom za upravljanje kontinuitetom poslovanja Eurosistema/ESCB i standardom ISO 22301.

Redovno su praćeni i rizici vezani za bezbjednost informacija, kako je to propisano Politikom i pravilima bezbjednosti informacija, te Metodologijom za upravljanje rizicima po bezbjednost informacija, usklađenim sa međunarodnim standardom ISO/IEC 27001 i dobrom praksom u centralnim bankama. Takođe, kontinuirano su preduzimane aktivnosti u cilju podizanja svjesnosti zaposlenih o bezbjednosti informacija, što je uključivalo organizovanje edukativnih prezentacija za zaposlene, te periodično kreiranje internog biltena sa aktuelnim temama iz oblasti bezbjednosti informacija.

Imajući u vidu značajan trend rasta sajber rizika, preduzete su dodatne aktivnosti na unapređenju sistema za zaštitu podataka kroz implementaciju naprednih tehnoloških sistema, uključujući sistem za sajber odbranu koji koristi vještačku inteligenciju. S obzirom na to da se radi o naprednom rješenju koje je, za razliku od konvencionalnih sistema baziranih na predefinisanim signaturama već postojećih napada, u stanju da prepozna nove (tzv. *zero day*) napade, njegovom implementacijom je u značajnoj mjeri podignut nivo sajber bezbjednosti Centralne banke.

U okviru projekta modernizacije platnih sistema na Zapadnom Balkanu, ekspertska tim Svjetske banke je u drugoj polovini 2023. godine izvršio procjenu sajber bezbjednosti Centralne banke (*Cybersecurity assessment*) i dao preporuke za njeno dodatno unapređenje.

Tokom 2023. godine Centralna banka je uspješno sprovela testiranje udaljene dizaster lokacije, u skladu sa Planovima kontinuiteta poslovanja, za scenario istovremene nedostupnosti primarne i rezervne lokacije u Podgorici. Pored toga, tokom godine je uspješno izvršeno nekoliko testiranja Planova kontinuiteta poslovanja za scenarije koji uključuju obezbjeđenje nastavka poslovanja sa rezervne lokacije.

2.3.2. Informaciono-tehnološke aktivnosti Centralne banke u funkciji ostvarivanja Politike Centralne banke

Okvir za upravljanje informacionom tehnologijom u Centralnoj banci unaprijeđen je kroz poboljšanje postojećih komponenti u informacionom sistemu i aplikativnih rješenja, kao i izradu novih, među kojima je i aplikativno rješenje za pretragu dužnika u prinudnoj naplati, koje obezbjeđuje dnevni uvid u podatke o blokadi transakcionih računa izvršnih dužnika. Kreirano je aplikativno rješenje za potrebe automatizacije procesa kliringa međubankarskih plaćanja klijenata banaka iz Crne Gore prema Republici Srbiji i Federaciji Bosne i Hercegovine. Nakon procjene sajber bezbjednosti IS-a CBCG, izvršene u okviru regionalnog projekta Modernizacija platnih sistema na Zapadnom Balkanu, Svjetska banka je dala preporuke za dodatna unapređenja u ovoj oblasti.

Tokom 2023. godine nastavljene su redovne aktivnosti na unapređenju i osavremenjavanju IT infrastrukture, kako u sistemskom tako i u korisničkom segmentu, sa ciljem obezbjeđenja efikasnosti, pouzdanosti i performantnosti sistema, te obezbjeđenja garantovane dostupnosti IT servisa.

U skladu sa potrebom kontinuiranog tehnološkog i organizacionog razvoja i zahtjevima i potrebama njegovih korisnika, u 2023. godini nastavljena je realizacija aktivnosti na daljem unapređenju i osavremenjivanju postojećeg informacionog sistema Centralne banke Crne Gore (IS CBCG), uključujući i kroz implementaciju novih servisa informacione tehnologije. Okvir za upravljanje informacionom tehnologijom u Centralnoj banci, kao sredstvo podrške realizaciji strategija i postizanju ciljeva Centralne banke, takođe je unaprijeđen.

Shodno odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu izrađeno je novo aplikativno rješenje za pretragu dužnika u prinudnoj naplati, kojim Centralna banka obezbjeđuje dnevni uvid u podatke o blokadi transakcionih računa svakog pojedinog izvršnog dužnika. Pored toga, kroz skup programskih interfejsa obezbijeden je pristup ovim podacima i omogućena njihova integracija sa informacionim sistemima izvan Centralne banke.

U cilju omogućavanja, za klijente banaka iz Crne Gore, kliringa međubankarskih plaćanja prema Republici Srbiji i Federaciji Bosne i Hercegovine kreirano je aplikativno rješenje za automatizaciju ovog procesa, kojim je obuhvaćen kompletan poslovni proces, od dostavljanja limita, razmjene poruka sa operatorom kliringa, do poravnanja i zatvaranja poslovnog dana.

Da bi se obezbijedilo nesmetano obavljanje kritičnih poslovnih funkcija u slučaju otkazivanja Centralne i Rezervne lokacije Centralne banke, uspješno je sprovedeno testiranje funkcionisanja kritičnih IT servisa na *Disaster Recovery* lokaciji Centralne banke.

U okviru regionalnog projekta *Modernizacija platnih sistema na Zapadnom Balkanu*, izvršena je procjena sajber bezbjednosti IS-a CBCG u saradnji sa konsultantima Svjetske banke, koji su na osnovu toga pružili preporuke za unapređenje u ovoj oblasti.

Pored toga, realizovane su aktivnosti na obnavljanju i proširenju serverskih, kao i mrežnih, bekap i kapaciteta za pohranjivanje podataka. Takođe, uspješno su unaprijeđene sljedeće komponente u informacionom sistemu: 1) Mail servis, 2) interni kolaboracioni alati, 3) sistem management alati, 4) hipervizorske platforme, kao i 5) sistem za korisničku autentikaciju nametanjem drugog faktora. Takođe, u

svrhu daljeg poboljšavanja bezbjednosti IS CBCG vršeno je unapređivanje bezbjednosti pri udaljenom pristupu korisnika IS CBCG, kao i bezbjednosti pristupanja e-mail servisu putem mobilnih uređaja.

U skladu s izvršenim izmjenama i dopunama druge zakonske regulative, kao i usljed potreba za poboljšanjem funkcionalnosti pojedinih podsistema IS-a CBCG uspješno su realizovane i brojne aktivnosti na izradi novih aplikativnih rješenja, kao i na unapređenju postojećih.

2.4. Finansijsko poslovanje Centralne banke Crne Gore u 2023. godini

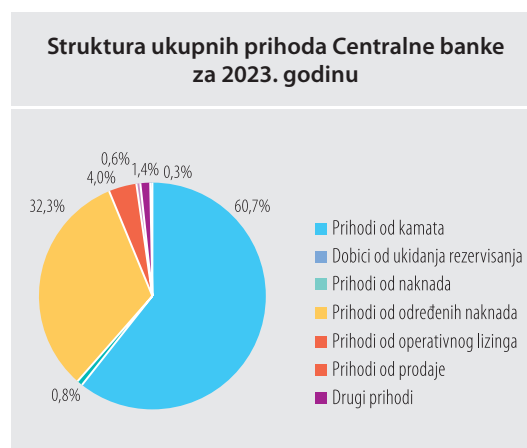
Centralna banka Crne Gore je 2023. godinu završila sa uspješnim rezultatima finansijskog poslovanja. Ostvarena je istorijski najveća neto dobit od osnivanja ove institucije, u iznosu od 16,27 miliona eura, uz nepromijenjenu cjenovnu politiku za usluge koje Centralna banka pruža bankama i drugim učesnicima u platnom sistemu. Ovako visoka neto dobit, koja je tri puta veća u odnosu na 2022. godinu, rezultat je snažnog rasta prihoda. Ukupno ostvareni prihodi iznosili su 42,04 miliona eura, što je za 99,40% više nego u 2022. godini, čemu je dominantno doprinio izuzetno visok rast finansijskih prihoda. Ovo je rezultat izrazitog rasta kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima usljed izmjena monetarne politike Evropske centralne banke i kvalitetnog upravljanja međunarodnim rezervama od strane Centralne banke. Uprkos inflatornom uticaju na cijene roba i usluga, administrativni i operativni troškovi za 2023. godinu bili su manji za 11,34%, odnosno za 19,80% od planiranih. Ukupna bilansna suma na dan 31. 12. 2023. godine iznosila je 1,57 milijardi eura. Ukupni kapital na kraju 2023. godine iznosio je 68,40 miliona eura, što predstavlja povećanje od 125,92% u odnosu na kraj prethodne godine. Međunarodno priznati nezavisni revizor finansijskih izvještaja Centralne banke Crne Gore za 2023. godinu izdao je pozitivno mišljenje na finansijske izvještaje i nije izdao nijednu preporuku na finansijsko poslovanje ove institucije već treću godinu zaredom.

2.4.1. Bilans uspjeha Centralne banke za 2023. godinu

Centralna banka je u 2023. godini poslovala uspješno, ostvarivši finansijski rezultat na istorijskom maksimumu. Neto dobit je iznosila 16,27 miliona eura kao rezultat efikasnog upravljanja imovinom Centralne banke.

Ukupni prihodi⁸⁸ za 2023. godinu ostvareni su u iznosu od 42,04 miliona eura i veći su za 41,51% u odnosu na planirane prihode, a za 99,40% u odnosu na realizovane prihode u prethodnoj godini. Veće ostvarenje ukupnih prihoda u odnosu na plan i prethodnu godinu dominantno je rezultat većeg ostvarenja finansijskih prihoda - prihoda od kamata na depozite i hartije od vrijednosti,

Grafikon 2.47

Izvor: Finansijski iskazi CBCG za 2023. godinu

⁸⁸ Ukupni prihodi Centralne banke kategorisu se u dvije osnovne grupe: finansijski prihodi (61,46%) i prihodi poslovanja i drugi prihodi (38,54%).

a u manjoj mjeri prihoda poslovanja i drugih prihoda. Struktura ukupnih prihoda Centralne banke za 2023. godinu prikazana je na grafikonu 2.47.

Finansijski prihodi za 2023. godinu iznose 25,84 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 61,38%, a značajno su veći i u odnosu na prethodnu godinu, usljed većeg ostvarenja prihoda od kamata na depozite i hartije od vrijednosti.

Najznačajnija stavka finansijskih prihoda, prihodi od kamata (prihodi od kamata na hartije od vrijednosti i prihodi od kamata na depozite) iznosili su 25,50 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 59,28%, dok su u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini veći za blizu pet puta. Ostvareno povećanje je rezultat rasta kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima usljed promjene monetarne politike ECB-a i povećanja referentnih kamatnih stopa, kao i kvalitetnog upravljanja međunarodnim rezervama.

Dobici od ukidanja rezervisanja - dobiti po osnovu umanjenja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke⁸⁹ u 2023. godini - iznose 336,98 hiljada eura. Za 2023. godinu ostvaren je pozitivan neto efekat od 123,78 hiljada eura jer su gubici po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke u posmatranom periodu iznosili 213,20 hiljada eura.

Prihodi poslovanja i drugi prihodi⁹⁰ u 2023. godini ostvareni su u iznosu od 16,20 miliona eura i veći su za 18,28% u odnosu na plan, a za 8,73% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini. Razlog povećanja prihoda od poslovanja i drugih prihoda u odnosu na plan, kao i u odnosu na prethodnu godinu, ogleda se u većem ostvarenju prihoda od određenih naknada i prihoda od prodaje, uz nepromijenjenu cjenovnu politiku za usluge i servise koje Centralna banka pruža svojim klijentima. Takođe, Centralna banka primjenjuje stopu za obračun prihoda od naknada za kontrolu poslovanja banaka (0,65%) koja je značajno niža u odnosu na zakonom dozvoljeni iznos (0,25% od ukupnog iznosa aktive), zasnivajući visinu ove naknade na pokriću troškova supervizorske funkcije.

Prihodi od naknada⁹¹ ostvareni su u 2023. godini u iznosu od 13,58 milion eura i veći su za 5,47% u odnosu na plan, a za 3,66% su manji u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini.

Prihodi od naknada za usluge platnog prometa ostvareni su u iznosu od 6,41 miliona eura i veći su za 6,65% u odnosu na plan, a za 16,13% su manji u odnosu na ostvarenje za prethodnu godinu. Povećanje ovih prihoda u odnosu na plan rezultat je povećanja prihoda od naknada za transfer sredstava u RTGS i DNS sistemu, kao i prihoda od naknada za transfer sredstava na teret glavnog državnog računa Trezora. Ukoliko od ukupnih prihoda od naknada za usluge platnog prometa u prethodnoj godini

⁸⁹ Saglasno MSFI 9, Centralna banka Crne Gore vrši procjenu umanjenja vrijednosti finansijskih sredstava tzv. obezvređenje na osnovu modela očekivanih kreditnih gubitaka (eng. *Expected credit losses*, ECL) u cilju predviđanja budućih gubitaka. Dobitak ili gubitak od umanjenja vrijednosti se evidentiraju u računu dobitka i gubitka u iznosu očekivanih kreditnih gubitaka (ili poništenja istog) što je potrebno kako bi se rezervacije za umanjenje vrijednosti na datum izvještavanja uskladile sa iznosom koji je potrebno priznati.

⁹⁰ Prihode od poslovanja čine: prihodi od naknada, prihodi od određenih naknada, prihodi od davanja u zakup, prihodi od prodaje i drugi prihodi.

⁹¹ Prihode od naknada čine: prihodi od naknada za usluge platnog prometa, naknade za usluge od operacija sa gotovim novcem, naknade za sprovođenje prinudne naplate, naknade za poslove fiskalnog agenta, naknade za kontrolu poslovanja, dozvole i odobrenja, naknade za usluge pretrage kreditnog registra i naknade za kontrolu platnog sistema i platnih institucija.

isključimo prihode od naknada na prekonoćna salda na transakcionim računima banaka (kojih nije bilo tokom 2023. godine), zaključujemo da su prihodi od platnog prometa u 2023. godini veći za 8,53% u odnosu na ostvarene u 2022. godini.

Prihodi od naknada za usluge od operacija sa gotovim novcem ostvareni su u iznosu od 746,07 hiljada eura i veći su za 46,29% u odnosu na planirane, a za 8,26% su manji u odnosu na prethodnu godinu. Razlog povećanja u odnosu na plan, najvećim dijelom je rezultat više ostvarenih prihoda od naknada za gotovinske uplate na račun klijenata, što je posljedica povećanja obima prometa gotovog novca sa klijentima Centralne banke (uplate). S obzirom na to da troškovi po osnovu unošenja i iznošenja efektivne iznose 275,50 hiljada eura, proizlazi da je cjelokupni neto efekat pozitivan u iznosu od 470,57 hiljada eura.

Prihodi od naknada za sprovođenje prinudne naplate ostvareni su u iznosu od 627,78 hiljada eura i veći su za 9,50% u odnosu na plan, odnosno za 6,34% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini. Povećanje ovih prihoda rezultat je više ostvarenih prihoda po osnovu izdavanja i izvršavanja naloga za prinudnu naplatu i po osnovu obračuna kamate po izvršenim naslovima.

Prihodi od naknada za poslove fiskalnog agenta ostvareni su u iznosu od 781,37 hiljada eura i odnose se na naknade za servisiranje ino duga u iznosu od 681,37 hiljada eura, dok su naknade za registrovanje državnih zapisa iznosile 100,00 hiljada eura. Tokom 2023. godine održane su tri aukcije državnih zapisa, ukupne nominalne vrijednosti 50,00 miliona eura.

Naknada za kontrolu poslovanja, dozvole i odobrenja za 2023. godinu iznosi 4,33 miliona eura, što je 20,09% više u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini, zbog rasta aktive banaka kao osnova za obračun naknade.

Prihodi od naknada za usluge pretrage Kreditnog registra ostvareni su u iznosu od 656,51 hiljada eura, dok su u prethodnoj godini iznosili 668,31 hiljada eura, što predstavlja smanjenje u odnosu na plan za 0,53%, odnosno 1,77% u odnosu na prethodnu godinu, zbog nešto manjeg broja izvršenih pretraga.

Prihodi od naknada za kontrolu platnog sistema i platnih institucija ostvareni su u iznosu od 22,83 hiljada eura, dok u prethodnoj godini iznosili 15,80 hiljada eura. Ovi prihodi odnose se na prihode po osnovu godišnje naknade za kontrolu platnih institucija i naknade za odlučivanje po zahtjevima platnih institucija.

Prihodi od određenih naknada ostvareni su u iznosu od 1,67 miliona eura, a odnose se na naknade koje je Centralna banka Crne Gore obračunala bankama za transakcije koje su predmet razmjene (naknada za prenos sredstava na račun u inostranstvu u skladu s ugovorima o razmjeni sredstava).

Prihodi od davanja u zakup ostvareni su u iznosu 236,49 hiljada eura i čine ih prihodi koje Centralna banka ostvaruje po osnovu operativnog lizinga poslovnog prostora (investicione nekretnine).

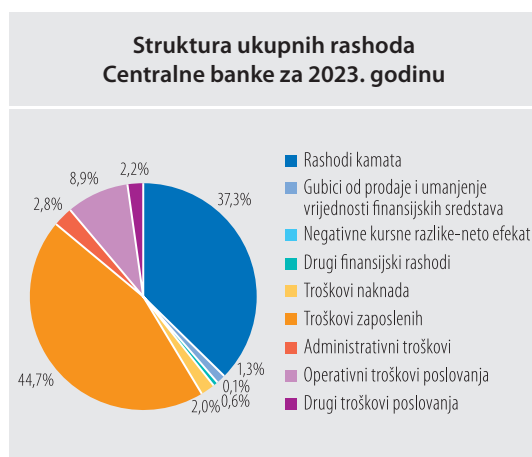
Prihodi od prodaje ostvareni su u iznosu od 586,79 hiljada eura i veći su za 75,16% u odnosu na planirane, a za 54,16% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini, usljed većeg ostvarenja prihoda od prodaje mjeničnih blanketa, prihoda od prodaje plemenitih metala, i usljed evidentiranja prihoda po osnovu razlike između tržišne i knjigovodstvene vrijednosti prodate nepokretnosti.

Drugi prihodi ostvareni su u iznosu od 125,49 hiljada eura. Ovi prihodi odnose se na prihode od naknada za davanje mišljenja, supervizorskih mjera, ukidanja rezervisanja za sudske sporove, muzejske aktivnosti i ostale prihode koji se najvećim dijelom odnose na dividendu po osnovu vlasničkog kapitala u Centralnom klirinškom depozitarnom društvu (CKDD).

Rashodi Centralne banke

Ukupni rashodi⁹² za 2023. godinu izvršeni su u iznosu od 25,77 miliona eura i veći su za 14,50% u odnosu na planirane rashode, a za 62,10% u odnosu na ukupno izvršene rashode u prethodnoj godini. Povećanje ukupnih rashoda rezultat je evidentiranja visokih rashoda kamata bankama, drugim finansijskim institucijama i rashoda kamata javnom sektoru, kao i većih izvršenih troškova poslovanja usljed izraženog uticaja inflacionih kretanja i rasta troškova zaposlenih. Struktura ukupnih rashoda Centralne banke za 2023. godinu prikazana je na grafikonu 2.48.

Grafikon 2.48

Izvor: Finansijski iskazi CBCG za 2023. godinu

Sprovedenjem aktivnosti kontrolinga izvršena je optimalno moguća racionalizacija rashoda do nivoa koji u svakom trenutku obezbjeđuje efikasno i kvalitetno poslovanje i pruža osnov za realizaciju planiranih postupaka javnih nabavki. Administrativni i operativni troškovi Centralne banke kretali su se u nižim vrijednostima u odnosu na planirane iznose i to za 11,34% odnosno za 19,80%, uprkos pojačanim inflatornim pritiscima koji su se nastavili i tokom 2023. godine.

Finansijski rashodi odnose se na rashode kamata, gubitke od prodaje i umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava, negativne kursne razlike i druge finansijske rashode. Ukupni finansijski rashodi za 2023. godinu iznose 10,14 miliona eura i veći su za 22,12% u odnosu na planirane

veliĉine, a za 199,42% u odnosu na izvršene finansijske rashode u prethodnoj godini. Povećanje u odnosu na prethodnu godinu rezultat je evidentiranja rashoda kamata bankama po osnovu obavezne rezerve, rashoda kamata javnom sektoru i drugim finansijskim institucijama.

Rashodi kamata za 2023. godinu iznose 9,62 miliona eura i odnose se na rashode kamata bankama na izdvojena sredstva obavezne rezerve koji iznose 4,37 miliona eura, rashode kamata javnom sektoru tj. Ministarstvu finansija u iznosu od 3,42 miliona eura i rashode kamata drugim finansijskim institucijama (Fondu za zaštitu depozita) koji iznose 1,84 miliona eura. Naime, shodno Odluci o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod Centralne banke Crne Gore⁹³, Centralna banka je dužna da na 50% sredstva obavezne rezerve plaća kreditnim institucijama mjeseĉno, do osmog u mjesecu za prethodni mjesec, nadoknadu obraĉunatu po stopi od €STR (eurska kratkoroĉna kamatna stopa) umanjenoj za 10 baznih poena na godišnjem nivou, s tim da ova stopa ne može biti manja od nule. Takođe, usljed

⁹² Ukupni rashodi Centralne banke se kategorišu u dvije osnovne grupe: finansijski rashodi (39,35%) i troškovi poslovanja (60,65%).

⁹³ „Sl. list Crne Gore“ br. 19/22.

podizanja kamatnih stopa od strane ECB-a, počevši od septembra 2022. godine primijenjene su odgovarajuće odredbe Ugovora o obavljanju poslova bankara, depozitara i fiskalnog agenta sa Ministarstvom finansija kao i Ugovora sa Fondom za zaštitu depozita, oko načina obračuna kamatnih stopa na sredstva položena kod Centralne banke u eurskim i dolarskim iznosima.

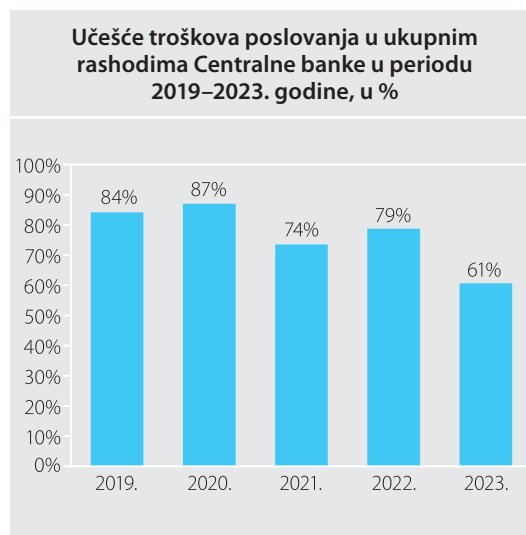
Gubici od prodaje i umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava za 2023. godinu iznose 338,95 hiljada eura, a odnose se na gubitke od prodaje hartija od vrijednosti koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat u iznosu od 125,75 hiljada eura, gubitke po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijsku aktivu koja se mjeri po amortizovanom trošku u iznosu od 101,96 hiljada eura, kao i gubitke po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za hartije od vrijednosti koje se mjere kroz OCI u iznosu od 111,24 hiljada eura.

Negativan neto efekat kursnih razlika iznosio je 15,72 hiljada eura.

Drugi finansijski rashodi iznose 161,36 hiljada eura, a odnose se na finansijske rashode po osnovu negativne efektivne kamatne stope na kratkoročne hartije od vrijednosti koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI). Tokom 2023. godine nije bilo troškova po osnovu negativne kamatne stope na depozite.

Troškovi poslovanja⁹⁴ za 2023. godinu iznose 15,63 miliona eura i veći su za 9,94% u odnosu na planirane, a za 24,88% u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini. Povećanje u odnosu na plan kao i na prethodnu godinu nastalo je usljed većih troškova zbog rasta cijena roba, usluga, radova i energenata, korigovanja obračunske vrijednosti koeficijentata zarada, rasta troškova naknada bankama za unošenje i iznošenje efektivne i evidentiranja obaveza po osnovu održavanja kastodi računa. Kontinuirane aktivnosti na praćenju, analiziranju i kontrolingu nad svim pojedinačnim kategorijama troškova poslovanja održavaju ove troškove na optimalnom nivou. Naime, učešće troškova poslovanja u ukupnim rashodima bilježi pad za 18 procentnih poena u odnosu na 2022. godinu, odnosno 23 procentna poena u odnosu na početak posmatranog perioda, (grafikon 2.49).

Grafikon 2.49

Izvor: Finansijski iskazi CBCG

Troškovi naknada izvršeni su u iznosu od 522,47 hiljade eura i veći su u odnosu na planirane za 34,24%, a za 38,13% u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini, iz razloga većih izvršenih troškova održavanja kastodi računa, naknada bankama za unošenje i iznošenje efektivne (snabdijevanje klijenata Centralne banke potrebnim količinama i apoenskom strukturom gotovog novca u novčanicama i kovanom novcu obezbjeđuje se od korespondentskih banaka u inostranstvu) i troškova ostalih određenih naknada (plaćanje usluge transporta gotovog novca iz/u inostranstva).

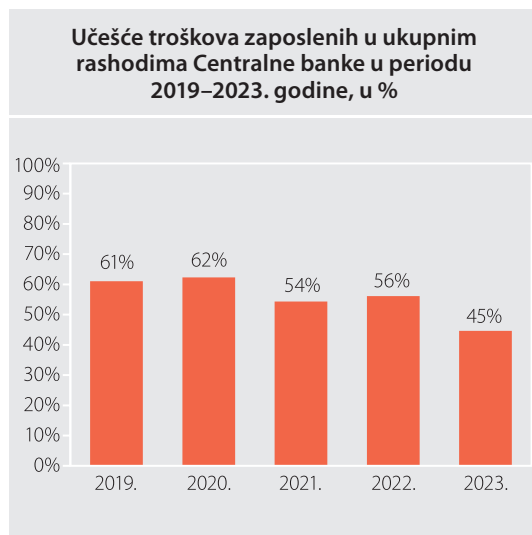
⁹⁴ Troškovi poslovanja obuhvataju troškove naknada, troškove zaposlenih, administrativne troškove, operativne troškove poslovanja i druge troškove poslovanja.

Troškovi zaposlenih (bruto zarade, druga primanja, naknade povećanih troškova zaposlenih, ostali troškovi zaposlenih) iznose 11,51 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 18,90%, zbog korigovanja obračunske vrijednosti koeficijenta-cijene rada usljed generalnog rasta troškova života u posljednje dvije godine, kao i zbog povećanja broja zaposlenih tokom 2023. godine. Ipak, učešće troškova zaposlenih u ukupnim rashodima bilježi pad za 11 procentnih poena u odnosu na 2022. godinu, odnosno 16 procentnih poena u odnosu na početak posmatranog perioda (grafikon 2.50).

Naknade povećanih troškova (troškovi na službenom putu, stručno osposobljavanje i usavršavanje, osiguranje zaposlenih, naknade za odvojeni život i troškove smještaja) za 2023. godinu iznose 270,67 hiljada eura i manje su od plana za 31,65%. Ove naknade se najvećim dijelom odnose na troškove na službenom putu i troškove stručnog osposobljavanja i usavršavanja zaposlenih.

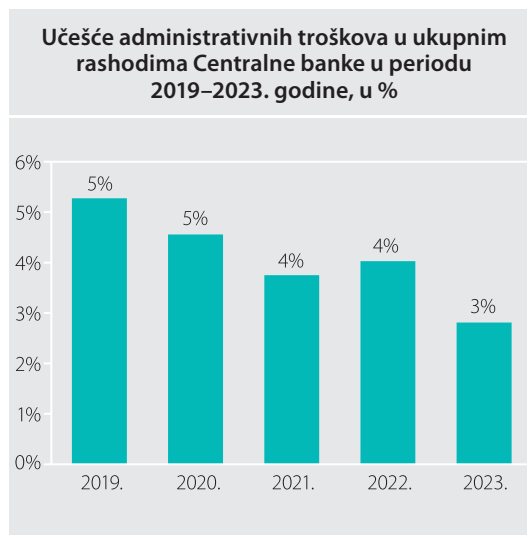
Administrativni troškovi (troškovi kancelarijskog materijala, troškovi energije, troškovi komunalnih usluga, nematerijalnih usluga i naknade drugim fizičkim licima) za 2023. godinu iznosili su 724,08 hiljada eura i manji su za 11,34% od plana, odnosno za 13,03% su veći u odnosu na prethodnu godinu. Smanjenje ovih troškova u odnosu na plan rezultat je manjih troškova kancelarijskog materijala, troškova energije, nematerijalnih usluga i naknada drugim fizičkim licima. Povećanje u odnosu na prethodnu godinu rezultat je porasta cijena energenata, usluga, naknada drugim fizičkim licima i slično, usljed jačanja inflatornih kretanja i usljed obaveznosti primjene odredbi pojedinih zakonskih rješenja. Učešće administrativnih troškova u ukupnim rashodima iznosi 3% i bilježi pad u odnosu na 2022. godinu, kao i u odnosu na početak posmatranog perioda (grafikon 2.51).

Grafikon 2.50

Izvor: Finansijski iskazi CBCG

Grafikon 2.51

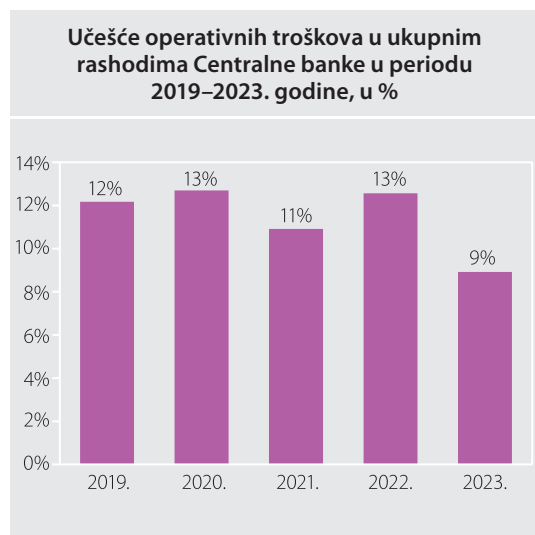

Izvor: Finansijski iskazi CBCG

Operativni troškovi poslovanja za 2023. godinu izvršeni su u iznosu od 2,30 miliona eura i manji su u odnosu na planirane za 19,80%, zbog manje izvršenih skoro svih kategorija ove grupe troškova. Ovi troškovi su za 15,07% veći u odnosu na prethodnu godinu zbog većih troškova po osnovu održavanja osnovnih sredstava i opreme, troškova telekomunikacionih usluga, poreza i amortizacije. Učešće operativnih troškova u ukupnim rashodima iznosi 9% i bilježi pad u odnosu na 2022. godinu, kao i u odnosu na početak posmatranog perioda (grafikon 2.52).

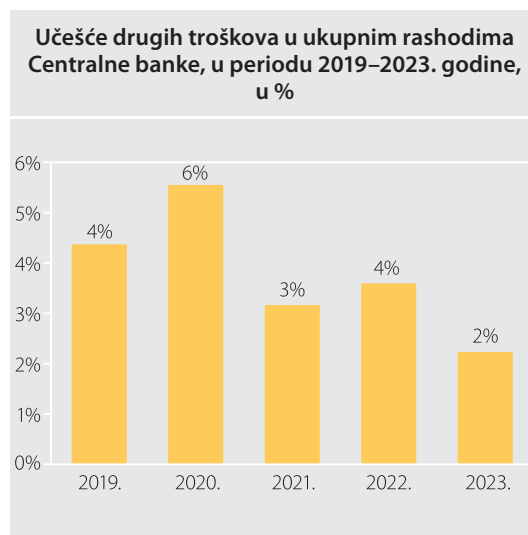
Drugi troškovi poslovanja za 2023. godinu izvršeni su u iznosu od 575,34 hiljada eura i veći su u odnosu na plan za 23,73%, a na nivou su izvršenja u prethodnoj godini. Povećanje troškova u odnosu na plan rezultat je evidentiranja troškova vezanih za organizovanje godišnjeg sastanka Holandske konstituce MMF-a i Svjetske banke od strane Centralne banke i Ministarstva finansija i rashoda rezervisanja za otpis nenaplativih plasmana i potraživanja i rezervisanja za otpremnine zaposlenih. Rezervisanja za otpremnine zaposlenih odnose se na aktuarski obračun promjena u rezervisanjima budućih troškova otpremnina zaposlenih za odlazak u penziju, u cilju adekvatne procjene i ravnomjernog opterećenja troškova u periodu u kome se oni stvaraju, a saglasno odredbama Međunarodnog računovodstvenog standarda 19. Učešće drugih troškova poslovanja u ukupnim rashodima iznosi 2% i bilježi pad u odnosu na 2022. godinu, kao i u odnosu na početak posmatranog perioda (grafikon 2.53).

Grafikon 2.52

Izvor: Finansijski iskazi CBCG

Grafikon 2.53

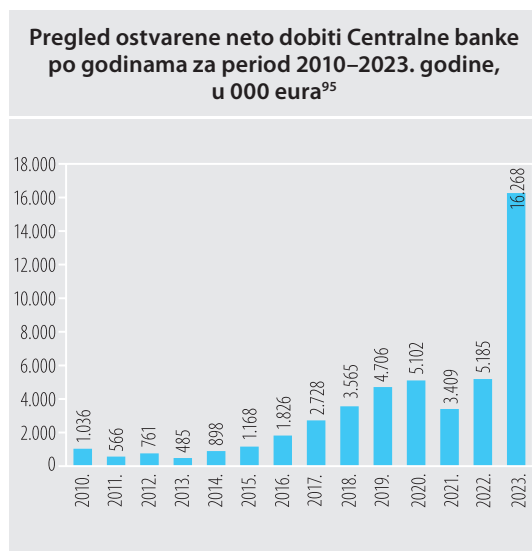

Izvor: Finansijski iskazi CBCG

NETO DOBIT

Za 2023. godinu ostvaren je neto dobitak u iznosu od 16,27 miliona eura, što predstavlja istorijski maksimum. Neto dobit za 2023. godinu je preko tri puta veća u odnosu na ostvarenu dobit u prethodnoj godini, a u odnosu na neto dobit za 2015. godinu je skoro 14 puta veća. Povećanje neto dobiti za 2023. godinu dominantno je rezultat većeg ostvarenja prihoda od kamata na depozite i hartije od vrijednosti i u manjoj mjeri povećanja prihoda od poslovanja i drugih prihoda. Neto dobitak je utvrđen u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

Grafikon 2.54

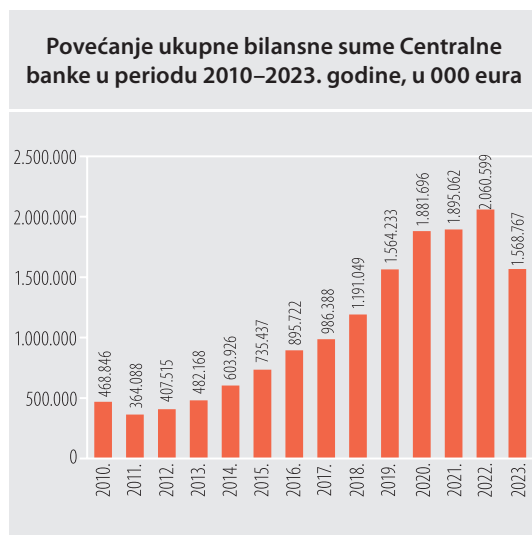
Izvor: Finansijski iskazi CBCG

Ukupan iznos neto dobitka Centralne banke za period od posljednjih pet godina je na nivou od 34,69 miliona eura, a u periodu od 2010–2023. godine ovaj iznos premašuje 47,72 miliona eura. Shodno zakonskom rješenju koje definiše raspodjelu dobiti Centralne banke, pripadajući dio ostvarene dobiti u iznosu od 50% je prihod budžeta Crne Gore.

Pregled rasta ostvarene neto dobiti, po godinama, prikazan je na grafikonu 2.54.

2.4.2. Bilans stanja Centralne banke na dan 31. 12. 2023. godine

Grafikon 2.55

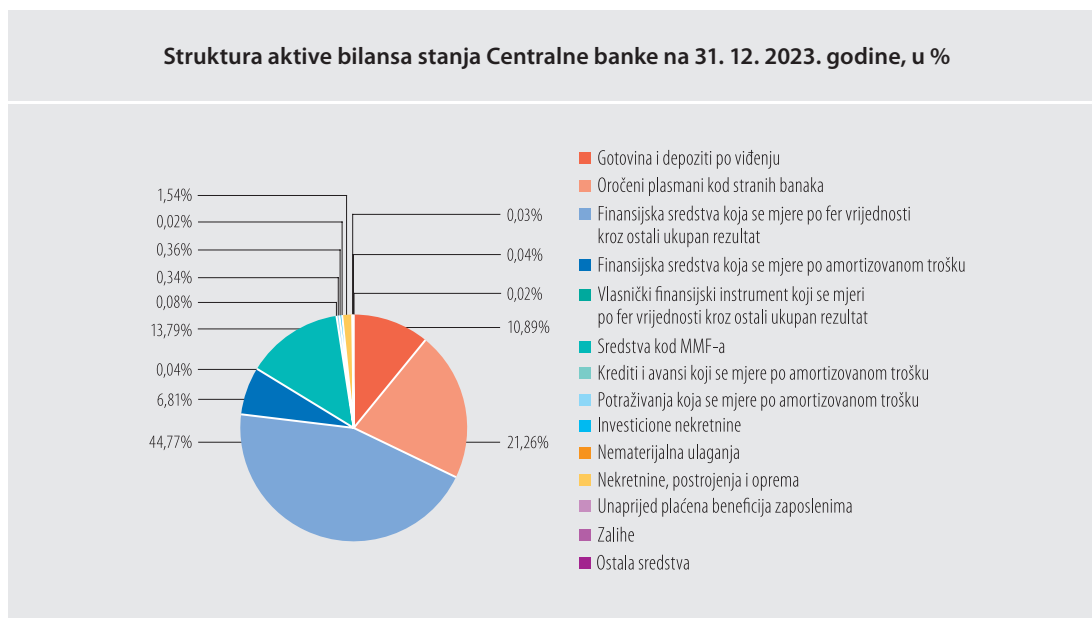
Izvor: Finansijski iskazi CBCG

Ukupna bilansna suma na dan 31. 12. 2023. godine iznosila je 1,57 milijardi eura i smanjena je za 23,87% u odnosu na stanje koje je dostignuto na dan 31. 12. 2022. godine, usljed smanjenja salda na računima banaka i drugih finansijskih institucija. I pored smanjenja u 2023. godini, ukupna bilansna suma je preko dva puta veća u odnosu na ukupnu bilansnu sumu u 2015. godini, a preko tri puta u odnosu na početak posmatranog perioda.

U strukturi ukupne aktive gotovina i depoziti po viđenju čine 10,89%, oročeni plasmani kod stranih banaka 21,26%, finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) 44,77%, dok preostalih 23,07% čine finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC), vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI), sredstva kod MMF-a, krediti i avansi, potraživanja, materijalna i nematerijalna imovina i dr.

⁹⁵ Ukupni prihodi za 2011. godinu ne uključuju prihode ostvarene po osnovu prodaje akcija Centralna banka Crne Gore u banci za međunarodna poravnanja (BIS) u ukupnom iznosu od 4,25 mil. eura.

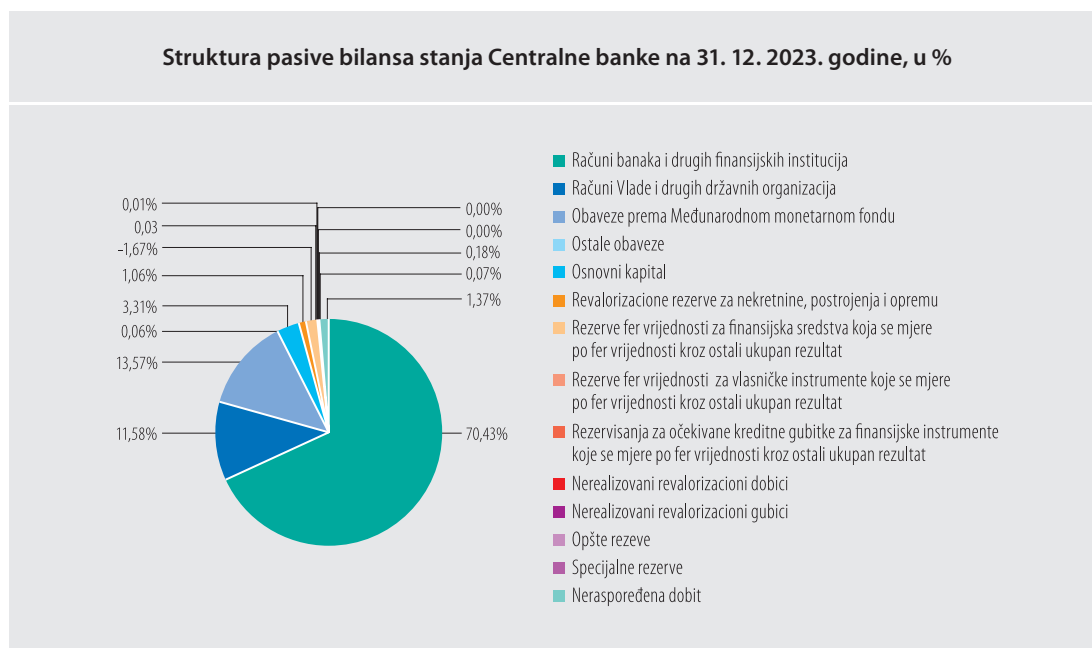
Grafikon 2.56

Izvor: Finansijski iskazi CBCG za 2023. godinu

Pasiva bilansa stanja na dan 31. 12. 2023. godine u odnosu na kraj prethodne godine smanjena je zbog manjeg iznosa na računima banaka i drugih finansijskih institucija. Ukupne obaveze na dan 31. 12. 2023. godine iznose 1,50 milijardi eura i smanjene su za 26,10% u odnosu na stanje na dan 31. 12. 2022. godine.

Grafikon 2.57

Izvor: Finansijski iskazi CBCG za 2023. godinu

2.4.3. Iskaz o promjenama na kapitalu Centralne banke na 31. 12. 2023. godine

Ukupni kapital na dan 31. 12. 2023. godine iznosio je 68,40 miliona eura, što predstavlja povećanje od 125,92% u odnosu na kraj 2022. godine, iz razloga oporavka odnosno smanjenja negativnog trenda kretanja vrijednosti revalorizacionih rezervi za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz OCI i povećanja iznosa neraspoređenog dobitka.

Osnovni kapital na dan 31. 12. 2023. godine iznosio je 52,00 miliona eura i na nivou je stanja na kraju prethodne godine.

Opšte rezerve na dan 31. 12. 2023. godine iznosile su 2,83 miliona eura.

Specijalne rezerve na dan 31. 12. 2023. godine iznosile su 1,12 miliona eura.

Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu na dan 31. 12. 2023. godine iznosile su 16,58 miliona eura.

Nezavisni spoljni revizor, renomirana međunarodna revizorska kuća *Ernst & Young Montenegro* d.o.o. Podgorica, izrazila je pozitivno mišljenje na finansijske izvještaje Centralne banke uz isticanje da „priloženi finansijski iskazi istinito i objektivno prikazuju finansijsko stanje Banke na dan 31. decembar 2023. godine, rezultate njenog poslovanja i novčane tokove za godinu koja se završava na taj dan u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.“

Neraspoređeni dobitak na 31. 12. 2023. godine iznosi 21,52 miliona eura, i sastoji se od: ostvarenog neto dobitka za 2023. godinu u iznosu od 16,27 miliona eura, neraspoređenog neto dobitka za 2022. godinu⁹⁶ u iznosu od 5,18 miliona eura i neraspoređenog dobitka iz prethodnog perioda (revalorizaciona rezerva za prodata osnovna sredstva) u iznosu od 68,25 hiljada eura.

Dobit za raspodjelu, utvrđena saglasno odredbama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, raspoređena je na način koji predviđa isti, i to: 50% ostvarene dobiti u opšte rezerve, 10% u specijalne rezerve, dok preostali iznos čini prihod budžeta Crne Gore.

⁹⁶ Odlukom o raspodjeli dobiti Centralne banke Crne Gore za 2022. godinu koju je Savjet Centralne banke Crne Gore donio na sjednici održanoj 23. 1. 2024. godine, a nakon stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci, izvršena je raspodjela dobiti u iznosu od 5,22 miliona eura, i to: u opšte rezerve Centralne banke Crne Gore 50% u iznosu od 2,61 miliona eura, i kao prihod budžeta Crne Gore 50% u iznosu od 2,61 miliona eura.

**MAKROEKONOMSKE PROGNOZE
ZA 2024. GODINU**

03

3.1. Prognoza makroekonomskih indikatora

3.1.1. Projekcija kretanja inflacije za 2024. godinu

Prosječna godišnja inflacija, mjerena indeksom potrošačkih cijena, u 2023. godini iznosila je 8,6%, što je za 3,1 pp više u odnosu na prosječnu inflaciju u zemljama eurozone. Najveći doprinos rastu potrošačkih cijena dale su cijene u kategoriji hoteli i restorani (14,2 pp), ostala dobra i usluge (13,4 pp), hrana i bezalkoholna pića (10,7 pp), odjeća i obuća (10,2 pp), stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva (10,1 pp), namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana (9,9 pp), zdravlje (5,9 pp) i alkoholna pića i duvan (5,5 pp).

Godišnja inflacija u Crnoj Gori, eurozoni i drugim zemljama bilježi trend pada, kao rezultat smanjenja poremećaja u globalnim lancima vrijednosti⁹⁷ s jedne strane i restriktivne monetarne politike centralnih banaka sa druge strane. Nivo godišnje inflacije u Crnoj Gori u decembru 2022. godine iznosio je 17,2%, dok je u decembru 2023. godine smanjen na 4,3%.

Crna Gora je otvorena i eurizovana ekonomija, te makroekonomski trendovi u Evropskoj uniji, kao i globalni, imaju uticaj na njenu inflaciju. Crna Gora je sa Evropskom unijom usko povezana kroz tzv. lance vrijednosti, koji predstavljaju jedan od važnih transmitora EU inflacije u Crnu Goru.⁹⁸ Ipak, inflacija u Crnoj Gori je dominantno pod uticajem globalnih faktora vezanih za cijene sirovina, hrane i nafte, pored ostalog i iz razloga što ovi faktori snažno utiču i na inflaciju u Evropskoj uniji. Kratkoročno povećanje inflacije od 1% u EU može dovesti do povećanja inflacije u Crnoj Gori za 0,77 pp⁹⁹, stoga i obrnuti proces - smanjenje inflacije u EU, npr. usljed restriktivne monetarne politike ECB, vrši uticaj na smanjenje inflacije u Crnoj Gori.

Projekcija kretanja inflacije u narednoj godini pod uticajem je nekoliko važnih faktora. Rizici vezani za projekciju inflacije koji proizlaze iz preliivanja mogućih poremećaja cijena hrane i energenata na svjetskom tržištu na cijene ostalih proizvoda i usluga, kao i iz promjene u monetarnoj politici vodećih centralnih banaka, i dalje su prisutni, premda u blažem intenzitetu. U odnosu na prethodnu projekciju i rizike koji su bili orijentisani ka višim nivoima, njihov odnos sada postaje sve uravnoteženiji, s obzirom na to da se očekuje stabilizovanje cijena energenata i ostalih sirovina na svjetskom tržištu. Ipak, dodatni rizik predstavlja mogućnost daljeg zaoštavanja rata u Ukrajini, koji je već doveo do trajnih

⁹⁷ "Lanci vrijednosti" su termin kojim se opisuje niz proizvodnih aktivnosti potrebnih da bi proizvod ili usluga doveli od početka stvaranja do krajnjeg potroša.

⁹⁸ Vujanovic, N. (2024). *Can SEE economies grow stronger together? Empirical evidence from the CEFTA region. Post-Communist Economies*, 1-28.

⁹⁹ Ivanovic, M. (2023) „Dijagnostička analiza inflacije u Crnoj Gori“, Radna studija broj 32 dostupna na: https://www.cbcbg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi/publikacije/radne_studije/dijagnosticka_analiza_inflacije.pdf

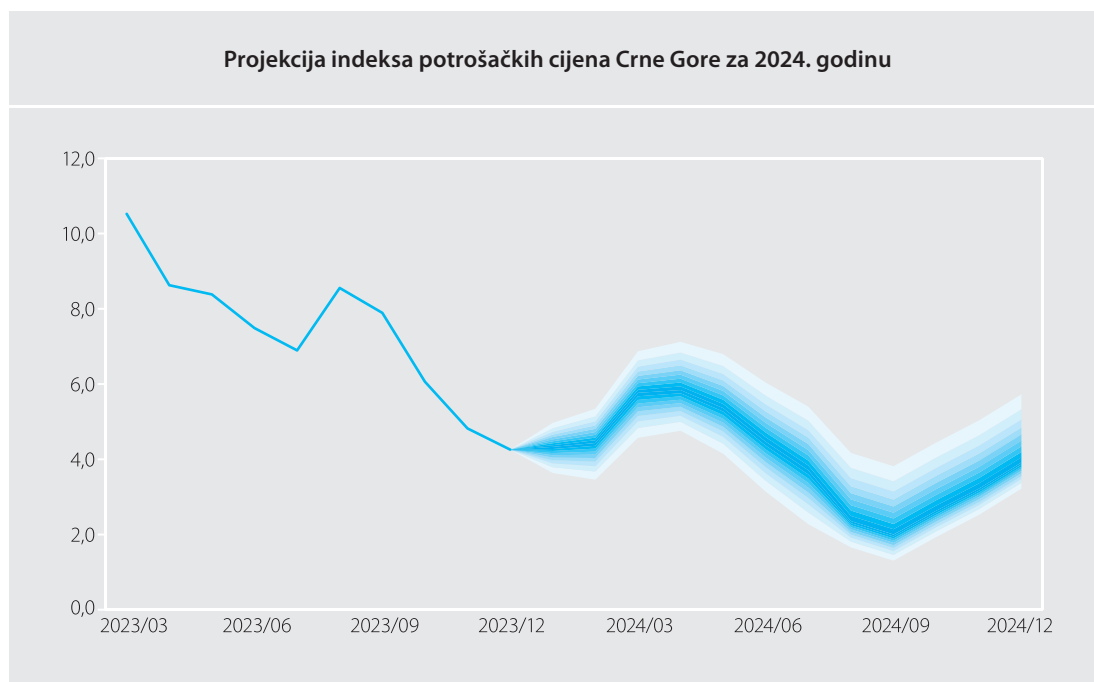
poremećaja na globalnom tržištu, poljoprivrednih proizvoda, energenata i pomorskog transporta. Ovi poremećaji dodatno su potencirani sukobom na Bliskom istoku, započetim 2023. godine, koji je rezultirao (i dalje aktuelnom) blokadom Sueckog kanala i preusmjerenjem trgovine oko afričkog kontinenta.

Ratna zbivanja povećala su nesigurnost vezano za dostupnost hrane, energenata i drugih roba od vitalnog značaja, i generalno naglasila neizvjesnost koju kreira globalna ekonomska politika. Aktuelni ratni sukobi imaju negativne efekte i vrše pritisak na rast cijena energenata, a samim tim i transporta, kao i cijena hrane, što je u Crnoj Gori, kao državi uvoznici hrane, značajno i na kratki i na dugi rok. Stoga bi nastavak poremećaja globalnih lanaca mogao djelovati inflatorno.¹⁰⁰

S druge strane, slabljenju inflatornih pritisaka mogle bi doprinijeti niže cijene energenata, hrane i ostalih sirovina na svjetskom tržištu, usporavanje globalnog ekonomskog rasta, te dodatno pooštavanje monetarne politike i niža inflacija kod glavnih spoljnotrgovinskih partnera.

Na osnovu pretpostavki opisanih u nastavku, Fen grafikon inflacije (*fan chart*), baziran na modelskoj procjeni modela ARIMA (10, 1, 7)¹⁰¹ za 2024. godinu, pokazuje da će se, sa vjerovatnoćom od 90%, inflacija, mjerena preko indeksa potrošačkih cijena, tokom 2024. godine kretati u rasponu od 1,3% do 7,1%, dok će prosječna inflacija u 2024. godini iznositi 4%. U decembru 2024. godine prema modelu inflacije će se kretati u intervalu od 3,2% do 5,7%, sa centralnom tendencijom od 3,9%.

Grafikon 3.1

Izvor: Centralna banka, 2024. godine

¹⁰⁰ Prema izvještaju Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju (*Navigating Troubled Waters: Impact to Global Trade of Disruption of Shipping Routes in the Red Sea, Black Sea and Panama Canal*, UNCTAD Rapid Assessment), u 2023. godini 22% globalne trgovine odvijalo se preko Sueckog kanala.

¹⁰¹ ARIMA model se obično označava ARIMA (p,d,q), gdje p predstavlja broj autoregresivnih varijabli, d se odnosi na nivo stacionarnosti zavisne varijable, dok q predstavlja broj varijabli, pokretnih prosjeka, koji se nalaze u odgovarajućem modelu.

Centralna projekcija Fen grafikona inflacije (koja se odnosi na najtamniji dio grafikona), predstavlja raspon vjerovatnoće od 10% (grafikon 3.1).

Projekcija je bazirana na sljedećim pretpostavkama:

1. Stabilizovanje inflacije u zemljama koje su glavni spoljnotrgovinski partneri, najviše kod cijena energije, sirovina i hrane, čiji rast je prethodno podstakao rat u Ukrajini. Njihova stabilizacija glavni je razlog za stabilizaciju inflacije, jer podstiče stabilnost cijena u mnogim drugim sektorima.
2. Prema prognozama ECB-a¹⁰² iz decembra 2023. godine, prosječna inflacija u eurozoni 2024. godine će iznositi 2,7%. Kako ističe ECB, inflacija u eurozoni je nastavila da opada usljed pada cijena energenata, uticaja pooštrevanja monetarne politike i tekućeg popuštanja pritiska na gasovod i uskih grla u snabdijevanju. Očekuje se da će se osnovni dezinflatorni proces nastaviti, uprkos snažnom povećanju troškova rada, koji su sve više dominantni pokretač HICP¹⁰³ inflacije, isključujući troškove energenata i hrane. Takođe, očekuje se usporavanje rasta zarada u eurozoni. Profit banaka je značajno povećan u 2022. i 2023. godini, ali će oslabiti tokom horizonta projekcije. Zatim, očekuje se da će se cijene ostalih komponenti HICP-a početi smanjivati, jer će pritisci proizvođačkih troškova slabiti, posebno oni povezani s inflacijom cijena hrane. Imajući u vidu srednjoročna inflaciona očekivanja, za koje se procjenjuje da ostaju „usidrena“ na ciljnoj stopi inflaciji ECB-a od 2%, očekuje se da će se glavna inflacija po HICP smanjiti sa 5,4% u 2023. godini na prosječnih 2,7% u 2024, 2,1% u 2025. i 1,9% u 2026. godini.

Evropska centralna banka (ECB) je tokom 2022. godine počela sa normalizacijom monetarne politike, koja podrazumijeva povećanje referentnih kamatnih stopa. Stopa za operacije glavnog refinansiranja povećana je na 4,5% u septembru 2023. godine. Na osnovu revidiranih pretpostavki, u ECB-u najavljuju niže kratkoročne kamatne stope, niže cijene energije i depresijaciju eura u drugoj polovini 2024. godine. Raspoloživi podaci i tržišna očekivanja počeli su signalizirati da inflacija ima opadajući trend koji vodi ka ciljnoj stopi inflacije od oko 2%. Iako postoji značajna neizvjesnost oko vremenskog momenta početka efektuiranja i same veličine uticaja monetarne politike i uslova ponude kredita na realnu ekonomiju, na osnovu tržišnih očekivanja o budućem kretanju kamatnih stopa, očekuje se da će njen uticaj na privredni rast početi da opada nakon 2024. godine.

3. Cijene hrane na međunarodnom tržištu su smanjenje. Međutim, s obzirom na to da dva najveća svjetska izvoznika pšenice i drugih ključnih usjeva ulaze u treću godinu rata, mnoge ranjive zemlje i dalje se suočavaju sa povećanom neizvjesnošću u samom snabdijevanju hranom. Cijene hrane su, prema podacima Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija (FAO), u 2023. godini zabilježile pad od 13,4% u odnosu na 2022. godinu, usljed pada cijene mesa, biljnih ulja, mliječnih proizvoda i žitarica, iako su se cijene šećera povećale. Takođe, svjetski izvoznici pšenice i drugih ključnih usjeva imaju tendenciju da smanje držanje zaliha i tako smanje špekulativne aktivnosti na tržištima robnih fjučersa, čime se vrši pritisak na smanjenje cijena hrane u narednom periodu.

¹⁰² Izvor: ECB (2023): *ECB staff macroeconomic projections for the euro area*, decembar 2023.

¹⁰³ HICP - Harmonizovani indeks potrošačkih cijena

Suprotno ovim pretpostavkama, eskaliranje situacije u Ukrajini i na Bliskom istoku moglo bi da pokrenu nove inflatorne trendove koje ova projekcija trenutno ne uključuje. Promjene neke od navedenih pretpostavki zahtijevale bi korekciju prognoze.

Naša ekspertna procjena je nešto viša i ona ukazuje na rizik rasta inflacije. Ekspertna procjena Centralne banke prognozira godišnju stopu inflacije za decembar 2024. godine u rasponu od 3% do 7%, sa centralnom tendencijom od 5% (tabela 3.1).

Tabela 3.1

Očekivana stopa inflacije u Crnoj Gori na kraju 2024. godine		
Donji prag inflacije	Centralna projekcija	Gornji prag inflacije
3 %	5 %	7 %

Ova procjena inflacije bazirana je na istim pretpostavkama kao i modelska procjena i izmjena neke od pretpostavki zahtijevala bi korekciju prognoze.

3.1.2. Projekcija bruto domaćeg proizvoda Crne Gore za 2024. godinu

Crnogorska ekonomija imala je visoku stopu rasta u 2023. godini. Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, procjenjuje se da je u prvom kvartalu 2023. godine ostvaren realni rast od 6,2%, u drugom 6,9%, u trećem kvartalu 6,6%, dok je u četvrtom kvartala realna stopa rasta bila 4,3%.

Ovako visokoj stopi rasta najviše je doprinio realni rast privatne potrošnje, procijenjen na 8,1%, usljed ostvarenja rekordne turističke sezone, realnog rasta zarada u javnom sektoru, te većeg priliva i potrošnje stranih državljana. Preliminarni podaci prihoda turizma ukazuju na nominalni rast od 43,6%¹⁰⁴ što se pozitivno odrazilo na povezane djelatnosti, poput trgovine na malo, prevoza putnika, i na značajan rast izvoza usluga. Godišnji nominalni rast zarada od 11,2%,¹⁰⁵ najviše zahvaljujući rastu zarada u javnom sektoru, podstakao je domaću tražnju. Industrijska proizvodnja takođe bilježi rast, dominantno iz razloga što je energetska sektor imao solidan proizvodni i izvozni učinak.¹⁰⁶ Dati trendovi odrazili su se i na stopu nezaposlenosti koja je u decembru iznosila 13,95%, što je pad od čak 6,1 pp.¹⁰⁷

Za 2024. godinu sve međunarodne organizacije predviđaju rast crnogorske ekonomije, odnosno, procjenjuju rast BDP-a u rasponu od 2,7% do 3,7% (tabela 3.2).

¹⁰⁴ Realni rast koji obuhvata inflaciju je 32,3%, prema preliminarnim podacima Centralne banke Crne Gore.

¹⁰⁵ Ukoliko izmemo u obzir godišnju inflaciju od 8,6%, realni rast zarada iznosi 2,4%.

¹⁰⁶ Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, godišnji rast industrijske proizvodnje u 2023. godini je 6,4% dok je realni rast u sektoru za Snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom bio 26,2%. Izvoz električne energije je porastao za 21,6% u periodu januar-decembar 2023. godine.

¹⁰⁷ Podaci MONSTAT-a.

Tabela 3.2

Procjene i projekcije međunarodnih finansijskih institucija o kretanju BDP-a Crne Gore u 2024. godini (u %)	
Institucija	Projektovana stopa rasta za 2024. godinu
MMF	3,7
EBRD	3,5
Odjeljenje UN za ekonomska i socijalna pitanja	3,0
Evropska komisija	3,4
Svjetska banka	3,4

Izvor: internet stranice pojedinih institucija

Očekuje se da će realni rast crnogorske ekonomije u 2024. godini usporiti, kao i da će se priroda rasta promijeniti. Očekivanja su da će privatna potrošnja, čiji je realni rast u 2022. i 2023. godini konvergirao ka dvocifrenom broju¹⁰⁸, nastaviti da raste, ali sporijom dinamikom. S druge strane, podsticaj rastu BDP-a u 2024. godini daće infrastrukturni projekti, dominantno u oblasti saobraćaja i energetike. Stoga će rast BDP-a u 2024. godini biti rezultat rasta privatne potrošnje sa jedne strane i kapitalnih investicija, s druge strane.

Globalni trendovi su stabilni, iako nijesu u zoni visokog rasta. Očekivanja su da će globalni rast biti na nivou 2023. godine, dok će eurozona imati nešto bolje ekonomske izglede, iako i dalje skroman rast. Prema prognozama MMF-a, globalni BDP će porasti za 3,1% u 2024. godini, dok će realni rast BDP-a eurozone biti 0,9%, dakle 0,4 pp viši u odnosu na prethodnu godinu.¹⁰⁹ Očekivanja su da će ECB početi sa smanjenjem kamatnih stopa u drugoj polovini 2024. godine, što će djelovati podsticajno na rast zemalja Eurozone. Istovremeno, procjenjuje se da će države regiona imati bolje ekonomske performanse u 2024. godini u odnosu na 2023. godinu.¹¹⁰

U 2023. godini očekuje se i nastavak pada inflacije, globalno i lokalno, što će smanjiti troškove proizvodnje i pritisak na privatnu potrošnju. Planirano popuštanje monetarne politike EU reflektovati će se i na poboljšanje uslova finansiranja, što je stimulativno za crnogorsku ekonomsku aktivnost.

Centralna banka projektuje da će stopa rasta BDP-a Crne Gore u 2024. godini iznositi 3,6%. Elementi ove projekcije prikazani su u tabeli 3.3.

¹⁰⁸ Rast od 9,7% je registrovan u 2022. godini (izvor: MONTSTAT), dok je 7,9% procijenjena stopa rasta u 2023. godini Centralne banke Crne Gore.

¹⁰⁹ Izvor: *International Monetary Fund World Economic Outlook 2024* <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/01/30/world-economic-outlook-update-january-2024>

¹¹⁰ Izvor: *World Bank Global Economic Prospects* <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

Tabela 3.3

Projekcija BDP-a Crne Gore za 2024. godinu			
	Stope rasta	Doprinos	BDP
Finalna potrošnja	3,8	3,5	
Lična potrošnja domaćinstava	4,1	3,1	
Potrošnja države	2,5	0,5	
Bruto investicije	4	1,2	
Bruto investicije u osnovna sredstva	4	0,9	
Izvoz roba i usluga	9,5	4,9	
Uvoz roba i usluga	8,2	-6,1	
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD			3,6

Izvor: Centralna banka, 2024.

Pretpostavke za projekciju BDP-a:

- **Rast privatne potrošnje od 4.1%.** Rast privatne potrošnje biće podstaknut domaćim i eksternim faktorima. Od domaćih faktora izdvajaju se rast minimalne penzije tokom cijelog obračunskog perioda i značajan rast plata u obrazovnom sektoru u drugoj polovini godine, te stabilizacija inflacije koja će manje opterećivati tražnju. Priliv od doznaka nastaviće da doprinosi rastu potrošnje. S druge strane, ne može se isključiti da će turistička sezona biti na nešto nižem nivou u odnosu na rekordnu 2023. godinu, a da će doprinos stranih državljana privatnoj potrošnji biti stabilan ili blago oslabiti. To je razlog zbog kojeg se očekuje da privatna potrošnja neće imati visok rast kao u 2022. i 2023. godini.
- **Rast državne potrošnje od 2,5%.** Državna potrošnja će zabilježiti blagi rast pod uticajem rasta tekuće potrošnje, odnosno rasta mandatornih rashoda zbog finansiranja rasta minimalnih penzija, većih socijalnih izdavanja i rasta zarada u sektoru obrazovanja. Kapitalna potrošnja će takođe porasti zbog plana ubrzanja investicionog ciklusa.
- **Rast investicija od 4%.** Investicije će biti pretežno usmjerene na širenje proizvodnih kapaciteta energetskog sektora (završetak rekonstrukcije TE Pljevlja, ulaganja u izgradnju vjetroelektrane Gvozd i Krnovo, izgradnja mini hidroelektrane i proširenje solarnih kapaciteta), turizam (izgradnja hotelskih kapaciteta, dominantno na sjeveru Crne Gore), te u putnu i komunalnu infrastrukturu, kao i IT. Mogućnost korišćenje sredstava predviđenih inicijativom Evropske unije za ekonomski rast Zapadni Balkan, ali i iz drugih sredstava (poput sredstva EBRD-a i EIB-a), takođe mogu imati značajan uticaj na rast investicija.
- **Negativan neto izvoz kao rezultat većeg rasta uvoza roba i usluga, u odnosu na rast izvoza.** Pretpostavljamo da će izvoz roba biti veći za 8,2% u odnosu na prethodnu godinu, pretežno zbog uvoza mašina i opreme za infrastrukturne projekte. Procjenjuje se da će rast izvoza usluga biti tradicionalno uslovljen rastom turističkog prometa, a imajući u vidu moguće ostvarenje na nivou nešto nižem u odnosu na 2023. godinu, projektovan je na 9,5%.

3.1.3. Projekcija ostalih makroekonomskih agregata za 2024. godinu

3.1.3.1. Tržište nekretnina

Tržište nekretnina u Crnoj Gori u 2023. godini obilježio je nastavak uzlaznih trendova iz prethodne godine. Došlo je do značajnog rasta cijena nekretnina, koji je uglavnom bio rezultat rasta stranih direktnih investicija (SDI) u nekretnine. SDI u nekretnine u 2023. godini iznosile su 463 miliona eura i činile visokih 54% udjela u ukupnim stranim direktnim investicijama (prethodne godine 448 miliona eura i 38,9% udjela u ukupnim investicijama), što je, u najvećoj mjeri, rezultat investicija državljana susjedne Srbije, zatim Rusije, Njemačke i Turske. Takođe, u ovim investicijama značajan je udio građana Ukrajine, od kojih su mnogi našli utočište u Crnoj Gori, zbog ratnih zbivanja u Ukrajini.

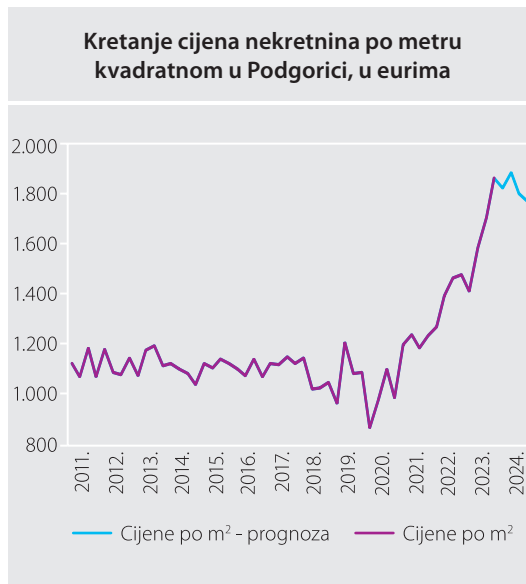
Prema anketi koju sprovodi Centralna banka, prosječna cijena nekretnina po m² u Podgorici iznosila je 1.493,5 eura u decembru 2023. godine, što predstavlja rast od 15% u odnosu na rezultate ankete iz decembra prethodne godine.¹¹¹ Pri tome, cijena stanova u novogradnji¹¹² na području Podgorice imala je znatno višu vrijednost u decembru 2023. godine (1.862 eura) i zabilježila je godišnji rast od 26,1%. U istom mjesecu, na nivou cijele države, cijene stanova u novogradnji iznosile su 1.790 eura uz godišnju stopu rasta od 27,9%.

Anketa koju je sprovodi Centralna banka potvrđuje opisane trendove. Većina agencija za nekretnine (82,1%) ocjenjuje da je cijena nekretnina po metru kvadratnom povećana u 2023. godini, i to od 5% do 50%.

Među agencijama prevladava mišljenje da će cijene u 2024. godini ostati nepromijenjene (78,6%). Većina agencija smatra da će tražnja takođe ostati nepromijenjena (50%) u 2024. godini, dok veliki broj agencija smatra da će broj stranih kupaca ostati isti (46,4%).

Ipak, ukoliko analiziramo ponudu na tržištu nekretnina, došlo je do blagog pogoršanja likvidnog potencijalna. Likvidni potencijal građevinarstva, koji je na kraju 2023. godine iznosio oko 217,5 miliona eura, zabilježio je nominalni pad od 5,2% nakon znatnog nominalnog rasta od 72,4% u 2022. godini. Slično je sa sektorom poslovanja nekretninama u kojem je likvidni potencijal u 2023. godini opao za 32,8%. Ipak, i sektor građevinarstva i sektor poslovanja nekretninama bilježe dvocifreni rast kredita od 15,4% i 77,1% (prethodne godine rast kredita u dva sektora bio

Grafikon 3.2

Izvor: Centralna banka

¹¹¹ Prema hedoničkom indeksu dobijenom iz ankete koju sprovodi Centralna banka, gdje se cijene ne odnose na stvarne, realizovane cijene, već u osnovi predstavljaju subjektivne cijene vlasnika nekretnina, tj. cijene ispod kojih oni ne bi bili spremni da prodaju nekretnine koje posjeduju.

¹¹² Podaci MONSTAT-a.

je 7,2% i 63,8%). U oba sektora, većina ovih kredita je dugoročna, odnosno ima investicioni karakter, što u dužem roku može biti podsticajno za tržište nekretnina.

Ukoliko analiziramo tražnju, stambeni krediti su u decembru iznosili 604,4 miliona eura, što predstavlja nominalni rast od 8,2%. Ipak, ukoliko ovu stopu rasta uporedimo sa dvocifrenim stopama godišnjeg rasta stambenih kredita u periodu 2022Q3–2023Q, zaključujemo da dolazi do usporavanja rasta tražnje. Slične trendove bilježe i depoziti nerezidenata koji su bili stabilni tokom 2023. godine sa blagom tendencijom pada (godišnji nominalni pad od -2,1%, prethodne godine rast od 12,9%¹¹³), što će uticati i na stabilizaciju inostrane potrošnje.

Sveukupno, protekla godina govori u prilog pozitivnim trendovima na tržištu nekretnina, ali i potencijalnoj zasićenosti, jer je likvidni potencijal građevinarstva i poslovanja nekretninama pao. S druge strane, stambeni krediti ukazuju na usporeniji rast domaće tražnje, dok ukupni depoziti nerezidenata imaju stabilan trend. Uzimajući u obzir i da cijene nekretnina padaju u mnogim državama Evropske unije, dolazimo do zaključka da će se u 2024. godini tržište nekretnina u Crnoj Gori stabilizovati. Druhim riječima, očekuje se stagnacija i postepeni blaži pad cijena nekretnina do kraja godine. Modelska procjena za 2024. godinu, rađena na bazi cijena novogradnje u Podgorici, potvrđuje ova očekivanja.

¹¹³ Uključujući *escrow* račun.

**POLITIKA CENTRALNE BANKE
U 2024. GODINI**

04

Na osnovu člana 44 stav 2 tačka 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list CG“, br. 40/10,6/13 i 70/17) i člana 10 stav 1 Statuta Centralne banke Crne Gore („Službeni list CG“, br.83/17, 3/20 i 129/22), Savjet Centralne banke Crne Gore, na sjednici od 30. novembra 2023. godine, utvrdio je

POLITIKU CENTRALNE BANKE CRNE GORE U 2024. GODINI

I U skladu sa ustavnim odgovornostima za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema, polazeći od zakonom utvrđene nezavisnosti, Centralna banka Crne Gore (u daljem tekstu: Centralna banka), radi ostvarivanja ciljeva i izvršavanja funkcija, u 2024. godini:

1. Vodiće politiku očuvanja monetarne i finansijske stabilnosti, koristeći raspoložive instrumente i mjere iz svoje nadležnosti, u cilju očuvanja stabilnosti finansijskog sistema, a naročito stabilnosti, sigurnosti i otpornosti bankarskog sektora. Radi podsticanja i očuvanja monetarne stabilnosti, vodiće aktivnu politiku obavezne rezerve zasnovanu na ocjeni efektivnosti i efikasnosti primjene postojećih rješenja. Pratiće adekvatnost i efekte uvedenih monetarnih i makroprudencijalnih mjera i, po potrebi, pristupiti profilisanju i implementaciji drugih instrumenata i mjera ovih politika. Radi podsticanja i očuvanja finansijske stabilnosti, sprovodiće makroekonomska i finansijska istraživanja i prognoze, razvijaće strukturni makroekonomski model Crne Gore, unapređivaće indikatore za ocjenu stanja finansijske stabilnosti i prevenciju pojave sistemskih rizika, kao i okvir za djelovanje u uslovima finansijske krize. Podstićaće i predlagati primjenu međunarodnih/evropskih regulatornih standarda i najboljih praksi u oblasti finansijske stabilnosti i monetarne politike. Podržavaće izradu i publikovanje naučnih i stručnih radova u prestižnim časopisima na aktuelne teme iz oblasti makroekonomije, finansijske stabilnosti, kao i zelene i digitalne tranzicije.
2. Sprovodiće aktivnosti na praćenju implementacije Zakona o kreditnim institucijama i podzakonskih akata za sprovođenje tog zakona, uz kontinuirano pružanje pomoći kreditnim institucijama u procesu njihove primjene. Uporedo će se raditi i na pripremi izmjena i dopuna pomenutog zakona i podzakonske regulative. U cilju daljeg unapređenja regulatornog okvira za oblast poslovanja pružalaca finansijskih usluga nastaviće sa aktivnostima za izradu predloga za izmjenu postojećeg okvira, odnosno predloga izmjena i dopuna Zakona o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima i prateće podzakonske regulative. Registar zaduženja pojedinih lica prema kreditnim institucijama i drugim licima utvrđenim zakonom i propisom Centralne banke (Kreditni registar) i dalje će se unapređivati kroz međuinstitucionalnu saradnju (Uprava prihoda i carina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, EPCG itd.). Nastaviće sa unapređenjem posredne (*off-site*) kontrole kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga razvojem supervizorskih alata i tehnika, što je neophodno za sveobuhvatno, kontinuirano i efikasno praćenje poslovanja i rizika kojima su kreditne institucije i pružaoci finansijskih usluga izloženi ili mogu biti izloženi. Radiće se na unapređenju mjesečnih i kvartalnih izvještaja kreditnih institucija i pruža-

laca finansijskih usluga u cilju dobijanja sveobuhvatnije slike o njihovom finansijskom stanju i poslovanju. Nastaviće sa vršenjem neposrednih i posrednih kontrola, kao i sprovođenjem tematskih (horizontalnih) kontrola poslovanja kreditnih institucija i pružalaca finansijskih usluga i, u zavisnosti od utvrđenog činjeničnog stanja i rizičnog profila ovih subjekata, preduzimaće potrebne mjere, kao i druge radnje i aktivnosti u skladu sa zakonom. Otpočeće sa aktivnostima na unapređenju i optimizaciji organizacione strukture u dijelu sprovođenja supervizorske funkcije, u skladu sa prijedlozima *FINSEC*-a, a u cilju prilagođavanja organizacije rada zahtjevima koje nameće novi regulatorni okvir. Nastaviće nadzor poslovanja kreditnih institucija i drugih pružalaca finansijskih usluga u skladu sa Zakonom o međunarodnim restriktivnim mjerama i odlukama Vlade Crne Gore donijetim na osnovu tog zakona. Nastaviće sa primjenom politike opreznog izdavanja dozvola za rad kreditnim institucijama, kao i odlučivanja u postupcima po zahtjevima za izdavanje odobrenja na osnovu Zakona o kreditnim institucijama i podzakonskih akata koji proizilaze iz ovog zakona. Nastaviće sa primjenom politike opreznog izdavanja dozvola za rad pružiocima finansijskih usluga i odobrenja u skladu sa Zakonom o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima.

Radiće na izradi i razvoju planova sanacije za sve kreditne institucije, obračunu minimalnog regulatornog kapitala i kvalifikovane obaveze za kreditne institucije, kao i obračunu redovnih doprinosa koje kreditne institucije treba da uplaćuju Sanacionom fondu. Nastaviće se aktivnosti na daljem usklađivanju sa evropskim regulatornim okvirom u cilju donošenja izmjena i dopuna Zakona o sanaciji kreditnih institucija i dodatnih podzakonskih akata kojima se uređuje oblast sanacije, sa ciljem poboljšanja operativnog izvršenja sanacije kreditnih institucija, kao i jačanja nadležnosti organa za sanaciju. Sarađivaće intenzivno sa organima za sanaciju matičnih kreditnih institucija i grupa kreditnih institucija iz drugih država koja imaju zavisna pravna lica u Crnoj Gori, kao i sa Jedinstvenim odborom EU za sanaciju (*Single Resolution Board* - SRB) u pogledu razmjene informacija, kao i u pogledu planiranja sanacije kreditnih institucija sa prekograničnim poslovanjem.

Preduzimaće aktivnosti u cilju daljeg unapređenja sistema u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma od strane subjekata nad kojim vrši nadzor, kroz razvoj i unapređenje primjene pristupa kontrola zasnovanih na procjeni rizika, kao i procjeni upravljanja rizicima od strane obveznika, naročito kreditnih institucija. Kontinuirano će vršiti neposredne kontrole primjene Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, kao najvažnijeg strateškog dokumenta u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Nastaviće se aktivnosti na edukaciji zaposlenih i kontroli primjene obaveza iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Takođe, nastaviće saradnju sa domaćim i međunarodnim institucijama u ovoj oblasti, uz dalje unapređenje okvira i implementaciju međunarodnih standarda, kao i sa aktivnim učešćem u delegaciji Crne Gore pri Komitetu savjeta Evrope *Moneyval*-u. Nastaviće da preduzima sve aktivnosti i adekvatne mjere u cilju daljeg unapređenja zaštite prava klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga. Sprovodiće aktivnosti na edukaciji i kontroli kreditora u vezi sa implementacijom obaveza koje će proisteci usvajanjem novog Zakona o potrošačkim kreditima.

3. Podržavaće ostvarivanje ekonomske politike Vlade Crne Gore, ne dovodeći u pitanje ustavne odgovornosti, ostvarivanje ciljeva i nezavisnost Centralne banke, i to: implementacijom mjera i instrumenata u funkciji održavanja finansijske stabilnosti i podsticanja ekonomskog rasta i razvoja.

4. Sprovođiće aktivnosti koje će obezbijediti održavanje sigurnog i efikasnog Platnog sistema Centralne banke, kao i platnog prometa uopšte. U cilju daljeg unapređenja postojećeg Platnog sistema, nastaviće sa aktivnostima na njegovoj modernizaciji, odnosno sa implementacijom međunarodnih standarda, principa i najboljih praksi funkcionisanja savremenih platnih sistema. Nastaviće sa aktivnostima na uvođenju sistema za instant plaćanja, u cilju obezbjeđivanja jednostavnijeg i bržeg izvršavanja platnih transakcija i podsticanja konkurentnosti na tržištu i/ili smanjenja troškova.

Intenziviraće se aktivnosti u vezi sa usklađivanjem regulative sa zahtjevima za ulazak u jedinstveno tržište plaćanja u eurima (SEPA) sa ciljem da Crna Gora preda aplikaciju Evropskom savjetu za plaćanja (EPC) do kraja 2024. godine. Nastaviće da aktivno učestvuje i podržava razvoj tržišta plaćanja kroz usaglašavanje sa novim tehnologijama (fintech), unapređenje infrastrukturnog okvira i podršku razvoja digitalizacije u oblasti plaćanja.

Sprovođiće aktivnosti na praćenju implementacije Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu u cilju omogućavanja pružanja novih platnih usluga, kao što su: usluge iniciranja plaćanja i usluge pružanja informacija o računu, kao i unapređenja transparentnosti u oblasti pružanja platnih usluga i sigurnosti korisnika platnih usluga, uz kontinuirano pružanje pomoći pružaocima platnih usluga u procesu njihove primjene.

Preduzimaće aktivnosti na praćenju implementacije Zakona o međubankarskim naknadama i posebnim pravilima poslovanja u vezi sa platnim karticama, u cilju smanjenja međubankarskih naknada.

Sprovođiće procese opreznog izdavanja odobrenja platnim institucijama i institucijama za elektronski novac, za upis i brisanje iz registra pružalaca usluga informacija o računu, kao i odlučivanja za sticanje kvalifikovanog učešća u platnoj instituciji i instituciji za elektronski novac, kao i izdavanja drugih odobrenja na osnovu Zakona o platnom prometu i podzakonskih akata donijetih za sprovođenje tog zakona.

Nastaviće sa kontinuiranim vršenjem neposredne i posredne kontrole, u cilju obezbjeđivanja poslovanja pružalaca platnih usluga u skladu sa zakonom i propisima donešenim na osnovu zakona, unapređivanjem kvaliteta obavljanja usluga platnog prometa preduzimanjem potrebnih mjera, kao i drugih radnji i aktivnosti u skladu sa zakonom. Takođe, u kontinuitetu će vršiti nadzor poslovanja platnih institucija i institucija za elektronski novac u skladu sa Zakonom o međunarodnim restriktivnim mjerama i pratećim odlukama Vlade Crne Gore.

5. U cilju efikasnog upravljanja međunarodnim rezervama u okruženju koje karakteriše snažna inflacija i volatilnost na tržištu novca i kapitala, a rukovodeći se primarno načelima likvidnosti i sigurnosti ulaganja, upravljaće međunarodnim rezervama u skladu sa definisanom investicionom politikom. Permanentno će pratiti situaciju na međunarodnom finansijskom tržištu i revidirati, a po potrebi i inovirati, investicionu politiku, pri čemu će razmatrati uvođenje novih i repozicioniranje postojećih finansijskih instrumenata, kao i saradnju sa novim inostranim partnerima. Analiziraće rizični profil kreditnih institucija i emitenata, kao i tržišne uslove, s ciljem poboljšanja odnosa rizika ulaganja i ostvarenog prinosa. U skladu sa opredjeljenjem i „zelenom“ agendom, radiće se na analizi i primjeni ESG (*Environmental, social and governance*) principa – životna sredina, društvo i upravljanje, u okviru upravljanja međunarodnim rezervama.

Unapređivaće kvalitet obavljanja poslova platnog prometa sa inostranstvom kroz unapređenje kontrolnih mehanizama, kao i implementaciju međunarodnih standarda za funkcionisanje savremenih platnih sistema. Održavaće kontinuitet aktivne poslovne saradnje sa korespondentskim bankama, uz posebno poštovanje principa sigurnosti saradnje.

6. Obezbjediće kvalitetno i efikasno obavljanje poslova depozitara, bankara i fiskalnog agenta državnih organa i organizacija rukovodeći se potrebama i zahtjevima klijenata, uz unapređivanje internih sistema povezanih sa ovim poslovima.
7. Kontinuirano će raditi na sveobuhvatnom i efikasnom sagledavanju potreba i planiranju optimalnih količina i apoenske strukture gotovog novca neophodnog za uredno i blagovremeno snabdijevanje kreditnih institucija i drugih klijenata Centralne banke. Nastaviće aktivnosti na sprovođenju zaštite eura od falsifikovanja, kao i saradnju sa nadležnim inostranim i domaćim institucijama (Evropska centralna banka, Evropska komisija, Evropski centar za tehničku i naučnu saradnju, Vrhovno državno tužilaštvo i Uprava policije). Takođe, razvijaće infrastrukturu za potrebe unapređenja rada Trezora CBCG, formiranja adekvatne i kvalitetne baze podataka, unapređivaće analizu sumnjivih primjeraka novčanica i kovanog novca, kao i saradnju sa nadležnim državnim organima i institucijama u Crnoj Gori i inostranstvu u tim oblastima.
8. Unapređivaće statistiku za koju je Centralna banka nadležna kao zvanični proizvođač statistike, a posebna pažnja će biti posvećena implementaciji međunarodnih metodologija. Radiće na implementaciji matičnog sistema izvještavanja kreditnih institucija za kreiranje supervizorske statistike i kreirati uslove za prelazak na novi sistem izvještavanja kreditnih institucija prema CBCG za potrebe monetarne i finansijske statistike. Nastaviće aktivnosti na razvoju statistike finansijskih računa. Unapređivaće sistem direktnog izvještavanja u cilju podizanja kvaliteta statistike platnog bilansa, međunarodne investicione pozicije i spoljnog duga.
9. Nastaviće sa aktivnim učešćem na daljoj harmonizaciji regulatornog okvira i jačanju administrativnih i institucionalnih kapaciteta, odnosno sa efikasnim i proaktivnim pristupom na ispunjavanju obaveza i sve složenijih zahtjeva koji proizilaze iz pregovaračkog procesa, a odnose se na implementaciju i primjenu najnovije pravne tekovine Evropske unije, sprovođenje nacionalnih strateških i planskih dokumenata, kao i na kontinuirano unapređenje saradnje sa Evropskom centralnom bankom, Evropskom komisijom i drugim institucijama Evropske unije.

Nastaviće konstruktivnu saradnju sa međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama, a naročito sa Međunarodnim monetarnim fondom i Svjetskom bankom, kako bi se zajednički identifikovale mogućnosti za oporavak od šokova izazvanih ratom u Ukrajini, rastom inflacije, cijena hrane i energenata, globalnom geopolitičkom nestabilnošću i posljedicama klimatskih promjena.

Razvijaće saradnju sa supervizorima stranih matičnih banaka i bankarskih grupa koje imaju zavisna pravna lica u Crnoj Gori, kao i ključnim finansijskim institucijama poput Evropske banke za obnovu i razvoj, Evropske centralne banke i Evropskog bankarskog regulatora, sa ciljem usklađivanja supervizorskih aktivnosti. Pratiće, radi implementacije, međunarodne multilateralne dogovore i usvojene konvencije u oblasti bankarstva. Sa ciljem daljeg usklađivanja regulatornog, institucionalnog i operativnog okvira sa standardima Evropskog sistema centralnih banaka, nastaviće se sa aktivnim učešćem u pripremi i implementaciji projekata

koji se finansiraju iz fondova Evropske unije. Intenziviraće aktivnosti na snaženju institucionalnih i administrativnih kapaciteta i stvaranju uslova za buduće nesmetano funkcionisanje Centralne banke u okviru Evropskog sistema centralnih banaka.

10. Nastaviće sa stručnim usavršavanjem zaposlenih, sa posebnim akcentom na učešće zaposlenih na seminarima i radionicama u organizaciji relevantnih međunarodnih institucija i organizacija, kao i obukama u organizaciji Centralne banke.
11. Nastaviće da blagovremeno pruža pouzdane i precizne informacije o svim aspektima poslovanja, polazeći od najviših standarda transparentnosti. Afirmisaće podizanje nivoa finansijskog znanja u društvu, u cilju boljeg razumijevanja centralnog bankarstva, značaja finansijske stabilnosti i sigurnosti bankarskog sistema, kao i uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem. Intenziviraće aktivnosti iz oblasti finansijske edukacije, finansijske pismenosti i uključenosti, sprovođenjem tradicionalnih projekata poput „Nedjelje štednje“ i „Svjetske nedjelje novca“. Poseban segment edukacije posvetiće razvoju digitalne komunikacione platforme, komunikaciji na društvenim mrežama i edukaciji iz oblasti bankarskih i platnih sistema, kao nezaobilaznog savremenog trenda.
12. Nastaviće sa aktivnostima na promociji Muzeja novca, kao institucije od kulturno-istorijskog značaja i institucije od značaja za edukovanje javnosti i promovisanje uloge i važnosti Centralne banke u finansijskom sistemu Crne Gore. Takođe, nastaviće aktivnosti, u skladu sa objektivnim mogućnostima, na daljem sakupljanju muzejskog materijala radi dopunjavanja numizmatičke zbirke, u cilju očuvanja, zaštite i zadržavanja istorijskog i kulturnog nasljeđa iz oblasti numizmatike u Crnoj Gori.
13. Nastaviće da unapređuje i ostale oblasti iz svoje nadležnosti koje su od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija, i to: informacioni sistem uz obezbjeđivanje adekvatnog nivoa njegove raspoloživosti i sigurnosti, a naročito informacione, komunikacione i tehnološke infrastrukture koja je namijenjena kao podrška za rad Platnom sistemu Centralne banke, glavnom bankarskom sistemu, sistemu prinudne naplate, kao i ostalim sistemskim servisima za potrebe internih i eksternih korisnika; sistema za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija, kontinuiteta poslovanja, primjereno standardima i dobroj praksi iz ovih oblasti u okviru Evropskog sistema centralnih banaka i Evropske centralne banke.
14. Nastaviće da se u okviru svog poslovanja vodi principima društveno odgovorne institucije, kao i da usvaja, promoviše i primjenjuje proklamovana načela u oblasti ljudskih prava, prava iz oblasti rada, zaštite životne sredine i borbe protiv korupcije, koji su definisani u Globalnom sporazumu Ujedinjenih nacija. U skladu sa finansijskim mogućnostima, nastaviće da izdvaja dio svog prihoda za humanitarne akcije i podršku razvoju kulturnih, istorijskih i drugih vrijednosti društva, te tako, kroz javno učešće u brojnim društvenim aktivnostima, doprinositi jačanju civilnog društva. Nastaviće da vodi politiku aktivnog djelovanja na jačanju otpornosti finansijskog sistema na izazove klimatskih promjena i da usklađuje poslovanje sa ciljevima održivog razvoja i principima zelene i ESG (*Environmental, social and governance*) ekonomije – životna sredina, društvo i upravljanje.

II. Ova politika objavljuje se na internet stranici Centralne banke Crne Gore.

PRILOZI

05

Prilog 1 – Statistika

Tabela 1: Potrošačke cijene

2023.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Lančani indeks	100,4	100,5	99,3	100,2	100,5	100,9	101,0	101,7	100,8	99,7	99,7	99,5
ø 2022= 100	106,2	106,8	106,0	106,2	106,8	107,8	108,8	110,7	111,5	111,2	110,8	110,3
U odnosu na isti mjesec prethodne godine	116,2	115,1	110,5	108,6	108,4	107,5	106,9	108,6	107,9	106,1	104,8	104,3
Period tekuće prema istom prethodne godine		115,7	113,9	112,5	111,7	111,0	110,3	110,1	109,9	109,5	109,0	108,6

Tabela 2: Cijene proizvođača industrijskih proizvoda

2023.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Lančani indeks	103,5	100,3	99,6	99,6	99,0	100,2	100,8	99,1	100,8	99,4	100,6	102,2
ø 2022= 100	106,4	106,7	106,3	106,2	105,2	105,4	106,3	105,3	106,2	105,5	106,2	108,5
U odnosu na isti mjesec prethodne godine	112,9	112,5	110,7	110,7	102,8	105,5	105,4	104,3	104,0	103,1	102,4	105,5
Period tekuće prema istom prethodne godine		112,7	112,0	112,0	108,9	108,3	107,9	107,4	107,1	106,7	106,3	106,2

Izvor: MONSTAT

Tabela 3: Cijene u Crnoj Gori, u periodu 2020–2023. godine, na godišnjem i mjesečnom nivou, u %

		Potrošačke cijene		Cijene proizvođača industrijskih proizvoda		Cijene proizvođača industrijskih proizvoda za izvoz		Cijene industrijskih proizvoda iz uvoza	
		Ukupno		Ukupno		Ukupno		Ukupno	
		Godišnja stopa	Mjesečna stopa	Godišnja stopa	Mjesečna stopa	Godišnja stopa	Mjesečna stopa	Godišnja stopa	Mjesečna stopa
2020.	Januar	1,5	0,1	1,8	0,3	1,7	-0,3	4,4	-0,2
	Februar	0,9	-0,1	1,0	-0,8	-1,0	-1,3	2,6	-1,0
	Mart	0,0	-0,3	1,1	-0,1	-4,4	-2,3	0,4	-1,4
	April	-0,9	-0,7	-1,0	-0,2	-6,9	-1,6	-2,5	-1,9
	Maj	-1,0	0,1	0,3	0,2	-7,0	-0,9	-4,2	-1,3
	Jun	-0,2	0,1	-0,5	0,5	-4,6	1,7	-3,0	0,9
	Jul	-0,5	-0,3	-0,6	-0,2	-4,9	0,2	-2,3	0,9
	Avgust	-0,5	0,1	-0,1	0,2	-3,8	1,1	-2,4	0,1
	Septembar	0,1	0,7	-0,9	-0,6	-1,7	1,6	-2,2	-0,1
	Oktobar	-0,6	-0,1	-0,4	0,6	-1,1	0,6	-2,5	0,3
	Novembar	-1,0	-0,3	-0,6	-0,4	-0,1	0,8	-2,7	-0,1
	Decembar	-0,9	0,1	-0,7	-0,1	0,7	1,2	-3,1	0,7
2021.	Januar	-0,7	0,3	-0,2	0,7	2,8	1,8	-0,6	2,4
	Februar	-0,1	0,5	0,9	0,3	6,0	1,7	1,7	1,3
	Mart	0,8	0,6	1,6	0,6	11,5	2,8	4,9	1,8
	April	2,2	0,6	2,2	0,4	12,2	-1,1	6,8	-0,2
	Maj	2,4	0,3	2,2	0,2	15,4	2,0	9,9	1,6
	Jun	2,4	0,2	1,0	-0,7	16,6	2,7	10,5	1,4
	Jul	3,1	0,3	0,2	-1,0	15,4	-0,8	10,3	0,7
	Avgust	3,1	0,1	-0,5	-0,5	17,0	2,5	10,5	0,2
	Septembar	2,9	0,5	0,5	0,4	20,6	4,8	10,6	0,1
	Oktobar	3,8	0,7	1,5	1,7	25,3	4,5	12,5	2,0
	Novembar	4,4	0,3	2,7	0,7	28,2	3,2	13,9	1,1
	Decembar	4,6	0,3	3,4	0,5	33,3	5,2	12,7	-0,4
2022.	Januar	5,7	1,3	5,6	2,9	38,2	5,5	10,2	0,1
	Februar	6,7	1,5	5,9	0,6	34,7	-0,8	12,1	3,0
	Mart	9,7	3,4	6,5	1,3	36,2	4,0	16,2	5,6
	April	11,2	1,9	10,4	4,0	43,6	4,3	19,5	2,6
	Maj	11,7	0,8	13,0	2,5	43,4	1,8	16,9	-0,6
	Jun	13,5	1,8	11,1	-2,4	40,8	0,9	14,9	-0,4
	Jul	14,9	1,5	13,2	0,9	41,8	-0,1	14,3	0,2
	Avgust	15,0	0,2	14,0	0,2	36,9	-1,1	12,5	-1,4
	Septembar	16,0	1,4	15,7	1,1	26,9	-2,8	10,5	-1,7
	Oktobar	16,8	1,4	13,1	0,2	15,2	-5,2	10,5	2,0
	Novembar	17,5	0,9	13,7	1,3	10,5	-1,0	9,3	0,1
	Decembar	17,2	0,1	12,1	-0,8	1,5	-3,4	8,7	-1,0
2023.	Januar	16,2	0,4	12,9	3,5	-3,7	0,1	11,7	2,9
	Februar	15,1	0,5	12,5	0,3	-3,0	-0,1	8,6	0,3
	Mart	10,5	-0,7	10,7	-0,4	-5,8	0,9	2,9	0,0
	April	8,6	0,2	10,7	-0,4	-11,1	-1,6	0,1	-0,2
	Maj	8,4	0,5	2,8	-1,0	-13,0	-0,4	-0,8	-1,4
	Jun	7,5	0,9	5,5	0,2	-14,1	-0,3	3,1	3,5
	Jul	6,9	1,0	5,4	0,8	-14,8	-0,9	-0,2	-3,0
	Avgust	8,6	1,7	4,3	-0,9	-13,3	0,7	2,5	1,3
	Septembar	7,9	0,8	4,0	0,8	-10,3	0,5	6,1	1,7
	Oktobar	6,1	-0,3	3,1	-0,6	-5,6	-0,2	4,1	0,1
	Novembar	4,8	-0,3	2,4	0,6	-4,3	0,4	2,6	-1,2
	Decembar	4,3	-0,5	5,5	2,2	-1,0	-0,1	2,7	-0,9

Izvor: MONSTAT

Tabela 4: Platni bilans Crne Gore, u 000 eura¹

R. br.	Naziv stavke	2022.	2023. ²	Promjena u %	% BDP-a
1	TEKUĆI RAČUN	-766.037	-782.235	2,1	-11,4
1.A	SALDO ROBA I USLUGA	-1.352.623	-1.288.090	-4,8	-18,8
1.A.a	Robe ³	-2.670.102	-2.983.093	11,7	-43,6
1.A.a.1	Izvoz, f.o.b.	763.463	716.030	-6,2	10,5
1.A.a.2	Uvoz, f.o.b.	3.433.565	3.699.123	7,7	54,0
1.A.b	Usluge	1.317.478	1.695.003	28,7	24,8
1.A.b.1	Prihodi	2.289.353	2.769.231	21,0	40,4
1.A.b.2	Rashodi	971.875	1.074.228	10,5	15,7
1.B	Primarni dohodak	118.022	67.426	-42,9	1,0
1.B.1	Prihodi	376.345	416.201	10,6	6,1
1.B.2	Rashodi	258.324	348.775	35,0	5,1
1.C	Sekundarni dohodak	468.564	438.429	-6,4	6,4
1.C.1	Prihodi	568.959	556.199	-2,2	8,1
1.C.2	Rashodi	100.395	117.770	17,3	1,7
2	KAPITALNI RAČUN	-2	-44	1.808,2	0,0
2.A	Prihodi	0	0		0,0
2.B	Rashodi	2	44	1.808,2	0,0
	SALDO TEKUĆEG I KAPITALNOG RAČUNA	-766.040	-782.279	2,1	-11,4
3	FINANSIJSKI RAČUN, neto⁴	-195.644	-46.603	-76,2	-0,7
3.A	Neto povećanje finansijske aktive	444.973	158.851	-64,3	2,3
3.B	Neto povećanje obaveza	640.617	205.454	-67,9	3,0
3.1	Direktne investicije, neto	-782.620	-428.674	-45,2	-6,3
3.1.1	Neto povećanje finansijske aktive	49.949	58.019	16,2	0,8
3.1.2	Neto povećanje obaveza	832.568	486.693	-41,5	7,1
3.2	Portfolio investicije, neto	174.942	446.090	155,0	6,5
3.2.1	Neto povećanje finansijske aktive	109.129	450.412	312,7	6,6
3.2.2	Neto povećanje obaveza	-65.812	4.322		0,1
3.3	Finansijski derivati, neto	-13.863	-66.321	378,4	-1,0
3.3.1	Neto povećanje finansijske aktive	-13.863	-66.191	377,5	-1,0
3.3.2	Neto povećanje obaveza	0	130		0,0
3.4	Ostale investicije, neto	260.812	485.383		7,1
3.4.1	Neto povećanje finansijske aktive	134.673	199.691	48,3	2,9
3.4.2	Neto povećanje obaveza	-126.139	-285.692	126,5	-4,2
3.5	Rezerve CBCG (promjene) ⁴	165.086	-483.080		-7,1
4	NETO GREŠKE I OMAŠKE (3-2-1)	570.396	735.677	29,0	10,7

Izvor: CBCG

¹ Podaci platnog bilansa Crne Gore u skladu sa novom metodologijom MMF-a (*Priručnik za platni bilans*, šesto izdanje - BPM6, 2009).

² Preliminarni podaci.

³ Metodološke napomene: Podaci o spoljnoj trgovini u platnom bilansu Crne Gore prikazani su po specijalnom sistemu trgovine. CBCG vrši prilagođavanje podataka dobijenih od Monstat-a za potrebe izrade platnog bilansa, u skladu sa metodologijom MMF-a (*Balance of Payments Manual, sixth edition*, IMF, 2009). Podaci o izvozu i uvozu robe su prikazani po f.o.b. osnovi.

⁴ Finansijski račun je prikazan po principu neto povećanja aktive i obaveza. Povećanje aktive/obaveza prikazuje se sa predznakom plus (+), dok se smanjenje prikazuje sa predznakom minus (-). Neto vrijednost se dobija kao razlika između neto aktive i neto obaveza.

Tabela 5: Ukupan priliv stranih direktnih investicija u Crnoj Gori, po zemljama, tokom 2023. godine¹, u 000 eura

Zemlja ²	Ukupno	Priliv po osnovu ulaganja nerezidenata u Crnu Goru			Priliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo		
		Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori	Ulaganje stranog kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)	Smanjenje kapitala u stranim bankama i preduzećima	Prodaja nepokretnosti u inostranstvu	Povraćaj domaćeg kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)
	1(2+3+4+5+6+7)	2	3	4	5	6	7
Srbija	125.266,56	13.479,25	78.304,25	29.666,23	1.130,00	2.100,26	586,57
Ruska Federacija	112.506,57	30.819,36	55.952,72	25.519,94	0,00	0,00	214,55
Turska	85.263,41	4.416,25	50.936,29	29.253,87	0,00	0,00	657,01
Njemačka	72.877,23	8.559,04	51.193,07	12.877,82	0,00	60,00	187,30
Švajcarska	64.871,78	9.289,91	13.378,26	42.153,61	0,00	0,00	50,00
SAD	53.440,46	3.485,10	34.307,14	15.648,21	0,00	0,00	0,00
Ujedinjeni Arapski Emirati	40.200,44	-1.499,31	12.573,52	25.249,09	3.664,80	0,00	212,34
Kipar	36.031,09	5.523,43	8.102,19	8.249,71	9.063,95	0,00	5.091,81
Austrija	24.872,06	2.784,82	11.350,26	10.736,98	0,00	0,00	0,00
Ukrajina	19.127,40	1.452,12	15.219,61	2.434,42	0,00	0,00	21,25
Velika Britanija	14.346,12	241,49	9.071,83	5.012,80	0,00	0,00	20,00
Francuska	13.302,59	348,89	5.620,76	7.332,94	0,00	0,00	0,00
Luksemburg	13.025,16	4.823,01	3.927,43	4.274,72	0,00	0,00	0,00
Češka	12.071,39	339,97	11.498,53	232,89	0,00	0,00	0,00
Bosna i Hercegovina	11.779,00	109,25	8.055,83	1.636,38	0,00	320,40	1.657,14
Kosovo	11.323,57	1.351,20	6.565,64	3.406,73	0,00	0,00	0,00
Poljska	10.854,53	2.149,97	7.632,20	1.072,26	0,00	0,00	0,10
Holandija	9.859,16	2.841,31	4.310,72	1.207,13	0,00	0,00	1.500,00
Slovenija	9.478,42	111,01	3.536,99	1.421,66	2.138,11	0,00	2.270,65
Kazahstan	8.554,42	304,38	7.687,72	562,32	0,00	0,00	0,00
Izrael	7.555,83	60,48	3.807,85	3.663,50	0,00	0,00	24,00
Malta	7.280,78	0,00	220,48	7.060,30	0,00	0,00	0,00
Mađarska	6.919,97	80,03	2.407,61	4.432,33	0,00	0,00	0,00
Kanada	6.794,15	637,33	6.072,70	51,48	0,00	24,96	7,68
Australija	6.348,84	500,00	5.689,65	159,19	0,00	0,00	0,00
Monako	5.844,45	0,00	5.172,45	672,00	0,00	0,00	0,00
Hrvatska	5.644,26	352,88	3.410,44	1.657,99	0,00	0,00	222,95
Italija	5.543,22	448,85	1.385,66	1.359,29	0,00	0,00	2.349,42
Slovačka	4.896,47	1.228,80	3.594,23	73,44	0,00	0,00	0,00
Bugarska	4.267,57	0,00	1.067,57	3.200,00	0,00	0,00	0,00
Jermenija	3.559,13	398,60	1.736,75	1.423,78	0,00	0,00	0,00
Oman	3.025,77	0,00	4,92	3.020,85	0,00	0,00	0,00
Bjelorusija	2.933,58	413,00	1.902,77	605,31	0,00	0,00	12,50

Tabela 5: Ukupan priliv stranih direktnih investicija u Crnoj Gori, po zemljama, tokom 2023. godine¹, u 000 eura – nastavak tabele

Zemlja ²	Ukupno	Priliv po osnovu ulaganja nerezidenata u Crnu Goru			Priliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo		
		Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori	Ulaganje stranog kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)	Smanjenje kapitala u stranim bankama i preduzećima	Prodaja nepokretnosti u inostranstvu	Povraćaj domaćeg kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)
		1(2+3+4+5+6+7)	2	3	4	5	6
Litvanija	2.759,54	74,85	2.495,13	189,56	0,00	0,00	0,00
Španija	2.518,04	211,79	862,34	1.433,91	0,00	0,00	10,00
Belgija	2.324,36	0,00	2.173,92	150,44	0,00	0,00	0,00
Švedska	2.254,38	419,92	1.555,15	279,31	0,00	0,00	0,00
Hong Kong	2.176,28	-0,17	2.126,45	50,00	0,00	0,00	0,00
Grčka	2.057,59	64,00	1.960,43	33,16	0,00	0,00	0,00
Rumunija	1.947,52	0,00	1.846,78	100,74	0,00	0,00	0,00
Kirgistan	1.842,19	220,00	1.440,39	181,80	0,00	0,00	0,00
Lihtenštajn	1.657,36	0,00	657,36	1.000,00	0,00	0,00	0,00
Danska	1.540,65	1,48	181,30	1.357,87	0,00	0,00	0,00
Sjeverna Makedonija	1.444,62	334,68	769,11	340,83	0,00	0,00	0,00
Estonija	1.164,55	139,84	897,97	126,74	0,00	0,00	0,00
Jordan	1.123,67	0,00	675,45	448,22	0,00	0,00	0,00
Albanija	1.097,68	49,76	670,18	206,91	0,00	0,00	170,83
Katar	1.024,10	0,00	506,56	517,54	0,00	0,00	0,00
Novi Zeland	870,48	0,00	794,97	0,51	0,00	0,00	75,00
Malezija	852,00	0,00	150,00	702,00	0,00	0,00	0,00
Norveška	747,97	99,80	586,15	15,82	0,00	46,20	0,00
Djevičanska Ostrva (GBR)	670,00	0,00	40,00	630,00	0,00	0,00	0,00
Letonija	660,72	0,00	590,22	70,50	0,00	0,00	0,00
Saudijska Arabija	590,67	0,00	379,01	211,66	0,00	0,00	0,00
Moldavija	541,38	0,00	541,38	0,00	0,00	0,00	0,00
Irska	538,71	0,00	82,76	455,95	0,00	0,00	0,00
Gruzija	477,04	0,00	426,06	47,33	0,00	0,00	3,65
Južna Afrika	397,34	0,00	290,61	106,73	0,00	0,00	0,00
Ostale zemlje ³	4.045,92	-1.403,02	4.776,81	666,13	0,00	0,00	6,00
Ukupno	856.990,15	95.263,34	463.174,54	264.652,83	15.996,86	2.551,82	15.350,75

Izvor: CBCG

¹ Preliminarni podaci.

² Izvor podataka je platni promet sa inostranstvom (ITRS) i podaci su dati prema zemljama plaćanja.

³ Zemlje sa najmanjim investicijama čiji je zbir stranih direktnih investicija manji od 0,5% ukupnog priliva stranih direktnih investicija u Crnoj Gori.

Tabela 6: Industrijska proizvodnja

2023.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Lančani indeks	69,4	132,2	82,5	80,0	109,4	104,2	103,6	99,2	103,2	102,6	128,3	92,5
ø 2022= 100	97,4	128,8	106,3	85,0	93,0	96,9	100,4	99,6	102,8	105,5	135,4	125,3
U odnosu na isti mjesec prethodne godine	98,4	133,1	98,5	86,5	108,1	103,9	111,6	97,3	120,5	118,8	121,0	89,3
Period tekuće prema istom prethodne godine		115,5	109,5	103,9	104,6	104,5	105,4	104,3	106,0	107,2	108,6	106,4

Izvor: MONSTAT

Tabela 7: Neto sveobuhvatni rezultat privrede Crne Gore na nivou sektora u 2022. godini, u 000 eura*

Oznaka sektora	Naziv sektora	Neto sveobuhvatni rezultat	
		Tekuća godina	Prethodna godina
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	-12.956	-18.912
B	Vađenje ruda i kamena	-7.033	-115.318
C	Prerađivačka industrija	76.048	46.716
D	Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	24.064	99.162
E	Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	-1.221	3.786
F	Građevinarstvo	-6.357	-83.583
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala	234.748	189.969
H	Saobraćaj i skladištenje	65.024	4.831
I	Usluge smještaja i ishrane	-18.860	-55.415
J	Informisanje i komunikacije	64.853	46.179
K	Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	15.119	20.785
L	Poslovanje nekretninama	-7.770	-75.504
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	57.676	53.794
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	5.447	4.720
O	Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	1.449	576
P	Obrazovanje	2.965	1.516
Q	Zdravstvena i socijalna zaštita	352	3.919
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	65.959	-1.105
S	Ostale uslužne djelatnosti	5.884	3.811
U	Djelatnost eksteritorijalnih organizacija i tijela	-163	-145
Ukupno		565.227	129.782

* Pozicija 260. iz agregata Iskaza o ukupnom rezultatu (Bilans uspjeha) za 2022. godinu.

Tabela 8: Pokazatelji obima realizovanog RTGS i DNS platnog prometa u periodu 2020–2023. godine

Period	RTGS i DNS nalozi	Lančani index	Radni dani	Dnevni prosjeak	Nalozi RTGS	Dnevni prosjeak	Učešće RTGS naloga	Nalozi DNS	Dnevni prosjeak	Učešće DNS naloga
2020.	10.639.073		255	41.722	3.824.313	14.997	35,95%	6.814.760	26.725	64,05%
2021.	11.418.467		256	44.603	4.196.127	16.391	36,75%	7.222.340	28.212	63,25%
2022.	12.549.563		255	49.214	4.622.233	18.126	36,83%	7.927.330	31.088	63,17%
I 2023.	795.421	63	20	39.771	279.080	13.954	35,09%	516.341	25.817	64,91%
II 2023.	987.148	124	20	49.357	361.946	18.097	36,67%	625.202	31.260	63,33%
III 2023.	1.149.888	116	23	49.995	442.837	19.254	38,51%	707.051	30.741	61,49%
IV 2023.	1.049.109	91	20	52.455	398.547	19.927	37,99%	650.562	32.528	62,01%
V 2023.	1.131.039	108	19	59.528	438.701	23.090	38,79%	692.338	36.439	61,21%
VI 2023.	1.237.841	109	22	56.266	492.201	22.373	39,76%	745.640	33.893	60,24%
VII 2023.	1.176.424	95	19	61.917	458.804	24.148	39,00%	717.620	37.769	61,00%
VIII 2023.	1.254.588	107	23	54.547	478.414	20.801	38,13%	776.174	33.747	61,87%
IX 2023.	1.196.189	95	21	56.961	445.049	21.193	37,21%	751.140	35.769	62,79%
X 2023.	1.218.133	102	22	55.370	463.340	21.061	38,04%	754.793	34.309	61,96%
XI 2023.	1.115.156	92	20	55.758	419.479	20.974	37,62%	695.677	34.784	62,38%
XII 2023.	1.352.234	121	23	58.793	506.634	22.028	37,47%	845.600	36.765	62,53%
Ukupno I-XII 2023.	13.663.170		252	54.219	5.185.032	20.576	37,95%	8.478.138	33.643	62,05%
Mjesečni prosjek	1.138.598				432.086			706.512		
Index 2023/2022.	109				112			107		

Tabela 9: Pokazatelji vrijednosti realizovanog platnog prometa u RTGS sistemu i DNS sistemu, u periodu 2020–2023. godine

Period	RTGS i DNS platni promet	Lančani index	Radni dani	Dnevni prosjeak	RTGS	Dnevni prosjeak	Učešće RTGS	DNS	Dnevni prosjeak	Učešće DNS
2020.	15.059.891.853		255	59.058.399	14.250.639.187	55.884.860	94,63%	809.252.666	3.173.540	5,37%
2021.	15.496.640.625		256	60.533.752	14.609.136.373	57.066.939	94,27%	887.504.252	3.466.813	5,73%
2022.	18.270.262.214		255	71.648.087	17.151.135.885	67.259.356	93,87%	1.119.126.329	4.388.731	6,13%
I 2023.	1.166.559.838	54	20	58.327.992	1.100.036.481	55.001.824	94,30%	66.523.357	3.326.168	5,70%
II 2023.	1.377.934.711	118	20	68.896.736	1.290.161.816	64.508.091	93,63%	87.772.896	4.388.645	6,37%
III 2023.	1.782.474.276	129	23	77.498.882	1.679.567.159	73.024.659	94,23%	102.907.116	4.474.222	5,77%
IV 2023.	1.653.830.368	93	20	82.691.518	1.558.292.250	77.914.612	94,22%	95.538.118	4.776.906	5,78%
V 2023.	1.662.466.846	101	19	87.498.255	1.560.698.525	82.142.028	93,88%	101.768.320	5.356.227	6,12%
VI 2023.	1.813.015.536	109	22	82.409.797	1.697.065.540	77.139.343	93,60%	115.949.996	5.270.454	6,40%
VII 2023.	1.975.829.825	109	19	103.991.043	1.858.964.057	97.840.214	94,09%	116.865.767	6.150.830	5,91%
VIII 2023.	2.091.774.677	106	23	90.946.725	1.960.142.158	85.223.572	93,71%	131.632.519	5.723.153	6,29%
IX 2023.	1.946.059.556	93	21	92.669.503	1.826.421.461	86.972.451	93,85%	119.638.096	5.697.052	6,15%
X 2023.	1.957.005.391	101	22	88.954.791	1.842.244.190	83.738.372	94,14%	114.761.201	5.216.418	5,86%
XI 2023.	1.739.160.221	89	20	86.958.011	1.637.428.663	81.871.433	94,15%	101.731.557	5.086.578	5,85%
XII 2023.	2.780.003.115	160	23	120.869.701	2.645.464.718	115.020.205	95,16%	134.538.397	5.849.496	4,84%
Ukupno I-XII 2023.	21.946.114.359		252	87.087.755	20.656.487.019	81.970.187	94,12%	1.289.627.340	5.117.569	5,88%
Mjesečni prosjek	1.828.842.863				1.721.373.918			107.468.945		
Index 2023/2022.	120				120			115		

Tabela 10: Broj i struktura pravnih lica i preduzetnika prema stanju blokade računa u periodu decembar 2020 – decembar 2023. godine

Datum	Ukupan broj pravnih lica i preduzetnika	Broj pravnih lica i preduzetnika koji nisu u blokadi	%	Broj pravnih lica i preduzetnika koji su u blokadi	%
31. 12. 2020.	76.364	57.518	75,32%	18.846	24.68%
31. 12. 2021.	82.089	62.698	76,38%	19.391	23.62%
31. 12. 2022.	86.462	66.912	77,39%	19.550	22,61%
2023.					
31. 01.	86.910	67.274	77,41%	19.636	22,59%
28. 02.	87.664	67.985	77,55%	19.679	22,45%
31. 03.	88.563	68.857	77,75%	19.706	22,25%
30. 04.	89.164	69.481	77,92%	19.683	22,08%
31. 05.	89.695	69.975	78,01%	19.720	21,99%
30. 06.	90.483	70.752	78,19%	19.731	21,81%
31. 07.	91.069	71.283	78,27%	19.784	21,72%
31. 08.	91.595	71.793	78,38%	19.802	21,62%
30. 09.	91.963	72.074	78,37%	19.889	21,63%
31. 10.	92.348	72.468	78,47%	19.880	21,53%
30. 11.	92.543	72.556	78,40%	19.957	21,56%
31. 12.	92.915	72.958	78,52%	19.957	21,48%

Tabela 11: Pokazatelji broja unijetih osnova za prinudnu naplatu, u periodu 2020 – 2023. godine

Period	Ukupan broj unijetih osnova u program blokade	Radni dani
Ukupno 2020.	31.976	255
Ukupno 2021.	33.948	256
Ukupno 2022.	33.912	255
2023.		
I	2.608	20
II	2.551	20
III	2.876	23
IV	2.489	20
V	2.354	19
VI	2.685	22
VII	2.751	19
VIII	1.748	23
IX	2.081	21
X	2.258	22
XI	2.498	20
XII	3.155	22
Ukupno 2023.	30.054	251

Tabela 12: Ukupni prihodi Centralne banke za 2023. godinu, u eurima

	Naziv	Plan 2023.	Ostvarenje prihoda za 2023. godinu	Učešće prihoda za 2023. godinu (%)	Indeks 2023/plan
1.	Finansijski prihodi	16.009.000,00	25.835.596,75	61,46	161,38
1.1.	Prihodi od kamata	16.009.000,00	25.498.618,27	60,66	159,28
1.1.1.	Prihodi od kamata na HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	5.350.000,00	8.540.330,50	20,32	159,63
1.1.2.	Prihodi od kamate na HOV- koje se mjere po amortizovanom trošku (AC)	1.818.000,00	1.776.190,75	4,23	97,70
1.1.3.	Prihodi od kamata na HOV-operativni portfolio koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	691.000,00	836.775,26	1,99	121,10
1.1.4.	Prihodi od kamata na depozite	8.150.000,00	14.345.321,76	34,13	176,02
1.2.	Dobici po osnovu umanjenja rezervisanja	0,00	336.978,48	0,80	0,00
2.	Prihodi poslovanja i drugi prihodi	13.696.800,00	16.200.587,66	38,54	118,28
2.1.	Prihodi od naknada	12.877.600,00	13.581.876,18	32,31	105,47
2.1.1.	Prihodi od naknada za usluge platnog prometa	6.014.800,00	6.414.789,27	15,26	106,65
2.1.2.	Naknade za usluge sa gotovim novcem	510.000,00	746.069,79	1,77	146,29
2.1.3.	Naknade za sprovođenje prinudne naplate	573.300,00	627.783,11	1,49	109,50
2.1.4.	Naknade za poslove fiskalnog agenta	920.000,00	781.371,84	1,86	84,93
2.1.5.	Naknade za kontrolu poslovanja banaka, dozvole i odobrenja	4.189.000,00	4.332.525,17	10,31	103,43
2.1.6.	Naknade za usluge pretrage Kreditnog registra	660.000,00	656.512,00	1,56	99,47
2.1.7.	Naknada za kontrolu platnih sistema i platnih institucija	10.500,00	22.825,00	0,05	217,38
2.2.	Prihodi od određenih naknada	102.000,00	1.669.935,99	3,97	1.637,19
2.3.	Prihodi od operativnog lizinga	211.200,00	236.495,64	0,56	111,98
2.4.	Prihodi od prodaje	335.000,00	586.787,20	1,40	175,16
2.5.	Drugi prihodi	171.000,00	125.492,65	0,30	73,39
	UKUPNO PRIHODI	29.705.800,00	42.036.184,41	100,00	141,51

Tabela 13: Ukupni rashodi Centralne banke za 2023. godinu, u eurima

	Naziv	Plan 2023.	Izvršenje rashoda za 2023. godinu	Učešće rashoda za 2023. godina (%)	Indeks 2023/plan
1.	Finansijski rashodi	8.290.000,00	10.139.387,26	39,35	122,12
1.1.	Rashodi kamata	8.125.000,00	9.623.356,88	37,35	0,00
1.2.	Gubici od prodaje i umanjenje vrijednosti fin. sred.	0,00	338.952,04	1,32	0,00
1.3.	Kursne razlike-neto efekat	0,00	15.721,16	0,06	0,00
1.4.	Drugi finansijski rashodi	165.000,00	161.357,18	0,63	97,79
2.	Troškovi poslovanja	14.215.800,00	15.629.092,86	60,65	109,94
2.1.	Troškovi naknada	389.200,00	522.472,44	2,03	134,24
2.2.	Troškovi zaposlenih	9.679.700,00	11.509.199,11	44,66	118,90
2.2.1.	Bruto zarade	8.760.700,00	10.215.878,00	39,64	116,61
2.2.2.	Druga primanja	523.000,00	1.011.937,48	3,93	193,49
2.2.3.	Naknada povećanih troškova	396.000,00	270.672,60	1,05	68,35
2.2.4.	Ostali troškovi zaposlenih	0,00	10.711,03	0,04	0,00
2.3.	Administrativni troškovi	816.700,00	724.081,09	2,81	88,66
2.4.	Operativni troškovi poslovanja	2.865.200,00	2.298.003,58	8,92	80,20
2.5.	Drugi troškovi poslovanja	465.000,00	575.336,64	2,23	123,73
	UKUPNO RASHODI	22.505.800,00	25.768.480,12	100,00	114,50
	NETO DOBITAK	7.200.000,00	16.267.704,29		225,94

Prilog 2 – Podzakonska akta Centralne banke Crne Gore donijeta tokom 2023. godine

1. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o statističkim podacima i informacijama koje kreditne institucije dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 13/23)
2. Odluka o obezbjeđivanju pouzdane provjere autentičnosti klijenta i zajedničkim i sigurnim otvorenim standardima komunikacije („Sl. list Crne Gore“, br. 21/23)
3. Odluka o Centralnom registru transakcionih računa („Sl. list Crne Gore“, br. 47/23)
4. Odluka o sigurnosnim mjerama za operativne i sigurnosne rizike povezane sa platnim uslugama („Sl. list Crne Gore“, br. 47/23)
5. Odluka o načinu i rokovima za dostavljanje podataka o prigovorima klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga („Sl. list Crne Gore“, br. 47/23)
6. Odluka o načinu vođenja registra platnih institucija i registra institucija za elektronski novac („Sl. list Crne Gore“, br. 51/23)
7. Odluka o izmjenama Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Sl. list Crne Gore“, br. 69/23)
8. Odluka o minimalnom novčanom iznosu za osiguranje od profesionalne odgovornosti ili uporedivu garanciju za pokriće odgovornosti za pružanje određenih platnih usluga („Sl. list Crne Gore“, br. 87/23)
9. Odluka o izmjenama Odluke o utvrđivanju tarife po kojoj se obračunavaju naknade za vršenje usluga koje obavlja Centralna banka Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 87/23)
10. Odluka o regulatornom kapitalu platnih institucija („Sl. list Crne Gore“, br. 87/23)
11. Odluka o regulatornom kapitalu institucija za elektronski novac („Sl. list Crne Gore“, br. 87/23)
12. Odluka o izvještavanju o značajnim incidentima povezanim sa pružanjem platnih usluga („Sl. list Crne Gore“, br. 90/23)
13. Odluka o učešću Centralne banke Crne Gore i banaka u kliringu međunarodnih plaćanja („Sl. list Crne Gore“, br. 99/23)
14. Odluka o načinu i rokovima dostavljanja podataka o međubankarskim naknadama („Sl. list Crne Gore“, br. 108/23)
15. Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o utvrđivanju tarife po kojoj se obračunavaju naknade za vršenje usluga koje obavlja Centralna banka Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 108/23)
16. Odluka o izmjeni Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima („Sl. list Crne Gore“, br. 120/23)
17. Odluka o utvrđivanju stope zatezne kamate za period od 1. januara do 30. juna 2023. godine („Sl. list Crne Gore“, br. 04/23)
18. Odluka o utvrđivanju stope zatezne kamate za period od 1. jula do 31. decembra 2023. godine („Sl. list Crne Gore“, br. 69/23)
19. Odluka o stopi kontracikličnog bafera kapitala za drugi kvartal 2023. godine („Sl. list Crne Gore“, br. 33/23)

20. Odluka o stopi kontradikličnog bafera kapitala za treći kvartal 2023. godine
(„Sl. list Crne Gore“, br. 62/23)
21. Odluka o stopi kontradikličnog bafera kapitala za četvrti kvartal 2023. godine
(„Sl. list Crne Gore“, br. 87/23)
22. Odluka o stopi kontradikličnog bafera kapitala za prvi kvartal 2024. godine
(„Sl. list Crne Gore“, br. 112/23)

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

336.711(497.16)

GODIŠNJI izvještaj o radu : 2023. godina. - 2003- . - Podgorica (Bulevar Sv. Petra
Cetinjskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2024 (Podgorica: AP Print, d.o.o.). - 28 cm

Godišnje

ISSN 1800-6604 = Godišnji izvještaj o radu (Podgorica)

COBISS.CG-ID 11832080

IZVJEŠTAJ O STABILNOSTI FINANSIJSKOG SISTEMA 2023. GODINA

Podgorica, 2024. godine

IZDAVAČ	Centralna banka Crne Gore Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 6 81000 Podgorica telefon +382 20/664-997, 664-269 fax +382 20/664-576
INTERNET STRANICA	http://www.cbcg.me
SAVJET CENTRALNE BANKE	dr Irena Radović, guvernerka dr Nikola Fabris, viceguverner dr Zorica Kalezić, viceguvernerka dr Milorad Jovović Ruždija Tuzović
GRAFIČKA PRIPREMA	Nikola Nikolić
LEKTURA	Maja Đuretić Mrdak
ŠTAMPA	„AP Print“ DOO Podgorica
TIRAŽ	100 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

BDP	Bruto domaći proizvod
CBCG	Centralna banka Crne Gore
CKDD	Centralno klirinško depozitarno društvo
CHF	Švajcarski franak
DAX	<i>Deutscher Aktienindex</i>
DJIA	<i>Dow Jones Industrial Average</i>
DNS	<i>Deferred Net Settlement</i> (neto poravnanje u odloženom vremenu)
d.s.	Desna skala
ECB	Evropska centralna banka
€STR	<i>Euro Short-term Rate</i> (eurska kratkoročna kamatna stopa)
EU	Evropska unija
EUR	Euro
EUREP	<i>Eurosystem repo facility for central banks</i>
EURIBOR	<i>Euro Interbank Offered Rate</i> (eurska međubankarska stopa)
FED	Federalne rezerve
FSIs	<i>Financial Stability Indicators</i> (indikatori finansijske stabilnosti)
FTSE	<i>Financial Times Stock Exchange</i>
GBP	Britanska funta
HH	Hiršman-Herfindal
HP	Hodrik-Preskot
JPY	Japanski jen
LIBOR	<i>London Interbank Offered Rate</i> (londonska međubankarska stopa)
mil.	Milion
mlrd.	Milijarda
MMF	Međunarodni monetarni fond
MRS	Međunarodni računovodstveni standard
MSCI	<i>Morgan Stanley Capital International</i>
MSFI	Međunarodni standard finansijskog izvještavanja
pp	Procentni poen
PPP	<i>Purchasing Power Parity</i> (paritet kupovne moći)
ROAA	<i>Return On Average Assets</i> (povraćaj na prosječnu aktivu)
ROAE	<i>Return On Average Equity</i> (povraćaj na prosječni kapital)
RTGS	<i>Real Time Gross Settlement</i> (bruto poravnanje u realnom vremenu)
SAD	Sjedinjene Američke Države
USD	Američki dolar

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	7
1. ANALIZA I OCJENA SISTEMSKIH RIZIKA	9
2. MEĐUNARODNO EKONOMSKO I FINANSIJSKO OKRUŽENJE	13
2.1. Globalna ekonomska kretanja	13
2.2. Globalna finansijska kretanja	15
3. DOMAĆE EKONOMSKO OKRUŽENJE	19
3.1. Opšta makroekonomska kretanja	19
3.2. Pozicija nefinansijskih institucija	21
3.3. Pozicija stanovništva	22
3.4. Državne finansije	24
4. FINANSIJSKI SISTEM	26
4.1. Struktura bilansa stanja banaka	27
4.2. Kreditni rast i nekvalitetni krediti	29
4.3. Likvidnost	33
4.4. Solventnost	34
4.5. Profitabilnost i kamatne stope	35
4.6. Analiza osjetljivosti	38
4.7. Makrostresno testiranje	40
4.8. Tržište nekretnina	42
4.9. Tržište kapitala	45
4.10. Platni sistemi	46
4.11. Makroprudencijalna politika	46
5. ZAKLJUČAK	50
DODATAK	52

UVODNE NAPOMENE

Osnovni cilj Centralne banke Crne Gore (CBCG) je očuvanje finansijske stabilnosti.

Na podsticanje i očuvanje finansijske stabilnosti, CBCG u prvom redu djeluje kroz mikroprudencijalnu regulativu i superviziju. Međutim, kako je ovaj pristup primarno usmjeren na stabilnost pojedinačnih banaka, CBCG po potrebi djeluje i makroprudencijalno, preko instrumenata čije djelovanje utiče na sistem kao cjelinu. Time se pažnja poklanja kompleksnom odnosu između banaka i ostalih ekonomskih subjekata, kako bi se na adekvatan način sagledale potencijalne ranjivosti cijelog sistema. Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema je jedan od načina kojim CBCG doprinosi finansijskoj stabilnosti – podizanjem svijesti o izvorima rizika za finansijsku stabilnost, i to među drugim donosiocima ekonomskih i finansijskih politika, u samom finansijskom sistemu i kod javnosti uopšte.

U Izvještaju o stabilnosti finansijskog sistema, CBCG analizira kretanja rizika za koje se smatra da imaju ili mogu imati sistemski karakter – tzv. sistemskih rizika. U osnovi, sistemski rizik može nastati kao posljedica određenih internih neravnoteža i ranjivosti samog finansijskog sistema/bankarskog sektora, a može nastati i kao posljedica spoljnih šokova koji mogu pogoditi privredu, šire gledano, ili direktno finansijski sistem.

Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema sadrži četiri dijela. U prvom dijelu izvršena je sinteza, tj. dat je pregled kretanja i ocjena sistemskih rizika. U drugom dijelu prikazana su kretanja i očekivanja u međunarodnom ekonomskom i finansijskom okruženju, što je veoma važno imajući u vidu povezanost crnogorske ekonomije sa međunarodnim ekonomskim i finansijskim tokovima. U trećem dijelu sažeto su izložena opšta domaća makroekonomska kretanja i platnobilansna kretanja, kao pregled odnosa između Crne Gore i inostranstva, a potom i rizici i ranjivosti u domaćem privatnom realnom sektoru i sektoru opšte vlade, prema kojima su crnogorske banke izložene. U četvrtom dijelu dat je prikaz kretanja i rizika u bankarskom sektoru i drugim relevantnim segmentima finansijskog sistema. U ovom dijelu se korišćenjem brojnih indikatora finansijskog „zdravlja” i drugih makroprudencijalnih indikatora, direktno vidi stanje stabilnosti samog bankarskog sektora, kao rezultat djelovanja, kako faktora razmatranih u drugom i trećem dijelu ovog izvještaja, tako i faktora koji dolaze iz samog bankarskog sektora.

1. ANALIZA I OCJENA SISTEMSKIH RIZIKA

Sistemske rizici na kraju 2023. godine bili su umjereni, i na blago nižem nivou nego na kraju 2022.

Povećani prihodi od inostranih turista i prestanak uticaja pandemije koronavirusa u 2023. godini doprinijeli su rastu privredne aktivnosti za 6%, koja se sredinom 2022. godine već bila oporavila od pada usljed izbijanja pandemije. S druge strane, zabrinjavaju rast cijena na malo a donekle i stanje javnih finansija, prije svega zbog situacije na međunarodnim finansijskim tržištima, kao i sukoba u Ukrajini i drugih geopolitičkih faktora rizika.

Kada je riječ o nefinansijskom segmentu privrede, treba istaći da je stanje duga rezidentnih nefinansijskih institucija i stanovništva prema bankama poraslo u nominalnom iznosu, ali je njihovo učešće u BDP-u ipak opalo (zbog snažnog rasta nominalnog BDP-a u 2023. godini)¹.

Dug rezidentnih nefinansijskih institucija prema crnogorskim bankama povećao se za 3,9% tokom 2023. godine, dok je učešće tog duga u odnosu na BDP smanjeno sa 21,3% na 19,8%. Likvidnost realnog sektora i dalje ukazuje na prisustvo rizika. Naime, tokom 2023. godine blokirani iznos po osnovu duga privrednih subjekata u procesu prinudne naplate porastao je sa 971,5 na 1.158,6 mil. eura (na 17,5% BDP-a), dok je broj blokiranih privrednih subjekata porastao za 2,5% i iznosio je 16.511.

Dug stanovništva prema crnogorskim bankama u posljednjih nekoliko godina je prilično porastao, iako je, gledano u odnosu na BDP, i dalje niži u odnosu na vrhunac zaduženosti (blizu 35% na kraju septembra 2008. godine, 26,3% na kraju 2022. i 25,5% na kraju 2023. godine). Realne zarade u 2023. godini bile su više u odnosu na 2022. za 2,4%. Dodatno, prema anketi o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti opala je u 2023. godini na 13,1%, naspram 14,7% iz 2022. Svakako, i dalje je riječ o visokoj stopi nezaposlenosti sa izraženom strukturnom komponentom.

Nakon blagog smanjenja javnog duga u odnosu na BDP tokom 2016. i 2017. godine, javni dug je tokom perioda 2018–2020. godine porastao sa 64,2% na 105,3% BDP-a, uglavnom usljed pandemije koronavirusa i zbog zaduženja po kreditu za gradnju prioritetne dionice auto-puta. Oporavak privredne aktivnosti i povišena inflacija (jači rast nominalnog BDP-a od rasta duga) usloveli su smanjenje duga tokom 2021–2023. godine na 60,3% BDP-a. Ipak, određene fiskalne ranjivosti i dalje su prisutne.

Počev od marta 2021. godine kreditni rejting Crne Gore prema *Standard and Poor's* bio je „B“ (sa „stabilnim“ izgledima). Ovaj rejting je potvrđen i nakon izvještajnog perioda (u martu 2024. godine), dok su izgledi poboljšani na „pozitivne“. Pored i dalje prisutnog sukoba u Ukrajini, povećane global-

¹ Gledano kao procenat BDP-a, dug je na nižem nivou i u odnosu na kraj 2019. godine.

ne neizvjesnosti na tržištu, pogoršanja uslova finansiranja usljed normalizacije monetarne politike u EU, izazovi za javne finansije će postojati i u 2024. godini, kada će se nastaviti sa otplatom duga po kreditnim aranžmanima i kamatama za euroobveznice. Svakako, olakšavajuća okolnost je da država raspolaže sa određenim slobodnim novčanim sredstvima, kao i da tokom 2024. neće biti otplate glavnice za euroobveznice.

Kada je riječ o bankarskom sektoru, očuvana je veoma dobra kapitalizovanost, budući da je koeficijent adekvatnosti kapitala tokom godine blago porastao i da je i dalje na znatno višem nivou od zakonom propisanog minimuma, te da je regulatorni kapital uglavnom sačinjen od najkvalitetnijeg – redovnog osnovnog kapitala. Pored toga, likvidnost banaka bila je i dalje visoka, iako je učešće likvidne u ukupnoj aktivni opalo tokom godine.

Među glavnim ranjivostima banaka, koje su na niskom do umjerenom nivou, izdvajaju se: učešće loših kredita u ukupnim kreditima, izloženost banaka prema državi, izloženost banaka prema stanovništvu (posebno kod gotovinskih kredita) i povećanje ročne neusklađenosti između izvora i sredstava (usljed generalnog rasta učešća depozita po viđenju s jedne strane i dugoročnih kredita s druge strane).

Situacija po pitanju loših kredita je blago poboljšana u 2023. godini, jer je učešće loših kredita opalo sa 5,7% na 5%. Međutim, to učešće nije zanemarljivo, odraz je kreditnog rizika u sistemu i vrši nepovoljan pritisak na sklonost banaka prema riziku, odnosno na nivo kreditne aktivnosti i uslove kreditiranja. Ipak, kreditni rast u 2023. iznosio je solidnih 11,9% (8,2% za kredite rezidenata).

Izloženost banaka prema državi porasla je tokom 2023. godine sa 883,5 na 971,9 mil. eura, odnosno na 14,4% aktive. Rast zaduženosti je rezultat rasta po osnovu kredita, a u manjoj mjeri i rasta hartija od vrijednosti. Kretanje izloženosti banaka prema državi, u svakom slučaju, ostaće predmet kontinuiranog praćenja od strane CBCG.

Iako u slabljenju, rizici po gotovinskim (nenamjenskim) kreditima fizičkih lica nijesu sasvim neutralisani, pa je CBCG krajem 2023. godine donijela odluku o nastavku ograničenja rasta tog segmenta kredita i u 2024. godini. Prethodne mjere su značajno uticale na zaustavljanje prebrzog rasta pomenutih kredita. Tako su ovi krediti na kraju 2023. godine iznosili 536,5 mil. eura, ili 2,9% manje u odnosu na 552,7 mil. eura sa kraja 2022, dok je npr. njihov iznos na kraju 2019. godine bio 707,3 mil. eura. Takođe, njihovo učešće u ukupnim kreditima fizičkih lica je tokom 2023. godine dodatno opalo sa 34,9% na 31%. Međutim, ročna struktura gotovinskih kredita fizičkih lica nije se bitno promijenila, i na kraju 2023. godine 92,6% iznosa kredita odnosilo se na ročnost dužu od tri godine, odnosno čak 40,7% iznosa kredita odnosilo se na ročnost dužu od osam godina.

Veći neto prihodi od kamata i naknada/provizija, kao i mnogo niži troškovi obezvrjeđenja, doprinijeli su ostvarenju profita od 146 mil. eura na nivou sistema, što je čak 75,3% više u odnosu na 83,3 mil. eura profita iz 2022. godine.

Banke su najstabilniji segment ekonomskog sistema, što se u značajnoj mjeri ogleda u stabilnosti depozita u bankarskom sektoru. Oni su na kraju 2023. godine iznosili rekordnih 5,5 mlrd. eura, čineći ubjedljivo najveći dio pasive banaka (81,3%).

S druge strane, ukupna likvidna sredstva banaka su opala tokom 2023. godine za 19,6%, na 1,6 mlrd. eura, kao i njihovo učešće u odnosu na aktivu i depozite, na 23,5% i 32,2% (sa 30,7% i 42,9%). Ipak,

likvidna sredstva su i dalje visoka, a u kontekstu strukturnih ograničenja rasta crnogorske ekonomije, ona su trenutno najbolja sigurnosna rezerva banaka od rizika pogoršanja kvaliteta aktive i/ili odliva depozita. Pored toga, treba dodati da su likvidna sredstva opala i zbog ulaganja banaka u hartije od vrijednosti, ali većina novih ulaganja u hartije od vrijednosti je bila u državne hartije od vrijednosti zemalja eurozone, najnižeg kreditnog rizika, koje su time lako utržive.

Ostali finansijski intermedijatori, prije svega zbog svoje ograničene veličine i značaja na crnogorskom finansijskom tržištu, a potom i prirode aktivnosti koje obavljaju (nijeku depozitne institucije), kao i zbog solidne finansijske pozicije najvažnijih među njima – osiguravajućih društava, ne predstavljaju izvore sistemskog rizika.

Po pitanju cijena nekretnina, kao ključnog oblika imovine (i kolaterala) u situaciji relativne nerazvijenosti finansijskih tržišta i instrumenata u Crnoj Gori, nakon snažnog rasta cijena nekretnina u prethodnih nekoliko godina, može se reći da su na kraju 2023. godine cijene nekretnina u izvjesnoj mjeri iznad fundamenata.

Na Montenegroberzi ostvaren je promet od svega 12,3 mil. eura (0,2% BDP-a) u 2023. godini, naspram 78,2 mil. eura prometa u 2022. godini. Promet je primarno ostvaren u vidu akcija. Indeks Monex u porastu je od 10,2% u odnosu na kraj 2022. godine, ali i dalje je bitno niži u odnosu na njegove maksimalne vrijednosti iz aprila 2007. godine.

Platni sistem CBCG i sistem za poravnanje hartija od vrijednosti čiji je operater Centralno klirinško depozitarno društvo (CKDD), kao ključne finansijske infrastrukture u Crnoj Gori, nastavile su neometan rad i tokom 2023. godine.

Shema 1.1

Ključni rizici za finansijsku stabilnost, 31. 12. 2023.	
Nivo javnog duga i deficit budžeta, imajući u vidu pogoršane uslove kreditiranja kod izvora finansiranja i sukob u Ukrajini	↓
Negativna povratna veza između učešća nekvalitetnih kredita i kreditnog rasta, u kontekstu neizvjesnog ekonomskog rasta	↓
Neobezbijedeni gotovinski krediti fizičkih lica, prije svega dugačka ročnost tih kredita i povećano učešće nekvalitetnih kredita u tom segmentu kredita kod par banaka	↓
Izloženost banaka prema državi, imajući u vidu izazove u državnim finansijama	↑

Objašnjenje

	Visok sistemski rizik
	Sistemski rizik umjerenog nivoa
	Nizak sistemski rizik

Boja označava nivo rizika kao kombinaciju vjerovatnoće materijalizacije i vjerovatnog uticaja u slučaju materijalizacije tokom sljedeće dvije godine, na osnovu ekspertске procjene CBCG. Strelica označava smjer promjene nivoa rizika u odnosu na prethodni Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema.

2. MEĐUNARODNO EKONOMSKO I FINANSIJSKO OKRUŽENJE

2.1. Globalna ekonomska kretanja

Svjetska ekonomija nastavila je da se oporavlja od uticaja pandemije COVID-19, geopolitičkih problema i rasta inflacije. Veliki doprinos rastu globalne ekonomije u drugoj polovini 2023. godine pružile su SAD i najveće ekonomije u razvoju i usponu. Zaustavljen je rastući inflatorni pritisak i sam trend inflacije je preokrenut. Stopa inflacije je i dalje iznad nivoa koji centralne banke smatraju prihvatljivim, što je primoralo većinu monetarnih vlasti svijeta da odlože smanjenje svojih referentnih kamatnih stopa. Posljednji podaci ukazuju da se smanjenje stopa inflacije ne odvija prognoziranim dinamikom, stoga se u ovom trenutku očekuje da će vodeće centralne banke zadržati kamatne stope na trenutnim nivoima duže nego što se očekivalo krajem 2023. godine.

Zadržavanje kamatnih stopa na povišenim nivoima, pored usporavanja agregatne tražnje, imalo je i drugih neželjenih efekata, kao što su pad vrijednosti obveznica i poteškoće u refinansiranju postojećih dugova. Ovi efekti bili su evidentni u prvom dijelu 2023. godine u slučaju propadanja određenih banaka u SAD-u, kao i kod refinansiranja velikih akumuliranih izloženosti prema sektoru komercijalnih nekretnina na razvijenim tržištima. Pored komercijalnih nekretnina, bankarski sistemi u eurozoni izloženi su izazovima kod stambenih nekretnina čija vrijednost u prosjeku bilježi pad, čime se smanjuje vrijednost kolaterala stambenih kredita. Međutim, banke u EU ostvaruju rastuću profitabilnost i bolje su pripremljene za eventualni nepoželjni razvoj događaja.

Ekonomski izgledi oko rasta globalne ekonomije djelimično su poboljšani u posljednjih nekoliko mjeseci, s obzirom da je MMF u aprilskim prognozama povećao stopu rasta globalne ekonomije za 2024. godinu, na 3,2%, što je u ravni sa procijenjenim rastom u 2023. godini. Svjetska privreda, prema ovom izvještaju, mogla bi ostvariti više stope rasta ukoliko određeni faktori budu pozitivni. To se prvenstveno odnosi na veće smanjenje inflacije nego što su tržišna očekivanja, brži oporavak ekonomije Kine, implementaciju vještačke inteligencije i unapređenje agregatne ponude kod ekonomija u razvoju i usponu. S druge strane, ono što bi moglo narušiti postojeće prognoze jesu novi skok cijena berzanskih roba usljed geopolitičkih problema, „istrainost“ bazične inflacije koja bi rezultirala pooštavanjem monetarne politike, poremećaji sa fiskalnom konsolidacijom i sporiji rast ekonomije Kine usljed nemogućnosti da se izvrši konsolidacija nagomilanih problema na tamošnjem tržištu nekretnina.

Prema procjeni MMF-a, napredne ekonomije značajno su usporile sa rastom u odnosu na 2022. godinu, s izuzetkom ekonomije SAD-a. MMF-ove aprilске prognoze ukazuju na blago ubrzanje rasta ekonomske aktivnosti naprednih privreda u 2024. i 2025. godini. Ekonomska aktivnost na tržištima u

razvoju i usponu zadržala je istu dinamiku kao u 2022. godini, a MMF očekuje da će te privrede ostvariti blago nižu stopu rasta u 2024. i 2025. godini (tabela 2.1).

Tabela 2.1

Pregled odabranih globalnih indikatora, %						
Indikator	2022.	Procjena za 2023.	Prognoze		Razlike u odnosu na prognoze iz oktobra 2023, pp	
			2024.	2025.	2024.	2025.
Realni rast BDP-a						
Svijet	3,5	3,2	3,2	3,2	0,3	0,0
Napredne ekonomije	2,6	1,6	1,7	1,8	0,3	0,0
SAD	1,9	2,5	2,7	1,9	1,2	0,1
Eurozona	3,4	0,4	0,8	1,5	-0,4	-0,3
Japan	1,0	1,9	0,9	1,0	-0,1	0,4
Ekonomije u razvoju i usponu	4,1	4,3	4,2	4,2	0,2	0,1
Kina	3,0	5,2	4,6	4,1	0,4	0,0
Indija	7,0	7,8	6,8	6,5	0,5	0,2
Rusija	-1,2	3,6	3,2	1,8	2,1	0,8
Evropske ekonomije u razvoju i usponu	1,2	3,2	3,1	2,8	0,9	0,3
Obim globalne trgovine (robe i usluge)	5,6	0,3	3,0	3,3	-0,5	-0,4
Cijene berzanskih roba, prosječna stopa						
Nafta	39,2	-16,4	-2,5	-6,3	-1,8	-1,4
Neenergenti	7,9	-5,7	0,1	-0,4	2,8	-0,3
Potrošačke cijene, prosječna stopa						
Napredne ekonomije	7,3	4,6	2,6	2,0	-0,4	-0,2
Ekonomije u razvoju i usponu	9,8	8,3	8,3	6,2	0,5	0,0

Izvor: MMF, april 2024. godine

Ekonomska aktivnost u eurozoni značajno je usporila u 2023. godini (MMF 0,4%, ECB 0,6%) u poređenju s prethodnom godinom, a faktori koji su doprinijeli tome su brojni – visoka inflacija, pooštavanje monetarnih uslova, slaba domaća tražnja zbog nižih realnih zarada i spoljni faktori u vidu niže eksterne tražnje. Tako je u eurozoni zabilježeno veliko smanjenje privatne, ali i državne potrošnje, slabiji izvoz, ali i uvoz. Prema posljednjim podacima, ekonomija eurozone ostvarila je nultu stopu rasta u posljednjem kvartalu 2023. godine nakon što je u trećem kvartalu zabilježila blagi pad od 0,1%. Tokom 2023. godine, kvartalne stope rasta eurozone bile su često ispod tržišnih očekivanja, što je odlikovalo i dvije najveće ekonomije eurozone, Francusku i Njemačku. Ostale ekonomije eurozone ostvarile su veoma neujednačene stope rasta. ECB je konstantno smanjivala prognozu rasta za eurozonu u 2024. godini, a prema decembarskoj prognozi, ECB predviđa da će realni rast eurozone u 2024. godini iznositi 0,8%, pa potom 1,5% u 2025. godini. Kako inflacija bude slabila a realne zarade rasle, očekuje se da ključni faktor u oporavku ekonomske aktivnosti bude privatna potrošnja.

Prognoza MMF-a oko rasta ekonomije SAD-a povećana je za 2024. godinu. Međutim, zbog produženog dejstva pooštrevane monetarne politike, postepenog pooštrevanja fiskalne politike i slabljenja tržišta rada, prognozirane stope rasta za naredne dvije godine u prosjeku su niže od procjene za 2023. godinu (2,5%). Ekonomija Kine u 2023. ostvarila je veći rast od tržišnih očekivanja (5,2%), a prognoza rasta za 2024. godinu revidirana je naviše (4,6%).

Rast globalne trgovine značajno je smanjen u 2023. godini, imajući u vidu rastuću trgovinsku fragmentaciju i brojne trgovinske prepreke. MMF je prognozirao rast globalne trgovine u periodu 2024–2025. (3% i 3,3%), što je istorijski gledano i dalje niže od prosječnih stopa rasta.

2.2. Globalna finansijska kretanja

Većina centralnih banaka razvijenih zemalja pristupila je pooštrevanju monetarne politike još u 2022. godini, a taj ciklus su okončale u 2023. godini, pa tržišta uveliko računaju na popuštanje monetarne politike u 2024. godini. Inflacija je nastavila da se kreće silaznom putanjom od svog vrhunca u 2022. godini, što se odvijalo bržom dinamikom nego što su bila tržišna očekivanja. Oštar pad cijena berzanskih roba bio je ključni faktor za pad inflacije, a prednjačile su cijene energenata, koje su od svojih najviših vrijednosti u 2022. do kraja 2023. godine opale 53,4%. S druge strane, iako evidentan, proces smanjenja bazične inflacije bio je nešto sporiji. Posljednji raspoloživi podaci s početka 2024. godine govore da je bazična inflacija bila iznad prognoza, i u skladu s tim, promijenila su se očekivanja oko početka ciklusa popuštanja monetarne politike u nekim od najvećih ekonomija. Nasuprot tome, jedan broj centralnih banaka već je počeo da smanjuje referentne kamatne stope, a u EU to su učinile Češka, Mađarska i Poljska.

Tokom 2023. godine ECB je sprovela šest povećanja referentnih kamatnih stopa. Iako su povećanja bila učestalija nego u 2022. godini, njihov intenzitet je slabio kako se inflacija smanjivala. Isprva su povećanja bila po 0,5 pp, a potom po 0,25 pp, ukupno 2 pp, te je kamatna stopa na glavne operacije refinansiranja na kraju godine iznosila 4,5%. Povećanja kamatnih stopa imala su snažan efekat na finansijske uslove i smanjenje tražnje. Troškovi zaduživanja zabilježili su izražen rast, a obim kreditiranja je usporio. ECB je zadržala isti nivo kamatnih stopa u posljednjem kvartalu i na početku 2024. godine, i potvrdila da se inflacija kreće u okviru srednjoročnog cilja. U tu svrhu, ECB planira da zadrži restriktivnu monetarnu politiku koliko god bude neophodno, pa će ključne kamatne stope ostati na nivoima koji će dati značajan doprinos cilju vraćanja inflacije na željenih 2%. Prognoze ECB-a iz decembra 2023. ukazuju da će se inflacija (HIPC) primaći ciljanom nivou tek u 2025. godini, na 2,1%. Prema ECB-ovoj anketi profesionalnih prognozera iz prvog kvartala 2024, očekivanja inflacije za 2024. i 2025. godinu revidirana su naniže sa 2,7% na 2,4% odnosno sa 2,1% na 2,0%.

FED je sproveo četiri povećanja referentne kamatne stope u 2023. godini, a stopa je dostigla nivo od 5,25–5,5%, koji je posljednji put viđen 2001. godine. Ekonomija SAD-a se tokom ove godine pokazala otpornijom nego što se očekivalo, ali pooštreni uslovi kreditiranja će, prema FED-u, imati uticaja na ekonomsku aktivnost i inflaciju s određenom docnjom. U tom pravcu su išle i niže prosječne prognoze MMF-a za 2024. i 2025. godinu (tabela 2.1). Odlučnom reakcijom prije svega regulatora, bankarski sistem je izbjegao veće posljedice, i prema tvrdnjama FED-a on je danas „jak i otporan“. Rizici koji mogu imati određenog sistemskog uticaja su skoncentrisani u sektoru komercijalnih nekretnina. Prema decembarskim projekcijama, članovi Komiteta za otvoreno tržište bili su jednoglasni da je ciklus povećanja kamatne stope završen, a prema najvećem broju ocjena, referentna kamatna stopa će na kraju

2024. godine biti na nivou 4,5–4,75%. Tržišna očekivanja ukazuju da će prvo smanjenje kamatne stope uslijediti tek u septembru. Takođe, kod tržišnih učesnika ne postoji saglasnost po pitanju razmjere smanjenja kamatnih stopa za drugi dio 2024. godine.

Prinosi na obveznice su značajno opali u posljednjem kvartalu godine, posebno na obveznice sa dužim ročnostima. U SAD-u, na primjer, prinosi su porasli do nivoa koji su posljednji put viđeni prije Globalne finansijske krize. Krajem 2023. godine došlo je do smanjenja negativne razlike između prinosa na tromjesečni odnosno dvogodišnji i desetogodišnji dug. Generalno, tokom 2023. godine viši prinosi u razvijenim ekonomijama bili su privlačni za ulagače, pa su viđeni odlivi sredstava sa tržišta u razvoju.

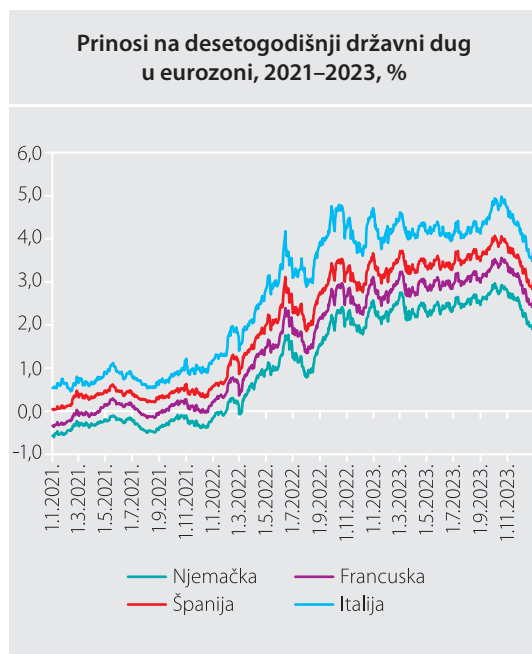
Rast prinosa na evropskom tržištu obveznica tokom 2023. bio je uglavnom obilježen povećanjem referentnih kamatnih stopa ECB-a, ali i FED-a. U prvoj polovini godine tržišta nijesu očekivala brzo okončanje restriktivnog ciklusa monetarne politike ECB-a, s obzirom da su mnogi zvaničnici ECB-a ukazivali na odlučnost u borbi sa inflacijom, te da bi se to moglo sprovesti u više iteracija povećanja referentne kamatne stope. Na rast prinosa na obveznice uticali su i loši ekonomski podaci u najvećoj ekonomiji eurozone, Njemačkoj. Prinosi su često pratili i kretanje američkih prinosa na državni dug.

Nakon kolapsa američke banke SVB, porasla je tražnja za sigurnim sredstvima, pa su se prinosi u tom periodu kretali silaznom putanjom. Nakon što je izbjegnut veći poremećaj u bankarskom sektoru, tržišta su se oporavila. Imajući u vidu da je prinos na njemačke desetogodišnje obveznice tokom 2022. i prvog dijela 2023. godine ostvario veliki rast, tokom većeg dijela trećeg kvartala 2023. nijesu zabilježene njegove veće fluktuacije i ostvaren je znatno blaži, ali relativno stabilan rast prinosa. Početkom trećeg kvartala podaci su ukazivali da je inflacija bila u skladu s očekivanjima. Na rast prinosa na obveznice, pored očekivanja o daljem pooštrenju monetarne politike, uticao je oporavak cijena

akcija u bankarskom sektoru i objavljivanje pozitivnijih podataka o indeksu proizvodnih cijena u Njemačkoj u odnosu na očekivanja. S druge strane, na pad prinosa na obveznice uticali su lošiji ekonomski pokazatelji u eurozoni, te pad indeksa koji mjere očekivanja investitora u Njemačkoj.

U posljednjem kvartalu godine, tržišta su očekivala da će ECB pauzirati sa povećanjem kamatnih stopa, što je bilo podstaknuto već prisutnim očekivanjima na tržištu obveznica u SAD-u oko smanjenja referentnih kamatnih stopa. Zbog toga su prinosi na desetogodišnji državni dug četiri najveće ekonomije eurozone u posljednjem kvartalu 2023. godine opali i bili niži nego na kraju prethodne godine (grafikon 2.1). Međutim, prinosi su početkom 2024. godine opet porasli, usljed sporijeg smanjenja inflacije od očekivanog i percepcije da će monetarne vlasti duže zadržati restriktivnu monetarnu politiku.

Grafikon 2.1

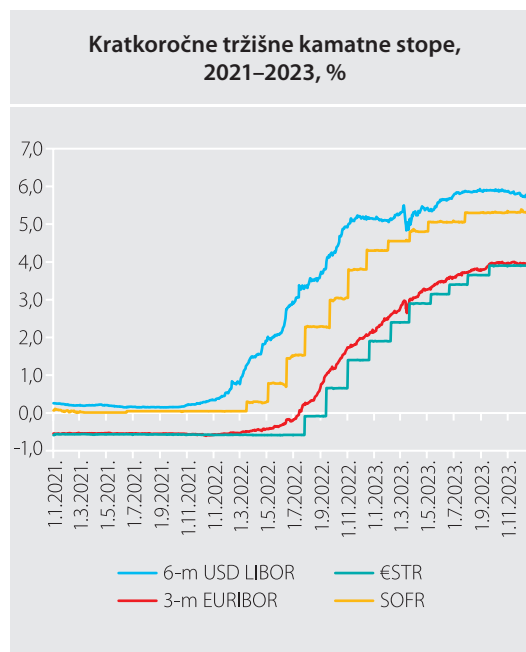

Izvor: Bloomberg

Kratkoročne tržišne referentne kamratne stope u 2023. godini pratile su monetarne politike i nastavile prošlogodišnji trend uz primjetno usporavanje rasta prema kraju godine (grafikon 2.2). Na kraju 2023. godine tromjesečni *EURIBOR* i *€STR*² iznosili su 3,9% odnosno 3,88% i bili su 105,4% odnosno 83,3% veći na godišnjem nivou. *SOFR* i šestomjesečni *USD LIBOR*³ na kraju godine iznosili su 5,38% odnosno 5,59% i bili su 25,1% odnosno 8,7% veći na godišnjem nivou.

Mjereno očekivanom volatilnošću cijena američkih akcija, indeksom VIX, nestabilnost na finansijskim tržištima je jenjavala a kraća bankarska kriza s početka godine jedini je period kada je indeks odstupao od trenda. Sudeći prema indeksu VIX⁴, nestabilnost je bila značajno niža u 2023. godini. Cijena zlata, kao specifičan indikator stresa i rizika u globalnoj ekonomiji i na finansijskim tržištima, znatno manje je oscilirala tokom 2023. godine, a prosječno je iznosila 1.943 \$/oz.

Grafikon 2.2

Izvor: Bloomberg

² Eurska kratkoročna kamratna stopa (*euro short-term rate*, *€STR*) koja odražava trošak prekonoćnog zaduživanja u euro-zoni.

³ *SOFR* je referentna kamratna stopa na dolarske derivate i kredite koja je zamijenila *LIBOR* u junu 2023. godine i zasniva se na prekonoćnim transakcijama koje su obezbijedene državnim hartijama od vrijednosti.

⁴ Mjera očekivane volatilnosti cijena američkih akcija.

3. DOMAĆE EKONOMSKO OKRUŽENJE

3.1. Opšta makroekonomska kretanja

Ekonomija Crne Gore kretala se uzlaznom putanjom i u 2023. godini, ostvarivši realnu stopu rasta BDP-a od 6%⁵. Opšti rast bio je dominantno vođen snažnim rastom finalne potrošnje, što je bio rezultat uspješne turističke sezone, daljeg rasta zarada s naglaskom na javni sektor, bolje situacije na tržištu rada, stabilnog kreditiranja i pozitivne neto migracije stanovništva. U mnogo manjoj mjeri, ekonomski rast bio je vođen većim bruto investicijama u osnovna sredstva, pa potom i nižim negativnim saldonom uvoza i izvoza. Osim turizma kao ključnog pokretača rasta, veći uticaj na rast ekonomske aktivnosti imale su i djelatnosti saobraćaja, trgovine i industrijske proizvodnje (tabela 3.1), koja se u 2023. oporavila pod uticajem snažnog povećanja proizvodnje električne energije.

Tabela 3.1

Stopa promjene ključnih djelatnosti, 2023/2022, u %	
Djelatnost	Godišnja stopa promjene
Turizam, svi tipovi smještaja, dolasci	19,7
Turizam, svi tipovi smještaja, noćenja	31,9
Putnički saobraćaj, drumski	8,4
Putnički saobraćaj, željeznički	9,8
Putnički saobraćaj, avio	30,6
Trgovina na malo, stalne cijene ⁶	7,9
Industrijska proizvodnja	6,4
Građevinarstvo, vrijednost izvršenih radova	-7,9
Građevinarstvo, efektivni časovi rada	-4,0
Šumarstvo, proizvedeni sortimenti	28,1

Izvor: MONSTAT

Prema prognozi CBCG, rast BDP-a za 2024. godinu će iznositi 3,6%. Takođe, prognoze Ministarstva finansija i relevantnih međunarodnih institucija za 2024. godinu ukazuju na usporavanje ekonomske aktivnosti. Prema prognozama Ministarstva finansija iz Programa ekonomskih reformi za period 2024–2026. godine, očekuje se pad domaće tražnje, pad potrošnje domaćinstava i manji pad državne potrošnje, dok se očekuje rast investicija. Uticaj neto izvoza po rast ekonomije će biti neznatan, uprkos tome što se očekuju visoke stope rasta turističke djelatnosti i izvozne aktivnosti, zbog očekivanog povećanja uvoza za potrebe lične i investicione potrošnje. U naznačenom periodu, gledajući proizvodnu stranu ekonomije, sektori turizma, energetike, poljoprivrede i građevinarstva će biti ključni nosioci

⁵ Preliminarni podaci MONSTAT-a.

⁶ Kao prosjek godišnjih stopa promjene za podatke o kvartalnom prometu.

ekonomskog rasta. U uslovima scenarija nižeg rasta, rast BDP-a bi bio prepolovljen u srednjem roku u odnosu na prognoze iz osnovnog scenarija. Ključne pretpostavke za ovakav ishod uključuju pogoršanje globalnih i domaćih ekonomskih kretanja, što podrazumijeva pad ekonomske aktivnosti u EU, a u Crnoj Gori – niže strane direktne investicije, pogoršanje platnog bilansa, nastavak visokih kamatnih stopa i stopa inflacije i izostanak ostvarenja infrastrukturnih projekata. To bi se neminovno odrazilo na manju potrošnju i niže prilive budžeta, odnosno na veću potrebu za zaduživanjem. Prema prognozama Ministarstva finansija iz Programa ekonomskih reformi za period 2024–2026. godine, realna stopa rasta BDP-a za 2024. i 2025. godinu iznosiće 3,8% odnosno 3% po osnovnom scenariju, te 1,4% odnosno 1,8% po scenariju nižeg rasta.

Referentne međunarodne institucije takođe očekuju nešto nižu stopu rasta crnogorske ekonomije u 2024. godini. Prema prognozama MMF-a iz aprila 2024. godine, BDP Crne Gore u 2024. godini ostvariće realnu stopu rasta od 3,7%. Svjetska banka (april 2024.) očekuje da će ekonomija porasti po stopi od 3,4%, dok će prema prognozama Evropske komisije (novembar 2023) stopa rasta iznositi 2,7%.

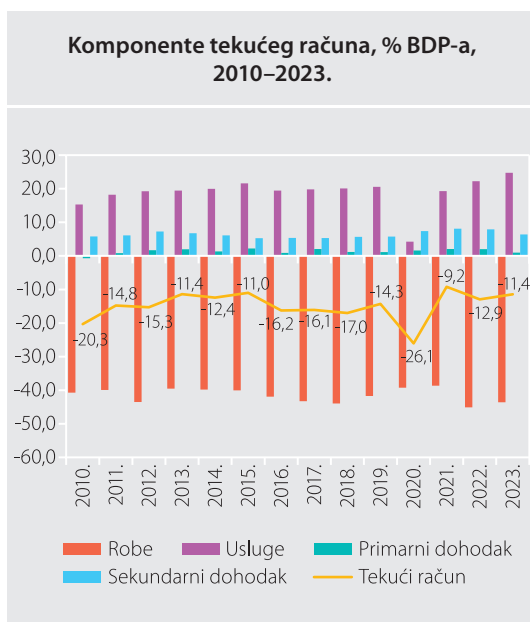
Inflacija u Crnoj Gori je značajno smanjena, posebno imajući u vidu da su dvocifrene stope inflacije bile prisutne dvanaest mjeseci, te da je inflacija zabilježena u 2022. godini bila najviša od uvođenja eura u Crnoj Gori (17,2% u novembru 2022). Na kraju godine stopa inflacije iznosila je 4,3%, čime se smanjio jaz u odnosu na stopu inflacije u eurozoni. Inflacija u Crnoj Gori će zavisi od eksternih faktora i u 2024. godini – od geopolitičkih kretanja, cijena berzanskih roba i finansijskih uslova, međutim, dijelom može biti zavisna i od domaće tražnje, u smislu rasta zarada.

Deficit tekućeg računa u 2023. godini iznosio je 782,2 mil. eura ili 11,4% BDP-a, što je 1,5 pp manje nego 2022. godine. Rast deficita tekućeg računa očekivano je bio generisan negativnim saldom na računu roba, koji je dodatno porastao i dostigao tri milijarde eura. Posljednje dvije godine robni deficit iznosio je oko 45% BDP-a. Uvoz roba nastavio je da raste i u 2023. godini, nakon izrazitog rasta u

2022. godini, a najveći doprinos dale su mu kategorije „mašine i transportni uređaji“, „drumska vozila“ i „prehrambeni proizvodi“. U 2023. godini znatno manje utrošeno je na uvoz električne energije, kao posljedica kombinacije viškova proizvodnje i povratka tržišnih cijena u okviru prije sukoba u Ukrajini. Takođe, niže tržišne cijene uticale su na manji odliv novca za naftu i naftne derivate. Zabilježen je i veliki pad uvoza obojenih metala. S druge strane, izvoz roba bio je manji u 2023. kao posljedica manjeg izvoza obojenih metala i kategorije „mineralne rude i otpaci metala“. Najveći rast kategorija izvoza bio je kod izvoza električne energije i pića.

Zabilježen je rekordan suficit na računu usluga od 1,7 mlrd. eura odnosno 25,6% BDP-a. Procijenjeni prihodi od putovanja-turizma iznosili su 1,5 mlrd. eura, što je bilo za 43,7% više u odnosu na prethodnu godinu, a rezultat je povećanja noćenja stranih turista i porasta opšteg nivoa cijena.

Grafikon 3.1

Izvor: kalkulacije CBCG

Na računima primarnih i sekundarnih dohodaka zabilježen je pad suficita usljed istovremenog povećanja rashoda po osnovu primarnog i sekundarnog dohotka (grafikon 3.1).

Istorijski gledano, permanentan deficit tekućeg računa finansirao se kroz strane direktne investicije, ali i kroz portfolio investicije i ostale strane investicije, što je uticalo na nivo spoljnog duga Crne Gore, koji je 2023. godine ipak bio u blagom padu. Neto priliv stranih direktnih investicija u 2023. iznosio je 428,7 mil. eura ili 6,3% BDP-a, što predstavlja smanjenje od 45,2% u odnosu na 2022. godinu. Ukupni priliv SDI u 2023. niži je za četvrtinu, prevashodno zbog pada investicija u kompanije i banke i interkompanijskog duga, dok su investicije u nekretnine porasle i drugu godinu zaredom. U istom periodu odliv SDI porastao je 16,1%.

3.2. Pozicija nefinansijskih institucija⁷

Zaduženost nefinansijskih institucija⁸ prema bankama uvećana je tokom 2023. godine za 3,9% na 1,3 mlrd. eura. Posmatrano u odnosu na BDP, dug nefinansijskih institucija opao je sa 21,3% na 19,1% BDP-a zbog novog snažnog rasta BDP-a. Smanjenje tog odnosa predstavlja tendenciju koja je prisutna u višegodišnjem periodu.

Bankarski sektor je i tokom 2023. godine pružao adekvatnu podršku potrebama privrede po osnovu novih kredita, i to u visini od 753,6 mil. eura. Gledano prema namjeni, novo zaduživanje dominantno se odnosilo na kredite za likvidnost za obrtna sredstva, 61,5%. Ova vrsta kredita godinama čini najzastupljeniji tip kredita nefinansijskih institucija⁹. Realizacija investicionih programa i nabavka osnovnih sredstava predstavljale su sljedeće najveće tipove zaduženja privrede, s učešćem od 12,8% odnosno 10,3% u novoodobrenim kreditima ovom sektoru.

U 2022. godini pozicija neto kreditora sektora nefinansijskih institucija bila je značajno povećana usljed ogromnog priliva depozita toga sektora. U 2023. godini ta pozicija blago je smanjena (0,9% ukupne aktive), s obzirom da su depoziti sektora opali (0,5%), a krediti porasli (3,9%).

Po pitanju ročnosti duga nefinansijskih institucija prema bankama, i na kraju 2023. godine dominirao je dug ročnosti od preko tri godine, na koji se odnosilo 64,2% duga¹⁰. Dug ročnosti preko jedne godine činio je 84,2% duga. Po pitanju valutne strukture duga, kompletno zaduženje nefinansijskih institucija bilo je u eurima, što je situacija koja se takođe nije bitnije mijenjala posljednjih godina.

Kvalitet duga nefinansijskih institucija prema bankama poboljšan je i tokom 2023. godine. Za posljednje dvije godine, povećanje sume nekvalitetnih kredita bilo je marginalno u poređenju s rastom ukupnih kredita ovog sektora, pa se smanjenje kreditnog rizika reflektovalo novim padom udjela NPL-a u ukupnom dugu nefinansijskih institucija na 9,6%.

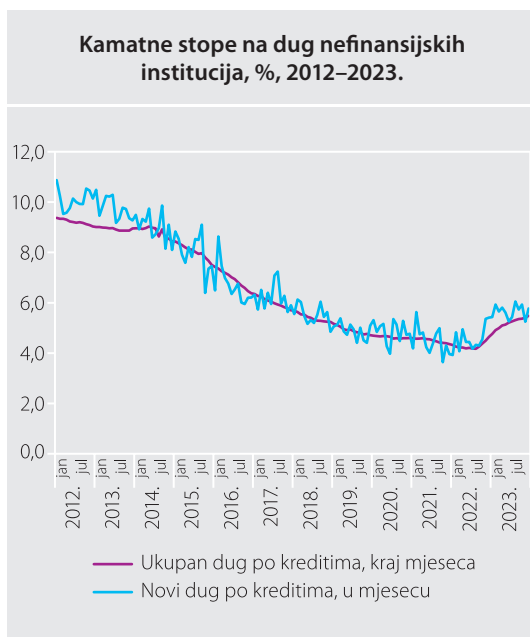
⁷ Kako Crna Gora nema statistiku finansijskih računa, tj. pregled finansijske aktive i obaveza po svim institucionalnim sektorima ekonomije, to se pozicija nefinansijskih institucija i stanovništva primarno prati kroz njihov odnos sa crnogorskim bankama, preko podataka koje banke dostavljaju CBCG.

⁸ Nefinansijske institucije obuhvataju rezidentna privredna društva, u privatnom i državnom vlasništvu.

⁹ Ovi podaci odnose se na sva pravna lica, ali su dovoljno reprezentativni jer se od ukupnog zaduženja po kreditima pravnih lica u 2023. godini 80,1% odnosilo na nefinansijske institucije.

¹⁰ Podaci su dati prema inicijalno ugovorenoj ročnosti.

Grafikon 3.2

Izvor: CBCG

U avgustu 2022. godine prosječna kamatna stopa na stanje duga nefinansijskih institucija po kreditima bila je na istorijski najnižem nivou (4,2%), ali je od tog trenutka ona u porastu, odstupajući od dugogodišnjeg opadajućeg trenda (grafikon 3.2), da bi na kraju 2023. godine dostigla 5,5%. Prosječna kamatna stopa na novo zaduživanje po kreditima u 2023. porasla je sa 4,6% na 5,6%¹¹. Međutim, treba pomenuti i da je ukupno poskupljenje zaduživanja, koje je posljedica pooštavanja monetarne politike ECB-a, iako evidentno u Crnoj Gori, bilo relativno ograničeno odnosno u manjoj mjeri nego što je bio slučaj u mnogim ekonomijama eurozone.

Podaci o blokiranim privrednim subjektima mogu biti indikativni u smislu otpornosti privrede, te njene konkurentnosti, održivosti, korporativnog upravljanja i poslovnih praksi. Privredni subjekti koji su bili u blokadi kroz sistem prinudne naplate CBCG na kraju 2023. godine

činili su preko četvrtine aktivnih privrednih subjekata (26,3%), a njihov broj porastao je 2,5% za godinu dana. U vrijednosnom smislu, blokirani iznos računa privrednih subjekata bio je 1,16 mlrd. eura, što je 19,2% više nego na kraju 2022. godine. Najveći dio duga (97,5%) bio je u blokadi preko godinu dana, a često i više godina, i odnosio se na 91,7% blokiranih privrednih subjekata. Najvećim dijelom, u pitanju su gotovo nenaplative obaveze iz prethodnih godina. Rast duga privrednih subjekata koji je u neprekidnoj blokadi preko godinu dana iznosio je 21,2%, u vrijednosti od 197,4 mil. eura.

3.3. Pozicija stanovništva

Realni prihodi stanovništva gledano kroz prosječne zarade, uprkos značajnim inflatornim pritiscima, ukazuju da se sektor stanovništva nalazi u boljoj poziciji. Nakon izmjena poreskog opterećenja u strukturi zarada, realne prosječne zarade u 2022. godini bile su veće 18,4%, a u 2023. godini 2,4% (grafikon 3.3). Posljednje dvije godine prednjačio je rast cijena komponenti potrošačke korpe sa najvećim ponderima, koje su veoma bitne najvećem dijelu stanovništva (hrana, odjeća i obuća, režije i prevoz). Najnovije prognoze inflacije za Crnu Goru i eurozonu za naredni period ukazuju na sporiji, ali konstantan pad stope inflacije, pa ukoliko se opšta situacija na tržištu rada u Crnoj Gori bude i dalje poboljšavala, može se očekivati da realni prihodi sektora stanovništva budu veći, a posljedično i potrošnja, mogućnosti zaduživanja i investicije.

Svakako, smanjenje nezaposlenosti išlo je u prilog boljoj prihodnoj poziciji sektora stanovništva. Posljednje dvije godine tržište rada je znatno dinamičnije, posebno kod broja zaposlenih, što se dijelom

¹¹ Stopa je dobijena ponderisanjem mjesečnih kamatnih stopa na novo zaduživanje sa mjesečnim iznosima novog zaduživanja.

dogodilo zbog pozitivne neto migracije stanovništva. Prema anketi o radnoj snazi, prosječna stopa nezaposlenosti u 2023. godini bila je na nivou od 13,1% i manja je 1,6 pp na godišnjem nivou. Međutim, nezaposlenost u Crnoj Gori ima izražen strukturni karakter godinama unazad, što se ogleda kroz vrlo blagi silazni trend stope nezaposlenosti, dok je sama stopa i dalje relativno visoka.

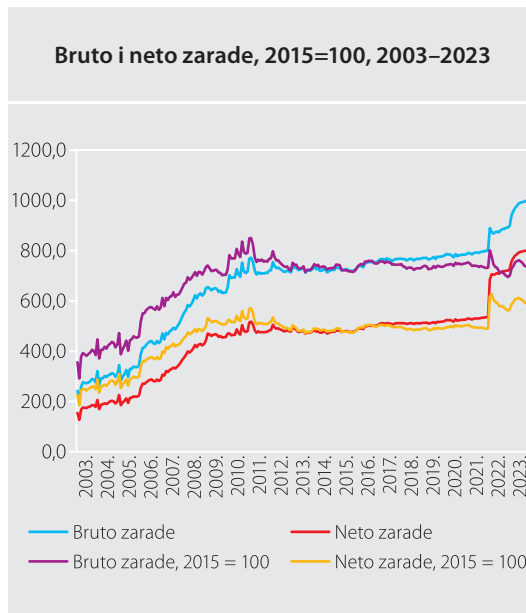
Zaduženost stanovništva prema bankama uvećana je za 8,7% tokom 2023. godine¹² na 1,69 mlrd. eura, čime je nastavljen trend započet 2013. godine. Nivo zaduženosti stanovništva time je dostigao svoju istorijski najvišu vrijednost u apsolutnom iznosu. Posmatrano u odnosu na BDP, dug stanovništva je ipak smanjen za 1,6 pp na 24,7% BDP-a, usljed snažnog rasta BDP-a. Stanovništvo se tokom 2023. godine po novim kreditima od banaka zadužilo rekordnih 578,2 mil. eura. Gledano prema namjeni, novo zaduživanje sektora stanovništva najviše se odnosilo na gotovinske (nenamjenske) kredite sa 54,6%. Ova vrsta zaduživanja bila je preventivno ograničena makroprudencijalnom mjerom CBCG zbog rastućih rizika koji su proizilazili iz nivoa tih kredita i disbalansa u njihovoj ročnosti. Mjera je za efekat imala pad stanja ovih kredita, no u 2023. godini obim novoodobrenih gotovinskih kredita primakao se (nominalnom) nivou iz perioda kada je mjera uvedena.

Banke imaju sve važniju ulogu na tržištu nekretnina, posmatrano kroz finansiranje tražnje, jer se sljedeća najveća grupa novoodobrenih kredita sektora stanovništva odnosila na kredite za kupovinu stanova i adaptacije. Ukoliko se sagledaju i krediti za izgradnju građevinskih objekata i adaptacije, te dvije kategorije su posljednjih godina činile oko četvrtinu novoodobrenih kredita stanovništva. Sektor stanovništva pokazuje i rastuću „mobilnost“, tražeći bolje uslove kod drugih banaka, pa tako na značaj u dobijaju krediti za refinansiranje obaveza prema drugim bankama.

Kvalitet duga stanovništva prema bankama nastavlja da se poboljšava. Realnim rastom zarada rasla je platežna moć odnosno raspoloživi dohodak stanovništva, čime se smanjivao kreditni rizik. Iznos nekvalitetnog duga stanovništva smanjio se u 2023. za 7,7% na 57,2 mil. eura, a učešće nekvalitetnog duga u ukupnom dugu opalo je na 3,4%.

Usljed većeg rasta depozita, produbljena je pozicija sektora stanovništva kao neto kreditora (na 1% ukupne aktive banaka), a depoziti stanovništva su na kraju 2023. godine bili na istorijskom maksimumu, iznosivši 1,9 mlrd. eura.

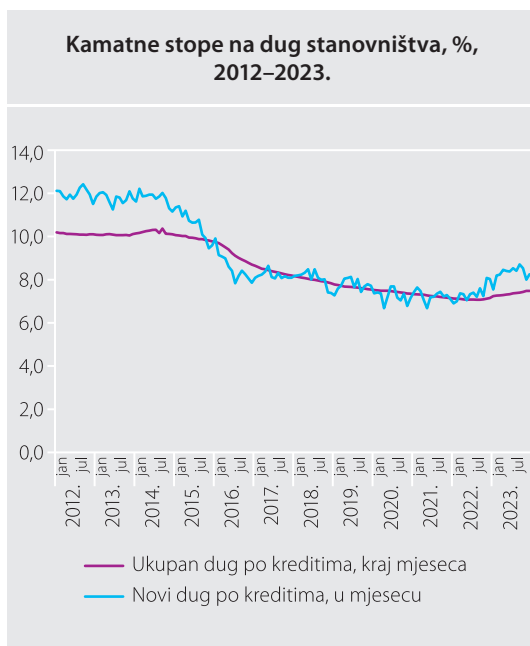
Grafikon 3.3

Izvor: CBCG

¹² Stanovništvo obuhvata samo rezidentna fizička lica.

Grafikon 3.4

Izvor: CBCG

Po pitanju ročnosti duga stanovništva prema bankama, i na kraju 2023. godine dominirao je dug ročnosti od preko tri godine, na koji se odnosilo 95,9% duga¹³, što je u najvećoj mjeri posljedica zaduženosti po osnovu gotovinskih i stambenih kredita. Dug ročnosti od preko jedne godine činio je 98,9% duga. Krediti stanovništva u drugim stranim valutama čine svega 0,2% kredita stanovništva.

Generalno, zaduživanje sektora stanovništva je „skuplje“ u poređenju sa sektorom privrede. Prosječna kamatna stopa na stanje duga stanovništva po kreditima na kraju 2023. bila je 7,5% (grafikon 3.4). S druge strane, prosječna kamatna stopa na novo zaduživanje po kreditima porasla je sa 7,4% u 2022. na 8,3%¹⁴. Iako je cijena zaduživanja sektora stanovništva porasla, to nije uticalo na novo zaduženje, koje je tokom cijele godine bilo stabilno, i ukupno gledano, veće.

3.4. Državne finansije

U 2023. godini zabilježen je suficit u iznosu od 10 mil. eura (0,2% BDP-a), što je 216,3 mil. eura više od planiranog budžetskog salda. Ovogodišnji gotovinski suficit predstavlja prvi pozitivni saldo budžeta od 2008. godine. Prethodno, prosječni deficit u periodu 2009–2022. godine iznosio je 4,9% BDP-a. Prisustvo deficita u dugom roku predstavlja jedan od sistemskih rizika, s obzirom da se deficiti finansiraju zaduživanjem. Za 2024. godinu projektovan je deficit od 362 mil. eura ili 5,1% BDP-a (grafikon 3.5).

Prihodi budžeta bili su veći za 5,9% od planiranih i iznosili su 2.565,3 mil. eura. Bolje ostvarenje prihoda budžeta rezultat je većih prihoda po osnovu poreza na dodatu vrijednost i akciza, kao i doprinosa. Prihodi budžeta bili su veći za 28,6% u odnosu na 2022. godinu. Gledano u odnosu na BDP, budžetski prihodi iznosili su 37,5% BDP-a, što je bilo 2,8 pp više nego 2022. godine i blago više od desetogodišnjeg prosjeka. Takođe, treba konstatovati da je na rast budžetskih prihoda uticala i visoka infacija.

Budžetski izdaci bili su manji od planiranih za 3,2% i iznosili su 2.555,4 mil. eura. Rashodi su smanjeni zbog manjih rezervi, transfera za socijalnu zaštitu i manjih kapitalnih izdataka. Najveće povećanje rashoda u odnosu na plan zabilježeno je kod kamata, transfera institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru i kod bruto zarada i doprinosa na teret poslodavca. Na godišnjoj osnovi, izdaci su porasli za 13,8%. U odnosu na BDP, izdaci budžeta iznosili su 38,6%, i bili su veći za 0,7 pp nego u prethodnoj godini, odnosno za 3,6 pp manji u odnosu na desetogodišnji prosjek.

¹³ Podaci su dati prema inicijalno ugovorenoj ročnosti.

¹⁴ Stopa je dobijena ponderisanjem mjesečnih kamatnih stopa na novo zaduživanje sa mjesečnim iznosima novog zaduživanja.

Javni dug na dan 31. 12. 2023. godine iznosio je 4,1 mlrd. eura ili 60,3% BDP-a, od čega se na spoljni dug odnosilo 3,52 mlrd. eura, na unutrašnji 542,6 mil. eura, a na dug lokalnih samouprava 66,9 mil. eura. Tokom 2023. godine javni dug se smanjio za devet pp BDP-a. Svakako, pored blagog smanjenja javnog duga u apsolutnom iznosu, na pad odnosa javnog duga i BDP-a primarno je uticao nastavak snažnog oporavka ekonomske aktivnosti. U 2022. godini, javni dug opao je za 14,8 pp BDP-a. Na kraju 2023. postojala je i određena rezerva likvidnih sredstava države, tako da je neto javni dug iznosio 58% BDP-a, uz smanjenje od 9,3 pp BDP-a na godišnjem nivou.

Prema osnovnom prognostičkom scenariju Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2024–2026. godine javni dug iznosiće 61,2% BDP-a na kraju 2024. godine, a na kraju 2026. godine 4,74 mlrd. eura, ili 61% BDP-a.

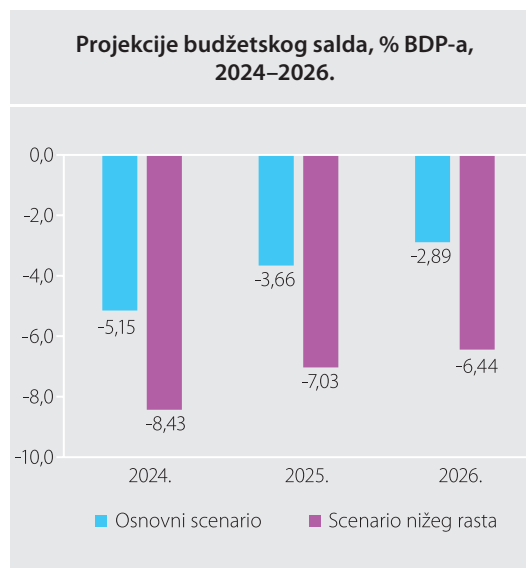
Državni dug na dan 31. 12. 2023. godine iznosio je 4,06 mlrd. eura ili 59,3% BDP-a. Od ovog iznosa 3,52 mlrd. eura ili 51,4% BDP-a odnosilo se na spoljni dug, dok je 542,6 mil. eura ili 7,9% BDP-a bio unutrašnji dug. U okviru spoljnog državnog duga, najdominantnije mjesto zauzima dug po emitovanim euroobveznicama, 49,8%. Na kraju 2023. godine aktuelne neotplaćene emisije bile su iz 2018, 2019. i 2020. godine, čime je bilo prikupljeno ukupno 1,75 mlrd. eura. U martu 2024. godine, izvršena je nova emisija euroobveznica u iznosu od 750 mil. dolara i dospijećem u 2031. godini. U okviru unutrašnjeg duga, aktivne su bile dvije emisije obveznica na Montenegroberzi iz 2019. godine, koje dospijevaju tokom 2024. i 2026. godine.

Tokom 2023. godine izvršena je otplata duga po osnovu glavnice (rezidentima i nerezidentima, obaveze po osnovu stare devizne štednje i restitucije) u ukupnom iznosu od 301,3 mil. eura, otplata kamate u iznosu od 124,3 mil. eura i otplata po osnovu garancija u iznosu od 2,81 mil. eura. Prema podacima iz Programa ekonomskih reformi, pred javnim finansijama je izazovan period, s obzirom da će u 2024. godini troškovi otplate duga iznositi 532,7 mil. eura ili 7,6% BDP-a, dok će taj iznos za 2025. godinu biti 819,5 mil. eura ili 11% BDP-a. Smanjenje se očekuje tek u 2026. godini, na 290,3 mil. eura ili 3,7% BDP-a.

Više od tri četvrtine državnog duga otplaćuje se prema fiksnoj (79,9%), a ostatak po varijabilnoj kamatnoj stopi (20,1%). Po pitanju valutne strukture, na kraju 2023. godine 81,3% duga vraća se u euri, a 18,7% u drugim stranim valutama. Tokom godine, udio eurskog duga u ukupnom državnom dugu opao je sa 95,6% na kraju prvog kvartala na 79,9% na kraju trećeg kvartala, zbog izlaska iz hedžing transakcije čime je došlo do povećanja vrijednosti duga prema kineskoj Exim banci. Stanje duga po državnim garancijama na kraju 2023. godine smanjeno je u odnosu na kraj 2022. za 26,3 mil. eura i iznosilo je 150,2 mil. eura, odnosno 2,2% BDP-a.

Agencija za kreditni rejting *Standard&Poor's*, u martu 2024. godine, potvrdila je ocjenu za Crnu Goru, B uz „pozitivne” izgledе zemlje. Agencija *Moody's* je prethodno potvrdila kreditni rejting B1 uz „stabilne” izgledе zemlje.

Grafikon 3.5

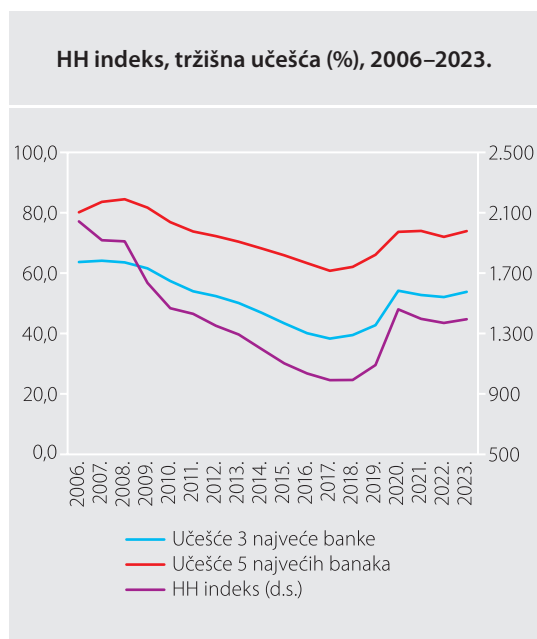

Izvor: Ministarstvo finansija

4. FINANSIJSKI SISTEM

Na kraju 2023. godine vrijednost aktive finansijskog sektora iznosila je 7,2 mlrd. eura, ili 105% BDP-a. Na godišnjem nivou, aktiva finansijskog sektora je ostvarila rast od 5,8%, prevashodno zahvaljujući rastu aktive banaka. Dominantnu poziciju u aktivni finansijskog sektora i dalje zauzima bankarski sektor (93,7%). Sektor osiguranja, kao i u prethodnom periodu, čini drugu najznačajniju grupu institucija (4,3%). Preostali segmenti finansijskog sistema – mikrokreditne finansijske institucije (MFI), lizing kompanije, faktoring društva i društva za otkup potraživanja, ostvaruju zbirno učešće od svega 2% u strukturi finansijskog sektora.

Grafikon 4.1

Izvor: CBCG

U periodu od nekoliko godina prije 2023, broj banaka na crnogorskom bankarskom tržištu se smanjio, što je bilo rezultat spajanja banaka i uvođenja stečaja u određenim bankama. U sistemu je tokom 2023. poslovalo jedanaest banaka, od čega je osam u većinskom stranom vlasništvu. Banke sa većinskim stranim vlasništvom imale su udio u aktivni od preko 80%.

Koncentracija bankarskog sektora mjerena Hiršman-Herfindalovim (HH) indeksom (grafikon 4.1) prema aktivni, bila je povećana sa 1.370 na 1.395 poena, čime je i dalje ostala u zoni relativno niskih vrijednosti. Mjereno istim pokazateljem, koncentracija tržišta kod kredita bila je viša (1.750 poena), što ukazuje na umjeren nivo koncentracije na kraju 2023, dok je pomenuti indeks kod depozita iznosio 1.364 poena. Gledano prema aktivni, učešće tri najveće banke na tržištu iznosilo je 53,8%, dok je učešće pet najvećih banaka iznosilo 73,9%.

Na crnogorskom tržištu osiguranja u toku 2023. godine poslove osiguranja obavljalo je devet društava, od čega su četiri društva obavljala poslove životnih osiguranja, a pet društava poslove neživotnih osiguranja. Zbirno posmatrano, tržište osiguranja karakterisala je umjerena koncentracija tržišta. Međutim, pojedinačno posmatrano, životno¹⁵ i neživotno¹⁶ osiguranje karakteriše visoka koncentracija

¹⁵ Vrijednost HH indeksa prema aktivni iznosila je 3.948 poena, a vrijednost prema bruto premiji 3.069 poena.

¹⁶ Vrijednost HH indeksa prema aktivni iznosila je 2.357 poena, a vrijednost prema bruto premiji 2.497 poena.

tržišta, naročito segment životnog osiguranja. Učešće bruto fakturisane premije osiguranja u BDP-u u 2022. godini iznosilo je 1,8%, i bilo je na znatno nižem nivou u odnosu na razvijena evropska tržišta, da bi u 2023. godini iznosilo 1,7%.

U 2023. godini poslovalo je osam mikrokreditnih finansijskih institucija, jedno lizing društvo, dva faktoring društva i tri društva za otkup potraživanja.

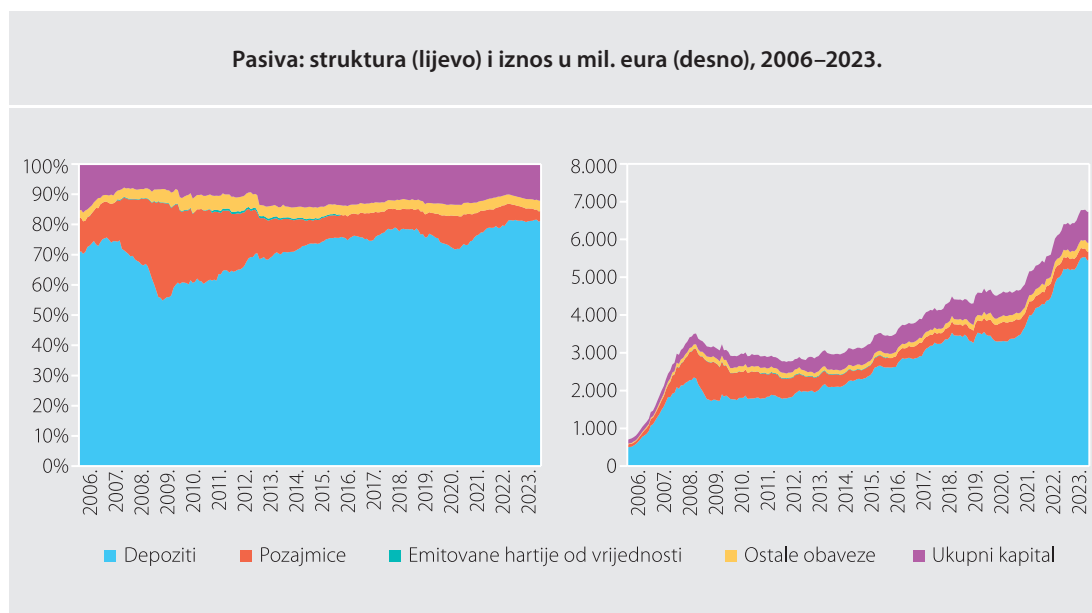
4.1. Struktura bilansa stanja banaka

Tendencija rasta bilansne sume banaka nastavljena je u 2023. godini. Rast bilansne sume iznosio je 5,2%, a bio je vođen rastom depozita i ukupnog kapitala (u pasivi), odnosno kredita i hartija od vrijednosti (u aktivni).

Depoziti su ključni izvor finansiranja banaka već duži niz godina i činili su 81,3% pasive na kraju 2023. godine, a njihovo učešće u bilansnoj sumi smanjeno je za 0,3 pp na godišnjem nivou (grafikon 4.2). U 2023. godini depoziti su rasli svakog mjeseca osim marta i maja, ostvarivši godišnji rast od 248,9 mil. eura ili 4,8%. Tako su na kraju 2023. godine ukupni depoziti bili na istorijskom maksimumu od 5,5 mlrd. eura, što nesumnjivo ukazuje na povjerenje u bankarski sektor.

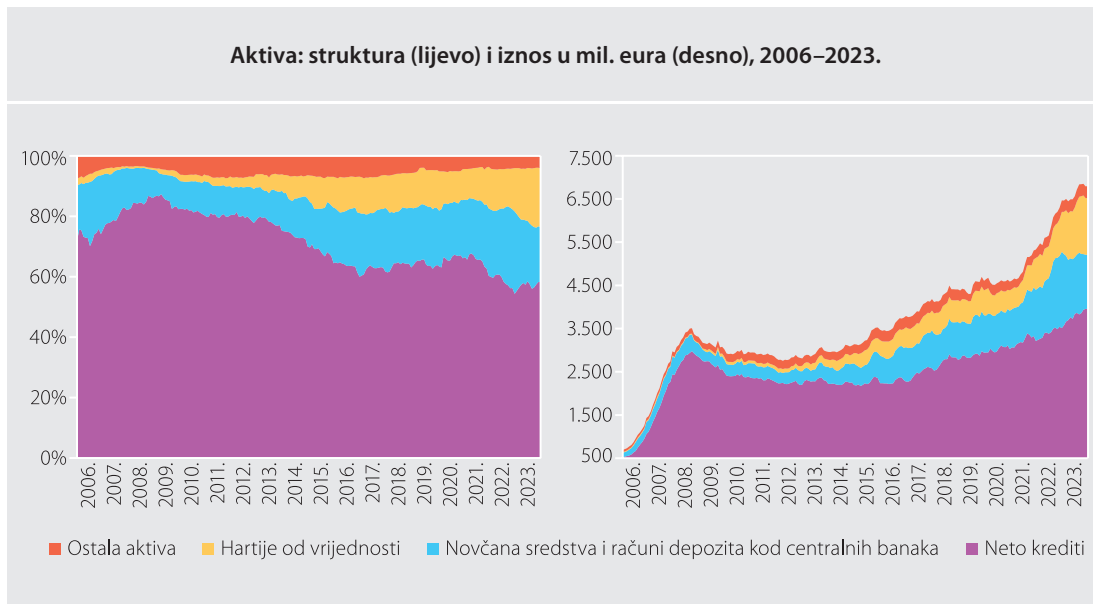
Depoziti stanovništva iznosili su 1,9 mlrd. eura, i bili su veći za 11,7% na godišnjem nivou. Depoziti nefinansijskog sektora iznosili su 1,8 mlrd. eura i bili su 0,5% manji u odnosu na kraj 2022. godine. Depoziti stanovništva bili su na svom istorijskom maksimumu na kraju godine, dok su depoziti nefinansijskog sektora bili na svom istorijskom maksimumu u avgustu. Depoziti nerezidenata zauzimaju značajan dio ukupnih depozita, iako su na kraju 2023. godine zabilježili pad od 27,9 mil. eura ili 2,1%, dok je njihov udio opao sa 25,2% u 2022. godini na 23,6% u 2023. godini.

Grafikon 4.2

Izvor: CBCG

Grafikon 4.3

Izvor: CBCG

Pozajmice su zabilježile pad tokom 2023. godine, koji je iznosio 30,4%, ili 94,3 mil. eura. Njihov udio u ukupnoj pasivi iznosio je 3,2% i opao je za 1,6 pp u odnosu na prethodnu godinu. Najveći udio u ukupnim pozajmicama na kraju 2023. godine činile su pozajmice od Vlade Crne Gore, čiji je udio iznosio 43,1%. Udio pozajmica od matičnih banaka i članica grupacije na kraju 2023. iznosio je 23,4%. Na kraju godine, kratkoročnih pozajmica matičnih banaka nije bilo, dok su dugoročne pozajmice matičnih banaka zabilježile pad od 16,7%, a njihov udio u ukupnim pozajmicama iznosio je 3%.

U drugoj polovini godine došlo je do smanjenja najlikvidnije aktive usljed pada novčanih sredstava i računa depozita kod centralnih banaka, koja su na kraju godine iznosila 1,24 mlrd. eura, zabilježivši pad od 29,4% ili 519,4 mil. eura. Na kraju godine udio novčanih sredstava i računa depozita kod centralnih banaka u bilansnoj sumi iznosio je 18,5%, što predstavlja smanjenje od 9,1 pp u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 4.3).

Istovremeno, dio značajnog priliva od depozita usmjeren je na ulaganja u hartije od vrijednosti. Hartije od vrijednosti bile su veće 42% na godišnjem nivou i iznosile su 1,3 mlrd. eura ili 19,5% bilansne sume. Istorijski gledano, najveći nivo (1,4 mlrd) i udio (19,9%) ovih instrumenata u bilansnoj sumi ostvaren je u oktobru 2023.

Veći dio portfolija hartija od vrijednosti se odnosio na državne hartije od vrijednosti Crne Gore (51,7%), s tim da se njihov udio u odnosu na prethodnu godinu znatno smanjio (18 pp). Ovi plasmani su za banke generalno investicije sa povoljnom kamatnom stopom u odnosu na rizike koje nose, što je bankama bilo posebno atraktivno posljednjih godina. Takođe, regulatorni ponder rizika za taj oblik ulaganja je 0%, čime banke na taj dio aktive ostvaruju prihode, a nemaju regulatorni zahtjev za izdvajanje kapitala po tom osnovu. Banke su u 2023. godini uvećale portfolio državnih hartija od vrijednosti Crne Gore na 677,7 mil. eura ili 5,3%. S druge strane, inostrane hartije od vrijednosti ostvarile su značajan rast od 355 mil. eura (ili 120,4%), da bi na kraju 2023. iznosile 649,7 mil. eura.

U oktobru 2023. dostigle su svoj istorijski maksimum (724,3 mil. eura), a među njima su dominirale hartije od vrijednosti država eurozone sa visokim kreditnim rejtingom.

Izloženost banaka prema državi na kraju 2023. godine iznosila je 14,2% ukupne aktive ili 0,4 pp više u odnosu na kraj 2022. (grafikon 4.4). Izloženost prema državi u apsolutnom iznosu bila je 959,6 mil. eura¹⁷. Država je ove godine značajno više koristila mogućnost novog kreditnog zaduživanja kod banaka (111,1 mil. eura) nego što je to bio slučaj prethodne godine (67,5 mil. eura u 2022. godini). Dug centralne vlade po kreditima povećan je za 27,2% na 284,2 mil. eura. U 2023. država je ponovo emitovala državne zapise, a na kraju godine vrijednost tog portfolija banaka iznosila je 30 mil. eura.

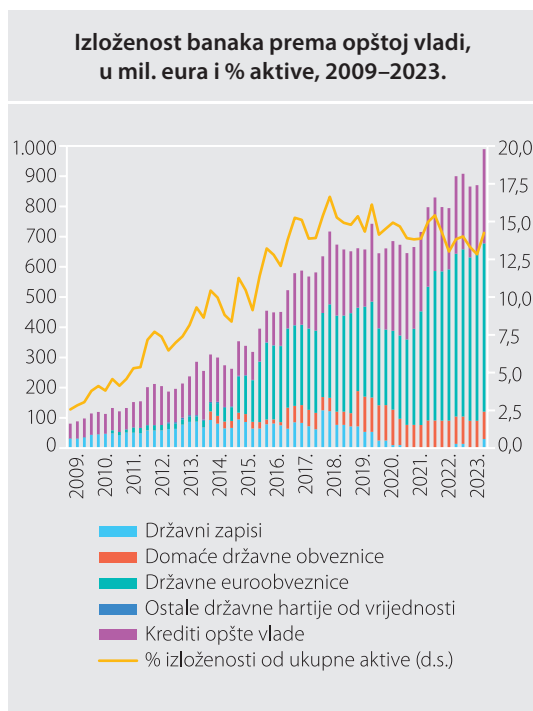
Potraživanja banaka od nerezidenata u vidu depozita na kraju 2023. bila su 46,7% veća nego na kraju prethodne godine. Na kraju 2023. godine ti depoziti iznosili su 535,9 mil. eura, i bili su uglavnom depoziti po viđenju kod nerezidentnih banaka.

Ukupna potraživanja banaka od nerezidenata na kraju 2023. godine iznosila su 1,7 mlrd. eura ili 24,6% aktive. Ukupne obaveze banaka prema nerezidentima iznosile su 1,4 mlrd. eura, odnosno 21,3% pasive (indepoziti su najveći dio ovih obaveza, a na kraju godine iznosili su 1,3 mlrd. eura i manji su za 2,1% na godišnjem nivou). Visoka izloženost nerezidentnom sektoru po pitanju primljenih depozita ima implikacije na rizik likvidnosti, jer iako je ovaj izvor generalno stabilan, mogao bi izazvati nestabilnost u situacijama eventualnog značajnog pada/povlačenja tih depozita. Neto strana aktiva banaka je time na kraju 2023. godine iznosila 3,3% bilansne sume.

4.2. Kreditni rast i nekvalitetni krediti

Generalno posmatrano, u 2023. godini nastavljen je solidan rast kreditne aktivnosti banaka, s tim da se ne može govoriti o postojanju prekomjernog opšteg kreditnog rasta¹⁸.

Grafikon 4.4

¹⁷ Izloženost se odnosi na državne hartije od vrijednosti i kredite date opštoj vladi. Opšta vlada obuhvata centralnu vladu, lokalne vlade (opštine) i fondove socijalne sigurnosti.

¹⁸ Osim ukoliko nije drugačije istaknuto, podaci o kreditima prezentirani u ovom poglavlju, kao i u ostatku izvještaja, odnose se na kredite i ostala potraživanja kreditnog tipa po bruto principu (sa pripadajućim ispravkama vrijednosti), a bez pripadajućih kamata i vremenskih razgraničenja kamata/naknada.

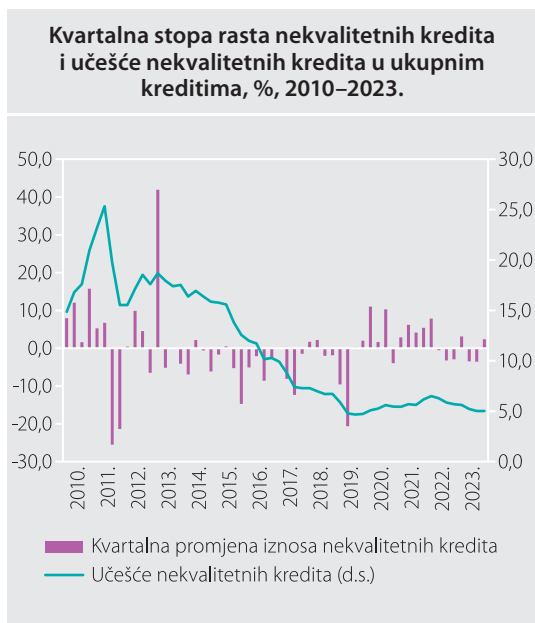
Ukupni krediti bili su na istorijskom maksimumu na kraju godine i iznosili su 4,1 mlrd. eura, ostvarivši godišnji rast od 11,9%. Učešće neto kredita u aktivni povećalo se sa 54,9% u 2022. na 58,8% u 2023. Kreditna aktivnost posmatrana prema novoodobrenim kreditima iznosila je 1,5 mlrd. eura, što je godišnji rast od 3,7%.

Najveći udio kreditnog portfolija banaka odnosi se na kredite stanovništva (41,3%), koji od 2013. godine bilježe pozitivnu stopu rasta. U 2023. godini ta stopa rasta iznosila je 8,7%. Obim novoodobrenih kredita usmjerenih ka fizičkim licima u 2023. godini bio je veći za 7,9% u odnosu na prethodnu godinu, ostvarivši za 13,9% veći nivo u odnosu na 2019. godinu, kao godinu neposredno prije izbivanja pandemije koronavirusa. U 2023. godini novoodobreni krediti fizičkih lica iznosili su 578 mil. eura. Fizička lica i dalje najviše koriste gotovinske kredite (54,6% novoodobrenih kredita fizičkim licima).

Kreditni rezidentnih nefinansijskih institucija činili su 32% ukupnih kredita na kraju 2023. godine, a na godišnjem nivou porasli su za 3,9%. Gledano prema novoodobrenim kreditima, ovo je i dalje sektor koji banke najviše finansiraju, 753,5 mil. eura u ovoj godini, što je 3,4% manje nego 2022. godine i 23,2% više nego 2021. Kao i prethodnih godina, najveći dio novoodobrenih kredita pravnim licima odnosio se na kredite za likvidnost (obrotna sredstva). Udio kredita za likvidnost u novim kreditima pravnih lica opao je sa 64,4% u 2021. godini na 63,4% u 2022, a zatim na 61,4% u 2023. godini.

Sa aspekta deviznog rizika, odnosno devizno indukovano kreditnog rizika, valutna struktura kredita je i dalje veoma povoljna. Zanimljiv dio kredita bio je odobren u drugim stranim valutama, što je već duži period karakteristično za kreditna portfolija banaka.

Grafikon 4.5

Izvor: CBCG

U ročnoj strukturi kredita prema inicijalnoj ročnosti (bez potraživanja kreditnog tipa), na kraju 2023. godine dugoročni krediti činili su 92,9%. Ukoliko se posmatra preostala ročnost kredita, onda je učešće dugoročnih kredita bilo niže, 80,5%.

Posmatrano prema nekvalitetnim kreditima, kreditni rizik bio je smanjen tokom 2023. godine. Na agregatnom nivou, učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima opalo je za 0,7 pp na godišnjem nivou, pa je na kraju 2023. iznosilo 5% (grafikon 4.5). Na kraju 2023. godine, četiri banke imale su više, dok je sedam banaka imalo niže učešće nekvalitetnih kredita nego na kraju 2022.

Suma nekvalitetnih kredita iznosila je 205,6 mil. eura i bila je manja 1,7%. Odnos sume nekvalitetnih kredita i BDP-a iznosio je 3% i smanjen je u odnosu na kraj prethodne godine (3,5%), s tim da je i BDP u ovoj godini znatno porastao. Na kraju 2019. godine ovaj pokazatelj iznosio je 2,9%.

Udio kredita koji kasne s otplatom preko 30 dana se smanjio za godinu dana za 20,4% i činio je 2,8% ukupnih kredita.

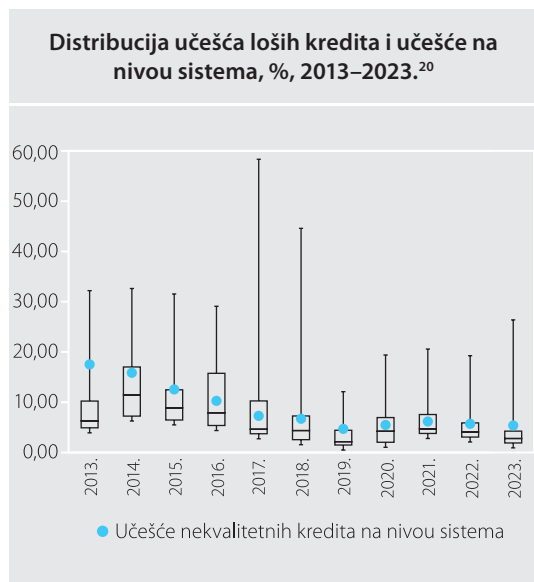
Distribucija učešća loših kredita po bankama na kraju 2023. godine ukazuje na nešto drugačiju situaciju u odnosu na kraj 2022. (grafikon 4.6). Povećan je raspon između najnižeg i najvišeg učešća, dok je raspon između prvog i trećeg kvartila manji, a ostvarene su manje vrijednosti za oba kvartila. Udjeli nekvalitetnih kredita tri velike banke bili su ispod medijalne vrijednosti nekvalitetnih kredita od 4,8%, dok je udio jedne velike banke bio iznad te vrijednosti.

Najveća promjena u strukturi kredita po kategorijama kvaliteta ostvarena je kod kredita u kategoriji A, čije je učešće tokom godine poraslo sa 76,1% na 80% (grafikon 4.7). Učešće kredita u kategoriji B opalo je sa 18,2% na 15%, dok je njihov godišnji pad iznosio 8,1%. Kod jedne banke sa velikim i jedne banke sa malim tržišnim učešćem, ova kategorija zauzima značajan dio portfolija. Učešće kredita iz kategorije C u ukupnim kreditima na kraju godine opalo je na 3%, dok je godišnji rast sume kredita kategorije C bio 1,1%. Kategorije D i E su daleko manjeg obima i činile su 0,2% odnosno 1,8% ukupnih kredita.

Stanje kreditnog rizika može se posmatrati i prema tome kako su banke percipirale kretanje rizika prema očekivanim kreditnim gubicima, tj. u skladu sa primjenom MSFI 9.

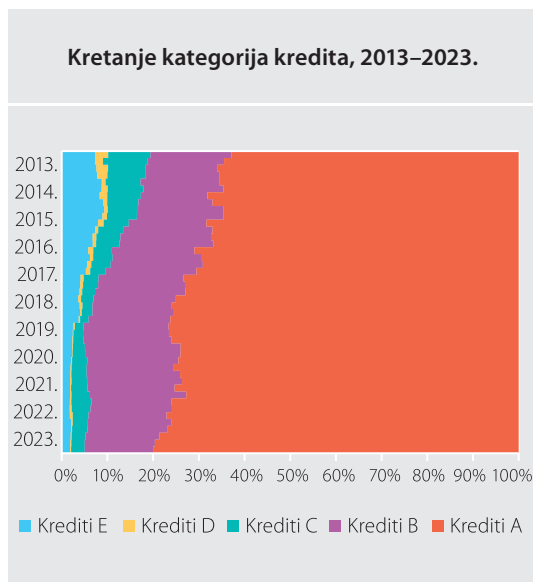
Kreditni iz faze 1, koji i dalje predstavljaju ubjedljivo najveću kategoriju, ostvarili su godišnji rast tokom svakog kvartala 2022. i 2023. godine¹⁹, a njihov udio u ukupnim kreditima na kraju 2023. godine bio je 80,3%.

Grafikon 4.6

Izvor: CBCG

Grafikon 4.7

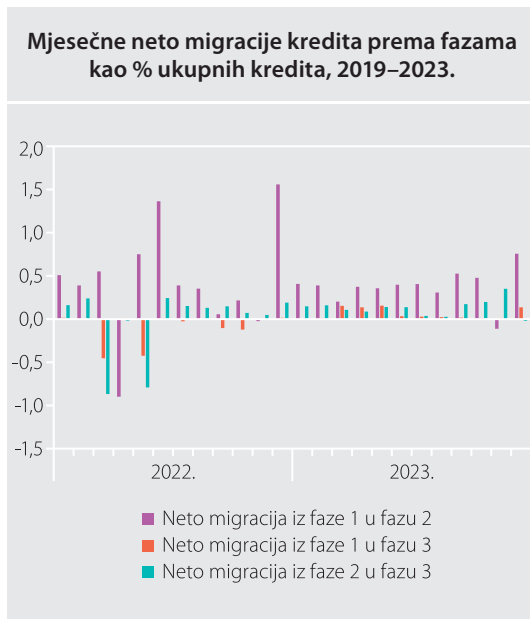

Izvor: CBCG

¹⁹ U fazi 1 se nalaze finansijski instrumenti kod kojih nije došlo do značajnog pogoršanja kreditnog rizika ili imaju nizak kreditni rizik u momentu izvještavanja.

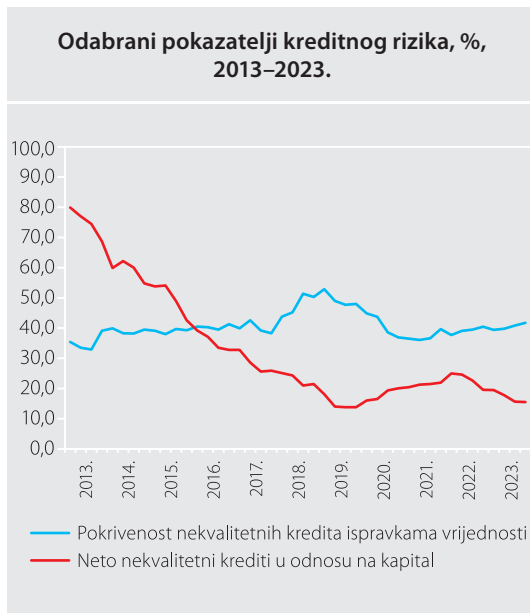
²⁰ Odozdo prema gore, horizontalne linije grafikona za svaku pojedinačnu godinu označavaju minimum, prvi kvartil, drugi kvartil (medijanu), treći kvartil i maksimum.

Grafikon 4.8

Izvor: CBCG

Grafikon 4.9

Izvor: CBCG

Banke su tokom 2023. godine manje izmještale kredite u fazu 2 u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 4.8)²¹. Na kraju 2023. godine godišnji pad kredita iz faze 2 iznosio je 3,3%, a njihov udio u ukupnim kreditima za godinu dana smanjen je sa 16,2% na 14,6%.

Kreditni u fazi 3, odnosno oni krediti kod kojih objektivni dokazi ukazuju na kreditni gubitak²², bilježili su godišnji pad tokom svakog kvartala (3,7% na kraju 2023. godine), a njihov udio se smanjio sa 5,7% na 5,1%. I tokom 2022. godine krediti u fazi 3 bilježili su godišnji pad tokom svakog kvartala.

Udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima nefinansijskih institucija iznosio je 9,6% na kraju 2023. godine, dok je na kraju 2022. bio 9,9%. Kreditni rizik bio je manje izražen kod sektora stanovništva. Suma nekvalitetnih kredita stanovništva opala je za 7,6%, a njihovo učešće u kreditima sektora stanovništva na kraju 2023. godine iznosilo je 3,4%. Učešće kredita stanovništva koji kasne s otplatom duže od 30 dana u ukupnim kreditima stanovništva iznosilo je 2,7%.

Na kraju 2023. godine pokrivenost nekvalitetnih kredita ispravkama vrijednosti (samo za nekvalitetne kredite) iznosila je 41,7%, dok je na kraju prethodne godine iznosila 40,4% (grafikon 4.9). Odnos neto („nepokrivenih“) nekvalitetnih kredita i kapitala opao je na godišnjem nivou sa 19,6% na 15,5%²³.

Tokom 2023. godine banke su nastavile da svojim klijentima nude konverziju kamatnih stopa iz varijabilne u fiksne (za ranije odobrene kredite), a kod novih kredita pretežno da odobravaju kredite sa fiksnom kamatnom stopom, između ostalog kao rezultat inicijative CBCG realizovane sredi-

²¹ U fazi 2 su finansijski instrumenti kod kojih je došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika, ali ne postoje objektivni dokazi o nastanku kreditnih gubitaka.

²² U fazi 3 se nalaze finansijska sredstva kod kojih postoje objektivni dokazi o nastanku kreditnih gubitaka.

²³ Da bi se postigla konzistentnost racija u ovom paragrafu, nekvalitetni krediti obuhvataju i kamatna potraživanja i vremenska razgraničenja, jer za ispravke vrijednosti ne postoji klasifikacija prema kvalitetu zasebno za kamate i vremenska razgraničenja, već samo za ukupan iznos/zbir: glavnica, kamate i vremenska razgraničenja.

nom 2022. godine, u doba kada je ECB optočinjala povećanje svojih referentnih kamatnih stopa. Tako je udio kredita sa varijabilnom kamatnom stopom tokom 2023. godine opao sa 25,2% na 12,2%, a dodatno je opao i početkom 2024. godine, iznosivši na kraju februara 11,1%. Udio kredita sa varijabilnom kamatnom stopom, što je posebno značajno, bitno je opao i kod kredita fizičkih lica, iznosivši 12,1% na kraju 2022. godine, 4,2% na kraju 2023. godine i 3,8% na kraju februara 2024. Time su eventualne ranjivosti po tom pitanju praktično prestale da postoje.

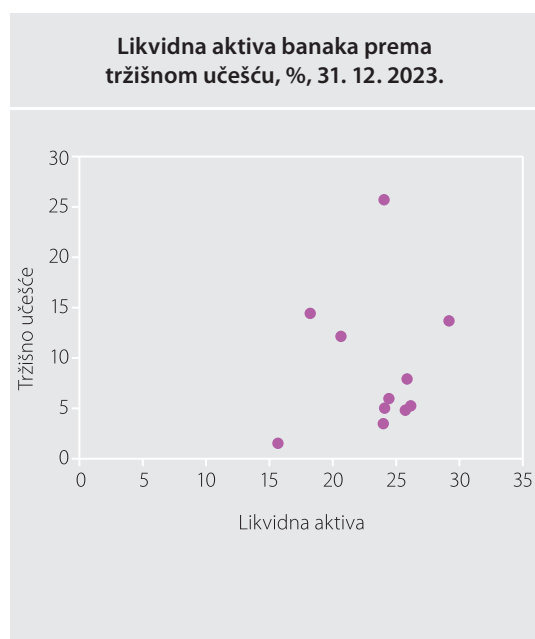
4.3. Likvidnost

Likvidna aktiva banaka iznosila je 1,6 mlrd. eura, ostvarivši godišnji pad od 19,6%, iako je s druge strane zabilježen značajan rast hartija od vrijednosti visokog kreditnog rejtinga, i time prilično likvidnih. Likvidna aktiva činila je 23,7% ukupne aktive, što je pad za 7,3 pp u odnosu na kraj prethodne godine (grafikon 4.10 i grafikon 4.11).

Tokom cijele godine, banke su održavale zadovoljavajuće dnevne i dekadne pokazatelje likvidnosti. Za potrebe likvidnosti bankama su bila dostupna značajna sredstva i to u vrlo kratkom roku, a prije svega depoziti koje banke drže na računima za poravnanje kod CBCG (mimo obavezne rezerve), koji su na kraju 2023. godine iznosili 685,2 mil. eura ili 42,8% likvidnih sredstava. Banke drže značajna sredstva i kod finansijskih institucija u inostranstvu, koja su najvećim dijelom u vidu depozita po viđenju. Ti depoziti su na kraju 2023. godine iznosili 493,7 mil. eura i činili su 30,8% likvidnih sredstava. Dodatno, banke su u svojim trezorima na kraju 2023. godine držale gotovinu u iznosu od 264,2 mil. eura.

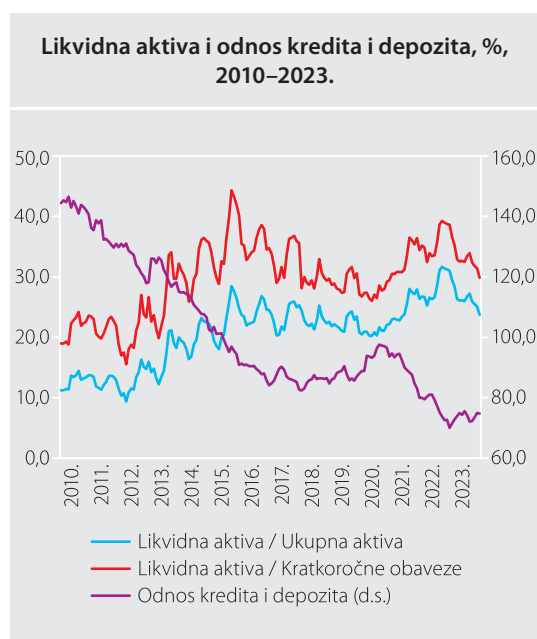
Odnos kredita i depozita (74,8%) bilježi rast na godišnjem nivou, budući da je povećanje kredita (435,1 mil. eura) bilo preko dva puta veće od povećanja depozita (248,9 mil. eura).

Grafikon 4.10

Izvor: CBCG

Grafikon 4.11

Izvor: CBCG

Depoziti po viđenju imaju izrazitu prevagu u strukturi depozita po ročnosti. Na kraju 2023. godine činili su 82,7% ukupnih depozita odnosno 3,8 pp više nego na kraju prethodne godine. Poređenja radi, na kraju 2013. godine njihovo učešće je iznosilo 42%. Ovakva tendencija bi se mogla primarno objasniti opadanjem pasivnih kamatnih stopa, tako da je oročavanje depozita postalo manje atraktivno.

Odnos likvidne aktive i finansijskih obaveza do jedne godine iznosio je 29,8%, što je bilo 8,7 pp manje nego na kraju 2022. godine. Ako se posmatra odnos likvidne aktive i finansijskih obaveza do tri mjeseca, on je iznosio 32,2%. Oba pokazatelja su na kraju 2023. godine bila manja zbog pada likvidne aktive.

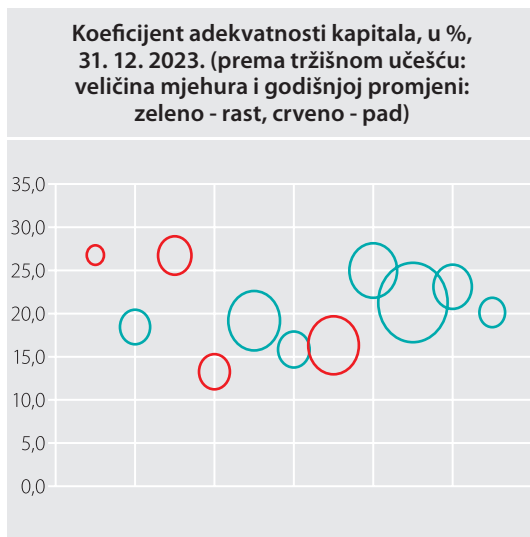
ECB donijela je odluku da CBCG produži rok za korišćenje linije *EUREP*²⁴ do januara 2023. godine (kasnije produženo do januara 2024). Produženje roka linije od strane ECB-a predstavlja dodatnu sigurnost očuvanja stabilnosti finansijskog sistema zemlje, jer u slučaju potrebe, linija *EUREP* omogućava Crnoj Gori da dobije sredstva za podršku sistemskoj likvidnosti u iznosu do 250 mil. eura.

4.4. Solventnost

Gledano kroz kapitalne pokazatelje na agregatnom nivou, banke su bile adekvatno kapitalizovane. Na nivou sistema, koeficijent adekvatnosti ukupnog kapitala bio je 20,3% na kraju godine, dok je koeficijent adekvatnosti osnovnog kapitala iznosio 19,7%. Tokom godine, sve banke u sistemu imale su kapitalne pokazatelje iznad propisanih osnovnih zakonskih regulatornih minimuma, jednakih za sve banke. Kod četiri najveće banke, koeficijent adekvatnosti ukupnog kapitala bio je u rasponu od 16,3% do 25% (grafikon 4.12).

Tokom 2023. godine dokapitalizaciju je sprovela jedna mala banka i jedna banka srednje do veće veličine. Kod jedne banke uvećan je akcijski kapital emisijom akcija. Kod druge banke došlo je do uvećanja akcijskog kapitala konvertovanjem povlašćenih nekumulativnih akcija u obične akcije. Prethodno, u 2022. godini ista banka je konvertovala subordinisani dug u povlašćene nekumulativne akcije.

Grafikon 4.12

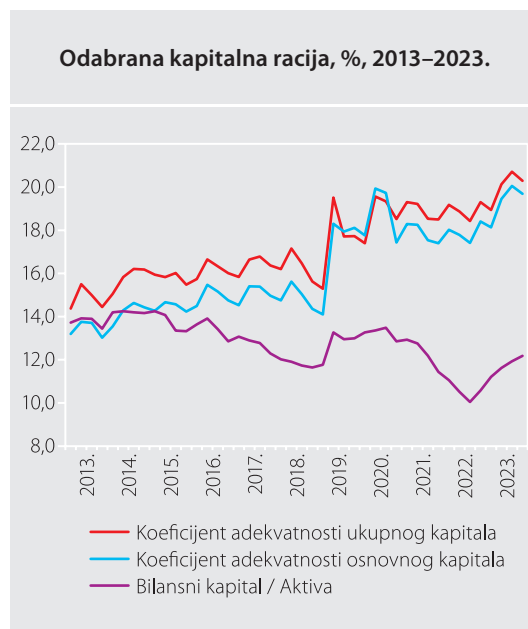

Izvor: CBCG

²⁴ *EUREP - Eurosystem repo facility for central banks.*

Ukupni kapital²⁵ banaka na kraju 2023. godine ostvario je značajan rast od 21,4% u odnosu na kraj 2022. godine i iznosio je 820,3 mil. eura, prije svega zbog dobiti banaka ostvarene tokom 2023. godine. Učešće ukupnog kapitala u bilansnoj sumi je povećano je sa 10,5% u 2022. na 12,2% u 2023, dok je udio osnovnog kapitala²⁶ u bilansnoj sumi iznosio 9% (grafikon 4.13).

Grafikon 4.13

Izvor: CBCG

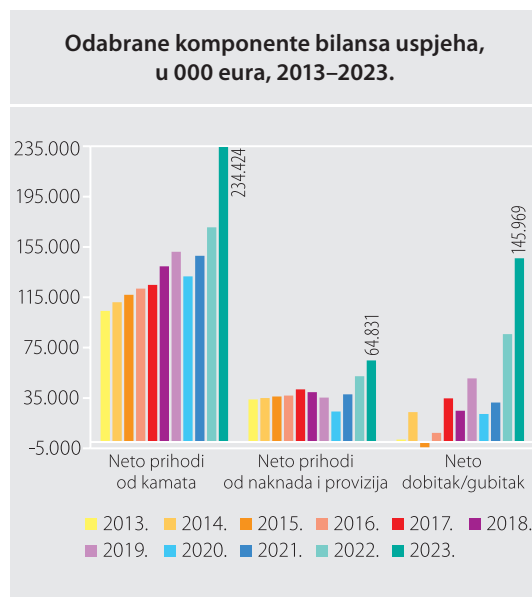
4.5. Profitabilnost i kamatne stope

Neto dobit banaka u 2023. godini iznosila je 146 mil. eura, što je za 75,3% više u odnosu na uporedni period. Četiri najveće banke, koje pojedinačno prelaze 10% tržišnog učešća prema aktivi, imale su ukupnu dobit od 110,1 mil. eura. Nijedna banka u sistemu nije poslovala sa gubitkom.

Prihodi po osnovu kamata i sličnih prihoda na nivou sistema bili su viši za 34,3% u odnosu na prethodnu godinu. Posljednjih godina prihodi od naknada i provizija dobijali su na značaju, a u 2023. godini iznosili su 58,7% u odnosu na prihode od kamata. Nakon pada u 2020, ovi prihodi su rasli posljednje tri godine, a u 2023. godini taj rast je iznosio 25%.

Neto prihodi od kamata i sličnih prihoda su u 2023. bili veći 37,4% nego u prethodnoj godini, dok su neto prihodi od naknada i provizija porasli za 23,9% (grafikon 4.14).

Grafikon 4.14

Izvor: CBCG

²⁵ Odnosi se na bilansni/računovodstveni kapital.

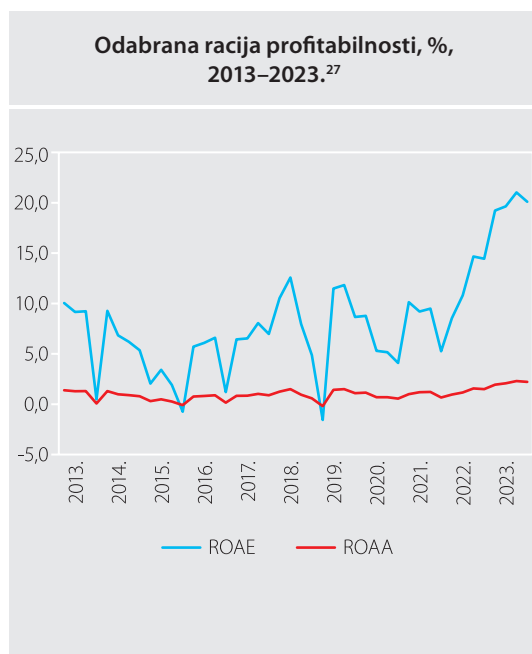
²⁶ Odnosi se na regulatorni kapital.

Troškovi obezvređenja su značajno opali (sa 30,7 mil. eura u 2022. na -0,3 mil. eura u 2023. godini), dok su troškovi rezervisanja imali manji pozitivan uticaj na rezultat u odnosu na 2022. godinu (-21,4 mil. eura) i iznosili su -0,5 mil. eura.

U skladu sa boljim finansijskim rezultatom, znatno veći su bili i povraćaj na prosječnu aktivu (2,2% u 2023. godini naspram 1,5% u 2022) i povraćaj na prosječni kapital, 20,1% naspram 14% (grafikon 4.15).

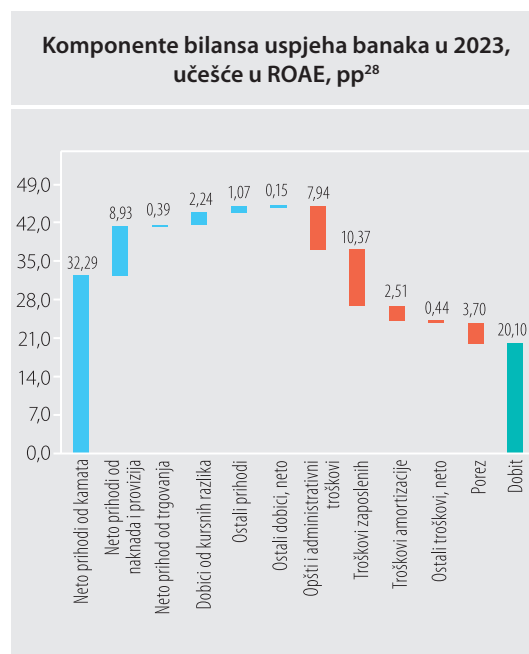
Dekompozicija povraćaja na prosječni kapital pokazuje da neto prihodi od kamata imaju najveći pozitivni doprinos (grafikon 4.16). Takođe, troškovi rezervisanja i troškovi obezvređenja kao dio ostalih troškova dali su pozitivan doprinos jer se negativan trošak pozitivno odražava na rezultat. S druge strane, redovni troškovi činili su najveći dio troškova, a to su troškovi zaposlenih i opšti i administrativni troškovi. Na nivou sistema, banke su za troškove zaposlenih izdvojile 12,4% više nego u prethodnoj godini.

Grafikon 4.15

Izvor: CBCG

Grafikon 4.16

Izvor: CBCG

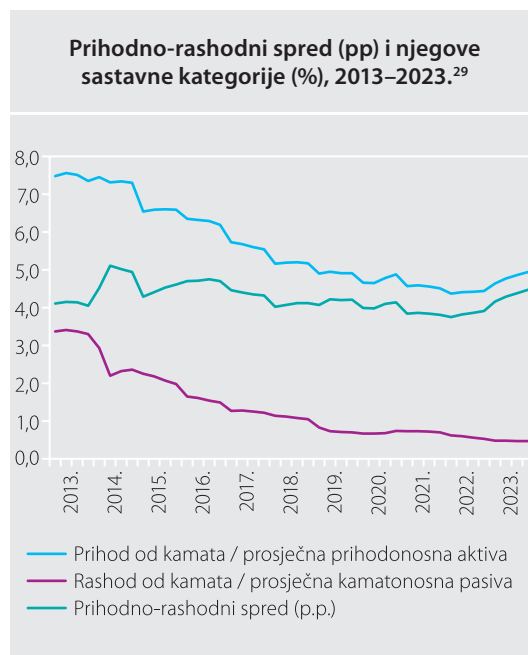
²⁷ Kvartalni podaci za prva tri kvartala se odnose na kumulative – na prva tri mjeseca, prvih šest mjeseci i na prvih devet mjeseci godine, a na godišnji uporedivi nivo su prebačeni množenjem sa četiri, dva odnosno 4/3.

²⁸ Sa grafikona iznad, neto dobitak/gubitak: 1) usljed prestanka priznavanja finansijskih instrumenata koji se ne vrednuju po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha; 2) od finansijskih instrumenata iskazanih po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha, a koji se ne drže radi trgovanja; 3) po osnovu obezvređenja finansijskih instrumenata koji se ne vrednuju po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha.

Razlika između prihoda od kamata u odnosu na prosječnu prihodonosnu aktivnu i rashoda od kamata u odnosu na prosječnu kamatonosnu pasivu, na kraju 2023. godine bila je viša i iznosila je 4,5 pp (grafikon 4.17). Spređ je po bankama bio vrlo neujednačen, krećući se od 1,2 pp do 5,8 pp. Prosječna prihodonosna aktivna bila je 20,3% veća nego 2022. godine, a činila je 78,9% prosječne aktivne.

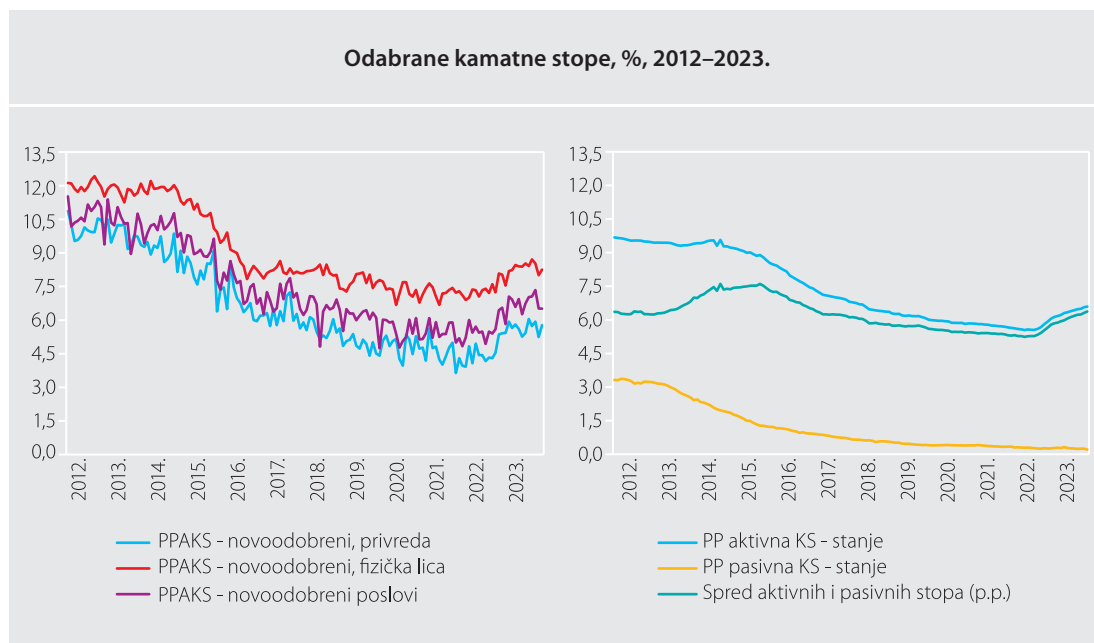
Ciklus rasta prosječne ponderisane aktivne kamatne stope (za cjelokupan kreditni portfolio banaka, tj. na neotplaćenu glavnica/dug), započeo sredinom 2022. godine, obilježio je cijelu 2023. godinu. Tokom godine, prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa ostvarila je rast od 0,67 pp (grafikon 4.18). Što se tiče prosječne ponderisane pasivne kamatne stope, njen godišnji pad iznosio je 0,05 pp. Na kraju 2023. godine prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa iznosila je 6,59%, dok je prosječna ponderisana pasivna kamatna stopa iznosila 0,21%. Kamatni spređ na kraju godine time je iznosio 6,38 pp.

Grafikon 4.17

Izvor: CBCG

Grafikon 4.18

Izvor: CBCG

²⁹ Kvartalni podaci za prva tri kvartala odnose se na kumulativ – na prva tri mjeseca, prvih šest mjeseci odnosno na prvih devet mjeseci godine, a na godišnji uporedivi nivo su prebaćeni množenjem sa četiri, dva odnosno 4/3.

Aktivna kamatna stopa na novoodobrene kredite za cijelu 2023. godinu (ponderisana mjesečnim iznosima novoodobrenih kredita) bila je viša za jedan pp u odnosu na 2022. godinu i iznosila je 6,69%. Njen rast je bio više vođen povećanjem kamatnih stopa na novoodobrene kredite privrede, gdje su plasmani bili skuplji za 1,04 pp nego godinu ranije. Kamatne stope na novoodobrene kredite sektora stanovništva prema istom načinu izračuna bile su više za 0,93 pp.

4.6. Analiza osjetljivosti

Testiranje osjetljivosti kroz četiri testa za kreditni rizik pokazalo je značajnu otpornost banaka, budući da je svaka banka prošla sve testove (tabela 4.1)³⁰.

Tabela 4.1

Analiza osjetljivosti kreditnog i tržišnih rizika, 31. 12. 2023.								
Br.	Naziv testa	Koeficijent solventnosti poslije testa, %					Iznos nedostajućeg kapitala na nivou sektora, 000 eura	Broj banaka koje nijesu prošle test
		Min.	1. kvartil	3. kvartil	Maks.	Sistem		
		Koeficijent solventnosti prije testa, %						
		13,3	17,4	24,0	26,8	20,3		
Testiranje kreditnog rizika								
1.	Negativna prekompozicija strukture klasifikovanih kredita ³¹	11,5	14,2	21,7	23,9	18,3	0	0
2.	Povećanje nekvalitetnih kredita za 30% i ispravki vrijednosti za 40%	10,3	16,4	23,3	25,9	19,5	0	0
3.	Bankrot velikog dužnika ³²	11,3	16,2	23,0	25,4	19,2	0	0
4.	Bankrot najvećeg dužnika	9,2	14,3	21,2	22,4	17,8	0	0
Testiranje tržišnih rizika								
1.	Povećanje kamatnih stopa za 2 pp, primjenom na kumulativni gep pozicija osjetljivih na promjenu kamatne stope, ročnosti 181–365 dana	11,5	17,0	24,9	28,9	19,9	0	0
2.	Korekcija neto otvorene devizne pozicije za 20%	13,3	17,4	24,2	26,7	20,3	0	0

Izvor: CBCG

Testiranja osjetljivosti na rizik promjene kamatne stope, kao i na rizik promjene deviznog kursa, očekivano su pokazala zanemarljivo negativan uticaj na koeficijent solventnosti, koji je na nivou sektora u prvom slučaju opao za 0,4 pp, na 19,9%, a u drugom slučaju porastao za 0,01 pp (takođe tabela 4.1).

Testiranje osjetljivosti na rizik likvidnosti, zapravo testiran kao rizik odliva depozita, sprovedeno je kroz 11 ekstremno oštih i malo vjerovatnih testova (tabela 4.2). U testovima je, uz najlikvidnija sredstva banaka u zemlji veoma konzervativno pretpostavljena mogućnost korišćenja još svega 50% oba-

³⁰ Posmatrano u odnosu na zakonski minimum za ukupni regulatorni kapital, koji iznosi 8% ukupnog iznosa izloženosti riziku, i jednak je za sve banke.

³¹ Prekompozicija strukture kredita izvršena je na sljedeći način: 1) kategorija A – „dobra aktiva“ obračunata je u iznosu od 90%, a za iznos kredita od 10% iz kategorije A uvećana je kategorija B; 2) kategorija B – „aktiva sa posebnom napomenom“ obračunata je u iznosu od 95% uvećane kategorije B; 3) kategorija C – „supstandardna aktiva“ obračunata je u iznosu od 5% iz kategorije B, a zadržano je 95% kategorije C; 4) kategorija D – „sumnjiva aktiva“ obračunata je u iznosu od 5% iz kategorije C, dok je zadržano 95% iz D i 5) kategorija E – „gubitak“, iznos je uvećan za 5% iznosa kategorije D.

³² Medijalna vrijednost duga 20 najvećih dužnika banke.

vezne rezerve³³. S druge strane, nije pretpostavljena mogućnost korišćenja sredstava banaka u vidu depozita po viđenju u inostranstvu, koja su na kraju 2023. godine iznosila 493,7 mil. eura, niti preostalih 50% sredstava obavezne rezerve (145,3 mil. eura). Dodatno, nijesu uzete u obzir ni mogućnosti prodaje nenovčane aktive (npr. hartija od vrijednosti), niti uzimanja pozajmica od matičnih banaka, drugih učesnika na domaćem ili stranim tržištima, ili eventualno od CBCG ili države.

Tabela 4.2

Analiza osjetljivosti rizika likvidnosti, 31. 12. 2023.							
Br.	Naziv testa	Pokrivenost slobodnim likvidnim sredstvima, 000 eura (953.030 na 31. 12. 2023.)			Pokrivenost raspoloživim likvidnim sredstvima, 000 eura (1.098.345 na 31. 12. 2023.)		
		Nedostajući iznosi (-), sektor, 000 eura	Broj banaka koje nijesu prošle test	Nedostajući iznosi (-) za banke koje su pale na testu	Nedostajući iznosi (-), sektor, 000 eura	Broj banaka koje nijesu prošle test	Nedostajući iznosi (-) za banke koje su pale na testu
1.	Povlačenje 20% depozita	-141.605	7	-199.512	3.710	5	-115.828
2.	Povlačenje 20% depozita po viđenju	23.052	4	-138.479	168.367	2	-73.538
3.	Povlačenje 10% depozita po viđenju stanovništva i 30% depozita po viđenju pravnih lica	-143	5	-152.426	145.172	3	-82.227
4.	Povlačenje 20% oročenih depozita stanovništva i 30% oročenih depozita pravnih lica	758.134	1	-1.264	903.449	0	0
5.	Povlačenje depozita najvećeg deponenta	641.593	1	-80	786.908	0	0
6.	Povlačenje 50% depozita deset najvećih deponenta	417.665	3	-26.917	562.980	2	-15.626
7.	Povlačenje 30% državnih depozita	758.036	0	0	903.351	0	0
8.	Povlačenje 50% državnih depozita	628.041	1	-2.182	773.356	1	-139
9.	Povlačenje 30% depozita nerezidenata	565.998	2	-50.355	711.313	2	-32.305
10.	Povlačenje 30% depozita nerezidenata iz Ruske Federacije i Ukrajine	841.471	0	0	986.786	0	0
11.	Povlačenje 50% depozita nerezidenata iz Ruske Federacije i Ukrajine	767.098	0	0	912.413	0	0

Izvor: CBCG

I pod tim rigoroznim pretpostavkama, testiranje je očekivano ukazalo na dobru likvidnost bankarskog sektora kao cjeline, pri čemu je najproblematičniji bio prvi test, gdje je sektor kao cjelina mogao da odgovori na povlačenje depozita tek nakon korišćenja 50% sredstava obavezne rezerve. U ostalim testovima, neadekvatnost likvidnih sredstava za pokrivanje odliva depozita javila bi se kod pojedinih banaka, a najizraženija neadekvatnost i nakon korišćenja 50% sredstava obavezne rezerve javlja se kod trećeg testa, gdje tri banke nijesu prošle test, uz manjak od 82,2 mil. eura.

Međutim, uz korišćenje depozita koje banke imaju na računima u inostranstvu i uz kompletan iznos obavezne rezerve, svaka banka bi prošla sve testove. Opet, treba imati u vidu da ni to ne uključuje neke od gore pomenutih dodatnih „slojeva“ likvidnosti, u vidu prodaje hartija od vrijednosti ili eventualnih pozajmica od drugih subjekata.

³³ Raspoloživa likvidna sredstva predstavljaju slobodna likvidna sredstva uvećana za 50% obavezne rezerve. Prema Odluci o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod CBCG („Službeni list CG“, broj 19/22), banka može koristiti do 50% obavezne rezerve bez naknade CBCG, ukoliko ta sredstva vrati do kraja radnog dana. Uz naknadu CBCG od 12% godišnje (smanjeno na 6% privremenim mjerama za ublažavanje negativnih posljedica pandemije koronavirusa i situacije u Ukrajini), banka može koristiti sredstva obavezne rezerve i nakon kraja dana.

4.7. Makro stresno testiranje

Testiranje otpornosti kreditnih institucija na stres pokazuje da su kreditne institucije na nivou kapitalizacije iz 2022. godine sposobne da podnesu materijalizaciju realnih i hipotetičkih rizika. Rezultati stresnog testiranja ukazuju na zadovoljavajuću otpornost bankarskog sistema Crne Gore na eventualna nepovoljna makroekonomska kretanja. Projekcije za 2023. i 2024. godinu pokazuju da bi u slučaju sva tri scenarija sve banke i dalje imale koeficijent solventnosti iznad regulatornog minimuma od 8%. Osnovu za stresno testiranje (realizovano u 2023. godini) su predstavljali podaci za period do 31. 12. 2022. godine. S obzirom na dužinu vremenskih serija, makro stresno testiranje se primjenjuje na osam od ukupno jedanaest banaka u bankarskom sistemu, koje skupa čine 94% ukupne kreditne aktivnosti bankarskog sektora.

Makro stresno testiranje projektuje stopu nekvalitetnih kredita za slučaj realizacije tri različita scenarija – osnovnog scenarija, blažeg pesimističnog scenarija i strožeg pesimističnog scenarija (tzv. hipotetičkog scenarija) ekonomskih kretanja u 2023. i 2024. godini. Scenariji opisuju kretanje ključnih makroekonomskih varijabli: BDP-a, stope nezaposlenosti, inflacije, zarada, berzanskog indeksa i cijena nekretnina. U tabeli 4.3 dat je pregled pretpostavki o kretanjima makroekonomskih indikatora za dva scenarija u 2023. i tri scenarija u 2024. godini.

Tabela 4.3

Pretpostavke makroekonomskih i finansijskih varijabli, 2023/2024. godina					
	2023.		2024.		
Scenario	Osnovni	Pesimistički	Osnovni	Pesimistički	Hipotetički
Stopa rasta BDP-a	3,4%	-0,5%	3%	-1%	-2,7%
Pad prosječne stope nezaposlenosti	-1	1	-0.5	1,5	1
Prosječna godišnja inflacija	8%	10%	5%	7%	4,2%
Godišnji rast zarada	5%	1%	2%	0,5%	0,7%
Godišnji rast indeksa Monex 20	7%	2%	3%	-2%	5,6%
Godišnji rast cijena nekretnina	2%	-3%	-2%	-5%	1,8%

Osnovni scenario zasniva se na projekcijama Centralne banke Crne Gore o kretanjima datih pokazatelja u 2023. godini, objavljenih u godišnjem izvještaju o radu CBCG, kao i na projekcijama međunarodnih institucija o kretanjima datih makroekonomskih indikatora za 2024. godinu.³⁴

Ključna karakteristika pesimističkog scenarija je perzistentno visoka inflacija, uglavnom vođena šokovima cijena energije i efektima „drugog kruga“, koji su djelimično nadoknađeni otporom strane i domaće tražnje. U ovom scenariju spirala plata i cijena dovodi do veće i dugotrajnije inflacije, sa negativnim efektima na privatnu potrošnju, investicije i posebno na stopu nezaposlenosti. Na kraju, visoka i trajna inflacija koegzistira sa niskim odnosno negativnim ekonomskim rastom u 2023. i 2024. godini.

Stroži pesimistični scenario, odnosno hipotetički scenario, baziran je na istorijskim podacima iz 2012. godine, kada je ekonomija Crne Gore zabilježila pad od -2,7% i bila izložena inflatornim pritiscima.

³⁴ Stopa rasta berzanskog indeksa odgovara stopi rasta Monex 20 u 2023. i 2024. godini koju daje Komisija za tržište kapitala.

Ovaj scenario ne pretpostavlja projekciju nepovoljnih makroekonomskih kretanja, već opisuje malo vjerovatnu materijalizaciju rizika iz makroekonomskog okruženja, koji su ocijenjeni relevantnim za poslovanje bankarskog sektora u Crnoj Gori. Za razliku od prethodna dva scenarija, hipotetički scenario je rađen samo za 2024. godinu.

Osim varijabli koje su predstavljene u tabeli 4.3, u modelu za stresno testiranje uključen je i set dodatnih varijabli: indeks bankarske konkurencije (HH indeks), strane direktne investicije, nivo kamatnih stopa, kao i nivo kreditne aktivnosti banaka. Svi podaci prikupljeni su na kvartalnom nivou.

U ovoj fazi, primjenom adekvatnog ekonometrijskog modela na uzorku kojeg čini set makroekonomskih i bankarskih pokazatelja (nezavisne promjenjive) i učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima – NPL (zavisna promjenjiva) dobijaju se parametri koji najbolje opisuju zavisnost NPL-a i makroekonomskih/bankarskih indikatora.

$$npl_t = \beta_0 + \beta_1 npl_{(t-1)} + \beta_2 X_{it} + \sum_{k=0}^t \beta_3 X_{it-k} + time_dummy + e \quad (1)$$

Kao nezavisna varijabla npl_t , odnosno mjera kreditnog rizika, koristi se udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima, $time_dummy$ je vektor vještačkih vremenskih varijabli koje kontrolišu strukturne prelome u nezavisnoj varijabli, X_{it} je vektor nezavisnih promjenjivih koji uključuju makroekonomske i bankarske pokazatelje, je standardna greška u regresiji, dok su β parametri nezavisnih promjenjivih koje model estimira. Sve makroekonomske serije i bankarske varijable imaju svoju teorijsku i empirijsku pozadinu, što je i razlog njihovog inkorporiranja u model.

Model koristi vremenske serije koje se odnose na period 2006–2022. za sedam banaka i 2014–2022. za jednu banku. Serije bruto zarada, inflacije i kredita su prilagođene kako bi se uzela u obzir promjena definicija ovih varijabli. Takođe, rađenja je provjera stacionarnosti serije. S obzirom na prirodu kvartalnih podataka, serije su korigovane za slučaj prisustva sezonskih varijacija.

Na osnovu parametara dobijenih modelom (1) koji je primijenjen na svaku banku pojedinačno, i datih pretpostavki za 2023. i 2024. godinu, projektovana je stopa nekvalitetnih kredita u 2023. i 2024. godini.

Model (1) primijenjen je na svaku banku pojedinačno. Najznačajni uticaj na nivo nekvalitetnih kredita ima nivo bruto domaćeg proizvoda (BDP), i to za svaku od osam testiranih varijabli. Djelimičan uticaj, odnosno statističku značajnost, i to samo za pojedine banke u sistemu, imaju varijable nezaposlenosti, cijena nekretnina, berzanskog indeksa, inflacija i zarade.

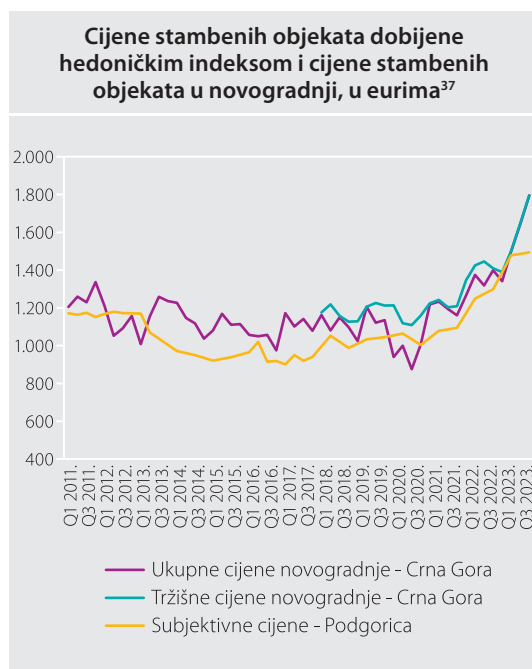
Na osnovu modela (1) urađene su prognoze nivoa NPL-a u 2023. i 2024. godini, za sva tri scenarija. Na osnovu datih projekcija NPL-a, tj. procentualnog učešća nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima, izračunati su koeficijenti solventnosti za pojedinačne banke, kako za 2023. tako i za 2024. godinu. Prilikom obračuna koeficijenta solventnosti uzeta je u obzir pretpostavka o statičkom bilansu stanja i uspjeha, odnosno o konstantnim vrijednostima bez uključivanja dinamičke komponente. Navedeni pristup omogućava postizanje veće objektivnosti i konzistentnosti u obračunu. Takođe, prilikom obračuna koeficijenta solventnosti pošlo se od pretpostavke da parametri rizika i struktura portfolija ostaju nepromijenjeni tokom posmatranog perioda.

Treba uzeti u obzir da model ne može predvidjeti faktore u bankarskom sektoru u 2023. i 2024. godini, koji se kvantitativno ne mogu obuhvatiti (recimo prodaja dijela nekvalitetne aktive, isknjižavanje

kategorije „E“ u internu evidenciju), a koji mogu u većoj ili manjoj mjeri da utiču na nivo NPL-a. Takođe, promjena pretpostavki dva scenarija rezultirala bi različitim ishodom stresnog testiranja. Ipak, projekcije stopa nekvalitentih kredita u proteklih nekoliko godina ukazuju da su, u najvećem broju slučajeva, veoma slične realizovanim stopama NPL-a.

Kako u slučaju osnovnog, tako i u slučaju pesimističkog i hipotetičkog scenarija, rezultati stresnog testiranja ukazuju na zadovoljavajuću otpornost bankarskog sistema Crne Gore na nepovoljna kretanja u makroekonomskom okruženju. Projekcije za 2023. i 2024. godinu pokazuju da bi u slučaju predložениh scenarija, sve banke i dalje imale koeficijent solventnosti iznad regulatornog minimuma.

Grafikon 4.19

Izvor: CBCG i MONSTAT

4.8. Tržište nekretnina

Prema rezultatima decembarske ankete CBCG, prosječna cijena nekretnina po kvadratnom metru u Podgorici iznosila je 1.493 eura, što predstavlja rast od 15% u odnosu na rezultate ankete rađene u decembru prethodne godine³⁵ (grafikon 4.19). Cijena stanova u novogradnji³⁶, na području Podgorice, imala je višu vrijednost u decembru 2023. godine (1.862 eura) i ostvarila je godišnji rast od 26,1% (godišnji rast u istom periodu prošle godine bio je 19,9%). Na nivou cijele države, cijena stanova u novogradnji iznosila je 1.790 eura uz godišnju stopu rasta od 27,9%. Važno je napomenuti da razlike u cijenama stanova u novogradnji u određenoj mjeri zavise od učešća stanova Crnogorskog fonda za solidarnu stambenu izgradnju, te ukoliko je učešće ovih stambenih objekata veće, cijene stanova u novogradnji su niže od tržišnih cijena i obrnuto. U 2023. godini prosječna cijena stanova solidarne stambene izgradnje iznosila je 589 eura.

Na osnovu ankete koju je sproveda CBCG³⁸, 25% agencija za nekretnine zabilježilo je rast prometa u 2023. godini. Većina agencija za nekretnine (82,1%) smatra da je cijena nekretnina po metru kvadratnom povećana, i to od 5% do 50%. Među agencijama preovladava mišljenje da će cijene u narednom periodu ostati nepromijenjene. Agencije takođe smatraju da tražnja neće jenjavati, štaviše – da će ostati ista ili će

³⁵ Prema hedoničkom indeksu dobijenom iz ankete koju sprovodi CBCG, gdje se cijene ne odnose na stvarne, realizovane cijene, već u osnovi predstavljaju subjektivne cijene vlasnika nekretnina, tj. cijene ispod kojih oni ne bi bili spremni da prodaju nekretnine koje posjeduju.

³⁶ Podaci MONSTAT-a.

³⁷ Tržišna cijena kvadratnog metra stana u novogradnji obuhvata samo stanove prodate od strane privrednih društava, dok ukupna cijena novogradnje uključuje i stanove prodate od strane institucija solidarne stambene izgradnje.

³⁸ Za potrebe analize anketirano je 164 agencija za nekretnine, od kojih većina svoje aktivnosti realizuje u Podgorici i primorskom regionu Crne Gore. Odgovore je dostavilo 28 agencija.

porasti. Tokom godine, tražnja je bila skoncentrisana na stanove u vrijednosti od 1.580 do 2.360 eura/m². Najviše su se tražili stanovi u širem centru glavnog grada, kao i u gradovima u južnom dijelu države.

Stambeni krediti fizičkih lica predstavljaju značajnu determinantu tražnje na tržištu nekretnina, a njihovi bitni trendovi prikazani su u tabeli 4.4.

Tabela 4.4

Trend kretanja stambenih kredita, 2015–2023.				
Godina	Stanje na kraju godine, u mil. eura	Godišnji rast, %	% BDP-a	% ukupnih kredita
2015.	284,3	-2,8	7,8	11,9
2016.	315,6	11,0	8,0	13,1
2017.	323,8	2,6	7,5	12,0
2018.	360,0	11,2	7,7	12,3
2019.	395,2	9,8	8,0	12,9
2020.	422,3	6,9	10,1	13,4
2021.	431,5	2,2	8,7	12,8
2022.	493,1	14,3	8,5	13,5
2023.	501,0	1,6	7,3	12,2

Izvor: CBCG i MONSTAT

Prema anketi o kreditnoj aktivnosti banaka, kreditni standardi za stambene kredite ublažavani su sve do kraja trećeg kvartala 2023. godine, dok su u posljednjem kvartalu pooštreni. Faktori koji su uticali na ublažavanje kreditnih standarda tokom prva tri kvartala bili su povećana spremnost na preuzimanje rizika i veća konkurencija ostalih banaka. Kao najznačajniji faktor koji je uticao na prekid trenda ublažavanja kreditnih standarda za stambene kredite navodi se povećanje rizika zahtijevanog kolaterala. Prema očekivanjima banaka, kreditni standardi će zadržati sličan ili isti nivo i početkom 2024. godine. Sličan trend pratio je i udio odbijenih zahtjeva za odobrenje stambenih kredita, koji je opadao u toku prva tri kvartala a zatim se, u posljednjem, blago povećao. Ocjena banaka oko tražnje za stambenim kreditima generalno je upućivala na njen rast, uprkos manjim oscilacijama u trećem kvartalu. Konačno, banke su smatrale da je sveukupni rast tražnje stanovništva za kreditima tokom 2023. godine bio uglavnom uslovljen povećanim finansijskim potrebama stanovništva za refinansiranjem, kupovinom nepokretnosti i nabavkom trajnih potrošnih dobara.

Učešće stambenih kredita fizičkih lica u BDP-u iznosilo je 7,3% i manje je za 1,2 pp u odnosu na kraj prethodne godine. Ostvareno učešće u BDP-u još uvijek je značajno niže od prosjeka koji je karakterističan za zemlje EU (preko trećine vrijednosti BDP-a), što može biti rezultat slabije platežne sposobnosti građana, ali i manje povoljnih kreditnih uslova u odnosu na zemlje EU.

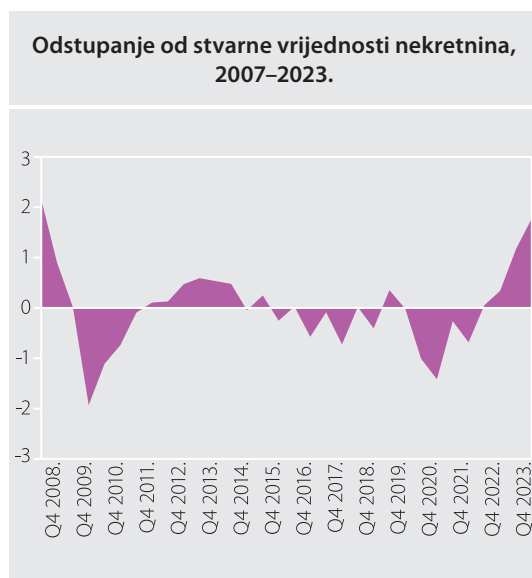
Gledano kroz učešće u ukupnim kreditima, stambeni krediti fizičkih lica su bili manji (1,3 pp) nego na kraju 2022. godine i činili su 12,2%, ostvarivši rast od 1,6%. Banke su u 2023. godini odobrile 4,2% više novih kredita za kupovinu stanova i adaptacije, u iznosu od 121,2 mil. eura. Kamatne stope na novo-odobrene stambene kredite zabilježile su rast od 1,25 pp, i dostigle su nivo od 6,22%³⁹ u 2023. godini.

³⁹ Stopa je dobijena ponderisanjem mjesečnih kamatnih stopa na novo zaduživanje sa mjesečnim iznosima novog zaduživanja.

Imajući u vidu važnost tržišta nekretnina za biznis ciklus i finansijsku stabilnost, izvršena je i procjena rizika na ovom tržištu. Za datu procjenu korišćeno je šest indikatora, praćenih u periodu 2007–2023, koji aproksimiraju stvarnu (fundamentalnu) vrijednost nekretnina. Svako značajno odstupanje od izračunate stvarne vrijednosti nekretnina može biti signal uvećanog rizika na tržištu, koje, kao što je i finansijska kriza ukazala, mogu da utiču na finansijsku stabilnost. S obzirom na period visoke inflacije u 2022. i 2023. godini, pojedine varijable su deflacionirane, kako bi se oduzeo cjenovni efekat.

Dakle, za datu analizu korišćeno je šest serija, koje opisuju tržišnu vrijednost, domaću i inostranu tražnju, te ponudu na tržištu nekretnina. Cijene novogradnje u Crnoj Gori aproksimiraju tržišnu vrijednost nekretnina. Racio neto zarada i cijena novogradnje kao i procentualni rast stambenih kredita Crne Gore aproksimiraju domaću tražnju za nekretninama u Crnoj Gori, kroz obuhvat platežne moći stanovništva i potražnje za eksternim izvorima finansiranja nekretnina. Udio stranih direktnih investicija (SDI) u nekretnine u ukupnim SDI aproksimiraju inostranu tražnju za nekretninama, što je veoma važno imajući u vidu da je Crna Gora prepoznata kao turistička destinacija, te da je imala visok priliv nerezidenata u proteklom periodu. Nivo ponude na tržištu nekretnina opisuje se kroz subjektivnu ocjenu vlasnika nekretnina o cijeni njihovih nekretnina i kroz udio građevinarstva u BDP-u.

Grafikon 4.20

Izvor: CBCG

Napomena: prilikom interpretacije grafika treba uzeti u obzir da je HP filter metoda osjetljiva na početku i kraju obračunskog perioda i da vrijednosti nijesu uporedive sa sredinom serije (Hamilton, 2018).⁴⁰ Takođe, dužina serija sprečava preciznu kalkulaciju odstupanja vrijednosti nekretnina od njenih fundamenata u 2008. godini.

Ove serije su raspoložive za period 2007–2023. godine, na polugodišnjoj osnovi. Na ovih šest serija primijenjena je analiza glavnih komponenti (*Principal Component Analysis*) putem koje se kreira nova varijabla koja obuhvata zajednički varijabilitet datih serija tokom specficiranog perioda.

Da bi se procijenilo odstupanje od stvarne vrijednosti nekretnina, izračunata su i ciklična kretanja putem HP filter metoda (sa primjenom Ravn i Uhlig (2004) preporuka u estimaciji). Data ciklična kretanja su prezentovana u grafikonu 4.20.

Može se primijetiti da su cijene nekretnina veoma pogođene makroekonomskim kretanjima, ali i šokovima poput globalne finansijske krize i pandemije koronavirusa.

Na osnovu datog grafika, može se ocijeniti da su period do 2008. godine obilježile precijenjene vrijednosti nekretnina na tržištu (*boom*), dok period 2008–2011. karakteriše period izrazite potcijenjenosti vrijednosti nekretnina u odnosu na njene fundamente (*bust*). Dati ciklus (*boom* i *bust*) je posljedica globalne finansijske krize koja je u Crnoj Gori nastupila upravo zbog prenapla-

⁴⁰ Izvor: Hamilton, James D. "Why you should never use the Hodrick-Prescott filter", *Review of Economics and Statistics* 100.5 (2018): 831-843.

šenog cjenovnog mjehura na tržištu nekretnina. Period nakon finansijske krize karakterišu manje oscilacije cijena nekretnina u odnosu na fundamente koje, s obzirom na njihovu magnitudu, nijesu predstavljale finansijski rizik.

U godini početka pandemije (2020) primjećuje se da su cijene nekretnina bile značajno ispod vrijednosti fundamenata. Naime, Crna Gora je radi zaštite zdravlja stanovništva i širenja pandemije, bila u izolaciji (*lockdown*-u) i primijenila rigidniju politiku međunarodnog saobraćaja, što je rezultiralo slabijom potražnjom, investicijama i kreditiranjem, pa su cijene bile potcijenjene.

U godinama nakon pandemije, konkretno u 2022. i 2023. dolazi do oporavka i zagrijavanje tržišta nekretnina usljed nekoliko faktora. Prvi faktor je akumulirana štednja iz perioda 2020–2021. godine, zbog slabije potrošnje tokom pandemijskog perioda. Drugi faktor je rast realnih zarada, usljed primijenjene reforme „Evropa Sad“, koja je uzrokovala realni rast zarada u 2022. godini od 18,4%. Prosječne realne zarade su porasle i u 2023. godini, za 2,4%, uglavnom zbog povećanja plata u javnom sektoru. Treći važan faktor je visok nivo SDI u nekretnine u 2023. godini koje su činile čak 54% ukupnih stranih direktnih investicija. Može se reći da je dominantno inostrana tražnja izazvala rast cijena nekretnina, značajno iznad njenih fundamenata, upravo zato što je realni rast zarada bio blag, u poređenju sa rastom SDI u nekretnine. Visok priliv nerezidenata, koji su svoje utočište pronašli u Crnoj Gori nakon izbijanja rata u Ukrajini, svakako je doprinio visokoj potražnji za nekretninama u 2023. godini.

Važno je napomenuti da visok rast cijena nekretnina u proteklom periodu bilježe i mnoge države Evropske unije i regiona, te kretanja u Crnoj Gori ne odstupaju od evropskih trendova. Analize rađene za potrebe Izvještaja o radu Centralne banke Crne Gore takođe ukazuju da će se cijene nekretnina stabilizovati u narednom periodu. Pritom, mane ove analize se sastoje u kratkim serijama koje ne obuhvataju kompletan biznis ciklus iz perioda prije 2007. godine, ali i osjetljivost HP filter metode na dužinu serije odnosno njene krajne vrijednosti (početak i kraj). Analiza bi bila unaprijeđena ukoliko bi bile dostupne dodatne serije, poput visine rente, nivoa investicija u sektor građevinarstva, kao i drugi indikatori koji još preciznije mogu opisati faktore koji utiču na tržište nekretnina u Crnoj Gori.

4.9. Tržište kapitala

Na Montenegroberzi ostvaren je promet od svega 12,3 mil. eura (0,2% BDP-a) u 2023. godini, naspram 78,2 mil. eura prometa u 2022.

Na strani sekundarnog prometa, trgovanje akcijama činilo je 94,2% sekundarnog prometa, od čega se na trgovanje akcijama subjekata mimo investicionih fondova odnosilo 11,5 mil. eura, a na trgovanje akcijama investicionih fondova svega 20,9 hiljada eura. Ostatak sekundarnog prometa (0,7 mil. eura) odnosio se na trgovinu obveznicama, i to gotovo u cjelosti na trgovinu korporativnih obveznica. Primarnih emisija nije bilo.

Na kraju 2023. godine, berzanski indeksi Monex i MNSE10 bili su na nivou od 15.583,13 odnosno 1.063,32 poena, čime je indeks Monex zabilježio rast od 10,2%, a MNSE10 od 5,4%. I pored rasta u prethodnih par godina, vrijednosti indeksa Monex su dva do tri puta niže u odnosu na period snažne ekspanzije iz 2007. godine, nakon čega je uslijedio pad vrijednosti tog indeksa, koji se od toga nikada nije oporavio.

4.10. Platni sistemi

Platni sistem CBCG, koga čine RTGS sistem i DNS sistem, u 2023. godini radio je gotovo neometano i u skladu sa terminskim rasporedom rada sistema tokom sva 252 radna dana, mimo vanrednih radnih dana 30. i 31. decembra, realizovanih na zahtjev Ministarstva finansija. Zastoji u radu sistema ostvareni su u trajanju od 102 minuta (dva minuta u junu i 100 minuta u septembru), pa je raspoloživost sistema na nivou godine iznosila visokih 99,93%.

Ukupno je bilo izvršeno 13,7 mil. plaćanja, vrijednosti 21,9 mlrd. eura, što je 8,9% odnosno 20,1% više nego u 2022. godini. Pri tome, 37,9% ukupnog broja plaćanja je bilo realizovano u RTGS sistemu, čiji je udio u ukupnoj vrijednosti plaćanja iznosio 94,1%. S druge strane, u DNS sistemu je bilo realizovano 62,1% ukupnog broja plaćanja, ili 5,9% ukupne vrijednosti plaćanja.

Zabilježen je veoma mali broj odbijenih plaćanja i plaćanja stavljenih na čekanje, što ukazuje na to da je likvidnost učesnika u sistemu bila odlična, a da su razlozi za stavljanje plaćanja na čekanje, odnosno razlozi za odbijanje plaćanja, prije svega bili tehničko-operativne prirode. Primjera radi, usljed nedostatka sredstava na računu, na čekanje su bila stavljena 43 plaćanja (sva u RTGS sistemu), i sva su izvršena po prilivu sredstava u toku dana.

4.11. Makroprudencijalna politika

CBCG donosi makroprudencijalne mjere kao dio aktivnosti koje sprovodi u cilju očuvanja finansijske stabilnosti, a kojima targetira prevenciju ili ublažavanje pojedinih sistemskih rizika. Prije svega, CBCG koristi kapitalne bafer, kao zaštitne slojeve kapitala. Kapitalni baferi uvedeni su Zakonom o kreditnim institucijama („Sl. list Crne Gore“ br. 72/19, 82/20, 8/21), kojim su u crnogorski regulatorni sistem transponovane odredbe paketa CRD IV (Regulativa 575/2013 i Direktiva 2013/36/EU), a kojima je Bazel III implementiran u EU. U pitanju su četiri kapitalna bafera: bafer za očuvanje kapitala, kontraciklični bafer kapitala, bafer za strukturni sistemski rizik i bafer za ostale sistemski važne kreditne institucije.

U skladu sa svojim Okvirom za vođenje makroprudencijalne politike⁴¹, CBCG može djelovati i drugim raspoloživim makroprudencijalnim mjerama. Dodatno, mimo makroprudencijalnih mjera u striktnom smislu riječi, CBCG može djelovati i drugim mjerama za očuvanje finansijske stabilnosti, kao što je bila praksa prije donošenja Zakona o kreditnim institucijama, i kao što i dalje čini.

Na kraju 2023. godine, CBCG je aktivno koristila tri od četiri kapitalna bafera (tabela 4.5), a zahtjev za kombinovani bafer kretao se u rasponu od 2,75% do 3,25%, odnosno do 3,28%, uzimajući u obzir specifičnu stopu kontracikličnog kapitalnog bafera. Pored makroprudencijalnih kapitalnih zahtjeva, na snazi su bili i dodatni individualni kapitalni zahtjevi u okviru stuba II, kao i naravno, osnovni kapitalni zahtjevi, jedanaki za sve banke. Shodno tome, na nivou sistema, minimalni zahtjev za redovni osnovni kapital (CET1) iznosio je 9,15%⁴². Minimalni zahtjev za osnovni kapital (TIER1) iznosio je 11,21%, a minimalni zahtjev za ukupni regulatorni kapital na nivou sistema iznosio je 13,96%.

⁴¹ https://www.cbcbg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_naslovna/okvir_makroprudenciona_politika.pdf

⁴² Procenti u ovoj i narednoj rečenici se odnose na kapitalne zahtjeve po svim osnovama, uključujući dodatne individualne kapitalne zahtjeve u okviru stuba II i kapitalne bafer.

Međutim, mnoge banke izdvajale su viškove kapitala, čime je stvarni koeficijent kapitala iznosio 19,7% za redovni osnovni kapital i osnovni kapital, odnosno 20,3% za ukupni regulatorni kapital (grafikon 4.21).

Tabela 4.5

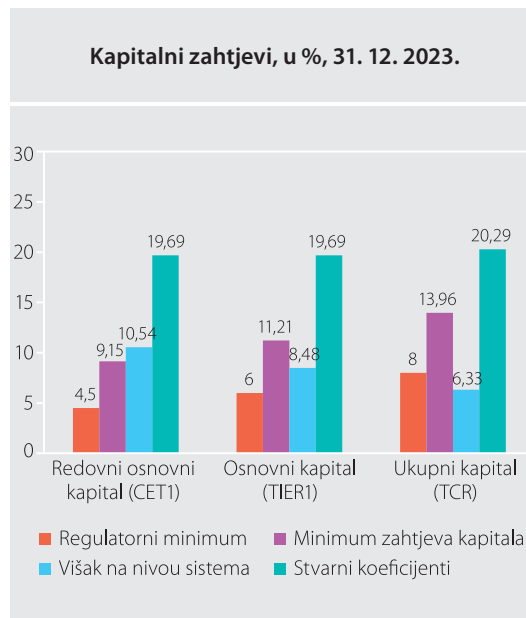
Važeći kapitalni baferi, u %, 31. 12. 2023.	
Vrsta bafera	Nivo bafera
Bafer za očuvanje kapitala ⁴³	1,25%
Bafer za strukturni sistemski rizik ⁴⁴	1,5%
Bafer za ostale sistemski važne kreditne institucije ⁴⁵	1,25%–2%
Kontraktilni kapitalni bafer ⁴⁶	0%

Izvor: CBCG

Bafer za očuvanje kapitala određen je samim Zakonom o kreditnim institucijama, kojim je planirano postepeno uvođenje ovog bafera, tako da od 1. januara 2025. godine iznosi 2,5% ukupnog iznosa izloženosti riziku. U 2023. godini stopa bafera za očuvanje kapitala iznosila je 1,25%, dok je za 2024. godinu propisana stopa 1,875%.

Bafer za strukturni sistemski rizik preispituje se dvogodišnje, a CBCG je stopu bafera za strukturni sistemski rizik propisala na nivou od 1,5%, sa jednakom primjenom na sve izloženosti. Ovo posljednje uslovljava da se na datu kreditnu instituciju primjenjuje samo jedan i to – veći, bafer za strukturni sistemski rizik ili OSV bafer, a ne oba bafera. Procijenjeno je da postojeće mjere iz zakona i drugih važećih propisa ne bi bile dovoljne za rješavanje rizika za finansijski sistem, te da bi nastavak primjene bafera za strukturne sistemske rizike dodatno učvrstio kapitalnu poziciju kreditnih institucija.

Grafikon 4.21

Izvor: CBCG

⁴³ Članovi 138 i 386 Zakona o kreditnim institucijama („Sl. list Crne Gore“ br. 72/19, 82/20, 8/21) https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_brzi_linkovi/propisi/zakoni/zakon_o_kreditnim_institucijama_0821.pdf

⁴⁴ https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_fin_stabilnost/obavjestenje_bafer_strukturni_sistemski_rizik_01122023_mne.pdf

⁴⁵ https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_fin_stabilnost/obavjestenje_o_preispitivanju_utvrđivanja_OSV_ki_i_stopama_bafera_za_OSV_ki_310323.pdf

⁴⁶ https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_brzi_linkovi/propisi/fin_stabilnost/odluka_stopa_kontraktilnog_bafera_kapitala_q1_112-23.pdf

Baferom za strukturni sistemski rizik nastoji se ojačati kapitalna pozicija banaka kako bi se osigurala njihova otpornost na inherentne i dugoročne rizike poslovnog okruženja. Strukturni sistemski rizici u Crnoj Gori većinom dolaze iz realne ekonomije, odnosno iz makroekonomskih neravnoteža različitog tipa, više nego iz finansijskog sistema.

Bafer za ostale sistemski važne (OSV) kreditne institucije preispituje se godišnje, a CBCG je posljednji put odredila stope OSV bafera za period počev od 31. 03. 2023. godine, u rasponu od 1,25%–2%, u zavisnosti od stepena sistemskog značaja date kreditne institucije⁴⁷. Izuzetno, po Zakonu, ako je kreditna institucija supsidijar bankarske grupe iz EU, važi pravilo da se na nju ne može primijeniti stopa OSV bafera koja je veća od: a) 1% i b) stope OSV bafera na nivou grupe.

Generalno, OSV kreditne institucije su one institucije čiji „poremećaj u poslovanju ili prestanak poslovanja mogu dovesti do sistemskog rizika u Crnoj Gori“. CBCG ih utvrđuje na osnovu Odluke o određivanju ostalih sistemski važnih kreditnih institucija („Sl. list Crne Gore“ br. 127/20), odnosno metodologije koja čini sastavni dio te odluke. Metodologija je gotovo u potpunosti usklađena sa Smjernicama Evropskog bankarskog regulatora (EBA) za određivanje OSV kreditnih institucija (EBA/GL/2014/10), a bazira se na sljedeća četiri kriterijuma: 1) veličina; 2) značaj za privredu Crne Gore; 3) značaj prekograničnih aktivnosti; i 4) povezanost sa finansijskim sistemom. U tabeli 4.5 prikazane su OSV kreditne institucije, njihovi bodovi i pripadajuće stope bafera.

Kontraciklični kapitalni bafer preispituje se kvartalno, za izloženosti kreditnih institucija prema subjektima u Crnoj Gori. Tokom 2023. godine, prema mjerilima korišćenim za izračun ovog bafera, CBCG je zadržala nultu stopu kontracikličnog kapitalnog bafera u sva četiri kvartala. Kao polazišna osnova računa se tzv. referentni pokazatelj za koji se koristi tzv. standardizovani jaz kredita i BDP-a, u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama, odnosno u skladu sa Preporukom Evropskog odbora za sistemske rizike o smjernicama za određivanje stopa kontracikličnog bafera (ESRB/2014/1). Tokom godine, ratio kredita i BDP-a je u odnosu na svoj dugoročni trend odstupao, tako da je bio značajno negativan i u svakom slučaju ispod donjeg praga od dva pp, tj. minimalne vrijednosti koja bi ukazivala na potrebu za uvođenjem nenulte stope kontracikličnog bafera kapitala, čime je vrijednost referentnog pokazatelja bila 0%. Dodatno, drugi parametri preko kojih CBCG prati ciklične sistemske rizike nijesu upućivali na potrebu za uvođenjem nenulte stope kontracikličnog bafera kapitala⁴⁸.

Pored kapitalnih bafera u primjeni je bila i Odluka o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima („Sl. list Crne Gore“ br. 138/21 i 144/22)⁴⁹. Ovim mjerama CBCG nastoji da spriječi akumulaciju rizika u segmentu kredita fizičkih lica koji nijesu adekvatno kolateralizovani, a koji su u posljednjih nekoliko godina ostvarili snažnu ekspanziju. Krajem godine, primjena mjera je produžena na još godinu dana, zaključno sa 31. 12. 2024. godine.

Takođe, u 2023. godini u primjeni je bila Odluka o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID 19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Sl. list Crne

⁴⁷ Nakon izvještajnog perioda, CBCG je sprovela novo preispitivanje OSV kreditnih institucija i stopa OSV bafera, sa primjenom od 31. 03. 2024. godine.

⁴⁸ U preispitivanju stope kontracikličnog bafera kapitala tokom prvog kvartala 2024. godine, CBCG je odlučila da poveća stopu kontracikličnog bafera na 0,5%, sa primjenom od 1. aprila 2025. godine.

⁴⁹ https://www.cbcg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_brzi_linkovi/propisi/fin_stabilnost/odluka_o_makroprud_mjerama_na_kredite_ki_fiz_licima_prec_tekst_120-23.pdf

Gore“ br. 135/22, 69/23)⁵⁰, koja je u 2024. godini stavljena van snage. Ove mjere nemaju karakter makroprudencijalnih mjera u striktnom smislu riječi (osim pojedini segmenti mjera), ali su uvedene u cilju očuvanja stabilnosti finansijskog sistema.

⁵⁰ https://www.cbcbg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_brzi_linkovi/propisi/fin_stabilnost/odluka_privremene_mjere_covid-19_prec_tekst_69-23.pdf

5. ZAKLJUČAK

Crnogorska privreda se sredinom 2022. godine potpuno oporavila od recesije uzrokovane pandemijom koronavirusa, a procijenjeni rast za 2023. godinu je 6% (preliminarni podaci MONSTAT-a), dok je prognozirani rast za 2024. godinu 3,3%. Međutim, ključni indikatori pokazuju da su rizici i dalje prisutni, odnosno da je finansijska pozicija nefinansijskih institucija i stanovništva, dviju glavnih grupa klijenata prema kojima su banke izložene, iako značajno poboljšana i dalje podložna izazovima.

Pritisci u državnim finansijama i dalje predstavljaju sistemski rizik u Crnoj Gori, iako je javni dug drastično opao nakon kraja 2020. godine (105,3% BDP-a), na 60,3% BDP-a na kraju 2023. Indirektno, nivo javnog duga u slučaju Crne Gore upućuje na relativno slabu međunarodnu konkurentnost, visoku potrošnju naspram niske akumulacije i zavisnost od priliva stranog kapitala. U kontekstu tekuće situacije u Ukrajini i na Bliskom istoku, i pooštrevanja uslova finansiranja na međunarodnom tržištu, neophodan je odlučan nastavak mjera odgovorne i dobro izbalansirane fiskalne politike, usmjerene na rješavanje strukturnih ekonomskih problema.

Značajan dio javnog duga kreiran je u periodu relativno dostupnog i jeftinog novca na međunarodnim finansijskim tržištima, što je u velikoj mjeri bilo posljedica politike istorijski najnižih kamatnih stopa vodećih svjetskih centralnih banaka. U takvom okruženju, država je uspijevala da se zaduži po relativno niskim kamatnim stopama u odnosu na istorijske standarde. Zbog toga, dodatni izazov za finansiranje troškova kamata i za refinansiranje duga predstavlja period povećanja kamatnih stopa na međunarodnom finansijskom tržištu, koji je otpočeo sredinom 2022. godine. Već u 2023. godini izdaci za kamate su bili značajniji nego ranije i procijenjeni su na 123,9 mil. eura (1,9% BDP-a), dok projektovani izdaci za kamate u 2024. iznose 138,4 mil. eura (2% BDP-a).

Fiskalna situacija je relevantna za očuvanje finansijske stabilnosti i zbog izloženosti banaka prema državi, u vidu hartija od vrijednosti i kredita. Tokom 2023. godine izloženost bankarskog sektora prema državi porasla je za 88,4 mil. eura, na 971,9 mil. eura odnosno 14,4% aktive banaka. Iako značajna, pomenuta izloženost i dalje je niža nego u jednom broju država EU i ne predstavlja prijetnju finansijskoj stabilnosti, ali je predmet pažljivog praćenja od strane CBCG.

S druge strane, banke su najzdraviji segment ekonomsko-finansijskog sistema Crne Gore, na šta ukazuje njihova visoka kapitalizovanost, likvidnost i visok pozitivni rezultat poslovanja. Tokom 2023. godine učešće nekvalitetnih kredita je opalo sa 5,7% na 5%, a kreditni rast je bio solidan. Likvidnost je donekle opala zbog ulaganja banaka u hartije od vrijednosti, ali većina novih ulaganja u hartije od vrijednosti je bila u državne hartije od vrijednosti zemalja eurozone, najnižeg kreditnog rizika, koje su time lako utržive. Neto dobit na nivou sistema ostvarena je u rekordnom iznosu od 146 mil. eura, što je bio glavni razlog porasta (bilansnog) kapitala banaka.

Makroprudencijalne mjere CBCG za ograničavanje rasta gotovinskih neobezbijedenih kredita fizičkih lica (u primjeni od 1. januara 2020. godine), djelovale su na ublažavanje tendencija u vezi sa tim kreditima iz prethodnog perioda. Ipak, ročna struktura gotovinskih kredita i dalje je neuporedivo bliža ročnoj strukturi stambenih kredita. Takođe, kod par banaka postoji povišeno učešće nekvalitetnih kredita u tom segmentu kredita. Stoga, pomenute mjere CBCG će biti u primjeni i tokom 2024. godine.

Po pitanju mjera usmjerenih na negativne posljedice pandemije koronavirusa i situacije u Ukrajini na finansijski sistem, efektivno su u primjeni bile samo dvije mjere, dok je prestala potreba za važenjem brojnih drugih mjera koje su ranije bile na snazi.

Po pitanju kapitalnih zahtjeva, pored osnovnih kapitalnih zahtjeva propisanih zakonom i jednakih za sve banke (4,5% za redovni osnovni kapital, odnosno 6% za osnovni kapital, odnosno 8% za ukupni kapital), u primjeni su bili i dodatni individualni kapitalni zahtjevi u okviru stuba II, kao i kapitalni baferi. Pored toga, banke su držale viškove regulatornog kapitala, tako da je koeficijent solventnosti na nivou sistema iznosio 20,3%, čime postoji visoka otpornost banaka na eventualne dalje probleme sa nekvalitetnim kreditima ili sa padom vrijednosti drugih segmenata aktive.

DODATAK

Tabela 1 – Indikatori finansijske stabilnosti (FSIs), 2018–2023.

	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.			
	XII	XII	XII	XII	XII	III	VI	IX	XII
Osnovni indikatori finansijske stabilnosti za kreditne institucije									
Ukupni regulatorni kapital / rizikom ponderisana aktiva ¹	15,6	17,7	18,5	18,5	19,3	18,9	20,1	20,7	20,3
Osnovni regulatorni kapital / rizikom ponderisana aktiva ¹	14,4	18,1	17,4	17,4	18,4	18,1	19,5	20,1	19,7
Neto nekvalitetni krediti / kapital ²	21,0	14,9	21,2	22,6	21,4	22,0	19,2	18,3	18,4
Redovni osnovni regulatorni kapital / rizikom ponderisana aktiva ¹	---	---	---	---	18,3	18,1	19,5	20,1	19,7
Osnovni regulatorni kapital / aktiva	8,4	10,0	9,9	9,2	7,9	8,2	8,8	8,5	8,6
Nekvalitetni krediti / ukupni krediti ³	7,4	5,1	5,9	6,8	6,3	6,4	6,1	5,9	5,8
Nekvalitetni krediti / ukupni krediti ⁴	6,7	4,7	5,5	6,2	5,7	5,6	5,2	5,0	5,0
Koncentracija kredita po ekonomskim aktivnostima ⁵	68,4	67,4	66,5	67,1	66,7	66,8	65,4	63,6	64,5
Ispravke vrijednosti / nekvalitetni krediti	56,7	52,9	40,0	42,4	43,0	42,0	42,6	43,5	44,4
Povračaj na aktivu ⁶	0,7	1,2	0,5	0,8	1,7	2,2	2,3	2,6	2,6
Povračaj na kapital ⁷	4,9	9,0	3,7	5,9	13,9	17,9	18,5	20,3	19,3
Kamatna marža / bruto prihod ⁸	56,1	56,6	60,8	55,6	54,0	56,9	56,4	55,3	55,9
Nekamatni troškovi / bruto prihod	82,5	75,0	74,4	72,3	58,4	58,2	57,5	57,6	57,6
Likvidna aktiva / ukupna aktiva ⁹	22,3	20,6	21,8	26,0	30,7	26,0	25,7	25,7	23,5
Likvidna aktiva / kratkoročne obaveze ¹⁰	35,4	31,1	35,1	39,7	42,9	36,1	35,6	35,3	32,2
Ratio likvidnosne pokrivenosti ¹¹	---	---	---	---	317,7	334,6	318,2	323,3	310,7
Ratio neto stabilnog finansiranja ¹¹	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Neto otvorena pozicija u stranim valutama / kapital ¹²	0,0	0,6	0,7	0,1	0,1	0,6	0,3	0,0	-0,3
Cijene stambenih nekretnina, godišnja procentualna promjena ¹³	1,8	3,4	-11,3	15,3	20,5	6,0	9,1		27,9
Dopunski indikatori finansijske stabilnosti									
Kreditne institucije									
Velike izloženosti / kapital ¹⁴	138,1	97,4	96,8	118,1	132,6	149,8	118,1	117,6	121,1
Geografska struktura kredita, u odnosu na ukupne kredite ¹⁵									
Crna Gora	96,4	96,7	97,2	95,7	94,7	94,7	94,8	94,7	94,9
Razvijene ekonomije	0,7	0,6	0,7	0,5	0,5	0,8	0,7	0,6	0,7
Ekonomije u usponu i razvoju	2,9	2,6	2,1	3,8	4,8	4,6	4,5	4,6	4,5

Tabela 1 – Indikatori finansijske stabilnosti (FSIs), 2018–2023. – nastavak tabele

	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.		
	XII	XII	XII	XII	XII	III	VI	XII
Azijske ekonomije u usponu i razvoju	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Evropske ekonomije u usponu i razvoju, isključujući Crnu Goru	1,4	1,7	1,1	1,6	2,6	2,4	2,5	2,5
Latinska Amerika i Karibi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bliski istok i centralna Azija	1,5	0,9	1,0	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0
Podсахarska Afrika	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruto aktivna pozicija u finansijskim derivatima / kapital ¹²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruto pasivna pozicija u finansijskim derivatima / kapital ¹²	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,4
Trgovački prihod / ukupni prihod ¹⁶	1,8	3,8	3,1	3,8	3,6	4,7	5,4	4,6
Troškovi zaposlenih / nekamatni troškovi	32,2	37,3	34,9	31,6	37,3	33,8	32,8	30,9
Razlika između referentnih kamatnih stopa na kredite i na depozite (u baznim poenima) ¹⁷	580	560	544	531	566	588	606	623
Depoziti klijenata / ukupni krediti, osim međubankarskih kredita ¹⁸	123,1	116,1	108,3	131,0	151,8	148,0	147,5	156,2
Kreditni denominovani u stranim valutama / ukupni krediti ¹⁹	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Obaveze denominovane u stranim valutama / ukupne obaveze ²⁰	6,3	6,4	4,8	5,3	4,8	4,9	4,7	4,8
Rast kredita privatnog sektora ²¹	9,4	6,6	3,0	3,4	8,8	6,5	4,7	6,3
Tržište nekretnina								
Stambeni krediti / ukupni krediti ²²	13,5	13,9	14,3	14,2	14,9	14,6	14,4	14,1
Kreditni za poslovne nekretnine / ukupni krediti ²³	6,7	6,1	5,5	5,6	5,5	5,7	5,6	5,9

Tekst svih fusnota može se pronaći u eksel fajlu dostupnom na <https://www.cbccg.me/me/statistika/statisticki-podaci/indikator-finansijske-stabilnosti>, a ovdje su, kao najbitnije, prikazane fusnote u nastavku.

3/ Nekvalitetni krediti se odnose samo na glavnici, bez kamata i vremenskih razgraničenja kamata i naknada. Sa druge strane, ukupni krediti (pored glavnice) obuhvataju i kamate i vremenska razgraničenja kamata i naknada za kvalitetne kredite, dok su iz obuhvata isključene kamate i vremenska razgraničenja kamata i naknada za nekvalitetne kredite. Izuzetno, za period prije 2013. godine, ukupni krediti pored glavnice obuhvataju samo pomenute kamate, jer podaci o vremenskim razgraničenjima kamata i naknada nijesu bili dostupni.

Prije 2013. godine, krediti klasifikovani u kategoriju "E" (tj. u najgoru klasifikacionu kategoriju – "gubitak"), bili su vođeni vanbilansno, tako da brojilac ovog indikatora (tj. nekvalitetni krediti) sadrži kredite klasifikovane kao "E", dok ih imenilac ovog indikatora (tj. ukupni krediti) ne sadrži.

4/ Interna definicija, prema metodologiji korišćenju u CBCG.

Definicijom su kamate i vremenska razgraničenja kamata i naknada u cjelosti isključene iz nekvalitetnih kredita i iz ukupnih kredita. Takođe, prema zahtjevima MSFI 9 (ranije MRS 39), definicija tretira depozite kreditnih institucija položene kod drugih kreditnih institucija kao kredite, što je posebno relevantno za račun br. 1009 (iz Odluke o kontnom okviru za kreditne institucije, („Službeni list CG”, broj 128/20). Prije 2013. godine, definicija kredita nije obuhvatala pomenute depozite.

* 01. 01. 2018. godine MSFI 9 zamijenio je MRS 39, uz ograničen uticaj na uporedivost serija podataka prije i počev od 1. 01. 2018. godine.

MRS 39 je bio uveden 01. 01. 2013. godine. Uvođenje MRS 39 prouzrokovalo je neuporedivost značajnog broja serija podataka prije i počev od 01. 01. 2013. Kao najvažnije, 01. 01. 2013. godine nekvalitetni krediti su porasli, kao i računovodstveni kapitali, u manjoj mjeri ukupni krediti i u još manjoj mjeri porasla je i aktivna. Uporedivost troškova za gubitke po rezervacijama za kredite, pa stoga i uporedivost neto dobiti, takođe je bila pogođena promjenom. Kao posljedica, svi indikatori izračunati korišćenjem tih serija podataka u osnovi nijesu uporedivi prije i počev od 01. 01. 2013. Konzistentnost ostalih serija podataka ili indikatora, poput likvidne aktive ili racija adekvatnosti kapitala, uglavnom je bila očuvana.

Izvor: kvartalni i mjesečni izvještaji banaka; MONSTAT

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

336

IZVJEŠTAJ o stabilnosti finansijskog sistema u 2023. godini. - 2010- . - Podgorica
(Bulevar Sv. Petra Cetinjskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2024 (Podgorica: AP Print,
d.o.o.). - 28 cm

Godišnje

ISSN 1800-8887 = Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema u ... godini
COBISS.CG-ID 18007568

IZVJEŠTAJ O STABILNOSTI CIJENA 2023. GODINA

Podgorica, 2024. godine

IZDAVAČ	Centralna banka Crne Gore Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 6 81000 Podgorica telefon +382 20/664-997, 664-269
INTERNET STRANICA	http://www.cbcg.me
SAVJET CENTRALNE BANKE	dr Irena Radović, guvernerka dr Nikola Fabris, viceguverner dr Zorica Kalezić, viceguvernerka dr Milorad Jovović Ruždija Tuzović
GRAFIČKA PRIPREMA	Nikola Nikolić Nikola Marđonović
LEKTURA	Jasna Rakočević
ŠTAMPA	„AP Print“ DOO Podgorica
TIRAŽ	100 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

ARIMA	<i>Autoregressive Integrated Moving Average</i> (Autoregresivni integrisani model sa pokretnim prosjecima)
BDP	Bruto domaći proizvod
CBCG	Centralna banka Crne Gore
CG	Crna Gora
CPI	Indeks potrošačkih cijena
ECB	Evropska centralna banka
EMU	<i>Economic and Monetary Union</i> (Evropska monetarna unija)
EU	Evropska unija
FAO	<i>Food and Agriculture Organization</i> (Organizacija za hranu i poljoprivredu)
HICP	<i>Harmonised index of consumer prices</i> (Harmonizovani indeks potrošačkih cijena)
IMF	<i>International Monetary Fund</i> (Međunarodni monetarni fond)
MMF	Međunarodni monetarni fond
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
OPEC	<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i> (Organizacija zemalja izvoznica nafte)
SAD	Sjedinjene Američke Države
SDI	Strane direktne investicije
UN	<i>United Nations</i> (Ujedinjene nacije)
USD	Američki dolar

SADRŽAJ

1. INDIKATORI INFLACIJE	7
1.1. Kretanje inflacije u Crnoj Gori	7
1.2. Kretanje inflacije u regionu i EU	12
2. INFLACIONA OČEKIVANJA BANKARSKOG SEKTORA I PRIVREDE	14
2.1. Očekivanja banaka	14
2.2. Očekivanja privrede (osim banaka)	15
3. DETERMINANTE INFLACIJE	16
3.1. Tražnja	16
3.1.1. Kretanje plata i ostale raspoložive determinante tražnje	17
3.1.2. Tražnja javnog sektora	20
3.1.3. Nefinansijski sektor	22
3.1.4. Eksterna tražnja i tekući račun platnog bilansa	22
3.2. Ponuda i proizvodnja	23
4. MONETARNA POLITIKA	25
5. PROGNOZA INFLACIJE ZA 2024. GODINU	26
5.1. Modelska procjena	26
5.2. Ekspertska procjena	29

1. INDIKATORI INFLACIJE

1.1. Kretanje inflacije u Crnoj Gori

Tokom 2023. godine došlo je do usporavanja inflacije u velikom broju država svijeta pod uticajem višestrukog povećanja referentnih kamatnih stopa vodećih centralnih banaka, stabilizacije na tržištu energenata i smanjenja zastoja u globalnim lancima snabdijevanja. Nastavljen je trend smanjenja međunarodnih cijena hrane od sredine 2022. godine, dok su cijene nafte snižene ispod nivoa koji je zabilježen prije konflikta u Ukrajini ali su i dalje iznad prepandemijskog nivoa. Prema januarskom izvještaju MMF-a¹ prosječna cijena nafte je smanjena za oko 16% u odnosu na 2022. godinu. U uporednom periodu, prema podacima Organizacije UN za hranu i poljoprivredu, cjenovni indeks hrane koji prati promjene međunarodnih cijena osnovnih prehrambenih proizvoda, u prosjeku, smanjen je za 13,7%. Ipak, globalna inflacija je i dalje iznad prosjeka zabilježenog u periodu 2010–2019. godine i targeta centralnih banaka. Prema pomenutom izvještaju MMF-a, procjenjuje se da je inflacija u svijetu u 2023. godini iznosila 6,8% (sa 8,7% iz 2022. godine), dok je prema februarskim procjenama Evropske komisije² u posmatranoj godini prosječna inflacija u EU iznosila 6,3% (sa 9,2%).

Nakon najveće inflacije koja je prethodne godine zabilježena u Crnoj Gori od sticanja nezavisnosti (2006. godine) došlo je do postepenog usporavanja rasta potrošačkih cijena u ovoj godini. Prema podacima MONSTAT-a potrošačke cijene u periodu januar–decembar 2023. godine, u poređenju sa istim periodom prethodne godine, u prosjeku su bile više za 8,6%. Najveći doprinos rastu prosječne godišnje stope inflacije dale su cijene iz kategorija *hrana i bezalkoholna pića* 3,84 pp, *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* 1,38 pp i *odjeća i obuća* 0,82 pp. Od decembra prethodne godine godišnja stopa rasta potrošačkih cijena imala je opadajući trend do kraja 2023. godine (sa izuzetkom avgusta kada je pod uticajem rasta cijena u kategorijama *hrana i bezalkoholna pića*, *prevoz* i *stanovanje, voda struja, gas i druga goriva* zabilježen i najveći mjesečni rast od 1,7%).

Godišnja inflacija u decembru tekuće godine mjerena potrošačkim cijenama, je iznosila 4,3%, dok je mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena iznosila 4,9%. Najveći doprinos rastu godišnje stope inflacije u decembru dale su cijene iz kategorija *odjeća i obuća* 1,03 pp, *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* 0,76 pp i *hrana i bezalkoholna pića* 0,63 pp (tabela 2). Posmatrano po mjesecima, najveći rast potrošačkih cijena evidentiran je u avgustu 1,7%, dok je najveći pad zabilježen u martu 0,7% (grafikon 1).

¹ IMF: World Economic Outlook Update, *Moderating Inflation and Steady Growth Open Path to Soft Landing*, januar 2024. godine.

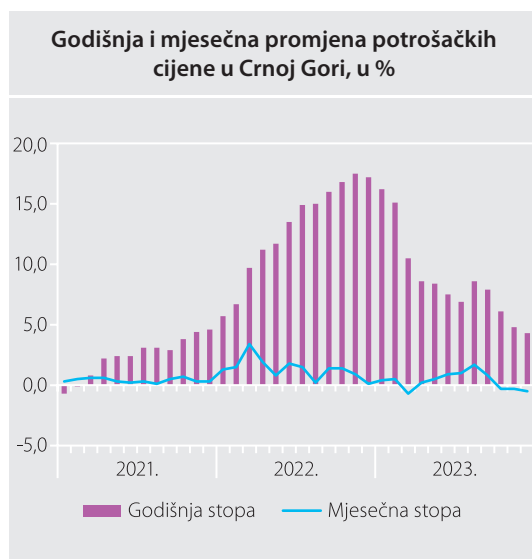
² Izvor: *European Economic Forecast - winter 2024*, februar 2024. godine.

Tabela 1

Inflacija u Crnoj Gori u periodu 2022–2023. godine, u %								
	2022.				2023.			
	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
Promjena u odnosu na kraj prethodne godine	6,3	11,1	14,5	17,2	0,2	1,9	5,4	4,3
Godišnja promjena	9,7	13,5	16,0	17,2	10,5	7,5	7,9	4,3

Izvor: MONSTAT

Grafikon 1

Izvor: MONSTAT

Najveći doprinos rastu godišnje stope inflacije u decembru dale su cijene iz kategorija *odjeća i obuća* (1,03 pp) sa rastom od 12,8% (tabela 2), najviše kao rezultat rasta cijena obuće od 20,0%. Značajan doprinos godišnjoj inflaciji 0,76 pp dale su cijene iz kategorije *stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva* sa rastom od 5,6%. Rast cijena čvrstih goriva 9,3% (od čega se najveći dio odnosi na porast cijena bukovih drva za loženje od 10,2%, što je značajno imajući u vidu visoku bazu iz decembra prethodne godine kada je godišnji rast iznosio 55,2%) i stvarne rente koje plaćaju stanari za primarno boravište 10,4% (čemu je doprinijela povećana tražnja za stanovima od strane nerezidenata) najviše je uticalo na rast pomenute kategorije. Nadalje, rast cijena u kategoriji *hrana i bezalkoholna pića* od 1,7%, dao je doprinos rastu ukupne inflacije od 0,63 pp. Rast cijena u ovoj kategoriji rezultat je rasta cijena hrane i to grupa: riba i morski plodovi 9,4%, meso 9,0%, še-

ćer, džem, med, čokolada i slatkiši 5,9%, hljeb i žitarice 2,8% i povrće 1,8%, dok su smanjene cijene ulja i masti 17,5%, voća 4,6% i mlijeka, sira i jaja 3,9%. Nakon antiinflatornih mjera koje je Vlada donosila u prethodnoj godini, a koje su se odnosile na smanjenje ključnih poreskih stopa na osnovne prehrambene proizvode, inputa u proizvodnji (akciza na gorivo) i ograničenje pojedinih cijena u trgovinama, tokom ove godine realizovane su i akcije „Stop inflaciji” i „Stop inflaciji 100+”. Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, u saradnji sa predstavnicima najvećih trgovačkih lanaca u zemlji, sprovelo je ove dvije akcije u periodu kraj marta do kraja juna i početak oktobra do kraja godine. U tom periodu formirane su tzv. „antiinflacione korpe” koje su sadržale prvobitno 25, a zatim 100+ vrsta dogovorenih proizvoda, od kojih je najveći dio iz kategorije *hrana i bezalkoholna pića*. Cijene su formirane poštujući pravilo ograničenja od 5% na trgovačke marže u maloprodajama i veleprodajama.

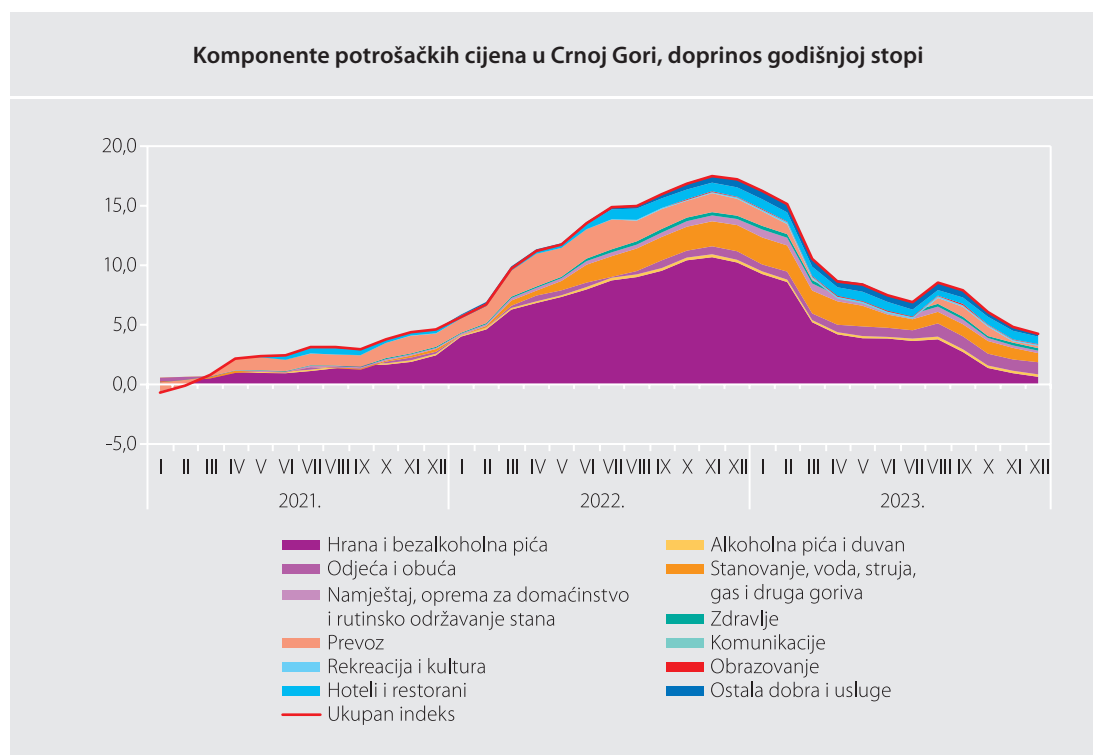
Potrošačke cijene su povećane i u kategorijama: *hoteli i restorani* 13,2% (najviše kao rezultat povećanja cijena usluga smještaja od 15,0%), zatim *ostala dobra i usluge* 5,7%, *alkoholna pića i duvan* 5,6%, *zdravlje* 5,5%, *namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana* 4,6%, *rekreacija i kultura* 3,8%, *obrazovanje* 2,7% i *prevoz* 1,6%, dok su potrošačke cijene u decembru na godišnjem nivou smanjene samo u kategoriji *kommunikacije* za 0,3%.

Tabela 2

Godišnja stopa rasta (u %) i doprinos pojedinih kategorija u ukupnoj inflaciji ³ u Crnoj Gori				
	Ponderi	XII 2023. XII 2022.	Stopa rasta	Doprinos
Ukupno	1.000,0	104,3	4,3	4,3
Hrana i bezalkoholna pića	360,3	101,7	1,7	0,6
Alkoholna pića i duvan	37,3	105,6	5,6	0,2
Odjeća i obuća	80,8	112,8	12,8	1,0
Stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva	136,6	105,6	5,6	0,8
Namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana	44,2	104,6	4,6	0,2
Zdravlje	39,1	105,5	5,5	0,2
Prevoz	118,3	101,6	1,6	0,2
Komunikacije	45,1	99,7	-0,3	0,0
Rekreacija i kultura	31,4	103,8	3,8	0,1
Obrazovanje	18,4	102,7	2,7	0,0
Restorani i hoteli	47,1	113,2	13,2	0,6
Ostala dobra i usluge	41,5	105,7	5,7	0,2

Izvor: MONSTAT

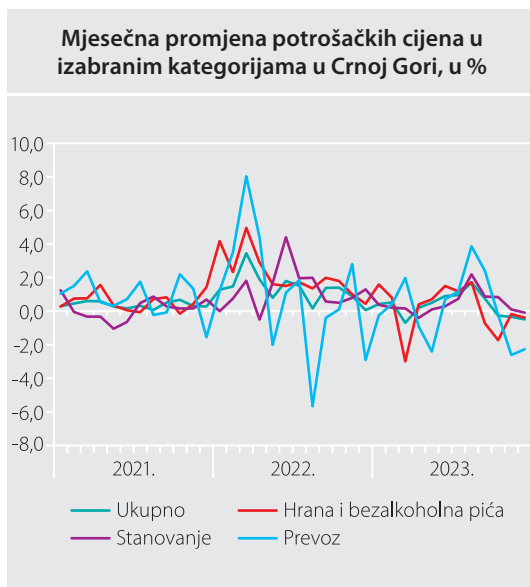
Grafikon 2

Izvor: MONSTAT

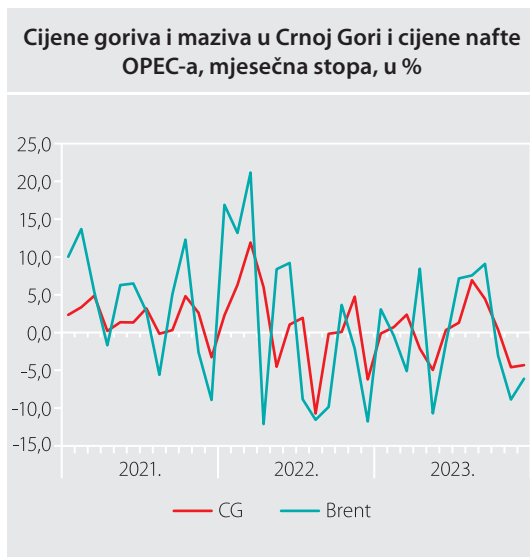
³ Napominjemo da se, i pored indeksnih promjena, doprinos učešća pojedinih kategorija zbog ponderacione strukture evidentira tek na drugoj, odnosno trećoj decimali.

Grafikon 3

Izvor: MONSTAT

Grafikon 4

Izvor: MONSTAT i OPEC Montly Oil Market Reports
(*North Sea Dated)

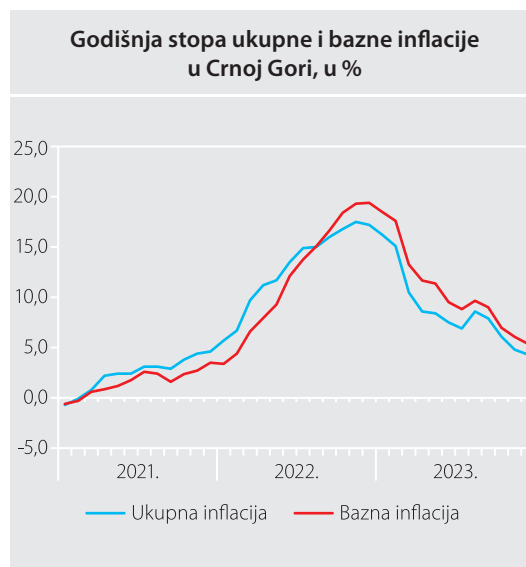
Tokom 2023. godine zabilježen je pad prosječne cijene nafte u odnosu na prethodnu godinu. Do pada cijene nafte došlo je usljed zabrinutosti zbog povećanja globalnih zaliha nafte i usporavanja rasta tražnje. Cijene nafte su tokom godine doživjele kratkotrajne skokove⁴. U prvoj polovini godine, cijene sirove nafte su fluktuirale nakon zabrane uvoza ruske sirove nafte u EU, nekoliko povećanja kamatnih stopa globalnih centralnih banaka i zabrinutosti zbog inflacije i recesije. Međutim, cijene sirove nafte su u posmatranom periodu bile znatno manje volatilne nego 2022. godine, kada su cijene dostigle višegodišnji maksimum kao rezultat Rusko-Ukrajinskog konflikta. U drugoj polovini ove godine geopolitičke tenzije i zabrinutosti oko potražnje sirove nafte dovele su do više fluktuacija cijena (rast u trećem kvartalu i smanjenje tokom poslednjeg kvartala). Kako se neizvjesnost od šireg sukoba Izraela i Hamasa i dodatnog poremećaja u snabdijevanju naftom smanjivala, zabrinutost oko potražnje sirove nafte ponovo je dovela do pada cijena. U decembru, tržišta su se suočila sa neočekivanim izlaskom Angole iz OPEC-a i sukobom Izraela i Hamasa na brodove u Crvenom moru, što je uticalo na kreiranje novog poremećaja u transportnim komunikacijama u tom dijelu.

Cijena referentne korpe OPEC-a je u posmatranoj godini, u prosjeku, iznosila 82,98 USD/barel, što je za 16,94% niže u odnosu na prosječnu cijenu iz istog perioda prethodne godine. Prosječna cijena brenta u posmatranom periodu bila je 82,62 USD/barel, odnosno 18,14% manje. Posmatrano na mjesečnom nivou, najniži nivo prosječne cijene brenta zabilježen je u junu 74,73 USD/barel, što je ujedno i najniža cijena od decembra 2021. godine (kada je iznosila 74,10 USD/barel). Prema izvještaju MMF-a⁵ iz januara 2024. godine, predviđa se da će prosječne cijene sirove nafte u 2024. iznositi 79,10 USD/barel, a u 2025. godini prosječno 75,31 USD/barel.

⁴ <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=61142>⁵ IMF: *World Economic Outlook Update, Moderating Inflation and Steady Growth Open Path to Soft Landing*, januar 2024. godine

Godišnja stopa bazne inflacije u decembru iznosila je 5,4% i bila je viša za 1,1 pp od ukupne godišnje inflacije. Ovo je rezultat rasta cijena gotovo svih grupa prehrambenih proizvoda koji se ne isključuju, kao i cijena ostalih grupa proizvoda koje određuju baznu inflaciju na godišnjem nivou. Tokom svih mjeseci 2023. godine, godišnja stopa bazne inflacije bila je viša od ukupne inflacije (grafikon 5). Najveći raspon između ukupne godišnje i bazne inflacije evidentiran je u aprilu usljed promjena cijena određenih proizvoda koji se uključuju u obračun godišnje, ali se ne uključuju u obračun bazne inflacije (npr. cijene pojedinih poljoprivrednih proizvoda, duvana, goriva i maziva i sl.). Viši nivo bazne inflacije ukazuje da su i dalje prisutni faktori, koji mogu imati uticaj na srednjoročnu cjenovnu stabilnost.

Grafikon 5

Izvor: MONSTAT i kalkulacija CBCG

U izvještaju UN-a *World Economic Situation and Prospect 2023* iz januara 2024. godine, navodi se da je u 2023. godini inflacija u razvijenim državama iznosila 4,8%, što predstavlja značajan pad u odnosu na prethodnu godinu, kada je iznosila 7,8%. U državama u tranziciji evidentirano je takođe usporavanje inflacije u većini država sa nivoa od 13,2% u 2022. godini na 8,5% u 2023. godini. Pad inflacije evidentiran je i u zemljama u razvoju, sa 8,2% u 2022. godini na 6,9% u 2023. godini, zbog smanjenja nivoa inflacije u regionima Istočne Azije, Južne Afrike i Latinske Amerike i Kariba. Kako se navodi u Izvještaju⁶, inflacija u razvijenim državama bi u 2024. godini mogla iznositi 2,8%, državama u tranziciji 5,3% i državama u razvoju 5,6%.

Izvozne cijene proizvođača industrijskih proizvoda⁷ su u decembru 2023. godine zabilježile pad od 1,0% u odnosu na decembar prethodne godine, dok je na prosječnom godišnjem nivou evidentiran pad od 8,5%. Prosječan pad zabilježile su cijene u sektoru prerađivačka industrija 10,5%, dok je u sektoru vađenja ruda i kamena evidentiran rast cijena od 1,9%.

⁶ Detaljni podaci o kretanju inflacije za pojedine regije i zemlje dati su u aneksu izvještaja *World Economic Situation and Prospect 2024*, u tabelama A.5, A.6 i A.7.

⁷ Indeks izvoznih cijena odnosi se na mjesečne promjene cijena industrijskih proizvoda koje preduzeća proizvode i prodaju na inostranom tržištu. Riječ je o važnom ekonomskom indikatoru koji se može koristiti kao deflator vremenskih serija, naročito za potrebe nacionalnih računa.

Uvozne cijene industrijskih proizvoda⁸ u decembru 2023. godine su evidentirale rast od 2,7% u odnosu na decembar prethodne godine, dok je prosječna godišnja stopa rasta iznosila 3,5%. Prosječan godišnji rast zabilježen je kod cijena iz oba sektora, i to: sektora vađenje ruda i kamena za 9,9% i pre-rađivačka industrija za 3,5%.

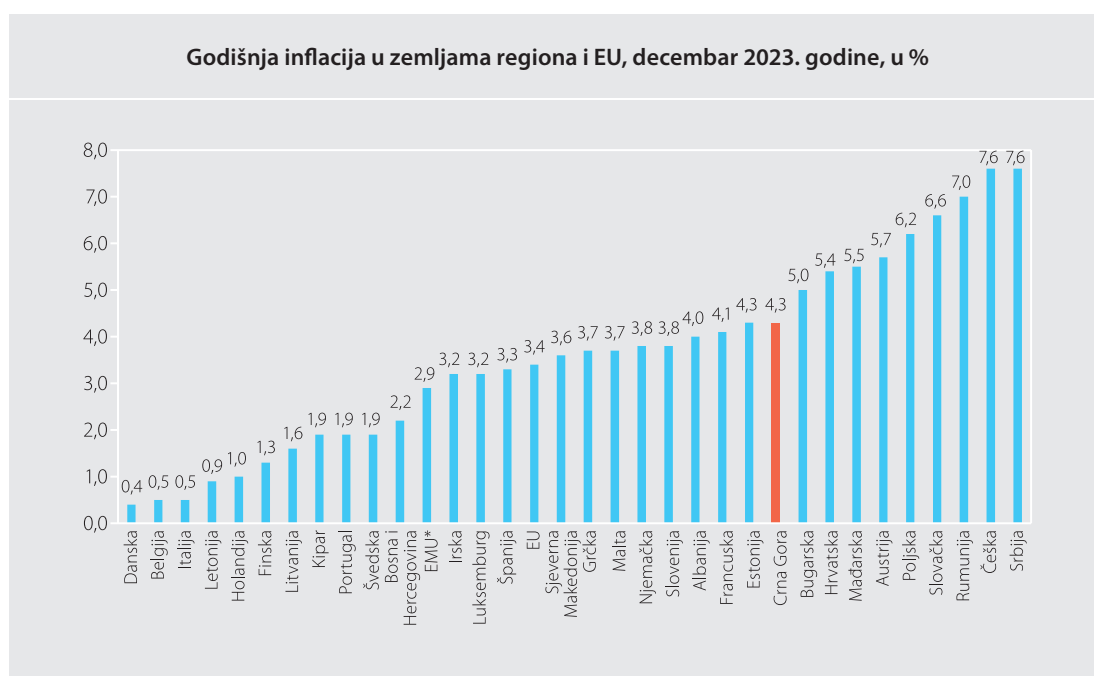
Kretanje uvoznih i izvoznih cijena ima uticaja na cjenovnu konkurentnost crnogorskih proizvoda i usluga, naglašavajući i dalje nisku konkurentnost, evidentnu u deficitu tekućeg računa.

1.2. Kretanje inflacije u regionu i EU

Usporavanje inflacije evidentirano je u većini država regiona i EU. Najveća godišnja stopa potrošačkih cijena u decembru 2023. godine od država regiona zabilježena u Srbiji 7,6%, zatim Albaniji 4,0%, Sjevernoj Makedoniji 3,6%, dok je u Bosni i Hercegovini iznosila 2,2%.

Godišnja stopa inflacije zabilježena u EU, mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena⁹ iznosila je 3,4% u decembru 2023. godine. Od zemalja članica EU, najveća godišnja stopa je evidentirana u Češkoj 7,6% i Rumuniji 7,0%, a najniža u Danskoj 0,4% (grafikon 6). U eurozoni godišnja

Grafikon 6

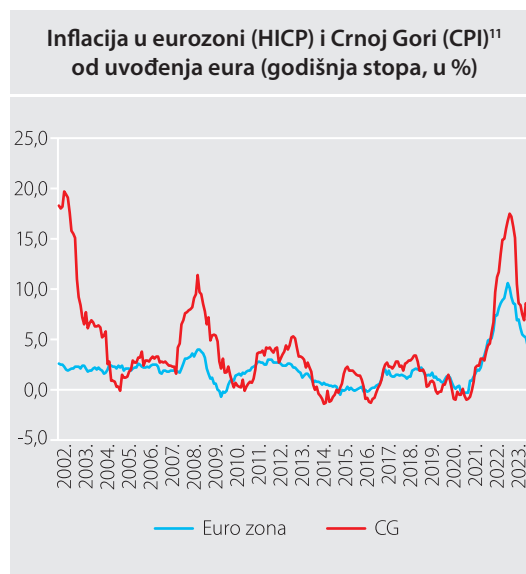
Izvor: Nacionalni zavodi za statistiku i EUROSTAT

⁸ Indeks uvoznih cijena odnosi se na mjesečne promjene cijena uvoznih industrijskih proizvoda. Može se koristiti kao deflator vremenskih serija, naročito za potrebe nacionalnih računa i kao sredstvo za usklađivanje cijena pri sklapanju različitih kupoprodajnih ugovora.

⁹ Harmonizovani indeks potrošačkih cijena (HICP) je osnova za komparativna mjerenja inflacije u Evropi, kao i za procjenu stabilnosti monetarne vrijednosti u eurozoni. Svaka zemlja članica EU je obavezna da proizvodi HICP indeks.

inflacija, mjerena ovim indeksom, iznosila je 2,9%, i bila je za 6,3 pp niža od godišnje stope iz decembra 2022. godine, a najveći doprinos od 1,74 pp i 1,21 pp dao je godišnji rast cijena usluga 4,0%, odnosno hrane i bezalkoholnih pića 6,1%. Prosječna godišnja stopa u 2023. godini iznosi 5,4%, dok je Evropska komisija u februar-skom izvještaju¹⁰ prognozirala stopu inflacije u eurozoni od 2,7% u 2024. godini i 2,2% u 2025. godini.

Grafikon 7

Izvor: MONSTAT i EUROSTAT

¹⁰ Izvor: *European Commission: European Economic Forecast, winter 2024*, februar 2024. godine.

¹¹ Za Crnu Goru kao mjera inflacije do 2009. godine predstavljeni su troškovi života, a zatim potrošačke cijene.

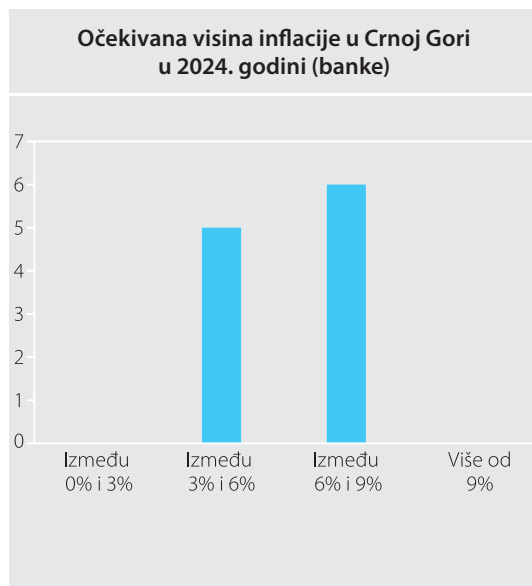
2. INFLACIONA OČEKIVANJA BANKARSKOG SEKTORA I PRIVREDE

2.1. Očekivanja banaka

Kada su u pitanju inflaciona očekivanja banaka, na osnovu ankete sprovedene tokom januara i februara 2024. godine¹², šest banaka očekuje da će se inflacija u 2024. godini kretati između 6% i 9%, pet banaka između 3% i 6% (grafikon 8), Nijedna banka ne očekuje inflaciju između 0% i 3% i iznad 9%.

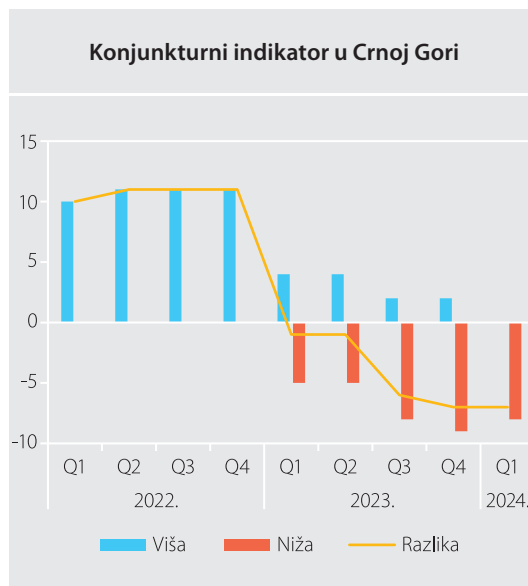
Za potrebe izračunavanja inflacionih očekivanja koristimo konjunktorni indikator (linija na grafikonu 9) koji se dobija izračunavanjem razlike između broja banaka koje očekuju rast inflacije i broja banaka koje očekuju pad inflacije. Ukoliko konjunktorni indikator ima negativnu vrijednost onda se u narednom periodu očekuje opadanje stope inflacije. Međutim, ako konjunktorni indikator ima pozitivnu vrijednost onda se u narednom periodu očekuje rast inflacije. Ukoliko ima nultu vrijednost, u narednom periodu se očekuje nepromijenjena stopa inflacije. Što je vrijednost konjunktornog indikatora više negativna, to su inflaciona očekivanja niža, a viša pozitivna vrijednost predstavlja viši nivo inflacionih očekivanja. Sprovedena anketa tokom prvog kvartala ukazuje na pad inflacionih očekivanja banaka za nivo inflacije u 2024. godini.

Grafikon 8

Izvor: Anketa CBCG

Grafikon 9

Izvor: Anketa CBCG

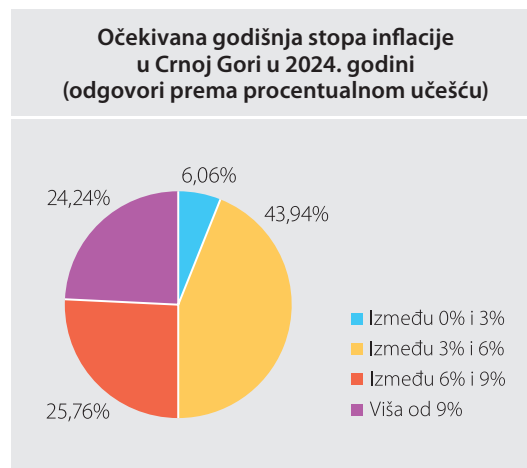
¹² Događaj nakon izveštajnog perioda Izvještaja o stabilnosti cijena 2023.

2.2. Očekivanja privrede (osim banaka)

Inflacija

Od ukupnog broja anketiranih privrednih subjekata, najveći broj njih (43,94%) smatra da će godišnja stopa inflacije u 2024. godini biti između 3% i 6% (grafikon 10), 25,76% prognozira godišnju stopu inflacije između 6% i 9%, dok 24,24% anketiranih privrednih subjekata smatra da će inflacija biti viša od 9%, a samo njih 6,06% očekuje inflaciju u rasponu od 0% i 3%.

Grafikon 10

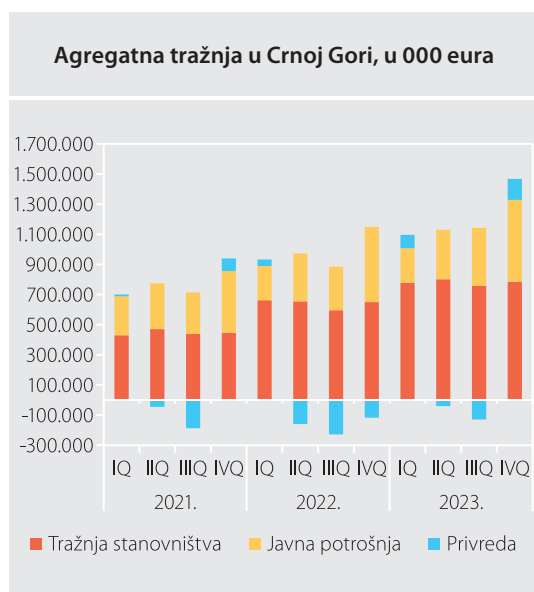
Izvor: Anketa CBCG

3. DETERMINANTE INFLACIJE

3.1. Tražnja

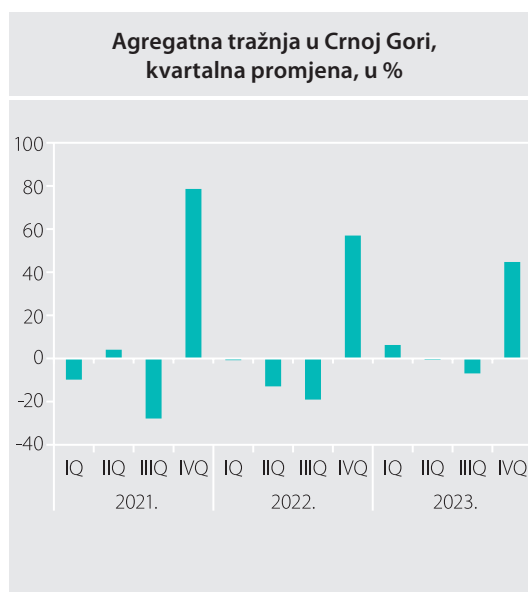
Ukupna tražnja u četvrtom kvartalu 2023. godine, prema preliminarnim pokazateljima, viša je od nivoa tražnje iz preostala tri kvartala, kao i u odnosu na četvrti kvartal prethodne godine. U strukturi ukupne tražnje u četvrtom kvartalu 2023. godine, u odnosu na isti kvartal prethodne godine, smanjeno je učešće tražnje stanovništva i javne potrošnje, dok je komponenta tražnje privrede povećana.

Grafikon 11

Izvor: Kalkulacije CBCG

Grafikon 12

Izvor: Kalkulacije CBCG

Boks 1 – Metodologija računanja agregatne tražnje

U cilju potpunijeg praćenja agregatne tražnje kao determinante inflacije, CBCG je razvila metodologiju za izračunavanje agregatne tražnje. Polazna osnova metodologije je da je agregatna tražnja zbir tražnje tri sektora: lične potrošnje (stanovništvo), investicione potrošnje (privreda) i javne potrošnje. Međutim, imajući u vidu nedostatak velikog broja podataka potrebnih za izračunavanje agregatne tražnje, postojeći podatak o agregatnoj tražnji ne treba tretirati kao pokazatelj tačnog iznosa agregatne tražnje, već kao indikator u kom smjeru se ona kreće. U postojećoj metodologiji nije dostupan

niz značajnih podataka poput: investicija privrede, prihoda od prodaje akcija, netržišnih dohodaka, prihoda ostvarenih u sivoj ekonomiji i dr. Metodologija računanja agregatne tražnje je prikazana sljedećom jednačinom:

$$AD = C + I + G$$

AD – agregatna tražnja

C – lična potrošnja = zbir isplaćenih plata + zbir isplaćenih penzija + isplata stare devizne štednje + neto kompenzacije stanovništvu – neto štednja stanovništva (štednja – odobreni krediti)

I – investiciona potrošnja = - neto štednja privrede (depoziti – krediti)

G – javna potrošnja = javna potrošnja – isplaćene penzije – plate isplaćene iz budžeta – neto štednja države (depoziti – krediti – državni zapisi)

3.1.1. Kretanje plata i ostale raspoložive determinante tražnje

Prosječna bruto zarada u Crnoj Gori u 2023. godini, prema podacima MONSTAT-a, iznosila je 987 eura i bila je viša za 11,78% od prosječne zarade iz prethodne godine. Istovremeno, prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila je 792 eura i bila je viša za 11,24%, značajnim dijelom zbog rasta plata u javnoj upravi. Zarade bez poreza i doprinosa zabilježile su rast u svim sektorima, a najveća zarada je evidentirana u sektoru *finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja* (1.257 eura) i *snabdijevanja električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija* (1.218 eura), dok najmanju zaradu bilježe zaposleni u sektoru *prerađivačka industrija* (625) i u sektoru *administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti* (636 eura).

Grafikon 13

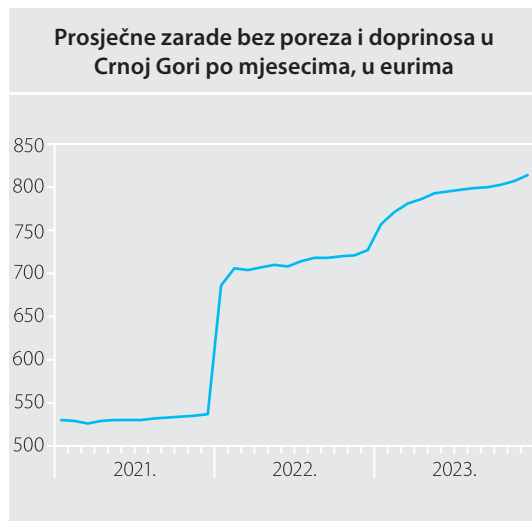

Izvor: MONSTAT

Najveći rast zarada bez poreza i doprinosa zabilježen je u sektoru *državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje* 20,5%, zatim u sektoru *vađenje ruda i kamena* 17,2%, *informisanje i komunikacije* 15,6%, dok su najmanje rasle zarade u sektoru *ostale uslužne djelatnosti* 3,1% (grafikon 13).

Posmatrano po mjesecima, nominalni rast zarada bez poreza i doprinosa zabilježen je u svim mjesecima, a najveći u januaru 4,13% (grafikon 14), dok je najmanji nominalni rast 0,13% zabilježen u septembru.

Grafikon 14

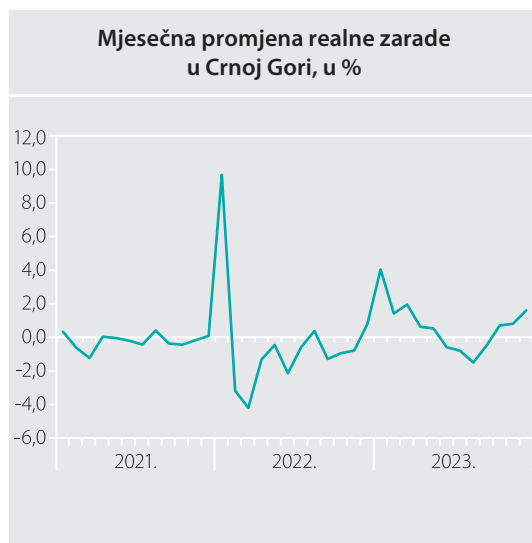
Izvor: MONSTAT

Ako uzmemo u obzir potrošačke cijene, tj. kretanje zarada posmatrano u realnim iznosima, zaključuje se da su realne zarade najveći rast ostvarile u januaru, dok je najveći realni pad zabilježen u avgustu.

Kreditiranje sektora stanovništva¹³ je tokom 2023. godine ostvarilo pozitivan trend. Prosječno mjesečno, krediti ovom sektoru su rasli po stopi od 0,70%, dok su tokom uporednog perioda prethodne godine rasli po stopi od 0,69%.

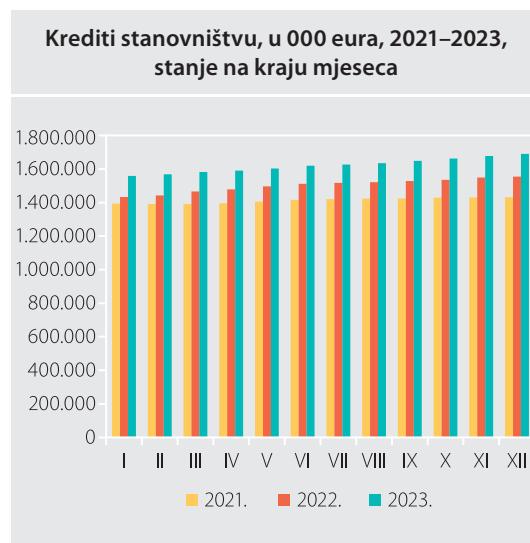
Na kraju 2023. godine, ukupni krediti sektora stanovništva iznosili su 1.689,85 miliona eura, što je za 134,77 miliona eura ili 8,67% više u odnosu na decembar 2022. godine (grafikon 16).

Grafikon 15

Izvor: MONSTAT

Grafikon 16

Izvor: Kalkulacije CBCG

¹³ Sektor stanovništva obuhvata rezidentna fizička lica i preduzetnike.

Dug per capita¹⁴ iznosio je 2.668,92 eura na kraju posmatranog perioda, i ostvario je rast u iznosu od 151,32 eura ili 6,01% u odnosu na kraj prethodne godine.

Ukupni krediti mikrokreditnih finansijskih institucija odobreni sektoru stanovništva iznosili su 72,80 miliona eura na kraju 2023. godine, što je za 5,85 miliona eura ili 8,73% više u odnosu na uporedni period.

Depoziti sektora stanovništva iznosili su 1.900,84 miliona eura na kraju 2023. godine i zabilježili su intenzivan rast od 199,47 miliona eura ili 11,72% u odnosu na kraj 2022. godine.

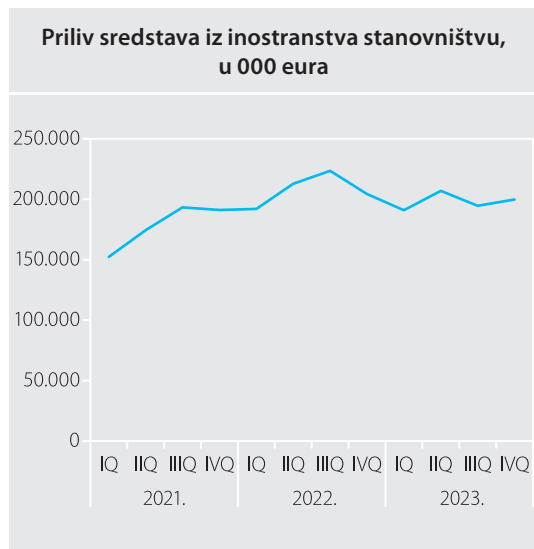
Koeficijent krediti/depoziti sektora stanovništva iznosio je 0,89 na kraju 2023. godine i zabilježio je pad u odnosu na kraj prethodne godine kada je iznosio 0,91.

Na kraju 2023. godine ostvarena je neto štednja sektora stanovništva u iznosu od 210,99 miliona eura, što je značajno povoljnije u odnosu na isti period prethodne godine kada je neto štednja sektora stanovništva iznosila 146,28 miliona eura.

U 2023. godini, statistika platnog bilansa bilježi neznatan rast priliva novčanih sredstava po osnovu kompenzacija zaposlenih u odnosu na 2022. godinu, dok je po osnovu ličnih transfera iz inostranstva zabilježen pad.

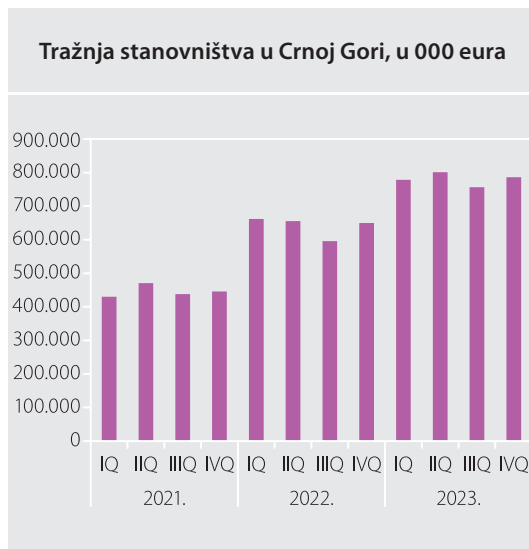
Prema preliminarnim pokazateljima, ukupna tražnja sektora stanovništva u četvrtom kvartalu 2023. godine bila je viša u odnosu na nivo tražnje u prvom i trećem kvartalu, kao i u odnosu na poslednji kvartal prethodne godine, dok je odnosu na drugi kvartal bila niža.

Grafikon 17

Izvor: CBCG

Grafikon 18

Izvor: Kalkulacije CBCG

¹⁴ Broj stanovnika za 2023. godinu, preliminarni rezultati popisa u Crnoj Gori 2023. godine, iznosi 633.158, izvor: MONSTAT.

3.1.2. Tražnja javnog sektora

Javne finansije Crne Gore¹⁵

Javna potrošnja u 2023. godini, prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, realizovana je u iznosu od 2.900,05 miliona eura i činila je 42,35% procijenjenog BDP-a¹⁶ za 2023. godinu. U poređenju sa planom, javna potrošnja bila je niža za 63,53 miliona eura ili 2,14%, a u odnosu na prethodnu godinu bila je viša za 326,04 miliona eura ili 12,67%. Povećanje potrošnje, najvećim dijelom, uzrokovano je povećanjem rashoda po osnovu bruto zarada i doprinosa na teret poslodavca, to jeste povećanjem zarada zaposlenih u javnom sektoru.

Realizovani nivo javne potrošnje finansiran je prihodima od poreza u iznosu od 1.889,52 miliona eura, doprinosima 575,73 miliona eura, ostalim prihodima 198,18 miliona eura, naknadama 134,97 miliona eura, prihodima od donacija u iznosu od 122,59 miliona eura i taksama 20,31 milion eura.

Tekuća javna potrošnja (javna potrošnja umanjena za kapitalne izdatke) iznosila je 2.563,01 milion eura ili 37,43% BDP-a i viša je u odnosu na 2022. godinu za 15,39%, dok su kapitalni izdaci iznosili 337,04 miliona eura ili 4,92% BDP-a.

U strukturi javnih izdataka, prema ekonomskoj klasifikaciji pojedinačno, najveće učešće ostvarili su transferi (44,64%), zatim tekući javni izdaci (41,25%), kapitalni izdaci (11,62%), dok se 2,49% odnosilo na ostale izdatke – rezerve, otplatu garancija i otplatu obaveza iz prethodnog perioda.

Preliminarni javni prihodi iznosili su 2.941,30 miliona eura ili 42,96% procijenjenog BDP-a, i bili su viši za 5,91% u odnosu na plan, a u odnosu na 2022. godinu za 26,66%. U strukturi javnih prihoda i dalje su dominantni prihodi od poreza sa učešćem od 64,24%, zatim prihodi od doprinosa, 19,57%, dok svi ostali prihodi učestvuju sa 16,19%.

U 2023. godini, prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, zabilježen je gotovinski suficit javne potrošnje u iznosu od 41,25 miliona eura ili 0,60% BDP-a, dok je u 2022. godini zabilježen **gotovinski deficit javne potrošnje** u iznosu od 251,72 miliona eura ili 4,25% BDP-a.

Budžet Crne Gore

Budžet Crne Gore u 2023. godini, prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, ostvario je ukupne primitke¹⁷ u iznosu od 2.901,21 milion eura ili 42,37% BDP-a.

¹⁵ Strukturu javnih finansija Crne Gore čini budžet Crne Gore sa državnim fondovima (Fond penzijskog i invalidskog osiguranja, Fond za zdravstveno osiguranje, Fond za obeštećenje, Zavod za zapošljavanje i Fond rada) i budžetima lokalnih samouprava (Prijestonica Cetinje, Glavni grad Podgorica i 23 opštine).

¹⁶ Procijenjeni BDP za 2023. godinu iznosi 6.847,12 miliona eura.

¹⁷ Shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti (usvojen krajem februara 2023. godine), primici uključuju izvorne prihode (direktne i indirektne poreze i neporeske prihode), pozajmice i kredite iz domaćih i inostranih izvora, primitke od prodaje imovine i primitke od otplate kredita. Iz izvornih prihoda su isključeni primici od otplate kredita i sada su dio transakcija finansiranja.

Izvorni prihodi iznosili su 2.566,40 miliona eura i činili su 37,48% projektovanog BDP-a. U odnosu na plan, bili su viši za 5,93%, a u odnosu na 2022. godinu za 28,62%, što je, prevashodno, rezultat povećanja ostalih prihoda, tj. prekida hedžing aranžmana iz 2021. godine i prenosa sredstava naplaćenih od implementacije projekta „Ekonomsko državljanstvo“. Takođe, značajno povećanje je ostvareno kod poreza na dodatu vrijednost, poreza na dobit pravnih lica, akciza i doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, što je uslovljeno rastom ekonomske aktivnosti, poboljšanjem poreske discipline, uspješnom ljetnjom turističkom sezonom, rastom uvoza i inflacije, ostvarenim rezultatima privrednih subjekata u prethodnoj godini, primjenom progresivne stope oporezivanja dobiti, uvećanom osnovicom za obračun doprinosa zbog povećanja koeficijenata za zarade zaposlenih u javnom sektoru, uspješnom primjenom Zakona o reprogramu poreskog potraživanja, prestankom primjene Odluke o umanjuju iznosa akcize na promet bezolovnog benzina i gasnih ulja, rastom akciza na duvan i duvanske proizvode i uvođenjem akcize na proizvode od šećera, kakaoa i sladoled.

U strukturi izvornih prihoda najveće učešće (64,92%) ostvarili su prihodi od poreza, zatim doprinosi (22,43%), ostali prihodi (7,08%), donacije (2,78%), naknade (2,17%) i takse (0,62%).

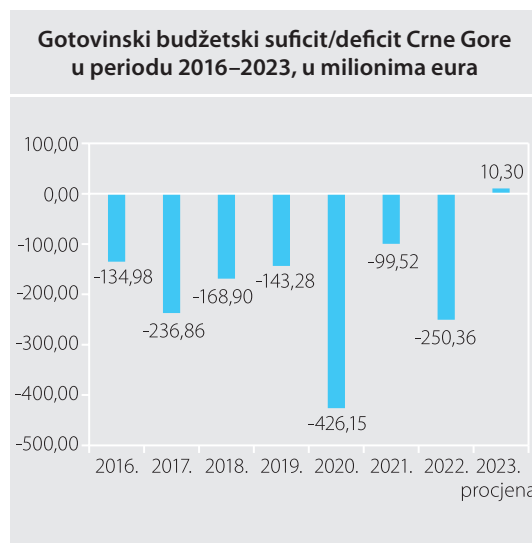
Prihodi po osnovu poreza iznosili su 1.666,02 miliona eura i bili su viši za 5,36% u odnosu na plan, a u odnosu na 2022. godinu za 20,63%. Najveće povećanje u odnosu na prethodnu godinu evidentirano je kod poreza na dodatu vrijednost (151,22 miliona eura ili 16,65%), dominantno zbog rasta potrošnje.

Prihodi po osnovu doprinosa iznosili su 575,73 miliona eura i bili su viši za 12,40% u odnosu na planirane, dok su na godišnjem nivou zabilježili rast od 24,40%, što je rezultat uvećane osnovice za obračun doprinosa zbog povećanja koeficijenata za zarade zaposlenih u javnom sektoru, kao i uspješne primjene Zakona o reprogramu poreskog potraživanja.

Konsolidovani rashodi budžeta u 2023. godini iznosili su 2.556,10 miliona eura, što čini 37,33% BDP-a. Realizovani rashodi u odnosu na planirane smanjili su se za 3,14%, a u odnosu na prethodnu godinu bili su viši za 13,82%. Tekući budžetski izdaci u posmatranom periodu iznosili su 1.073,05 miliona eura i bili su neznatno niži od planiranih, a u poređenju sa 2022. godinom evidentiran je rast od 16,17%. Transferi za socijalnu zaštitu iznosili su 825,11 miliona eura i činili su 12,05% BDP-a. Kapitalni izdaci iznosili su 238,80 miliona eura ili 3,49% BDP-a.

Gotovinski suficit budžeta Crne Gore procijenjen je na 10,30 miliona eura ili 0,15% BDP-a, dok je u prethodnoj godini evidentiran gotovinski deficit od 250,36 miliona ili 4,23% BDP-a. Otplata duga iznosila je 301,21 milion eura.

Grafikon 19

Izvor: Ministarstvo finansija

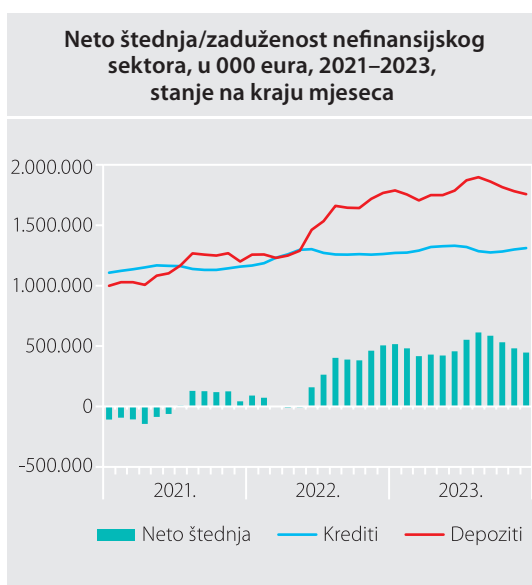
3.1.3. Nefinansijski sektor

Kreditiranje nefinansijskog sektora¹⁸ je tokom 2023. godine ostvarilo pozitivan trend. Prosječno mjesečno krediti u ovom sektoru su tokom pomenutog perioda rasli po stopi od 0,33.

Na kraju 2023. godine, ukupni krediti nefinansijskog sektora iznosili su 1.275,70 miliona eura, što je za 49,04 miliona eura ili 3,89% više u odnosu na kraj 2022. godine.

U strukturi kredita ovog sektora, dominirali su dugoročni krediti sa 84,20%, što ukazuje na to da su se krediti nefinansijskog sektora dominantno koristili za povećanje obima ekonomske aktivnosti.

Grafikon 20

Izvor: Kalkulacije CBCG

Depoziti nefinansijskog sektora iznosili su 1.757,09 miliona eura na kraju 2023. godine i ostvarili su pad od 9,56 miliona eura ili 0,54% u odnosu na kraj 2022. godine.

Koeficijent krediti/depoziti nefinansijskog sektora iznosio je 0,69 na kraju 2023. godine i zabilježio je pad u odnosu na uporedni period kada je iznosio 0,71.

Usljed odsustva podataka o investicijama nefinansijskog sektora, kao aproksimaciju možemo koristiti neto štednju/zaduženost nefinansijskog sektora.

Na kraju 2023. godine zabilježena je neto štednja nefinansijskog sektora u iznosu od 446,47 miliona eura, što je niže u odnosu na kraj 2022. godine kada je ostvarena neto štednja u iznosu od 505,07 miliona eura (grafikon 20).

3.1.4. Eksterna tražnja i tekući račun platnog bilansa

Prema preliminarnim podacima, u 2023. godini deficit tekućeg računa iznosio je 782,24 miliona eura i za 2,11% je veći u poređenju sa 2022. godinom. Rast deficita tekućeg računa posljedica je rasta deficita na računu roba, kao i pada suficita na računima primarnih i sekundarnih dohodaka.

Na računu roba zabilježen je deficit u iznosu od 2.983,09 miliona eura ili 11,72% više u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan izvoz roba iznosio je 716,03 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 6,21%, dok je istovremeno uvoz roba iznosio 3.699,12 miliona eura i bio je za 7,73% veći. Na računu usluga evidentiran je suficit od 1.695 miliona eura i bio je 28,66% veći u odnosu na uporedni period. Na računu primarnih dohodaka suficit je iznosio 67,43 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 42,87%, a prozrokovano je rastom rashoda po osnovu međunarodnih ulaganja za 43,41%. Na računu sekundarnih

¹⁸ Nefinansijski sektor obuhvata privredna društva u državnom vlasništvu i privredna društva u privatnom vlasništvu.

dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 438,43 miliona eura, što je za 6,43% manje u donosu na uporedni period.

Prema preliminarnim podacima, neto priliv stranih direktnih investicija u 2023. godini iznosio je 428,67 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 45,23% u odnosu na 2022. godinu. Ukupan priliv SDI iznosio je 856,99 miliona eura i bilježi pad od 25,59% (grafikon 21). Vlasnička ulaganja iznosila su 558,44 miliona eura i ostvaren je pad od 16,36%, dok je priliv u formi interkompanijskog duga iznosio 264,65 miliona eura ili 34,09% manje u odnosu na uporedni period. U strukturi vlasničkih ulaganja, investicije u kompanije i banke iznosile su 95,26 miliona eura, što predstavlja pad od 56,58%, dok su ulaganja u nekretnine iznosile 463,18 miliona eura i ostvaren je rast od 3,33%. Priliv po osnovu povlačenja ulaganja iz inostranstva iznosio je 33,90 miliona eura. Gledano prema strukturi ukupnog priliva SDI, učešće po osnovu ulaganja u nekretnine iznosilo je 54,05%, zatim slijede interkompanijski dug 30,88% i investicije u kompanije i banke 11,12%. Ukupan odliv SDI iznosio je 428,32 miliona eura, što predstavlja rast od 16,06% u odnosu na prethodnu godinu. Odliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo iznosio je 91,92 miliona eura, dok su povlačenja sredstava nerezidenata investiranih u našu zemlju iznosila 336,40 miliona eura.

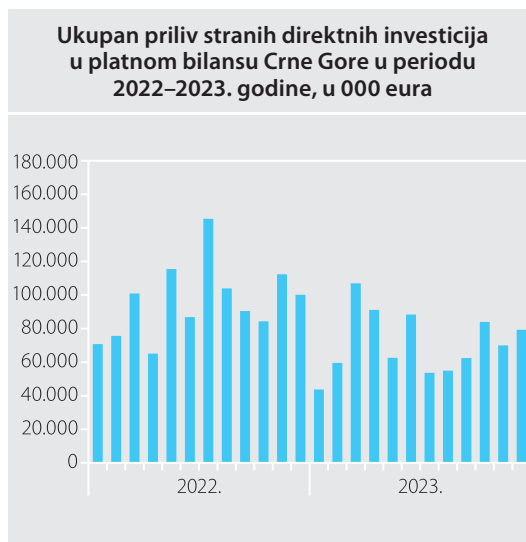
Na računu portfolio investicija u posmatranom periodu zabilježen je neto odliv u iznosu od 446,09 miliona eura, dok je na računu ostalih investicija neto odliv iznosio 485,38 miliona eura.

3.2. Ponuda i proizvodnja

Industrijska proizvodnja je, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, u 2023. godini u odnosu na prethodnu godinu zabilježila rast od 6,4%. Rast proizvodnje je ostvaren u sektoru *snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom* 26,2%, i *vađenje ruda i kamena* od 3,9%, dok je u sektoru *prerađivačka industrija* zabilježen pad od 6,1%. Posmatrajući mjesečne podatke o kretanju industrijske proizvodnje (grafikon 22), najveći mjesečni rast ostvaren je u februaru 32,2%, a najveći pad u januaru 30,6%.

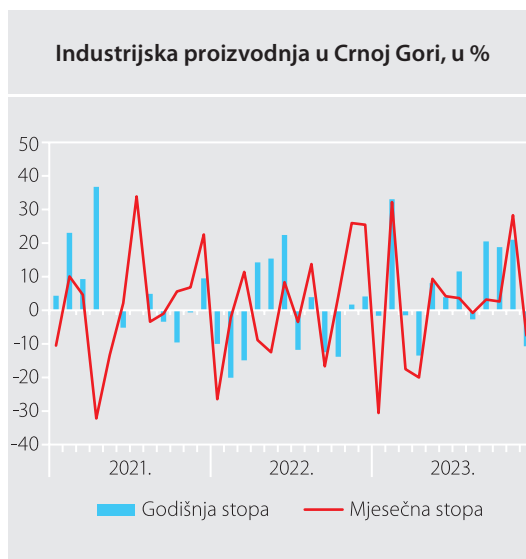
Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, Crnu Goru je tokom 2023. godine posjetilo 2,61 miliona turista, što je za 19,66% više u odnosu na

Grafikon 21

Izvor: CBCG

Grafikon 22

Izvor: MONSTAT

prethodnu godinu, a za 1,21% manje od broja **turista** koji su posjetili Crnu Goru u predkriznoj 2019. godini. U istom periodu ostvareno je 16,39 miliona noćenja, što predstavlja rast od 31,87% u odnosu na 2022. godinu, odnosno za 13,37% više u odnosu na period prije pandemije.

U 2023. godini, prema podacima MONSTAT-a, proizvedeno je ukupno 344,018 m³ **šumskih sortimenata u državnim šumama**¹⁹ što predstavlja rast od 28,1%²⁰ u odnosu na 2022. godinu.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, ukupna vrijednost izvršenih **građevinskih radova** tokom 2023. godine iznosi 634,38 miliona eura, što je za 7,88% manje u odnosu na prethodnu godinu. Građevinska aktivnost mjerena efektivnim časovima rada, u istom periodu iznosila je 17,39 miliona eura, smanjena je za 4,04%.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, rezultati ostvareni u oblasti **saobraćaja** u 2023. godini pokazuju pozitivne trendove u većini segmenata. U drumskom saobraćaju prevezeno je 8,4%²¹ više putnika nego u prethodnoj godini, dok je prevoz robe bio veći za 9,8%²². U željezničkom saobraćaju prevoz putnika bio je veći za 9,8%²³, dok je prevoz robe bio manji za 17,2%²⁴. U vazdušnom saobraćaju je prevezeno 30,6% više putnika na aerodromima, dok je promet robe na aerodromima povećan za 45,3%. Ukupni promet robe u lukama iznosio je 2,41 miliona tona i bio je manji za 17,7% u poređenju sa prethodnom godinom, od čega se na izvoz odnosilo 58,5%, a na uvoz 41,5%. Izvoz je u ovom periodu smanjen za 22,9%, a uvoz za 9,2%.

¹⁹ Ukupnu proizvodnju šumskih sortimenata MONSTAT objavljuje krajem 2024. godine.

²⁰ Iskazano ponderisanim indeksom.

²¹ Izraženo preko broja prevezenih putnika, a preko putničkih km rast prevoza putnika iznosio je 1,0%.

²² Izraženo preko prevezene robe u hiljadama tona, a preko tonskih km rast prevoza robe iznosio je 9,4%.

²³ Izraženo preko prevezenih putnika, a preko putničkih kilometara povećanje od 30,9%.

²⁴ Izraženo preko hiljada tona, a izraženo tonskim kilometrima smanjenje je iznosilo 13,6%.

4. MONETARNA POLITIKA

Tokom 2023. godine nije bilo izmjena postojećih, niti su donesene nove odluke koje se odnose na instrumente monetarne politike Centralne banke Crne Gore.

Analizom kretanja obavezne rezerve, kao i ukupne makroekonomske situacije u zemlji, zaključeno je da nije potrebno mijenjati stopu obavezne rezerve, ni osnovicu kao ni ostale elemente odluke, već se zadržavaju svi elementi postojeće odluke.

5. PROGNOZA INFLACIJE ZA 2024. GODINU

5.1. Modelska procjena

Fen grafik inflacije („fan chart“) Crne Gore predstavlja grafički prikaz distribucije vjerovatnoća prognoze kretanja stope inflacije, izražene preko indeksa potrošačkih cijena. U tom pravcu, umjesto određivanja konkretnih tačaka, grafikonom se preko distribucije vjerovatnoća u obzir uzimaju i potencijalni rizici i neizvjesnosti, koji bi u narednom periodu mogli uticati na kretanje inflacije. Sama svrha Fen grafikona je upravo da ukaže i uzme u obzir neizvjesnost koja postoji u realnim tokovima ekonomije, a koja se posljedično reflektuje u kretanju stope inflacije (rast cijena energenata, povećanje-smanjenje spoljno-trgovinskog deficita i dr.).

Fen grafik inflacije Crne Gore za 2024. godinu baziran je na tri procijenjena sastavna dijela.

1. **Vrijednosti centralne projekcije** – vrijednosti centralne projekcije Fen grafikona izvedene su iz ARIMA modela.
2. **Nivo neizvjesnosti** – nivo neizvjesnosti određuje širinu Fen grafikona. Koeficijenti nivoa neizvjesnosti dobijeni su analitičkom procjenom i kalkulacijom relativnog uticaja potencijalnih internih i eksternih šokova, koji su mogući u crnogorskoj ekonomiji za period od godinu dana, a koji se očitavaju kroz „debljinu“ raspona oko centralne projekcije.
3. **Zakrivljenost grafikona** – na osnovu nivoa zakrivljenosti distribucije projekcije inflacije, Fen grafikona se prilagođava prognozi, u smislu da li su vrijednosti centralne projekcije „precijenile“ ili „potcijenile“ kretanje stope inflacije. Od toga će zavisiti i pozicija srednje vrijednosti distribucije inflacije.

Centralna projekcija Fen grafikona inflacije - ARIMA model za 2024. godinu

U cilju izrade Fen grafikona inflacije, razvijen je ARIMA (autoregresivni integrisani model sa pokretnim prosjecima) model vremenske serije inflacije Crne Gore, izražene preko indeksa potrošačkih cijena.

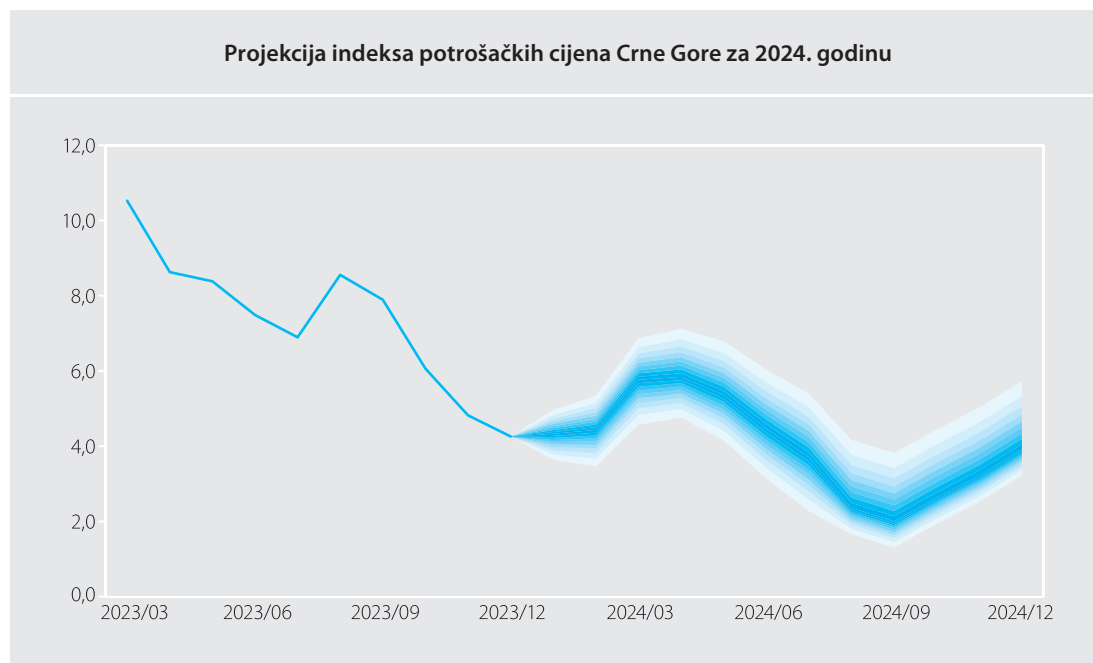
ARIMA model je iskorišćen za potrebe kratkoročne prognoze (12 mjeseci), pri čemu je napravljena iteracija od nekoliko ARIMA modela, koji su rangirani sa stanovišta njihove efikasnosti i kvalititeta dijagnostike. Odabrani ARIMA model, ARIMA (10,1,7), ima dovoljan nivo pouzdanosti za potrebe prognoze.

Vrijednost projekcija na mjesečnom nivou je iskorišćena za vrijednosti centralne projekcije grafikona indeksa potrošačkih cijena za 2024. godinu. Dobijene vrijednosti predstavljaju modu distribucije, odnosno vrijednosti sa najvećom frekvencijom u distribuciji ove vremenske serije.

Srednja vrijednost dobijenog modela je 4%. Vrijednost koeficijenta asimetričnosti varira u rasponu od 0,5 do 1,4 a vrijednost standardne devijacije iznosi 0,3. Modelska projekcija inflacije smještena je u donjem dijelu distribucije. To ukazuje da je odgovarajući raspon neizvjesnosti buduće inflacije orijentisan prema višim nivoima neizvjesnosti. Fen grafikonom objašnjeno je 90% vjerovatnoće distribucije inflacije. Centralna projekcija se obično nalazi u najtamnijem dijelu grafikona, odnosno centralnih 10% vjerovatnoće. Fen grafikon ima po osam slojeva sa svake strane, različitih boja, iznad i ispod centralnog sloja, pri čemu svaki sloj iste boje, u zbiru, iznad i ispod centralnog benda, kumulativno, objašnjava narednih 10% vjerovatnoće kretanja inflacije. Kako neizvjesnost tokom vremena raste, to Fen grafikon postaje sve širi.

Fen grafik inflacije („fan chart“), baziran na procjeni ARIMA modela u 2024. godini, pokazuje da će se, sa vjerovatnoćom od 90%, inflacija, mjerena preko indeksa potrošačkih cijena, tokom 2024. godine kretati u rasponu od 1,3% do 7,1%, dok će prosječna inflacija u 2024. godini iznositi 4%. U decembru 2024. godine prema modelu inflacije će se kretati u intervalu od 3,2% do 5,7%, sa centralnom tendencijom od 3,9%. Centralna projekcija Fen grafika inflacije (koja se odnosi na najtamniji dio grafikona), predstavlja raspon vjerovatnoće od 10% (grafikon 23).

Grafikon 23

Izvor: Centralna banka, 2024. godine

Projekcija je bazirana na sljedećim pretpostavkama:

1. Stabilizovanje inflacije u zemljama koje su glavni spoljnotrgovinski partneri, najviše kod cijena energije, sirovina i hrane, čiji rast je prethodno podstakao rat u Ukrajini. Njihova stabilizacija glavni je razlog za stabilizaciju inflacije, jer podstiče stabilnost cijena u mnogim drugim sektorima.

Prema prognozama ECB-a²⁵ iz decembra 2023. godine, prosječna inflacija u eurozoni 2024. godine će iznositi 2,7%. Kako ističe ECB, inflacija u eurozoni je nastavila da opada usljed pada cijena energenata, uticaja pooštavanja monetarne politike i tekućeg popuštanja pritiska na gasovod i uskih grla u snabdijevanju. Očekuje se da će se osnovni dezinflatorni proces nastaviti, uprkos snažnom povećanju troškova rada, koji su sve više dominantni pokretač HICP²⁶ inflacije, isključujući troškove energenata i hrane. Takođe, očekuje se usporavanje rasta zarada u eurozoni. Profit banaka je značajno povećan u 2022. i 2023. godini, ali će oslabiti tokom horizonta projekcije. Zatim, očekuje se da će se cijene ostalih komponenti HICP-a početi smanjivati, jer će pritisci proizvođačkih troškova slabiti, posebno oni povezani s inflacijom cijena hrane. Imajući u vidu srednjoročna inflaciona očekivanja, za koje se procjenjuje da ostaju „usidrena“ na ciljnoj stopi inflaciji ECB-a od 2%, očekuje se da će se glavna inflacija po HICP smanjiti sa 5,4% u 2023. godini na prosječnih 2,7% u 2024, 2,1% u 2025. i 1,9% u 2026. godini.

2. Evropska centralna banka (ECB) je tokom 2022. godine počela sa normalizacijom monetarne politike, koja podrazumijeva povećanje referentnih kamatnih stopa. Stopa za operacije glavnog refinansiranja povećana je na 4,5% u septembru 2023. godine. Na osnovu revidiranih pretpostavki, u ECB-u najavljuju niže kratkoročne kamatne stope, niže cijene energije i depresijaciju eura u drugoj polovini 2024. godine. Raspoloživi podaci i tržišna očekivanja počeli su signalizirati da inflacija ima opadajući trend koji vodi ka ciljnoj stopi inflacije od oko 2%. Iako postoji značajna neizvjesnost oko vremenskog momenta početka efektuiranja i same veličine uticaja monetarne politike i uslova ponude kredita na realnu ekonomiju, na osnovu tržišnih očekivanja o budućem kretanju kamatnih stopa, očekuje se da će njen uticaj na privredni rast početi da opada nakon 2024. godine.
3. Cijene hrane na međunarodnom tržištu su smanjenje. Međutim, s obzirom na to da dva najveća svjetska izvoznika pšenice i drugih ključnih usjeva ulaze u treću godinu rata, mnoge ranjive zemlje i dalje se suočavaju sa povećanom neizvjesnošću u samom snabdijevanju hranom. Cijene hrane su, prema podacima Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija (FAO), u 2023. godini zabilježile pad od 13,4% u odnosu na 2022. godinu, usljed pada cijene mesa, biljnih ulja, mliječnih proizvoda i žitarica, iako su se cijene šećera povećale. Takođe, svjetski izvoznici pšenice i drugih ključnih usjeva imaju tendenciju da smanje držanje zaliha i tako smanje špekulativne aktivnosti na tržištima robnih fučersa, čime se vrši pritisak na smanjenje cijena hrane u narednom periodu.
4. Investitori nastavljaju da prate razvoj događaja na Bliskom istoku, što direktno utiče na njihova očekivanja, i posljedično na cijenu nafte i drugih sirovina na svjetskim tržištima. Sukobi na Bliskom istoku, niska očekivanja o trenutnom smanjenju kamatnih stopa od strane Federalnih rezervi SAD i stalna neizvjesnost oko ekonomskog oporavka Kine takođe su opteretili izglede globalne tražnje.

²⁵ Izvor: ECB (2023): *ECB staff macroeconomic projections for the euro area*, Decembar 2023.

²⁶ HICP - Harmonizovani indeks potrošačkih cijena

Na kraju, situacije u Ukrajini i na Bliskom istoku mogle bi da pokrenu nove inflatorne trendove koje ova projekcija trenutno ne uključuje. Promjene neke od navedenih pretpostavki zahtijevale bi korekciju prognoze.

5.2. Ekspertska procjena

Prethodnu godinu obilježila je i dalje visoka stopa inflacije, kako na globalnom nivou, tako i u Crnoj Gori. Svakako je ohrabrujuće da je u drugoj polovini godine došlo do usporavanja rasta inflacije, a nastavak ovog trenda se očekuje i u 2024. godini.

Očekivanja privrede i banka su da će i tokom 2024. godine inflacija biti na nivou koji je viši od ciljne stope inflacije Evropske centralne banke, kojoj teži i Crna Gora.

Evidentno je da će tokom godine biti faktora koji će u suprotnom smjeru uticati na kretanje inflacije. I dalje izražene geopolitičke tenzije, visok nivo agregatne tražnje u Crnoj Gori, visok nivo fluktuacije cijena naftnih derivata, očekivana normalizacija monetarne politike ECB i otežan pomorski saobraćaj su faktori koji će negativno uticati na kretanje inflacije. Sa druge strane, očekivani rast ekonomske aktivnosti, usporavanje rasta cijena prehrambenih proizvoda, usporavanje inflacije u zemljama glavnim spoljnotrgovinskim partnerima su faktori koji će pozitivno uticati na kretanje inflacije.

Imajući u vidu sve navedeno očekujemo da će se u 2024. godini nastaviti trend usporavanja inflacije, ali da će ona i tokom 2024. godine ostati iznad nivoa od 2%.

Modelska procjena inflacije pokazuje da će se, sa vjerovatnoćom od 90%, inflacija, mjerena preko indeksa potrošačkih cijena, u 2024. godini, kretati u rasponu od 3,2% do 5,7%, sa centralnom tendencijom od 3,9%. Naša ekspertska procjena je nešto viša i ona ukazuje na rizik rasta inflacija.

Tabela 3

Očekivana stopa inflacije u Crnoj Gori na kraju 2024. godine		
Donji prag inflacije	Centralna projekcija	Gornji prag inflacije
3%	5%	7%

Ekspertska procjena se bazira na istim pretpostavkama kao i modelska i odstupanje neke od pretpostavki bi zahtijevalo reviziju prognoze.

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

338.5

IZVJEŠTAJ o stabilnosti cijena u 2023. godini. - 2010- . - Podgorica (Bulevar Sv.
Petra Cetinjskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2024 (Podgorica: AP Print, d.o.o.). - 28
cm

Godišnje

ISSN 1800-8895 = Izvještaj o stabilnosti cijena u ... godini

COBISS.CG-ID 18006544

CENTRALNA BANKA CRNE GORE

Finansijski iskazi
za godinu završenu na
dan 31. decembar 2023. godine
i Izvještaj nezavisnog revizora

SADRŽAJ

Izveštaj nezavisnog revizora	1-2
FINANSIJSKI ISKAZI	
Iskaz o dobitku i gubitku	3
Iskaz o ostalom rezultatu	4
Iskaz o finansijskoj poziciji	5
Iskaz o promjenama na kapitalu	6-7
Iskaz o tokovima gotovine	8
Napomene uz finansijske iskaze	9 -89

IZVJEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA

SAVJETU CENTRALNE BANKE CRNE GORE

Mišljenje

Izvršili smo reviziju finansijskih iskaza Centralne banke Crne Gore (u daljem tekstu: „Banka”), koji obuhvataju iskaz o finansijskoj poziciji na dan 31. decembra 2023. godine i odgovarajući bilans uspjeha, iskaz o ostalom rezultatu, iskaz o promjenama na kapitalu i iskaz o novčanim tokovima za godinu koja se završila na taj dan, i napomene uz finansijske iskaze koje uključuju sumarni pregled značajnih računovodstvenih politika.

Po našem mišljenju, priloženi finansijski iskazi istinito i objektivno prikazuju finansijsko stanje Banke na dan 31. decembar 2023. godine, rezultate njegovog poslovanja i novčane tokove za godinu koja se završila na taj dan u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

Osnova za mišljenje

Reviziju smo izvršili u skladu sa Standardima revizije primjenljivim u Crnoj Gori. Naše odgovornosti u skladu sa tim standardima su detaljnije opisane u našem izvještaju nezavisnog revizora u sekciji o odgovornostima revizora za reviziju finansijskih iskaza. Nezavisni smo u odnosu na Banku u skladu sa Međunarodnim kodeksom etike za profesionalne računovođe (uključujući Međunarodne standarde nezavisnosti) (IESBA Kodeks) i etičkim zahtjevima koji su relevantni za našu reviziju finansijskih iskaza u Crnoj Gori i ispunili smo naše druge etičke odgovornosti u skladu sa ovim zahtjevima i IESBA Kodeksom. Smatramo da su revizorski dokazi koje smo pribavili dovoljni i adekvatni da nam pruže osnovu za naše mišljenje.

Odgovornost rukovodstva i lica ovlašćenih za upravljanje za finansijske iskaze

Rukovodstvo je odgovorno za pripremu i fer prezentaciju finansijskih iskaza u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja i za one interne kontrole za koje odredi da su potrebne za pripremu finansijskih iskaza koji ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze, nastale uslijed prevarne radnje ili greške.

Pri sastavljanju finansijskih iskaza, rukovodstvo je odgovorno za procjenu sposobnosti Banke da nastavi sa poslovanjem u skladu sa načelom stalnosti, objelodanjujući, po potrebi, pitanja koja se odnose na stalnost poslovanja i primjenu načela stalnosti poslovanja kao računovodstvene osnove, osim ako rukovodstvo namjerava da likvidira Banku ili da obustavi poslovanje, ili nema drugu realnu mogućnost osim da to uradi.

Lica ovlašćena za upravljanje su odgovorna za nadgledanje procesa finansijskog izvještavanja Banke.

Odgovornost revizora za reviziju finansijskih iskaza

Naš cilj je sticanje uvjerenja u razumnoj mjeri o tome da finansijski iskazi, uzeti u cjelini, ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze, nastale uslijed prevarne radnje ili greške; i izdavanje izvještaja revizora koji sadrži naše mišljenje. Uvjeravanje u razumnoj mjeri označava visok nivo uvjerenja, ali ne predstavlja garanciju da će revizija sprovedena u skladu sa standardima revizije primjenljivim u Crnoj Gori uvijek otkriti materijalno pogrešne iskaze ako takvi iskazi postoje. Pogrešni iskazi mogu da nastanu uslijed prevarne radnje ili greške i smatraju se materijalno značajnim ako je razumno očekivati da će oni, pojedinačno ili zbirno, uticati na ekonomske odluke korisnika donijete na osnovu ovih finansijskih iskaza.

Kao dio revizije u skladu sa Međunarodnim standardima revizije, Zakonom o reviziji Crne Gore i Zakonom o računovodstvu Crne Gore, mi primjenjujemo profesionalno prosuđivanje i održavamo profesionalni skepticizam tokom revizije. Isto tako, mi:

- Vršimo identifikaciju i procjenu rizika od materijalno značajnih pogrešnih iskaza u finansijskim iskazima, nastalih uslijed prevarne radnje ili greške; osmišljavanje i obavljanje revizorskih postupaka koji su prikladni za te rizike; i pribavljanje dovoljno adekvatnih revizorskih dokaza da obezbijede osnovu za mišljenje revizora. Rizik da neće biti identifikovani materijalno značajni pogrešni iskazi koji su rezultat prevarne radnje je veći nego za pogrešne iskaze nastale uslijed greške, zato što prevarna radnja može da uključi udruživanje, falsifikovanje, namjerne propuste, lažno predstavljanje ili zaobilaženje interne kontrole.
- Stičemo razumijevanje o internim kontrolama koje su relevantne za reviziju radi osmišljavanja revizorskih postupaka koji su prikladni u datim okolnostima, ali ne u cilju izražavanja mišljenja o efikasnosti sistema interne kontrole Banke.
- Vršimo procjenu primijenjenih računovodstvenih politika i u kojoj mjeri su razumne računovodstvene procjene i povezana objelodanjivanja koje je izvršilo rukovodstvo.
- Donosimo zaključak o prikladnosti primjene načela stalnosti kao računovodstvene osnove od strane rukovodstva i, na osnovu prikupljenih revizorskih dokaza, da li postoji materijalna neizvjesnost u vezi sa događajima ili uslovima koji mogu da izazovu značajnu sumnju u pogledu sposobnosti entiteta da nastavi sa poslovanjem u skladu sa načelom stalnosti. Ako zaključimo da postoji materijalna neizvjesnost, dužni smo da u svom izvještaju skrenemo pažnju na povezano objelodanjivanja u finansijskim iskazima ili, ako takva objelodanjivanja nisu adekvatna, da modifikujemo svoje mišljenje. Naši zaključci se zasnivaju na revizorskim dokazima prikupljenim do datuma izvještaja revizora. Međutim, budući događaji ili uslovi mogu za posljedicu da imaju da entitet prestane da posluje u skladu sa načelom stalnosti.
- Vršimo procjenu ukupne prezentacije, strukture i sadržaja finansijskih iskaza, uključujući objelodanjivanja, i da li su u finansijskim iskazima prikazane osnovne transakcije i događaji na takav način da se postigne fer prezentacija.

Saopštavamo licima ovlašćenim za upravljanje, između ostalog, planirani obim i vrijeme revizije i značajne revizorske nalaze, uključujući sve značajne nedostatke interne kontrole koje smo identifikovali tokom revizije.

Rukovodeći Partner za reviziju koja je rezultirala Izvještajem Nezavisnog revizora je Danijela Mirković.

Danijela Mirković
Ovlašćeni revizor

Ernst & Young Montenegro d.o.o.
Podgorica, Crna Gora

19. mart 2024. godine

ISKAZ O DOBITKU I GUBITKU

U periodu od 1. januara do 31. decembra 2023. godine

(U hiljadama EUR)

	<u>Napomena</u>	<u>2023. godina</u>	<u>2022. godina</u>
Prihodi od kamata	6a	25.498	5.496
Rashodi kamata	6b	(9.623)	(428)
Neto prihodi od kamata		15.875	5.068
Prihodi od naknada	7a	15.252	14.129
Rashodi naknada	7b	(523)	(378)
Neto prihodi od naknada		14.729	13.751
NETO PRIHODI OD KAMATA I NAKNADA		30.604	18.819
Ostali prihodi i dobici	8	949	770
Drugi finansijski rashodi i prihodi, neto	9	(161)	(2.523)
Kursne razlike, neto	10	(16)	28
Dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	11	(57)	227
Neto dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trošku	11	55	1
Troškovi zaposlenih	12	(11.509)	(8.928)
Ostali troškovi poslovanja	13	(3.597)	(3.209)
NETO DOBITAK		16.268	5.185

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

Potpisano u ime Centralne banke Crne Gore, dana 19. marta 2024. godine

dr Valentina Ivanović

Direktor Direkcije za finansije, računovodstvo i
kontroling

dr Irena Radović

Guvernerka Centralne banke Crne Gore

ISKAZ O OSTALOM REZULTATU

U periodu od 1. januara do 31. decembra 2023. godine

(U hiljadama EUR)

	<u>Napomena</u>	<u>2023. godina</u>	<u>2022. godina</u>
Neto dobitak		16.268	5.185
<i>Komponente ostalog rezultata koje mogu biti reklasifikovane u dobitak ili gubitak</i>			
Promjena fer vrijednosti dužničkih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	16	21.892	(51.003)
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koji mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		(69)	(192)
<i>Komponente ostalog rezultata koje ne mogu biti reklasifikovane u dobitak ili gubitak</i>			
Promjena fer vrijednosti vlasničkih instrumenata koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	18	8	-
Prenos sa revalorizacionih rezervi na neraspoređeni dobitak		<u>(1)</u>	<u>(59)</u>
Ostali rezultat		<u>21.830</u>	<u>(51.254)</u>
Ukupan rezultat perioda		<u><u>38.098</u></u>	<u><u>(46.069)</u></u>

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI
Na dan 31. decembar 2023. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	31.decembar 2023.	31.decembar 2022.
AKTIVA			
Gotovina i depoziti po viđenju	14	170.854	244.878
Oročeni plasmani kod stranih banaka	15	333.454	539.023
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	16	702.336	885.560
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	17	106.884	108.203
Vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	18	695	687
Sredstva kod Međunarodnog monetarnog fonda	19	216.303	244.941
Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	20	1.258	1.295
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	21	5.359	4.063
Zalihe	22	639	692
Investicione nekretnine	23	5.685	5.684
Nematerijalna ulaganja	24	296	258
Nekretnine, postrojenja i oprema	25	24.120	24.366
Unaprijed plaćena beneficija zaposlenima	26	536	606
Ostala sredstva	27	348	343
Ukupno aktiva		1.568.767	2.060.599
PASIVA			
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	28	1.104.869	1.629.674
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	29	181.702	161.745
Obaveze prema Međunarodnom monetarnom fondu	19	212.865	238.024
Ostale obaveze	30	932	881
Ukupno obaveze		1.500.368	2.030.324
KAPITAL			
	31		
Osnovni kapital		52.000	52.000
Opšte rezerve		2.830	2.830
Specijalne rezerve		1.123	1.123
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu		16.576	16.577
Rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		(26.271)	(48.163)
Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		433	425
Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijske instrumente koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		197	266
Nerealizovani revalorizacioni dobici		31	-
Nerealizovani revalorizacioni gubici		(41)	(35)
Neraspoređena dobit		21.521	5.252
Ukupno kapital		68.399	30.275
Ukupno pasiva		1.568.767	2.060.599

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

ISKAZ O PROMJENAMA NA KAPITALU
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2023. godine
(U hiljadama EUR)

	Osnovni kapital	Opšte rezerve	Specijalne rezerve	Revalorizaci- ne rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	Rezerve fer vrijednosti	Nerealizo- vani revalo- rizacioni gubici/dobici	Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Neraspoređena dobit/(gubitak)	Ukupno
Stanje na dan 1. januar 2022. godine	52.000	1.130	1.123	16.636	2.840	(34)	458	425	3.409	77.987
Prenos neraspoređene dobiti (Napomena 31)	-	1.700	-	-	-	-	-	-	(1.700)	-
Raspodjela dobiti u skladu sa Odlukom o raspodjeli dobiti za 2021. godini i Protokolom o načinu izmirivanje međusobnih obaveza (Napomena 31)	-	-	-	-	-	-	-	-	(1.699)	(1.699)
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	(51.033)	-	-	-	-	(51.033)
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	(192)	-	-	(192)
Prenos rev. rezervi nekretnina, postrojenja i opreme	-	-	-	(59)	-	-	-	-	57	(2)
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	(11)	-	-	-	(11)
Nerealizovani revalorizacioni gubici	-	-	-	-	-	10	-	-	-	10
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	5.185	5.185
Stanje na dan 31. decembar 2022. godine	52.000	2.830	1.123	16.577	(48.163)	(35)	266	425	5.252	30.275

ISKAZ O PROMJENAMA NA KAPITALU (NASTAVAK)
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2023. godine
(U hiljadama EUR)

	Osnovni kapital	Opšte rezerve	Specijalne rezerve	Revalorizacije rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	Rezerve fer vrijednosti	Nerealizovani revalorizacioni gubici/dobici	Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat(OCI)	Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Neraspoređena dobit/(gubitak)	Ukupno
Stanje na dan 01. januar 2023. godine	52.000	2.830	1.123	16.577	(48.163)	(35)	266	425	5.252	30.275
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	21.892	-	-	-	-	21.892
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	(69)	-	-	(69)
Promjena fer vrijednosti za vlasničke instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat - CKDD	-	-	-	-	-	-	-	8	-	8
Prenos rev. rezervi nekretnina, postrojenja i opreme	-	-	-	(1)	-	-	-	-	1	-
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	31	-	-	-	31
Nerealizovani revalorizacioni gubici	-	-	-	-	-	(6)	-	-	-	(6)
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	16.268	16.268
Stanje na dan 31.decembar 2023. godine	52.000	2.830	1.123	16.576	(26.271)	(10)	197	433	21.521	68.399

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

ISKAZ O NOVČANIM TOKOVIMA

U periodu od 1. januara do 31. decembra 2023. godine
(U hiljadama EUR)

	<u>Napomena</u>	<u>2023. godina</u>	<u>2022. godina</u>
TOKOVI GOTOVINE IZ POSLOVNIH AKTIVNOSTI			
Primljene kamate		21.566	5.684
Primljene naknade		14.763	13.989
Ostali prilivi		1.070	1.013
Odlivi po osnovu naknade		(439)	(307)
Plaćene negativne kamate		(4.055)	(1.573)
Odlivi po osnovu troškova zarada		(11.813)	(9.186)
Odlivi po osnovu troškova poslovanja		(3.276)	(2.773)
Neto priliv po osnovu kredita i avansa		142	140
Neto (odliv)/priliv po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat		208.653	125
Neto priliv/(odliv) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trošku		3.125	3.125
Neto (odliv)/priliv po osnovu ostalih sredstava		52	-
Neto (odliv)/priliv po osnovu računa banaka i drugih finansijskih institucija		(528.860)	565.961
Neto (odliv)/priliv po računa Vlade i drugih državnih organizacija		19.957	(355.362)
<i>Neto priliv gotovine iz poslovnih aktivnosti</i>		<u>(279.115)</u>	<u>(220.836)</u>
TOKOVI GOTOVINE IZ AKTIVNOSTI INVESTIRANJA			
Odlivi za nabavku osnovnih sredstava		(554)	(825)
Nabavka materijalnih ulaganja		(119)	(131)
Prodaja osnovnih sredstava		212	-
<i>Neto odliv gotovine iz aktivnosti investiranja</i>		<u>(461)</u>	<u>(956)</u>
TOKOVI GOTOVINE IZ AKTIVNOSTI FINANSIRANJA			
Isplata raspoređenog rezultata – prenos budžetu Crne Gore		-	(1.699)
<i>Neto odliv gotovine iz aktivnosti finansiranja</i>		<u>-</u>	<u>(1.699)</u>
Efekat kursnih razlika		(16)	28
Neto povećanje/(smanjenje) u gotovini i gotovinskim ekvivalentima		(279.592)	218.209
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na početku godine		783.900	565.691
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na kraju godine	33	<u>504.308</u>	<u>783.900</u>

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE

Centralna banka Crne Gore (u daljem tekstu: „CBCG“, „Banka“ ili „Centralna banka“) osnovana je Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list RCG“, broj 52/00), koji je Skupština Crne Gore donijela u novembru 2000. godine.

2010. godine Skupština Crne Gore donijela je novi zakon kojim je regulisan rad CBCG i koji je trenutno u primjeni – Zakon o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list CG“, br.40/10, 6/13, 70/17 i 125/23), (u daljem tekstu: „Zakon o CBCG“).

Status, ciljevi, funkcije, poslovanje i organizacija CBCG su uređeni Ustavom Crne Gore i Zakonom o CBCG.

Odredbama člana 143. Ustava Crne Gore propisano je da je CBCG samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema i da Centralnom bankom Crne Gore upravlja Savjet Centralne banke, a rukovodi Guverner Centralne banke.

Zakonom o CBCG stvorene su pravne pretpostavke za usklađivanje statusa, ciljeva, funkcija i organizacije CBCG sa članom 143. Ustava Crne Gore, na način kojim se optimalno unapređuje upravljanje i rukovođenje Centralnom bankom i, istovremeno, obezbjeđuje očuvanje nezavisnosti CBCG.

Ovim zakonom je ostvarivanje funkcija CBCG i njeno poslovanje usklađeno sa opštim principima koji se odnose na poslovanje nacionalnih centralnih banaka utvrđenih relevantnim propisima Evropske unije, i to odredbama Ugovora o funkcionisanju Evropske Unije i odredbama Protokola broj 4. o Statutu Evropskog sistema centralnih banaka i Evropske centralne banke.

Zakonom o CBCG utvrđeno je da su funkcije CBCG da:

- 1) nadzire održavanje stabilnosti finansijskog sistema kao cjeline i donosi propise i mjere iz ove oblasti;
- 2) uređuje poslovanje kreditnih institucija, izdaje dozvole i odobrenja za rad kreditnih institucija i vrši kontrolu kreditnih institucija, u skladu sa Zakonom;
- 3) uređuje i obavlja poslove u vezi sa sanacijom kreditnih institucija u skladu sa Zakonom;
- 3a) uređuje i obavlja poslove u vezi sa stečajem i likvidacijom banaka, u skladu sa Zakonom;
- 4) uređuje i obavlja platni promet, u skladu sa Zakonom;
- 4a) izdaje odobrenja za pružanje platnih usluga platnim institucijama i vrši kontrolu platnih institucija, u skladu sa Zakonom;
- 4b) izdaje odobrenja za izdavanje elektronskog novca i za pružanje platnih usluga institucijama za elektronski novac i vrši kontrolu institucija za elektronski novac, u skladu sa Zakonom;
- 4c) uređuje poslove finansijskog lizinga, faktoringa, otkupa potraživanja, mikrokreditiranja i kreditno-garantne poslove, izdaje dozvole za rad i vrši kontrolu lica koja se bave tim poslovima, u skladu sa Zakonom;
- 4d) vrši pregled poslovnih knjiga i druge dokumentacije koja se odnosi na poslovanje lica za koje postoji indicija da obavlja poslove bez dozvole, odnosno pruža usluge bez odobrenja koje izdaje Centralna banka, u skladu sa Zakonom;
- 5) može biti vlasnik i operater platnog sistema i učesnik u drugom platnom sistemu;
- 6) izdaje dozvolu za rad platnog sistema čiji nije operater i vrši kontrolu i nadgledanje rada platnih sistema;
- 7) upravlja međunarodnim rezervama;
- 7a) obezbjeđuje i vrši snabdijevanje i zaštitu novčanica i kovanog novca;
- 8) djeluje kao platni i/ili fiskalni agent prema određenim međunarodnim finansijskim institucijama i može biti predstavnik Crne Gore u međunarodnim finansijskim institucijama;

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE (nastavak)

- 9) vrši makroekonomska i finansijska istraživanja, prognoze i analize, uključujući monetarne, fiskalne i platnobilansne analize i može davati preporuke Vladi u oblasti ekonomske politike;
- 10) vrši identifikaciju, analizu i procjenu uticaja određenih faktora na stabilnost finansijskog sistema kao cjeline;
- 11) prikuplja i statistički obrađuje i objavljuje podatke i informacije koje su od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke, koje su u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje statistika i statistički sistem;
- 12) obavlja poslove zaštite prava i interesa klijenata kreditnih institucija, korisnika finansijskih usluga utvrđenih zakonom kojim se uređuje finansijski lizing, faktoring, otkup potraživanja, mikrokreditiranje i kreditno-garantni poslovi, korisnika potrošačkih kredita, korisnika platnih usluga i imalaca elektronskog novca, u skladu sa Zakonom;
- 13) uspostavlja informacioni sistem za nesmetano izvršavanje svojih funkcija;
- 14) obavlja transfere na domaćem i međunarodnom finansijskom tržištu;
- 15) prima depozite kreditnih institucija, državnih organa i organizacija i drugih lica u skladu sa propisima;
- 16) otvara i vodi račune kreditnih institucija, državnih organa i organizacija, stranih banaka, centralnih banaka, međunarodnih finansijskih institucija, organizacijama koje doniraju sredstva državnim organima i organizacijama i drugih lica u skladu sa Zakonom i drugim propisima i obavlja platni promet po tim računima;
- 17) donosi propise i mjere iz oblasti za koje je ovlašćena ovim i drugim zakonom;
- 18) obavlja i druge poslove utvrđene ovim i drugim zakonom.

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE (nastavak)

Zakonom o CBCG uređuju se status, ciljevi, funkcije, poslovanje i organizacija Centralne banke Crne Gore:

- monetarni i drugi instrumenti;
- međunarodne rezerve Crne Gore;
- obezbjeđivanje i zaštita novčanica i kovanog novca i otkup rijetkog i originalnog novca;
- odgovornost za funkcionisanje bankarskog sistema;
- platni promet i platni sistemi;
- prikupljanje, obrada i objavljivanje podataka i informacija, uključujući statističke podatke i informacije;
- odnosi Centralne banke i drugih državnih organa i organizacija;
- upravljanje i rukovođenje Centralnom bankom;
- kapital, imovina, prihodi i rashodi CBCG;
- planiranje prihoda i rashoda, finansijsko i drugo izvještavanje;
- interna revizija CBCG.

Zakonom o CBCG Savjet ima osam članova. Članovi Savjeta su guverner, tri viceguvernera i četiri člana koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci. Guvernera imenuje Skupština, na predlog Predsjednika Crne Gore. Guverner se imenuje na period od šest godina i može biti imenovan najviše dva puta uzastopno. Viceguvernera imenuje Skupština, na predlog Guvernera.

Četiri člana Savjeta, koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci, imenuje Skupština, na predlog radnog tijela Skupštine nadležnog za finansije. Viceguverneri i članovi Savjeta koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci imenuju se na period od šest godina i mogu biti imenovani najviše dva puta uzastopno.

U vezi sa kapitalom i rezervama CBCG, odredbama Zakona o CBCG utvrđeno je sljedeće:

- kapital CBCG se sastoji od osnovnog kapitala i rezervi;
- Zakonom je predviđen osnovni kapital CBCG u visini od EUR 50 miliona;
- osnovni kapital CBCG je u državnoj svojini;
- osnovni kapital Centralne banke može se povećati u visini koju utvrdi Savjet Centralne banke. Povećanje osnovnog kapitala Centralne banke vrši se iz sredstava opštih rezervi. Ukoliko sredstava opštih rezervi nijesu dovoljna za obezbjeđivanje utvrđenog iznosa povećanja osnovnog kapitala, nedostajuća sredstva mogu se obezbijediti iz budžeta Crne Gore;
- rezerve CBCG se sastoje iz opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi, s tim da se opšte rezerve koriste za pokriće gubitka u poslovanju Centralne banke i kao što je navedeno, povećanje osnovnog kapitala CBCG
- specijalne rezerve CBCG može formirati za pokriće određenih konkretnih troškova u poslovanju.

Visina osnovnog kapitala u iznosu od EUR 50 miliona utvrđena je Zakonom o CBCG radi stvaranja odgovarajućih materijalnih pretpostavki za ostvarivanje utvrđenih funkcija Centralne banke. Naime, odgovornost CBCG za finansijsku i monetarnu stabilnost, koja pretpostavlja korišćenje raspoloživih monetarnih i drugih instrumenata u datim okolnostima (davanja kredita bankama u slučaju potreba za likvidnošću, operacije na otvorenom tržištu i slično), kao i stvaranje uslova za sprovođenje i ostalih funkcija Centralne banke, nametnulo je potrebu utvrđivanja visine osnovnog kapitala u predviđenom iznosu.

Sjedište Centralne banke je u Podgorici, Bulevar Svetog Petra Cetinjskog broj 6.

Na dan 31. decembra 2023. godine CBCG ima 395 zaposlenog radnika (31. decembra 2022. godine: 384 zaposlenog).

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza

(a) Izjava o usklađenosti finansijskih iskaza

Priloženi finansijski iskazi Banke sastavljeni su u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), odobrenim od strane Međunarodnog komiteta za računovodstvene standarde.

Pripremanje finansijskih iskaza u skladu sa MSFI zahtijeva upotrebu određenih računovodstvenih procjena i procjena rukovodstva Banke u procesu primjene računovodstvenih politika Banke. Područja koja zahtijevaju viši stepen procjene ili složenosti ili područja u kojima su pretpostavke i procjene od velikog značaja za finansijske iskaze, objelodanjena su u napomeni 2.1.(d).

Računovodstvene politike u skladu sa MSFI objelodanjene u narednim pasusima su dosljedno primijenjene od strane Banke za sve periode prikazane u priloženim finansijskim iskazima.

Finansijski iskazi su sastavljeni u skladu sa načelom stalnosti poslovanja koji podrazumijeva da će CBCG nastaviti da posluje u doglednoj budućnosti.

CBCG je u sastavljanju ovih finansijskih iskaza pripremljenih u skladu sa MSFI primjenjivala računovodstvene politike objelodanjene u napomeni 3.

(b) Osnove za sastavljanje finansijskih iskaza

Finansijski iskazi sastavljeni su prema principu istorijskog troška sa izuzetkom finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, investicionih nekretnina koja se vrjednuju po fer vrijednosti, zatim nekretnina, postrojenja i opreme koja se vode primjenom revalorizacionog modela, kao i drugih finansijskih sredstava i obaveza (uključujući izvedene finansijske instrumente) po fer vrijednosti kroz dobitak ili gubitak. Na dan 31. decembar 2023. kao i 31. decembar 2022. godine, Banka nema finansijska sredstva i obaveze koje se odmjeravaju po fer vrijednosti kroz dobitak ili gubitak.

(c) Funkcionalna i iskazna valuta

Priloženi finansijski iskazi Banke su iskazani u EUR, što je i funkcionalna valuta Banke. Svi finansijski podaci su iskazani u hiljadama EUR i zaokruženi na najbližu hiljadu.

(d) Korišćenje procjenjivanja i pretpostavki

Pripremanje finansijskih iskaza u skladu sa MSFI zahtijeva upotrebu procjena i pretpostavki koje utiču na efekte primjenjivanja politika, prikazane iznose aktive i pasive, i na prikazane iznose prihoda i rashoda tokom iskaznog perioda. Procjene i prosuđivanja se donose na osnovu istorijskog iskustva i drugih činilaca, uključujući očekivanja u pogledu budućih događaja za koje se vjeruje da su u okvirima datih okolnosti razumna, gdje rezultati daju dobru osnovu za procjenu knjigovodstvene vrijednosti aktive i pasive koje se ne mogu jasno sagledati iz drugih izvora. Stvarni rezultati se mogu razlikovati od pomenutih procjena.

Procjene i prosuđivanja su predmet stalnog razmatranja. Promjene računovodstvenih procjena se priznaju u periodu kada je došlo do izmjene, ako se izmjena odnosi samo na taj period, odnosno, ako se izmjena odnosi na tekuće i buduće periode, priznaju se i u tom periodu i u budućim periodima.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

Posebna područja nesigurnosti procjenjivanja i kritičnih pretpostavki u primjeni računovodstvenih politika koje su od velikog značaja za iznose objelodanjene u finansijskim iskazima, objelodanjena su u napomeni 5 uz finansijske iskaze.

Primjena novih standarda i izmjena postojećih standarda koji su na snazi u tekućoj godini

A) Promjene u računovodstvenim politikama i objelodanjivanjima

Usvojene računovodstvene politike su u skladu sa onima iz prethodne finansijske godine, izuzev sledećih izmijenjenih MSFI koji su usvojeni od strane Banke od 1. januara 2023. godine:

- MSFI 17: Ugovori o osiguranju

Standard je na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2023. godine. Ovo je sveobuhvatni novi računovodstveni standard za ugovore o osiguranju, pokriva priznavanje i vrednovanje, prezentaciju i objelodanjivanje. MSFI 17 se primjenjuje na sve vrste izdatih ugovora o osiguranju, kao i na određene garancije i finansijske instrumente sa ugovorima o diskrecionom učešću. Banka ne izdaje ugovore u okviru MSFI 17, stoga njegova primjena nema uticaj na finansijski rezultat Banke, finansijski položaj ili tokove gotovine. Posljedično, ovaj standard nije imao uticaj na finansijske izvještaje Banke.

- MRS 1 Prezentacija finansijskih izvještaja i MSFI Izvještaj iz prakse 2: Objelodanjivanje računovodstvenih politika (Dopune)

Dopune su na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2023. godine. Dopune daju smjernice o primjeni koncepta procjene materijalnosti na objelodanjivanje računovodstvenih politika. Posebno, izmjene MRS 1 zamjenjuju zahtjev za objelodanjivanjem „značajnih“ računovodstvenih politika sa zahtjevom za objelodanjivanjem „materijalnih“ računovodstvenih politika. Takođe, uputstva i ilustrativni primjeri su dodati u Izvještaj iz prakse kako bi pomogli u primjeni koncepta materijalnosti prilikom donošenja procjena o objelodanjivanju računovodstvenih politika. Dopune ovog standarda nisu imale značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

- MRS 8 Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i greške: Definicija računovodstvenih procjena (Dopune)

Dopune su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2023. godine i primjenjuju se na promjene u računovodstvenim politikama i promjene računovodstvenih procjena koje se dešavaju na ili nakon početka tog perioda. Izmjenama se uvodi nova definicija računovodstvenih procjena, definisanih kao novčani iznosi u finansijskim izvještajima koji su predmet nesigurnosti pri odmjeravanju, ako nisu rezultat ispravke greške iz prethodnog perioda. Takođe, dopunama se pojašnjava šta su promjene u računovodstvenim procjenama i kako se one razlikuju od promjena računovodstvenih politika i ispravki grešaka. Dopune ovog standarda nisu imale značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

- **MRS 12 Porez na dobit: Odloženi porezi koji nastaju u vezi sa sredstvima i obavezama koje proističu iz jedne transakcije (Dopune)**

Dopune su na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2023. godine. Dopune sužavaju obim i daju dalja pojašnjenja u vezi sa izuzetkom za početno priznavanje prema MRS 12 i preciziraju kako kompanije treba da obračunavaju odloženi porez u vezi sa imovinom i obavezama koje proističu iz jedne transakcije, kao što su lizing i obaveze vraćanja u prvobitno stanje. Izmjene i dopune pojašnjavaju da kada su plaćanja kojima se izmiruje obaveza odbitna za poreske svrhe, stvar je prosuđivanja, uzimajući u obzir važeći poreski okvir, da li se takvi odbici mogu za poreske svrhe pripisati obavezi ili povezanoj komponenti imovine. Prema izmjenama, izuzetak od početnog priznavanja se ne primjenjuje na transakcije koje pri početnom priznavanju dovode do jednakih oporezivih i odbitnih privremenih razlika. Primjenjuje se samo ako priznavanje lizing sredstva i obaveze zakupa (ili obaveze za vraćanje imovine u prvobitno, uključujući sa tom obavezom povezano sredstvo) dovede do oporezivih i odbitnih privremenih razlika koje nisu jednake. Dopune ovog standarda nisu imale značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

- **MRS 12 Porez na dobit: Međunarodna poreska reforma – Pravila za drugi stub (Dopune)**

Dopune stupaju na snagu odmah po objavljivanju, ali određeni zahtjevi za objelodanjivanje stupaju na snagu kasnije. Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) objavila je pravila za drugi stub u decembru 2021. kako bi osigurala da velike multinacionalne kompanije podliježu minimalnoj poreskoj stopi od 15%. Dana 23. maja 2023. godine, IASB je izdao Međunarodnu poresku reformu- pravila za drugi stub – izmjene i dopune MRS 12. Dopune uvode obavezni privremeni izuzetak u računovodstvu odloženih poreza koji proizilaze iz jurisdikcione primjene pravila za drugi stub i zahtjeva za objelodanjivanje za pogođene entitete o potencijalnoj izloženosti porezu na dobit iz drugog stuba. Izmjene zahtjevaju, za periode u kojima je regulativa drugog stuba (suštinski) usvojena, ali još nije na snazi, objelodanjivanje poznatih ili razumno procjenljivih informacija koje pomažu korisnicima finansijskih izveštaja da razumiju izloženost entiteta koja proističe iz poreza na dobit iz drugog stuba. Da bi se uskladio sa ovim zahtjevima, od entiteta se traži da objelodani kvalitativne i kvantitativne informacije o svojoj izloženosti porezu na dobit iz drugog stuba na kraju izvještajnog perioda. Objelodanjivanje tekućih poreskih rashoda koji se odnose na porez na dobit iz drugog stuba i objelodanjivanja u vezi sa periodima prije nego što zakon stupi na snagu su potrebni za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2023. godine, ali nisu potrebni za bilo koji periodični izvještaj u godini koja se završava 31. decembra 2023. ili ranije. Dopune ovog standarda nisu imale značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

B) Standardi koji su izdati, ali još uvijek nisu stupili na snagu i nisu ranije usvojeni

- **MRS 1 Prezentacija finansijskih izvještaja: Klasifikacija kratkoročnih i dugoročnih obaveza (Dopune)**
- Izmjene i dopune su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2024. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu, i obavezu da se primjenjuju retrospektivno u skladu sa MRS 8. Cilj izmjena je da razjasni principe u MRS 1 za klasifikaciju obaveza na kratkoročne i dugoročne. Izmjenama je pojašnjeno značenje prava na odlaganje izmirenja obaveza, uslov da ovo pravo postoji na kraju izvještajnog perioda, da namjera menadžmenta ne utiče na klasifikaciju na kratkoročne i dugoročne obaveze, da opcije druge ugovorne strane koje bi mogle da dovedu do izmirenja obaveza prenosom sopstvenih instrumenata kapitala entiteta ne utiču na klasifikaciju na kratkoročnu i dugoročnu obavezu. Takođe, izmjene i dopune preciziraju da samo kovenante sa kojima entitet mora biti usklađen na ili prije datuma izvještavanja mogu uticati na klasifikaciju obaveze. Dodatna objelodanjivanja su takođe potrebna za dugoročne obaveze koje proizilaze iz kreditnih aranžmana koji su predmet usaglašenosti sa kovenantama u roku od dvanaest mjeseci

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

nakon datuma izvještavanja. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

- MSFI 16 Lizing: Obaveze po osnovu u transakciji prodaje i povratnog lizinga (Dopune)**

Izmjene su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2024. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu. Izmjene i dopune imaju za cilj da poboljšaju zahtjeve koje prodavac-zakupac koristi u odmeravanju obaveze za lizing koja proizilazi iz transakcije prodaje i povratnog zakupa u MSFI 16, dok se ne mijenja računovodstveni tretman zakupa koji nije u vezi sa transakcijama prodaje i povratnog lizinga. Konkretno, prodavac-zakupac određuje „lizing plaćanja” ili „revidirana lizing plaćanja” na takav način da prodavac-zakupac ne priznaje bilo kakav iznos dobitka ili gubitka koji se odnosi na pravo korišćenja koje zadržava. Primjena ovih zahtjeva ne sprječava prodavca-zakupca da prizna, u bilansu uspjeha, bilo kakav dobitak ili gubitak u vezi sa djelimičnim ili potpunim raskidom zakupa. Prodavac-zakupac primjenjuje izmjenu retrospektivno u skladu sa MRS 8 na transakcije prodaje i povratnog zakupa koje su sklopljene nakon datuma početne primjene, što je početak godišnjeg izvještajnog perioda u kojem je entitet prvi put primijenio MSFI 16. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.
- MRS 7 Izvještaj o tokovima gotovine i MSFI 7 Finansijski instrumenti: Objelodanjivanja – Finansijski aranžmani sa dobavljačima (Dopune)**

Izmjene su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2024. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu. Izmjene dopunjuju zahtjeve koji su već u MSFI i zahtijevaju od entiteta da objelodani odredbe i uslove finansijskih aranžmana sa dobavljačima. Pored toga, od entiteta se zahtijeva da na početku i na kraju izvještajnog perioda objelodane knjigovodstvene iznose finansijskih obaveza po osnovu finansijskih aranžmana sa dobavljačima i stavke u kojima su te obaveze prikazane, kao i knjigovodstvene iznose finansijskih obaveza i stavki za koje su finansijeri već izmirili odgovarajuće obaveze prema dobavljačima. Entiteti takođe treba da objelodane vrstu i efekat bezgotovinskih promjena u knjigovodstvenim vrijednostima finansijskih obaveza po osnovu finansijskih aranžmana sa dobavljačima koje sprječavaju da knjigovodstveni iznosi finansijskih obaveza budu uporedivi. Nadalje, izmjene zahtijevaju od entiteta da na početku i na kraju izvještajnog perioda objelodani raspon datuma dospijeca za finansijske obaveze koje duguju finansijerima i za uporedive obaveze prema dobavljačima koje nisu dio tih aranžmana. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.
- MRS 21 Efekti promjena deviznih kurseva: Nedostatak razmjernosti (Dopune)**

Izmjene su na snazi za godišnje izvještajne periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2025. godine, uz dozvoljenu raniju primjenu. Izmjene i dopune preciziraju kako entitet treba da procijeni da li je valuta razmjernost i kako treba da odredi spot kurs kada zamjena nije moguća. Smatra se da je valuta zamjenljiva u drugu valutu kada je entitet u mogućnosti da dobije drugu valutu u administrativno razumnom vremenskom okviru, putem tržišta ili mehanizma razmjene u kojem bi transakcija razmjene stvorila izvršna prava i obaveze. Ako valuta nije zamjenljiva u drugu valutu, od entiteta se traži da procijeni spot kurs na dan vrednovanja. Cilj entiteta u procjeni spot kursa je da odrazi kurs po kojem bi se odvijala uredna transakcija razmjene na datum vrednovanja između učesnika na tržištu pod preovlađujućim ekonomskim uslovima. Izmjenama se napominje da entitet može da koristi dostupni kurs bez prilagođavanja ili druge tehnike procjene. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izvještaje Banke.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

- Dopuna MSFI 10 - Konsolidovani finansijski izveštaji i MRS 28 - Investicije u pridružene entitete i zajednička ulaganja: Prodaja aktive između investitora i zavisnog društva
Izmjene ukazuju na poznato neslaganje zahtjeva u MSFI 10 i onih u MRS 28, vezanih za prodaju ili unošenje aktive između investitora i njegovih zavisnih društava i zajedničkih ulaganja. Glavna posledica izmjena odnosi se na to da je ukupan gubitak ili dobitak priznat kada transakcija tangira poslovanje (bez obzira da li je riječ o zavisnom društvu ili ne). Djelimičan dobitak ili gubitak je priznat kada transakcija tangira aktivu koja ne predstavlja biznis, čak i kada je ova aktiva dio zavisnog društva. U decembru 2015. godine Odbor za međunarodne računovodstvene standarde odložio je datum primjene ovog standarda na neodređeno vrijeme čekajući ishod istraživanja vezano za primjenu metoda učešća. Ne očekuje se da će efekti ovog standarda imati značajan uticaj na finansijske izveštaje Banke.

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje

Aktivnosti Centralne banke Crne Gore u borbi protiv klimatskih promjena definisane su *Politikom Centralne banke Crne Gore u vezi sa izazovima klimatskih promjena koju je Savjet Centralne banke donio 29.03.2022. godine*. Centralna banka izražava zabrinutost u vezi sa efektima klimatskih promjena koje imaju značajan uticaj na ekonomski razvoj i finansijsku i monetarnu stabilnost na globalnom nivou. Imajući u vidu da klimatske promjene predstavljaju jedan od najvećih izazova sa kojim se svijet suočava, Centralna banka prepoznaje važnost prelaska na zelenu ekonomiju, ozelenjavanja finansijskog sistema i širenja ponude "zelenih finansijskih proizvoda" usmjerenih ka klijentima čije aktivnosti doprinose očuvanju životne sredine i smanjivanju klimatskih rizika i rješavanju problema koje nose klimatske promjene, kao i važnost uvođenja "zelenog poslovanja" kreditnih institucija i drugih pružalaca finansijskih usluga i Centralne banke primjenom energetske efikasnosti, razvojem online pristupa njihovim uslugama i sl. S obzirom na to da klimatski rizici utiču na finansijske rizike, a finansijski rizici na stabilnost i sigurnost finansijskog sistema, Centralna banka cijeni da je neophodno da kreditne institucije identifikuju i prate klimatske rizike, njihovu izloženost ovim rizicima i da ih uključe u svoje poslovanje, a da centralne banke, kao regulatori i supervizori finansijskog sistema, u okviru svojih nadležnosti i uz očuvanje nezavisnosti, ukazuju na ove rizike, prate ih i ocjenjuju otpornost na njih.

Polazeći od ustavne odgovornosti Centralne banke za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema, Politikom je utvrđeno da će Centralna banka, u skladu sa svojim nadležnostima, raspoloživim instrumentima i resursima, voditi politiku aktivnog djelovanja na jačanje otpornosti finansijskog sistema na izazove klimatskih promjena, sa ciljem smanjivanja negativnog uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem i posvećivanja ozelenjavanju finansijskog sistema, preduzimajući aktivnosti usmjerene naročito na:

- učlanjenje u međunarodne organizacije koje se bave klimatskim promjenama i ozelenjavanjem finansijskog sistema, a posebno na učlanjenje u Mrežu centralnih banaka i supervizora za ozelenjavanje finansijskog sistema (NGFS), kao i učešću u radnim grupama i inicijativama (npr. radna grupa o klimatskim promjenama Bečke inicijative) sa ciljem razmjene iskustva i najbolje prakse u oblasti upravljanja klimatskim rizicima u finansijskom sistemu i mobilisanju kapitala za zelena i niskokarbonska ulaganja u širem kontekstu ekološki održivog razvoja. Centralna banka je postala članica ove međunarodne mreže u oktobru 2022. godine;

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

- razvoj stručnih i analitičkih kapaciteta za prepoznavanje, razumijevanje, procjenu i praćenje klimatskih rizika u različitim oblastima iz svoje nadležnosti, a posebno u oblastima finansijske stabilnosti, kontrole poslovanja kreditnih institucija, istraživanja, upravljanja međunarodnim rezervama i upravljanja operativnim rizikom;
- integrisanje kriterijuma održivosti i opredjeljenja o smanjenju uticaja klimatskih rizika u politike, strategije i prudencijalnu regulativu Centralne banke;
- unaprijeđenje ekološke performanse sopstvenih operacija kroz pripremu uslova za izradu Izvještaja o održivosti;
- podsticanju odabira klimatski odgovornih proizvoda prilikom javnih nabavki;
- uključivanje klimatskih rizika u supervizorska očekivanja, imajući u vidu određenja Vodiča Evropske centralne banke o klimatskim i ekološkim rizicima kako da kreditne institucije prepoznaju i upravljaju klimatskim rizicima;
- podsticanje otvorenog dijaloga sa kreditnim institucijama u pravcu promovisanja integracije klimatskih i ekoloških rizika u okvir za upravljanje rizicima;
- razvijanje metodologije nadzora za rizike vezane za klimu i životnu sredinu i sve povezane zahtjeve nadzora kojom bi se utvrdili indikatori i sistem prikupljanja podataka;
- integrisanje fizičkih i tranzicionih rizika povezanih sa klimatskim promjenama u makroekonomsko modeliranje i modele za stresno testiranje;
- procjenu svog ugljeničnog otiska i postavljanje standarda za njegovo smanjenje;
- prelazak na korišćenje obnovljivih izvora energije i smanjenje štetnog uticaja na životnu sredinu;
- kontinuiranu edukaciju svojih zaposlenih sa ciljem sticanja i unapređenja znanja i vještina u oblasti klimatskih promjena i smanjenja njihovog negativnog uticaja na ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke;
- podržavanje aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti društva o značaju klimatskih promjena i efektima njihovog uticaja na finansijski sistem i životnu sredinu, kao i na sveukupni kvalitet života.

Akcionim planom za sprovođenje Politike koji je donijet 28. Novembra 2022. godine, u zavisnosti od ciljeva koji se žele postići u vezi sa izazovima klimatskih promjena, grupisane su aktivnosti Centralne banke u dva segmenta, i to: aktivnosti za jačanje otpornosti kreditnih institucija i drugih pružalaca finansijskih usluga na klimatske promjene, i aktivnosti za jačanje otpornosti Centralne banke na klimatske promjene, uz postizanje karbonske neutralnosti.

U Politici za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke integrisana je opredijeljenost Centralne banke da usklađuje svoje poslovanje sa ciljevima održivog razvoja i principima zelene ekonomije kroz: integrisanje održivosti i klimatskih i ekoloških rizika u praćenje finansijske stabilnosti, u prudencionu regulativu, upravljanje portfolijom hartija od vrijednosti i operativnim rizicima, procjenu ugljeničnog otiska i postavljanje standarda za njegovo smanjenje, aktivnosti kojima se doprinosi smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte.

U cilju postepenog prelaska na korišćenje obnovljivih izvora energije i time smanjenja zagađenja životne sredine, Centralna banka je stvorila uslove za izgradnju sopstvenih energetske postrojenja koja koriste sunčevu energiju. Izgradnja solarnih panela na objektima Centralne banke je izvršena u prvoj polovini 2023.

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

godine te je solarna elektrana stavljena u funkciju u septembru iste godine. Centralna banka je povećala učešće vozila na električni/hibridni pogon u svom voznom parku tokom 2022. godine u cilju doprinosa unapređenju stanja životne sredine kroz smanjenje korišćenja fosilnih goriva. Predstavnici Centralne banke kroz programe finansijske edukacije, aktivno učestvuju na skupovima (konferencijama, okruglim stolovima i sl.) koji promovišu zeleno finansiranje i održivu ekonomiju. U skladu sa navedenim, Centralna banka je ustanovila i u 2023. godini dodijelila posebnu (godišnju) nagradu za najbolji akademski rad iz oblasti uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem. Centralna banka će u narednom periodu obezbjeđivati kontinuiranu edukaciju svojih zaposlenih o klimatskim promjenama i značaju odgovornog pristupa svakog pojedinca jačanju otpornosti Centralne banke na klimatske promjene.

Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja S1 i S2 - opšti zahtjevi za objelodanjivanjem informacija povezanih sa održivim razvojem i klimatskim promjenama, čija primjena počinje za godišnje periode počev od 1. Januara 2024. godine, zahtijevaju od subjekta da objavi informacije o svim rizicima i mogućnostima povezanim sa održivošću i klimatskim promjenama za koje se očekuje da će uticati na novčane tokove entiteta, njegov pristup finansiranju ili troškove kapitala u kratkom, srednjem ili dugom roku.

Banka procjenjuje da je mogući uticaj zbog fizičkih i tranzicijskih rizika povezanih sa održivošću i klimatskim promjenama nematerijalan, odnosno da rizici povezani sa održivim razvojem i klimom nemaju značajan uticaj na mjerenje pojedinih finansijskih stavki, poslovni model, novčane tokove i finansijske performanse odnosno ukupan finansijski položaj Banke u posmatranom periodu. Takođe, procjena je da ne postoje posljedične materijalne neizvjesnosti koje stavljaju značajnu sumnju na sposobnost nastavka poslovanja ("going concern principe").

Centralna banka pomno prati relevantne promjene i razvoj svih međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja koji tretiraju pitanja klimatskih promjena, održivog razvoja kao i ESG (Environmental, Social and Governance) standarde i njihov uticaj na poslovanje Banke.

Uvođenje principa održivosti odnosno "ozelenjavanje" portfolija hartija od vrijednosti u okviru investicione strategije Centralne banke je jedan od prioriteta za naredni period. Značaj ulaganja u zelene obveznice je podstakao Banku da, u okviru dozvoljenih ograničenja i definisane investicione strategija, još u maju 2021. godine počne sa ulaganjem u hartije od vrijednosti čija su sredstva namijenjena za finansiranje zelenih, društveno odgovornih i održivih projekata. Trenutna tržišna vrijednost obveznica ESG sektora koje Banka ima u okviru portfolija raspoloživog za prodaju i operativnog portfolija iznosi 4,64% sredstava međunarodnih rezervi.

Neka od ključnih područja procjena na koja potencijalno mogu uticati klimatski rizici uključuju i očekivane kreditne gubitke, mjerenje fer vrijednosti, procjenu predviđanja koja podržavaju procjenu umanjjenja dugotrajne imovine i goodwilla i procjenu vremenske neograničenosti poslovanja. Po pitanju uticaja na vrijednost očekivanih kreditnih gubitaka (ECL) u smislu da klijenti i portfelji izloženi klimatskom riziku mogu rezultirati pogoršanjem kreditne sposobnosti i posljedičnim utjecajem na ECL, Banka je mišljenja da s obzirom na nisku izloženost svim vrstama rizika u portfoliju Banke, uz procjenu da druge ugovorne strane neće biti pod materijalnim uticajem fizičkih ili tranzicijskih rizika povezanih s klimatskim promjenama (ne posluju u visokorizičnim sektorima, ne nalaze se u visokorizičnim geografskim područjima i sl.), neće biti materijalnog uticaja na vrijednost očekivanih kreditnih gubitaka u narednom periodu. Takođe, Banka je pretpostavila da su, sve varijable klimatskih promjena uključene u mjerenje fer vrijednosti, one koje bi tržišni

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

C) Klimatske promjene i aktivnosti Centralne banke Crne Gore, uticaj na finansijsko izvještavanje (nastavak)

učesnici inače uzeli u obzir prilikom određivanja cijene imovine ili obaveza, u skladu s MSFI 13 Mjerenje fer vrijednosti. Pored toga, pretpostavka je da u posmatranom izvještajnom periodu klimatska pitanja nijesu uticala na sadašnju vrijednost nekretnina postrojenja i opreme niti na njihov preostali vijek trajanja i rezidualnu vrijednost. Saglasno navedenom, Banka je zaključila da je klimatski rizik već sadržan unutar postojeće fer vrijednosti njene imovine i obaveza.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA

3.1. Prihodi i rashodi po osnovu kamata, naknada i provizija

Prihodi i rashodi od kamata za kamatonosne finansijske instrumente se priznaju u okviru prihoda od kamata i rashoda kamata u iskazu o dobitku i gubitku. Metod efektivne kamatne stope je metod za obračun troškova otplate finansijskih sredstava ili finansijskih obaveza, kao i za alokaciju prihoda od kamata i rashoda kamata tokom odnosnog perioda. Efektivna kamatna stopa je stopa koja tačno svodi procijenjena buduća plaćanja ili naplate kroz očekivani životni vijek finansijskog instrumenta ili, kada je to prikladno, u kraćem vremenskom periodu, na neto knjigovodstvenu vrijednost finansijskih sredstava ili finansijskih obaveza. Kada računa efektivnu kamatnu stopu, CBCG procjenjuje tokove gotovine uzimajući u obzir sve ugovorene uslove finansijskog instrumenta, ali ne i buduće kreditne gubitke.

Prihodi i rashodi od naknada i provizija priznaju se na principu realizacije u momentu kada je usluga pružena. Naknade i provizije prevashodno obuhvataju naknade za usluge platnog prometa u zemlji, naknade za poslove fiskalnog agenta i naknade za druge usluge koje CBCG pruža u skladu sa Zakonom o CBCG. Prihodi i rashodi od naknada i provizija, koji su sastavni deo efektivne kamatne stope finansijskog sredstva ili obaveze, uključeni su u utvrđivanje efektivne kamatne stope. Ostali prihodi od naknada i provizija se evidentiraju u trenutku pružanja usluga. CBCG nije imala prihode i rashode od naknada i provizija po osnovu izdavanja kredita u toku obračunskog perioda.

3.2. Operativni lizing

Zakupi u kojima zakupodavac zadržava značajniji dio rizika i koristi od vlasništva klasifikuju se kao operativni zakupi (lizing).

Sredstva koja su data u operativni lizing uključena su u poziciju investicione nekretnine u iskazu o finansijskoj poziciji. Prihodi po osnovu lizinga (bez bilo koje stimulacije date korisniku lizinga) priznaju se kao prihod u iskazu o dobitku i gubitku, u jednakim godišnjim iznosima, tokom perioda trajanja lizinga.

3.3. Preračunavanje stranih valuta

Funkcionalna valuta i valuta prikazivanja

Stavke uključene u finansijske iskaze CBCG se odmjeravaju korišćenjem valute primarnog privrednog okruženja u kom CBCG posluje („funkcionalna valuta”). Finansijski iskazi su prikazani u hiljadama EUR koji predstavlja funkcionalnu valutu i valutu prikazivanja Banke.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.3. Preračunavanje stranih valuta (nastavak)

Transakcije i stanja

Transakcije u stranoj valuti se preračunavaju u funkcionalnu valutu primjenom deviznih kurseva važećih na dan transakcije. Pozitivne i negativne kursne razlike nastale iz izmirenja takvih transakcija i iz preračuna monetarnih sredstava i obaveza izraženih u stranim valutama na kraju godine, priznaju se u iskazu o dobitku i gubitku.

3.4. Porezi i doprinosi

Porez na dobit

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, CBCG je oslobođena plaćanja poreza na dobit.

Porezi, doprinosi i druge dažbine koje ne zavise od rezultata poslovanja

Ostali porezi iskazani su u okviru troškova poslovanja. Iznosi poreza koji je CBCG u obavezi da plati su iskazani u okviru ostalih obaveza kao obaveze za poreze.

3.5. Gotovina i gotovinski ekvivalenti

Gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju sredstva sa rokom dospelja kraćim od tri mjeseca od dana pribavljanja, uključujući gotovinu u trezoru i blagajni, depozite po viđenju i kratkoročne plasmane kod stranih banaka. Gotovinski ekvivalenti podrazumijevaju i finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultata (OCI) i poziciju kod Međunarodnog monetarnog fonda.

Gotovina, depoziti po viđenju i kratkoročni plasmani kod stranih banaka kao gotovinski ekvivalent u EUR-ima, priznaju se po nominalnoj (fer) vrijednosti. Naknadno vrednovanje depozita se vrši po amortizovanoj vrijednosti koristeći metod efektivne kamate.

Plemeniti metali procjenjuju se po fer vrijednosti izvedenoj iz cijena plemenitih metala na svjetskom tržištu, na dan sastavljanja bilansa. Efekti promena fer vrijednosti se priznaju u iskazu o dobitku i gubitku.

Plasmani iskazani u specijalnim pravima vučenja (Special Drawing Rights - SDR) procjenjuju se na dan sastavljanja finansijskog izvještaja, po kursu SDR/EUR koji objavljuje Međunarodni monetarni fond.

Za potrebe sastavljanja iskaza o tokovima gotovine, gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju sredstva sa rokom dospelja kraćim od tri mjeseca od dana pribavljanja, uključujući gotovinu u trezoru i depozite po viđenju i kratkoročne depozite kod stranih banaka.

3.6. Finansijski instrumenti

Finansijska sredstva

(a) Klasifikacija i vrednovanje finansijskih sredstava

MSFI 9 uvodi novu klasifikaciju finansijskih sredstava i novi pristup za njihovo vrednovanje, koji se zasnivaju na poslovnom modelu za upravljanje finansijskim sredstvima i karakteristikama novčanih tokova.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

U skladu sa MSFI 9, finansijska sredstva se klasifikuju u jednu od tri navedene kategorije prilikom početnog priznavanja: finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC), finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (FVOCI) i finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednost kroz račun dobitka i gubitka (FVTPL).

Finansijska sredstva će biti vrednovana po amortizovanom trošku (AC) samo ako su ispunjena sledeća dva uslova:

finansijska sredstva se drži u poslovnom modelu čiji je cilj držanje finansijskog sredstva do datuma dospelja i naplata očekivanih novčanih tokova i

- očekivani novčani tokovi predstavljaju isključivo naplatu glavnice i kamate obračunate na preostali iznos glavnice.

Finansijska sredstva će biti vrednovana po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (FVOCI) samo ako su ispunjena sledeća dva uslova:

- finansijska sredstva se drže u poslovnom modelu čiji je cilj držanje finansijskog sredstva zbog naplate očekivanih novčanih tokova i njegove prodaje;
- očekivani novčani tokovi predstavljaju isključivo naplatu glavnice i kamate obračunate na preostali iznos glavnice.

Prilikom inicijalnog priznavanja instrumenata kapitala, koji se ne drže radi trgovanja, Banka može napraviti kasnije nepromjenljivi izbor da se sve promjene po fer vrijednosti ovih instrumenata priznaju u okviru ostalih dobitaka i gubitaka u izvještaju o ukupnom rezultatu. Ova klasifikacija se radi na bazi donošenja odluke za svaku pojedinačnu investiciju.

Finansijska sredstva koja ne ispunjavaju prethodno navedene uslove biće klasifikovana i vrednovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka (FVTPL).

(a) Klasifikacija i vrednovanje finansijskih sredstava (nastavak)

Finansijska sredstva koja ispunjavaju uslove da budu klasifikovani i vrednovani po amortizovanom trošku ili po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat mogu se, samo u slučaju da Banka time eliminiše računovodstvenu neusklađenost u računu dobitka i gubitka, aktiviranjem opcije po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka klasifikovati i vrednovati po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka.

Finansijska sredstva se klasifikuju u jednu od navedenih kategorija pri inicijalnom priznavanju. Međutim, za finansijska sredstva koja su u vlasništvu Banke u trenutku inicijalne primjene MSFI 9, procjena poslovnog modela se zasniva na tada važećim okolnostima i činjenicama. Takođe, MSFI 9 dopušta novo opredjeljivanje za klasifikaciju kao FVTPL ili FVOCI na datum inicijalne primjene standarda i dopušta ili zahtjeva promjenu prethodnog opredjeljenja za klasifikaciju kao FVTPL ukoliko činjenice i okolnosti na datum inicijalne primjene standarda na to ukazuju.

Naknadno vrednovanje određeno je klasifikacijom finansijskog sredstva.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Finansijska sredstva po amortizovanom trošku - Klasifikacija finansijskih sredstava po amortizovanom trošku se primjenjuje na dužnička finansijska sredstva koji ispunjavaju uslove odabranog poslovnog modela i kriterijume testa novčanih tokova. Vrednovanje po amortizovanom trošku zahtijeva primjenu metode efektivne kamatne stope. Amortizovani trošak finansijskog sredstva se definiše kao iznos po kojem je finansijsko sredstvo ili finansijska obaveza vrednovana pri inicijalnom priznavanju, minus otplata glavnice, plus ili minus kumulativna amortizacija bilo koje razlike između inicijalnog iznosa i iznosa na datum dospjeća korišćenjem metoda efektivne kamatne stope i za finansijska sredstva usklađena za rezervisanje za gubitke. Dobici i gubici po osnovu finansijskih sredstava iz ove kategorije se priznaju u računu dobitka ili gubitka. Dobici i gubici koju su rezultat promjena u fer vrijednosti se ne priznaju za finansijska sredstva koja su klasifikovana u kategoriju po amortizovanom trošku.

Finansijska sredstva po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka - Sredstva klasifikovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka se vrednuju po fer vrijednosti. Svi dobici i gubici koji nastaju kao rezultat promjene u fer vrijednosti se priznaju u računu dobitka i gubitka, osim za hedžing instrumente koji su priznati kao dio određenog hedžing odnosa. Dobici i gubici koji nastaju između datuma posljednjeg izveštajnog perioda i datuma otuđenja sredstava ne predstavljaju posebne dobitke i gubitke prilikom otuđenja. Takvi dobici i gubici koji nastaju prije otuđenja, dok se sredstvo i dalje vrednuje po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka, se priznaju u računu dobitka i gubitka.

Finansijska sredstva po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat - Za dužničke instrumente vrednovane po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, promjena u fer vrijednosti će biti priznata u ostalom ukupnom rezultatu, dok će sledeći dobici i gubici biti priznati u računu dobitka i gubitka i to:

- Kamata obračunata korišćenjem metode efektivne kamatne stope;
- Dobici i gubici od kursnih razlika;
- Dobici i gubici od ispravke vrijednosti.

Banka je utvrdila klasifikaciju finansijskog sredstva na osnovu analize poslovnog modela i testa novčanih tokova.

Poslovni model

Banka je definisala tri osnovna poslovna modela upravljanja finansijskim sredstvima:

- Poslovni model čiji je cilj naplata ugovorenih novčanih tokova finansijskih sredstava;
- Poslovni model čiji su ciljevi pored naplate ugovorenih novčanih tokova finansijskih sredstava takođe i prodaja finansijskih sredstava i
- Poslovni modeli sa ostalim strategijama, uključujući i poslovni model držanja za trgovanje.

Rukovodstvo Banke utvrđuje poslovne modele upravljanja finansijskim sredstvima.

Procjena poslovnog modela

Banka vrši procjenu ciljeva poslovnih modela za upravljanje finansijskim sredstvima na portfolio nivou, budući da ovakva procjena na najbolji način oslikava način upravljanja poslovnim aktivnostima i način izvještavanja rukovodstva.

Informacije koje će se razmatrati uključuju:

- Politike i ciljeve koji su definisani za svaki od portfolija finansijskih sredstava i način njihove primjene u praksi. Posebna pažnja će se posvetiti procjeni da li je strategija rukovodstva

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

usmjerena na naplatu ugovorenih prihoda od kamate, održavanje određenog profila u pogledu kamatnih stopa, usklađivanje ročnosti finansijskih sredstava sa ročnošću finansijskih obaveza iz kojih se finansiraju ta finansijska sredstva ili je pak strategija rukovodstva usmjerena na novčane tokove od prodaje finansijskih sredstava;

- Na koji način se prati profitabilnost portfolija i na koji način se rukovodstvo izvještava o ovim performansama;
- Rizici koji utiču na profitabilnost poslovnog modela i finansijskih sredstava kojima se upravlja putem primjene određenog poslovnog modela, kao i način upravljanja ovim rizicima i
- Učestalost, obim i trenutak prodaje u prethodnom periodu, razlozi za prodaju i očekivanja za prodaju u narednom periodu. Ipak, informacije o prodajnim aktivnostima neće biti posmatrane izolovano, već kao dio ukupne ocjene na koji način su ostvareni postavljeni ciljevi za upravljanje finansijskim sredstvima i kako su novčana sredstva od finansijskih sredstava prikupljena.

Finansijska sredstva koja se drže radi prodaje ili kojima se upravlja i čija se profitabilnost mjeri na bazi promjene fer vrijednosti biće vrednovana kao FVTPL, budući da cilj upravljanja ovim sredstvima nije naplata ugovorenih novčanih tokova, niti je cilj naplata ugovorenih novčanih tokova i prodaja.

Procjena da li se novčani tokovi odnose isključivo na naplatu glavnice i kamate

Banka vrši analizu novčanih tokova finansijskog sredstva odmah po pribavljanju ili izdavanju određenog finansijskog sredstva, a u cilju utvrđivanja da li su novčani tokovi finansijskog sredstva konzistentni sa osnovnim kreditnim poslom, tj. da li se odnose isključivo na naplatu glavnice i kamate na neizmireni iznos glavnog duga.

Karakteristike finansijskih sredstava koje dovode do novčanih tokova koji se ne odnose samo na plaćanja glavnice i kamata će se zanemariti:

- Ukoliko ove karakteristike imaju nematerijalan efekat na ukupne novčane tokove finansijskog sredstva;
- Ukoliko se ove karakteristike realizuju u poslovnoj praksi isključivo u nastanku događaja koji su ekstremno rijetki, abnormalni i imaju izrazito malu vjerovatnoću nastanka.

Za potrebe ove procjene, pojmovi glavnice i kamate odnose se na sledeće definicije:

- glavnica predstavlja fer vrijednost finansijskog sredstva prilikom inicijalnog priznavanja;
- kamata koja ispunjava kriterijume prethodno navedenih modela sastoji se od sledećih elemenata:
 - o vremenske vrijednosti novca;
 - o kreditnog rizika koji je povezan sa glavnicom za određeni vremenski period;
 - o ostali osnovni rizici i troškovi kreditiranja;
 - o margine Banke.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Finansijska sredstva koja ne ispunjavaju prethodno navedene uslove biće klasifikovana i vrijednovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka.

U slučaju izmjena ugovornih odredbi koje utvrđuju novčane tokove finansijskog sredstva koje Banka posjeduje, Banka će izvršiti procjenu da li su ove izmjene materijalno značajne i da li stvaraju uslove pri kojima Banka mora da izvrši prestanak priznavanja finansijskog sredstva.

Procjena efekata izmjena novčanih tokova će biti zasnovana na kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi. Banka prvo vrši kvalitativnu analizu i procjenjuje da li je došlo do nekog od sledećih događaja:

- promjena valuta finansijskog sredstva;
- konsolidovanje više finansijskih sredstava u jedno;
- promjena ugovorne strane koja je primalac sredstava koje je Banka plasirala ili je emitent finansijskog sredstva koji Banka posjeduje;
- uvođenje dodatnih klauzula koje podrazumijevaju da se budući novčani tokovi neće sastojati isključivo od isplata glavnice i kamate na neizmirenu glavicu.

U slučaju da je bilo koji od gore navedenih uslova ispunjen, Banka prestaje da priznaje finansijsko sredstvo, priznaje dobitak ili gubitak od prestanka priznavanja.

U slučaju da gore navedeni uslovi nisu ispunjeni, Banka sprovodi kvantitativnu analizu koja podrazumijeva poređenje neto sadašnje vrijednosti finansijskog sredstva prije navedenih izmjena i neto sadašnje vrijednosti novčanih tokova koji proističu iz finansijskog sredstva nakon izmjena. Razliku između sadašnjih vrijednosti finansijskog sredstva prije i poslije izmjene Banka će iskazati kao gubitak, odnosno dobitak usled izmjena novčanih tokova finansijskih sredstava. Ovaj gubitak, odnosno dobitak, linearno će se amortizovati u preostalom vijeku trajanja finansijskog sredstva.

b) Umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava

Banka vrši procjenu umanjenja vrijednosti finansijskih sredstava (u daljem tekstu: obezvrijeđenje) na osnovu modela očekivanih kreditnih gubitaka (eng. Expected credit losses, ECL) u cilju predviđanja budućih gubitaka. Banka priznaje rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku i po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat. Banka priznaje gubitke po obezvrijeđenju na svaki izvještajni datum.

Banka će internim dokumentima utvrditi metodološki okvir za umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava.

Na svaki izvještajni datum Banka će procijeniti da li je za finansijska sredstva u porfoliju došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika u odnosu na inicijalni utvrđeni kreditni rizik za svako pojedinačno sredstvo.

Ukoliko je došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika u smislu prethodnog stava, Banka će izmjeriti rezervisanje za umanjenje vrijednosti za finansijska sredstva u iznosu jednakom očekivanim kreditnim gubicima na cjeloživotnom nivou. Ukoliko nije došlo do povećanja kreditnog rizika za finansijska sredstva, rezervacije za umanjenje vrijednosti će se mjeriti na dvanaestomjesečnom nivou.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Takodje, Banka može pretpostaviti da se kreditni rizik finansijskog sredstva nije značajno povećao u odnosu na trenutak inicijalnog izlaganja kreditnom riziku, ako se utvrdi da je to sredstvo na izvještajni datum sredstvo niskog kreditnog rizika.

Kreditni rizik za finansijsko sredstvo se smatra da je nizak u smislu prethodnog paragrafa, ako ima nizak rizik od neispunjenja obaveza (defaulta), ili dužnik ima veliki kapacitet da uredno vraća svoje ugovorne novčane obaveze kratkoročno i dugoročno.

Banka priznaje dobitak ili gubitak od umanjenja vrijednosti u računu dobitka i gubitka u iznosu očekivanih kreditnih gubitaka (ili poništenja) što je potrebno kako bi se rezervacije za umanjenje vrijednosti na datum izvještavanja uskladile sa iznosom koji je potrebno priznati.

Banka može odabrati pojednostavljeni pristup za izračunavanje očekivanih kreditnih gubitaka za potraživanja od kupaca, potraživanja od zakupa i ugovorene imovine.

Priznavanje prihoda od kamata na finansijska sredstva - Prihodi od kamata na finansijska sredstva se obračunavaju korišćenjem metoda efektivne kamatne stope, tako što se efektivna kamatna stopa primjeni na bruto knjigovodstvenu vrijednost finansijskog sredstva. Efektivna kamatna stopa predstavlja stopu koja precizno diskontuje procijenjene buduće novčane tokove, kroz očekivani period trajanja finansijskog sredstva ili finansijske obaveze, do bruto knjigovodstvene vrijednosti finansijskog sredstva ili do amortizovanog troška finansijske obaveze. Obračun ne uzima u obzir očekivani kreditni gubitak, ali uključuje troškove transakcije, premiju ili diskont i naknade koji su sastavni dio efektivne kamatne stope. Ovaj pristup priznavanja prihoda od kamata odgovara finansijskim sredstvima na dvanaestomjesečnom ili cjeloživotnom nivou (nivo 1 i 2).

Izuzetak od navedenog pristupa priznavanja prihoda od kamata, Banka primjenjuje kada je:

- Kupljeno ili samostalno izdato finansijsko sredstvo obezvrijeđeno. Za takva finansijska sredstva, Banka će primijeniti kreditno prilagođenu efektivnu kamatnu stopu na amortizovani trošak finansijskog sredstva od momenta inicijalnog priznavanja i
- Finansijsko sredstvo koje nije kupljeno ili samostalno izdato kao obezvrijeđeno već je u narednom periodu došlo do obezvrijeđivanja finansijskog sredstva. Za takva finansijska sredstva, Banka će primijeniti efektivnu kamatnu stopu na amortizovani trošak finansijskog sredstva u narednim izvještajnim periodima.

Za kupljena i samostalno izdata finansijska sredstva koja su obezvrijeđena (prilikom kupovine ili naknadno) Banka će primijeniti kreditno prilagođenu efektivnu kamatnu stopu, koja se obračunava na bazi amortizovanog troška bruto knjigovodstvene vrijednosti finansijskog instrumenta i uključuje uticaj očekivanog kreditnog gubitka na procijenjene buduće novčane tokove. Oba izuzetka navedena u tekstu gore odgovaraju Nivou 3 obezvrijeđenja finansijskih instrumenata. Za takva finansijska sredstva, Banka će primijeniti efektivnu kamatnu stopu na neto knjigovodstvenu vrijednost finansijskog sredstva. Banka je definisala internu metodologiju umanjenja vrijednosti po MSFI 9.

U skladu sa odrednicama investicione politike i postojećim portfoliom Banke, finansijska aktiva Banke (uz definisane izuzetke) koji je u obimu umanjenja vrijednosti će biti klasifikovana kao portfolio niskog rizika.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Kreditni rizik za finansijski instrument se smatra da je nizak ako postoji mala vjerovatnoća od neispunjenja obaveza (defaulta), ili dužnik ima veliki kapacitet da uredno vraća svoje ugovorne novčane obaveze kratkoročno i dugoročno. Pri određivanju niskog kreditnog rizika, Banka će koristiti svoju internu procjenu koja je konzistentna sa globalnom definicijom niskog kreditnog rizika ili eksterne rejting-e (npr. finansijski instrumenti investicionog ranga).

Prilikom inicijalnog priznavanja sva finansijska aktiva koja spada u djelokrug MSFI 9 je alocirana u fazu 1 odnosno sva finansijska imovina u portfoliju Banke svoj početak ima u toj fazi. U skladu sa algoritmom umanjenja vrijednosti aktiva Banke u MSFI 9 je klasifikovana kao aktiva sa niskim kreditnim rizikom i zahtijeva obračun 12-to mjesečnih očekivanih gubitaka. Značajan porast kreditnog rizika u odnosu na inicijalno prepoznavanje vodi do prelaska finansijskih sredstava u fazu 2. Eventualni nastanak statusa neispunjenja obaveza ili objektivni dokaz umanjenja vrijednosti vodi do prelaska finansijskih sredstva u fazu 3. Finansijska sredstva se klasifikuju u fazu 2 ukoliko se uoči značajno povećanje kreditnog rizika odnosno ukoliko su ispunjeni neki od sljedećih kriterijuma:

- Pad na ljestvici kompozitnog rejting-a za više od 2 podioka i/ili
- Smanjenje ispod BBB- podioka na ljestvici kompozitnog rejting-a;
- Minimalno kašnjenje više od 30 dana u kontinuitetu.

Banka može na osnovu svoje analize odrediti alokaciju finansijskog instrumenta u fazu 2. Gore navedeni kriterijumi se odnose na finansijske instrumente koji nisu alocirani u fazu 3, odnosno za koje ne postoji objektivni dokaz umanjenja vrijednosti. Kriterijum za prelazak u fazu 3 je dodjeljivanje statusa defaulta finansijskom instrumentu.

Banka će evidentirati obezvređenje za dužničke hartije od vrednosti po FVOCI u zavisnosti od toga da li su klasifikovane u fazu 1, 2, 3. Međutim, očekivani kreditni gubici neće umanjiti knjigovodstvenu vrednost ovih finansijskih sredstava u izveštaju o finansijskoj poziciji, koja će ostati po fer vrednosti. Umesto toga, iznos jednak ispravki vrednosti koji bi nastao u slučaju mjerenja po amortizovanom trošku će se priznati u okviru ostale sveobuhvatne dobiti (OCI) kao akumulirani iznos obezvređenja, sa odgovarajućim obračunom u bilansu uspeha.

Utvrđivanje ECL

Individualno izračunavanje umanjenja vrijednosti

Prema MSFI 9, Banka je dužna računati očekivane kreditne gubitke finansijskog instrumenta na način koji odražava objektivni i vjerovatnoćom ponderisani iznos koji se određuje evaluacijom niza mogućih ishoda/scenarija. Iz tog razloga, za individualni pristup ocjeni umanjenja vrijednosti u Banci se koristi procjena kroz tri različita scenarija.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Pri mjerenju očekivanih kreditnih gubitaka Banka nije dužna odrediti svaki mogući scenarij. Međutim, dužna je uzeti u obzir rizik ili vjerovatnoću nastanka kreditnog gubitka na način koji odražava vjerovatnoću nastanka kreditnog gubitka i vjerovatnoću izostanka kreditnog gubitka, čak i ako je vjerovatnoća nastanka kreditnog gubitka vrlo mala.

Iznos umanjenja vrijednosti za izloženosti koje su predmet individualne procjene se računa kao razlika između knjigovodstvene vrijednosti finansijskog instrumenta i vjerovatnoćom ponderisane sadašnje vrijednosti procijenjenih novčanih tokova, diskontovane efektivnom kamatnom stopom.

Definicija default-a

Kriterijumi za status neispunjavanja obaveza su objektivni dokazi umanjenja vrijednosti i to posebno:

- o značajne finansijske poteškoće emitenta hartija od vrijednosti;
- o kršenje ugovornih obaveza u smislu kašnjenja po obavezama glavnice i kamate (minimalno kašnjenje više od 90 dana u kontinuitetu);
- o eventualno restruktuiranje ili izmjena postojećih uslova otplate finansijskog instrumenta iz razloga koji se odnose na finansijske poteškoće emitenta;
- o vjerovatnoća bankrota i/ili likvidacije ili drugi oblik finansijske reorganizacije;
- o nedostatak aktivnog tržišta za trgovanje.

U skladu sa navedenim, Banka će označiti finansijske instrumente kod kojih uoči kriterijume za status neispunjavanja obaveza. U skladu sa klasifikacijom po fazama, sve izloženosti koje bi bile u statusu neispunjavanja obaveza, moraju se svrstati u fazu 3.

Inputi za procjenu da li je određeno finansijsko sredstvo u default-u i njihov značaj mogu da se mijenjaju tokom vremena u skladu sa izmjenom okolnosti.

Kreditni rejtingi i forward-looking informacije

Banka će u svojim izvještajima o izloženosti riziku i performansama portfolija međunarodnih rezervi vršiti redovni monitoring svoje finansijske aktive u kojem su takođe analizirana i predviđanja o kretanju rejtinga u kratkoročnom i dugoročnom periodu. U skladu s tim, vršiće se uključivanje budućih informacija u izračun očekivanih gubitaka prilagođavanjem vjerovatnoće gubitka.

Obzirom da se predviđanje rejting-a prati kroz tri različite rejting agencije (S&P, Moody's i Fitch), dostupne prognoze agencija se ponderišu istom vjerovatnoćom, što se dalje odražava u kompozitnom rejting-u. Ukoliko je predviđanje kompozitnog rejting-a na kratkoročnoj ili dugoročnoj osnovi manje od 2 podioka (notcha) od trenutnog rejting-a, u izračun očekivanih kreditnih gubitaka uzima se najslabiji dostupni rejting agencija, odnosno parametri rizika koji se vežu za taj rejting.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Primjena forward-looking informacija treba omogućiti i rezultirati:

- o Objektivnim rezultatima za iznos očekivanog kreditnog gubitka;
- o Bez kašnjenja u priznavanju očekivanog kreditnog gubitka.

Kretanje makroekonomskih pokazatelja je ciklično, stoga je za opis ekonomskog ponašanja portfolija dovoljno posmatrati jedan izabrani makroekonomski indikator koji ima najviše uticaja temeljem strukture portfolija (npr. BDP, stopa inflacije itd). Dodatno, ocjene rejting agencija metodološki uključuju makroekonomske parametre.

S obzirom na to da Banka u svom portfoliju ima finansijske instrumente od izdavaoca različitih i po strukturi kao i geografskoj rasprostranjenosti, nije moguće napraviti jedinstven model budućih informacija koji bi uključivao makroekonomske informacije, a koji bi opisao predviđeno ponašanje finansijskih instrumenata u budućnosti. Stoga, s ciljem uključivanja makroekonomskih predviđanja u model izračuna očekivanih kreditnih gubitaka, Banka se oslanja na predviđanja promjene rejtinga za pojedine instrumente (izdavaoce) koje ima u portfoliju, i to na način da u svoj model inkorporira predviđanje smjera kretanja rejtinga.

(c) Prestanak priznavanja finansijskih sredstava

Prestanak priznavanja finansijskog sredstva se vrši samo, i isključivo samo, ako je došlo do:

- prestanka prava na naplatu očekivanih novčanih tokova;
- transfera prava na finansijska sredstva drugom entitetu;
- značajne izmjene novčanih tokova finansijskog sredstva.

Prestankom prava na naplatu novčanih tokova smatra se da su cjelokupni inicijalno ugovoreni novčani tokovi naplaćeni i da finansijsko sredstvo prestaje da postoji.

U slučaju transfera prava na finansijsko sredstvo drugom entitetu, Banka razmatra elemente transfera rizika i benefita, kao i kontrole nad finansijskim sredstvom.

Transferom svih rizika i benefita povezanih sa finansijskim sredstvom na drugi entitet, Banka prestaje sa priznavanjem tog sredstva.

Ako je Banka transferisala dio rizika i benefita povezanih sa finansijskim sredstvom, potrebno je utvrditi da li Banka i dalje ima kontrolu nad tim sredstvom. Ako Banka nije zadržala kontrolu nad finansijskim sredstvom potrebno je prestati sa priznavanjem sredstva, dok se u suprotnom nastavlja sa priznavanjem sredstva dokle god je dio rizika vezan za Banku.

Finansijske obaveze

Finansijske obaveze se inicijalno priznaju po fer vrijednosti koja je uobičajeno vrijednost priliva, umanjena za nastale transakcione troškove. U narednim periodima finansijske obaveze se odmjeravaju po amortizovanoj vrijednosti, primjenom metode efektivne kamatne stope. Finansijska obaveza prestaje da se priznaje kada je obaveza izmirena, ukinuta ili kada je prenijeta na drugog.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE

31. decembar 2023. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.7. Nematerijalna ulaganja

Stecene licence računarskih softvera kapitalizuju se u iznosu troškova nastalih u sticanju i stavljanju u upotrebu softvera. Izdaci vezani za razvoj novih kompjuterskih softvera priznaju se kao trošak u periodu kada nastanu. Izdaci direktno povezani sa razvojem postojećih softverskih aplikacija koje kontroliše CBCG se kapitalizuju samo kada je vjerovatno da će CBCG generisati ekonomsku korist pripisivu tom ulaganju i kada se troškovi mogu pouzdano odmjeriti. Direktno pripisivi troškovi uključuju troškove zaposlenih u timu koji je razvio softver.

Trošak kojim se poboljšavaju i pospješuju performanse računarskih programa koje prevazilaze njihove prvobitne specifikacije priznaje se kao povećanje vrijednosti računarskog softvera u upotrebi. Računarski softver se amortizuje primjenom proporcionalne metode, tokom njegovog korisnog vijeka upotrebe, ali ne duže od pet godina.

Ostali troškovi vezani za održavanje softverskih programa se priznaju kao trošak perioda u kom su nastali. Nematerijalna ulaganja podliježu provjeri da li je došlo do umanjenja njihove vrijednosti uvijek kada događaji ili izmjenjene okolnosti ukažu da knjigovodstvena vrijednost možda neće biti nadoknativa. Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknativne vrijednosti. Nadoknativa vrijednost je fer vrijednost sredstva umanjena za troškove prodaje ili vrijednost u upotrebi, u zavisnosti od toga koja od ove dvije vrijednosti je veća. Za svrhu procjene umanjenja vrijednosti, sredstva se grupišu na najnižim nivoima na kojima mogu da se utvrde odvojeni prepoznatljivi novčani tokovi (jedinice koje generišu gotovinu).

3.8. Nekretnine, postrojenja i oprema

Nekretnine, postrojenja i oprema CBCG se, kako je niže navedeno, iskazuju po revalorizovanoj vrijednosti umanjenoj za kumuliranu ispravku vrijednosti.

Zemljište se iskazuje po revalorizovanoj vrijednosti i ne podliježe amortizaciji.

Naknadni troškovi se uključuju u nabavnu vrijednost sredstva ili se priznaju kao posebno sredstvo, ukoliko je primjenljivo, samo kada postoji vjerovatnoća da će CBCG u budućnosti imati ekonomsku korist od tog sredstva i ako se njegova vrijednost može pouzdano odmjeriti. Svi drugi troškovi tekućeg održavanja terete iskaz o dobitku i gubitku izvještajnog perioda u kome su nastali.

Amortizacija nekretnina, postrojenja i opreme se obračunava primjenom proporcionalne metode kako bi se njihov trošak rasporedio na njihovu rezidualnu vrijednost tokom predviđenog korisnog vijeka trajanja sredstva.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.8. Nekretnine, postrojenja i oprema (nastavak)

Primjenjene stope amortizacije za 2023. godinu za najznačajnije grupe nekretnina, postrojenja i opreme, određene na bazi korisnog vijeka upotrebe sredstava, su sljedeće:

Glavne kategorije nekretnina, postrojenja i opreme	Stopa amortizacije nakon procjene (%)
Građevinski objekti	1,43 -3,03
Pomoćni objekti	1,39 -20,00
Trafostanice, generatori, agregati	5,00 – 33,33
Oprema za rad sa novcem	7,69 -25,00
Računari i prateća oprema	7,14 -100,00
Mobilni telefoni	33,33 -100,00
Telekomunikaciona i PTT oprema	11,1 -50,00
Kancelarijski namještaj i oprema	7,69 – 100,00
Motorna vozila	8,33 – 25,00

Dobici i gubici po osnovu otuđenja nekretnina, postrojenja i opreme se utvrđuju kao razlika između novčanog priliva i knjigovodstvene vrijednosti i iskazuju se u iskazu o dobitku i gubitku u okviru ostalih operativnih troškova.

Rezidualna vrijednost i korisni vijek upotrebe sredstva se revidiraju, i po potrebi koriguju, na datum svakog iskaza o finansijskoj poziciji. Provjera da li je došlo do umanjenja vrijednosti osnovnih sredstava vrši se kada događaji ili izmjenjene okolnosti ukažu da knjigovodstvena vrijednost možda neće biti nadoknadiva. Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknadive vrijednosti. Nadoknadiva vrijednost je fer vrijednost sredstva umanjena za troškove prodaje ili vrijednost u upotrebi, u zavisnosti od toga koja od te dvije vrijednosti je veća. Za svrhu procjene umanjenja vrijednosti, sredstva se grupišu na najnižim nivoima na kojima mogu da se utvrde odvojeni prepoznatljivi novčani tokovi (jedinice koje generišu gotovinu).

Nekretnine, postrojenja i oprema podliježu redovnoj revalorizaciji. Učestalost revalorizacije zavisi od kretanja fer vrijednosti sredstava koja se revalorizuju. Kada se sredstvo revalorizuje, njegova kumulirana revalorizacija, do datuma nove revalorizacije, se preračunava u srazmjeri sa izmjenom njegove bruto knjigovodstvene vrijednosti, tako da knjigovodstvena vrijednost sredstva nakon revalorizacije bude jednaka njegovoj revalorizovanoj vrijednosti. Procjena vrijednosti je izvršena u maju 2021. godine.

Povećanje knjigovodstvene vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme po osnovu revalorizacije iskazuje se na računu revalorizacione rezerve u okviru kapitala. Smanjenja knjigovodstvene vrijednosti kojima se umanjuju prethodna povećanja vrijednosti istih sredstava terete direktno revalorizacione rezerve, sva ostala smanjenja terete iskaz o dobitku i gubitku. Revalorizaciona rezerva se prenosi direktno u neraspoređenu dobit/(kumulirani gubitak) kada se revalorizovana sredstva povuku iz upotrebe ili prodaju.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)**3.9. Investicione nekretnine**

Investicione nekretnine uključuju poslovni prostor koji ne koristi CBCG i koji se izdaje eksterno, uglavnom poslovnim bankama. Investicione nekretnine se inicijalno priznaju po nabavnoj vrijednosti/cijeni koštanja. Troškovi transakcije se uključuju u početno odmjeravanje. Nabavna vrijednost kupljene investicione nekretnine obuhvata njenu nabavnu cijenu i sve direktno pripisive izdatke. Investicione nekretnine se naknadno vrednuju po njihovoj fer vrijednosti procijenjenoj od strane nezavisnog procjenjivača, a dobit ili gubitak proistekao iz promjene fer vrijednosti priznaje se u korist ili na teret iskaza o dobitku i gubitku.

Dobici ili gubici koji se javljaju prilikom povlačenja iz upotrebe (kada se ne očekuju nikakve buduće ekonomske koristi od otuđenja investicione nekretnine) ili prodaje investicionih nekretnina, utvrđeni su kao razlika između iznosa dobijenog prodajom i knjigovodstvene vrijednosti investicione nekretnine u periodu povlačenja iz upotrebe ili otuđenja i iskazuju se u iskazu o dobitku i gubitku kao dio ostalih prihoda ili kao dio ostalih rashoda.

Neke nekretnine obuhvataju dio koji se drži za ostvarivanje prihoda od zakupnine ili za povećanje vrijednosti kapitala a drugi dio se drži za korišćenje u sopstvene, administrativne svrhe ili za pružanje usluga. Ako ovi djelovi mogu zasebno da se prodaju, Banka odvojeno vodi i obračunava ove djelove. Ukoliko se djelovi ne mogu zasebno prodati, nekretnina će predstavljati investicionu nekretninu samo ako je beznačajan dio (manje od 5%) te nekretnine namijenjen za korišćenje u svrhe obavljanja redovne djelatnosti Banke – pružanje usluga ili u administrativne svrhe. Utvrđivanje fer vrijednosti je podržano dokazima sa tržišta. Fer vrijednost investicionih nekretnina je zasnovana na procjeni nezavisnog procjenjivača koji ima priznate i relevantne stručne kvalifikacije i nedavno iskustvo sa lokacijom i kategorijom investicione nekretnine koja se procjenjuje.

3.10. Numizmatički kovani novac

Numizmatički kovani novac se vrednuje po cijeni koštanja ili neto prodajnoj vrijednosti, u zavisnosti od toga koja je od ove dvije vrijednosti manja.

3.11. Rezervisanja

Rezervisanje će biti priznato kada:

- (a) Centralna banka Crne Gore ima sadašnju obavezu (zakonsku ili izvedenu) kao posljedicu prošlog događaja;
- (b) je vjerovatno da će odliv resursa koji predstavljaju ekonomske koristi biti zahtijevan da se izmiri obaveza; i
- (c) može da se napravi pouzdana procjena iznosa obaveze;
- (d) je posljedica umanjenja vrijednosti za finansijske instrumente tj. očekivanih kreditnih gubitaka na dvanaestomjesečnom ili cjeloživotnom nivou.

Ukoliko ovi uslovi nijesu ispunjeni, rezervisanje neće biti priznato već se obaveza objelodanjuje kao potencijalna. Rezervisanja se mogu razlikovati od ostalih obaveza kao što su obaveze iz poslovanja i vremenska razgraničenja, jer postoji neizvjesnost u pogledu vremena dospijeca ili iznosa budućih izdataka zahtijevanih za izmirenje.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.11. Rezervisanja (nastavak)

Za svrhe rezervisanja, odliv resursa ili drugi događaj se smatra vjerovatnim, kada je vjerovatnije nego da nije, da će on nastati, to jest vjerovatnoća da će događaj nastati je veća od vjerovatnoće da neće (više od 50%).

Rezervisanja se vrše na osnovu najbolje procjene, uz korišćenje prethodnih iskustava, uzimajući u obzir poznate okolnosti i dostupne informacije. Rezervisanja se preispituju na dan sastavljanja bilansa i prilagođavaju tako da predstavljaju najbolju sadašnju procjenu. Rezervisanja se ukidaju u korist prihoda ukoliko se procijeni da neće doći do odliva sredstava za izmirenje obaveze. Kada nastane odliv sredstava po osnovu obaveze za koju je izvršeno rezervisanje, stvarni izdaci se ne priznaju kao rashod, već se vrši ukidanje prethodno priznatog rezervisanja.

3.12. Primanja zaposlenih

a) *Obaveze za penzije*

CBCG plaća državnim fondovima za sve zaposlene obavezne doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti. Doprinosi na teret zaposlenog za penzijsko i invalidsko osiguranje se obračunavaju po stopi od 15% na bruto zaradu. Doprinosi na teret poslodavca za penzijsko i invalidsko osiguranje se obračunavaju po stopi od 5,5% na bruto zaradu.

Doprinosi se iskazuju kao trošak u momentu nastanka i iskazani su u iskazu o dobitku i gubitku u okviru troškova zaposlenih. CBCG nema drugih obaveza za doprinose izuzev obaveza za navedene doprinose.

b) *Otpremnine*

Otpremnine se isplaćuju pri raskidu radnog odnosa od strane CBCG prije datuma redovnog penzionisanja ili kada zaposleni prihvati sporazumni raskid radnog odnosa u zamjenu za otpremninu. CBCG priznaje otpremninu pri raskidu radnog odnosa kada je evidentno obavezno da: ili raskine radni odnos sa zaposlenim u skladu sa detaljnim zvaničnim planom, bez mogućnosti odustajanja; ili da obezbijedi otpremninu za prestanak radnog odnosa u cilju smanjenja broja zaposlenih. Otpremnine koje dopijevaju u razdoblju dužem od 12 mjeseci nakon datuma iskaza o finansijskoj poziciji svode se na sadašnju vrijednost.

c) *Kredit za rješavanje stambenih potreba*

U skladu sa Pravilnikom o rješavanju stambenih potreba zaposlenih u CBCG i odluke Komisije za stambena pitanja, CBCG dodjeljuje kredite zaposlenima za rješavanje stambenih potreba. Krediti se inicijalno priznaju po fer vrijednosti. Naknadno se mjere po amortizovanoj vrijednosti korišćenjem metode efektivne kamatne stope. Razlika između fer vrijednosti na dan priznavanja i raspodijeljenih sredstava priznaje se kao unaprijed plaćene beneficije zaposlenih. Unaprijed plaćena beneficija zaposlenih se amortizuju u toku perioda primanja beneficija. Period primanja je očekivani radni vijek zaposlenog, i ne može biti duži od perioda na koji je odobren kredit. Ukoliko zaposleni prekine radni odnos sa Bankom prije isteka radnog vijeka, sredstva koja su u tom trenutku priznata kao unaprijed plaćene beneficije se otpisuju, a odnosni gubitak se evidentira u iskazu o dobitku i gubitku.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.12. Primanja zaposlenih (nastavak)

d) *Bonusi*

CBCG priznaje obavezu i trošak za bonuse zaposlenima u skladu sa Pravilnikom o vrednovanju učinaka zaposlenih u CBCG.

3.13. Osnovni kapital i rezerve

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da se kapital Centralne banke sastoji od osnovnog kapitala i rezervi, a da minimalni osnovni kapital iznosi EUR 50.000 hiljada.

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci, izvršena je transformacija kapitala tako što su se osnivački kapital i generalne rezerve transformisale u osnovni kapital. Zakonom se definišu kategorije rezervi u vidu opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi.

Osnovni kapital na dan 31. decembra 2023. godine iznosi EUR 52.000 hiljada.

3.14. Pravična (fer) vrijednost

Fer vrijednost je cijena koja bi bila ostvarena prodajom neke stavke imovine ili plaćena za prenos neke obaveze u urednoj transakciji među tržišnim učesnicima na datum mjerenja.

Fer vrijednost je cijena postignuta u prodaji imovine, odnosno prenosu obaveza u transakciji s tržišnim učesnikom na glavnom tržištu, tj. tržištu s najvećim prometom i najintenzivnijim aktivnostima predmetnom imovinom odnosno obavezom. Ako ne postoji glavno tržište, koristi se cijena najpovoljnijeg tržišta, tj. tržišta na kojem bi subjekt mogao postići najpovoljniju cijenu.

Fer vrijednost nefinansijske stavke imovine mjeri se prema maksimalnoj i najboljoj mogućoj upotrebi kod tržišnog učesnika. Ako tržišni ili neki drugi faktori ne ukazuju suprotno, pretpostavlja se da je trenutna upotreba sredstva u subjektu maksimalna i najbolja moguća.

Fer vrijednost neke obaveze ili vlasničkog instrumenta subjekta utvrđuje se uz pretpostavku da će instrument biti prenesen na datum mjerenja.

Kad su transakcije neposredno vidljive na tržištu, utvrđivanje fer vrijednosti je relativno jednostavno, a ako to nije slučaj, koriste se tri tehnike vrednovanja koje subjekti mogu koristiti u utvrđivanju fer vrijednosti i to:

- Tržišni pristup - CBCG koristi cijene i druge relevantne informacije iz tržišnih transakcija identičnom ili uporedivom (tj. sličnom) imovinom, identičnim ili uporedivim (tj. sličnim) obavezama ili grupom imovine i obaveza;
- Dobitni (prihodni) pristup - CBCG svodi buduće iznose (npr. novčane tokove, ili prihode i rashode) na jedan tekući (tj. diskontovani) iznos.

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.14. Pravična (fer) vrijednost (nastavak)

- Troškovni pristup - Tehnika vrednovanja kojom se dobija iznos koji bi bio potreban u sadašnjem trenutku da bi se zamijenio uslužni kapacitet neke imovine (koji se često naziva i tekućim troškom zamjene).

Obaveza CBCG je da objelodani sve informacije u vezi sa poštenom (fer) vrijednošću sredstava i obaveza za koje postoje raspoložive tržišne informacije i za koje se identifikuje materijalno značajna razlika između knjigovodstvenih vrijednosti i poštene (fer) vrijednosti. Rukovodstvo CBCG smatra da se knjigovodstvena vrijednost sredstava i obaveza ne razlikuje od poštene (fer) vrijednosti.

3.15. Zalihe

Zalihe materijala obuhvataju sve zalihe materijala, rezervnih djelova, alata i inventara koji se u cjelini otpisuju u momentu davanja u upotrebu. Zalihe kancelarijskog i ostalog materijala priznaju se po nabavnoj vrijednosti, uvećanoj za zavisne troškove nabavke. Obračun izlaza sa zaliha vrši se primjenom ponderisane prosječne cijene.

Pod sitnim inventarom podrazumijeva se:

- inventar čija je pojedinačna vrijednost ispod 200 € i vijek upotrebe je kraći od godinu dana
- inventar koji se u potpunosti otpisuje pri izdavanju u upotrebu i pri tom se ne formira ispravka vrijednosti.

Sitan inventar inicijalno se priznaje po nabavnoj vrijednosti uvećanoj za sve zavisne troškove nabavke. Prilikom izdavanja sitnog inventara u upotrebu vrši se 100% otpis i priznaje kao rashod perioda u kome je otpis izvršen.

3.16. Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja

Prema MSFI 5-Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja, entitet klasifikuje stalnu imovinu (ili grupu za otuđenje) kao imovinu koja se drži za prodaju ako se njena knjigovodstvena vrijednost može povratiti prevashodno prodajnom transakcijom, a ne daljim korišćenjem. Da bi se ovo desilo, imovina (ili grupa za otuđenje) moraju da budu dostupni za momentalnu prodaju u svom trenutnom stanju isključivo pod uslovima koji su uobičajeni za prodaje takve imovine (ili grupe za otuđenje) i njena prodaja mora biti vrlo vjerovatna.

Trebalo bi da se očekuje da prodaja ispunjava uslove da se klasifikuje kao završena prodaja u roku od jedne godine od datuma priznavanja.

Događaji ili okolnosti mogu produžiti period okončanja prodaje i na više od godinu dana. Produžetak perioda potrebnog za okončanje prodaje ne sprečava da se imovina (ili grupa za otuđenje) klasifikuje kao imovina koja se drži za prodaju ako je odlaganje posljedica događaja ili okolnosti koje su van kontrole entiteta i ako postoji dovoljno dokaza da je entitet i dalje posvećen planu da proda imovinu (ili grupu za otuđenje).

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.16. Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja (nastavak)

Entitet odmjerava stalnu imovinu (ili grupu za otuđenje) klasifikovanu kao imovinu koja se drži za prodaju, po nižem od sledeća dva iznosa: po knjigovodstvenoj vrijednosti ili fer vrijednosti umanjenoj za troškove prodaje.

Entitet ne amortizuje stalnu imovinu dok je ona klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju ili dok je dio grupe za otuđenje klasifikovane kao grupa koja se drži za prodaju.

Ako više nisu zadovoljeni kriterijimi koji klasifikuju imovinu kao imovinu koja se drži za prodaju, entitet prestaje da klasifikuje tu imovinu (ili grupu za otuđenje) kao imovinu koja se drži za prodaju.

Banka odmjerava stalnu imovinu koja prestaje da se klasifikuje kao imovina koja se drži za prodaju (ili prestaje da bude uključena u grupu za otuđenje klasifikovanu kao grupa koja se drži za prodaju) po nižoj od sljedeće dvije vrijednosti:

- knjigovodstvene vrijednosti prije nego što je imovina (ili grupa za otuđenje) klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju, korigovane za amortizaciju ili revalorizaciju koja bi bila priznata da imovina (ili grupa za otuđenje) nije klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju; i
- njene nadoknadbive vrijednosti na datum naknadne odluke da se ona ne proda.

Svaki dobitak ili gubitak od ponovnog odmjeravanja stalne imovine (ili grupe za otuđenje) klasifikovane kao imovina koja se drži za prodaju, a ne zadovoljava definiciju prestanka poslovanja, uključuje se u dobit ili gubitak od poslovanja koja se nastavljaju.

3.17 Drugi finansijski prihodi i rashodi

Drugi finansijski rashodi predstavljaju troškove nastali po osnovu plaćanja negativne kamatne stope na plasmane u depozite i hartije od vrijednosti i ostali finansijski rashodi vezani za obavljanje finansijskih operacija i ulaganja u hartije od vrijednosti.

Drugi finansijski prihodi, iskazuju se prihodi nastali po osnovu ostalih finansijskih prihoda vezanih za obavljanje finansijskih operacija i ulaganja u hartije od vrijednosti.

3.18 Bibliotečki fond

Početno mjerenje bibliotečkog fonda vrši se po nabavnoj vrijednosti i isti ne podliježe amortizaciji.

3.19 Segmenti poslovanja

Poslovanje CBCG obuhvata jedan segment poslovanja koji se obavlja na jednom geografskom području – država Crna Gora. CBCG ima značajan udio finansijske imovine i finansijskih obaveza kao dio aktivnosti upravljanja međunarodnim rezervama i aktivnosti na domaćem tržištu. Navedene aktivnosti ne predstavljaju zasebne operativne segmente.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI

4.1. Upravljanje rizicima

Preuzimanje rizika je neodvojivi dio poslovanja, pa je stoga cilj CBCG da postigne adekvatnu ravnotežu između rizika i koristi koja se želi ostvariti i da minimizira potencijalne štetne efekte na svoje finansijske performanse. Adekvatan odgovor Centralne banke na rizike podrazumijeva analizu, procjenu, prihvatanje i upravljanje rizicima do određenog nivoa.

Politike upravljanja rizicima u Centralnoj banci su kreirane sa ciljem da identifikuju i analiziraju rizike, da uspostave adekvatne limite rizika i kontrole, da prate rizike i kretanja do postavljenih limita, sredstvima pouzdanog i pravovremenog sistema informisanja.

Za operativne rizike je definisan jedinstveni okvir utvrđivanja, praćenja i izvještavanja na nivou banke, dok se ostali rizici razmatraju i prate u okviru samih organizacionih jedinica.

Značajan dio finansijskih rizika CBCG proističe iz procesa upravljanje međunarodnim rezervama kojim upravlja Sektor za finansijske i bankarske operacije. Konkretni rizici kojima je portfolio međunarodnih rezervi izložen su:

- kreditni rizik;
- tržišni rizik (kamatni i rizik promjene cijena);
- rizik likvidnosti i
- operativni rizik.

Iako se u bilansu stanja nalazi i određeni dio sredstava denominovan u drugim valutama (USD, CAD, GBP), valutni rizik kao posebna vrsta tržišnog rizika nije predmet analize u Sektoru za finansijske i bankarske operacije, zbog toga što se tim sredstvima aktivno ne upravlja.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI

4.2. Kreditni rizik

CBCG je izložena kreditnom riziku, koji se definiše kao rizik da će povezana strana u finansijskoj transakciji izazvati gubitak po Centralnu banku propuštajući da izvrši preuzetu obavezu.

Značajne promjene u ekonomijama u kojima je koncentrisan portfolio Centralne banke, mogle bi dovesti do gubitaka, koji se razlikuju od onih iskazanih na datum iskaza o finansijskoj poziciji. Zbog toga se pažljivo upravlja izloženosti kreditnom riziku. Ta izloženost je, uglavnom, vezana za plasmane sredstava međunarodnih rezervi tako da se upravljanje kreditnim rizikom i kontrola izloženosti prate u Sektoru za finansijske i bankarske operacije.

Internom Metodologijom umanjenja vrijednosti u skladu sa MSFI 9, definisano je da će s obzirom na strukturu i klasifikaciju portfolija, Banka svaku izloženost za koju se utvrdi objektivno umanjenje vrijednosti, odnosno utvrdi status neispunjenja obaveza posmatrati kao individualno značajnu izloženost i primjenjivati individualnu procjenu. Obračun rezervacija u skladu sa pomenutom metodologijom se za sredstva međunarodnih rezervi vrši na mjesečnom nivou i u Sektoru za finansijske i bankarske operacije i u Direkciji za finansije, računovodstvo i kontroling, kako bi obezbijedila dupla kontrola dobijenih rezervacija.

Banka je utvrdila da je kod individualne kategorije potraživanja od bivšeg zaposlenog po osnovu datog stambenog kredita, ispunjen status neispunjavanja obaveza (default) i da postoje objektivni dokazi umanjenja vrijednosti i to na osnovu: kršenja ugovornih obaveza u smislu kašnjenja po otplati obaveza plaćanja glavnice i kamate i objektivne procjene da je kolateral teško utrživ i neadekvatno tržišno vrednovan odnosno sa visokom vjerovatnoćom neutrživosti i neizvjesnosti vremenske komponente eventualne realizacije kolaterala - questionable timing realization (nakon iscrpljivanja pravnih mogućnosti naplate, pokretanja sudskih postupaka i sl).

Na osnovu gore navedene argumentacije, potraživanje po osnovu datog stambenog kredita od bivšeg zaposlenog ima status defaulta, pa se stoga svrstalo u fazu-stage 3 i za isti izračunao očekivani kreditni gubitak za cjeloživotni vijek trajanja ovog finansijskog instrumenta.

Neto sadašnja vrijednost novčanih tokova je izračunata u Planovima otplate - amortizacionim planovima. Vjerovatnoća scenarija je utvrđena promjenom diskontne stope i to: u scenariju 1 je korišćena diskontna stopa 4,87% koja se koristi za sva potraživanja od zaposlenih po osnovu stambenih kredita a koja predstavlja prosječnu stopu svih emisija CG Eurobonda; u scenariju 2 se koristila diskontna stopa od 2,55% iz poslednje emisije CG Eurobonda koja je i najniža dok se u scenariju 3 koristila najviša stopa na CG Eurobond iz 2010. godine od 7,875%. Iznos oporavka predstavlja vjerovatnoćom ponderisanu sadašnju vrijednost koji je izračunat kao proizvod neto sadašnjih vrijednosti očekivanih novčanih tokova tri različita scenarija i pripadajuće vrijednosti tih scenarija. Umanjenje vrijednosti je računato formulom $ECL = EAD - RA$, odnosno izloženost u trenutku defaulta (bruto knjigovodstvena vrijednost) umanjena za iznos opravka.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Pregled aktive

31. decembar 2023.			
	Bruto potraživanje	Ispravka	Neto
I Bilansne stavke			
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	333.475	(21)	333.454
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	702.336	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	106.946	(62)	106.884
Sredstva kod MMF	216.303	-	216.303
Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.291	(33)	1.258
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	5.361	(2)	5.359
Ukupno	1.536.566	(118)	1.536.448

Pregled aktive

31. decembar 2022.			
	Bruto potraživanje	Ispravka	Neto
I Bilansne stavke			
Gotovina i depoziti po viđenju	244.878	-	244.878
Oročeni plasmani kod stranih banaka	539.066	(43)	539.023
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	885.560		885.560
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	108.295	(92)	108.203
Sredstva kod MMF	244.941		244.941
Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.328	(33)	1.295
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	4.068	(5)	4.063
Ukupno	2.028.136	(173)	2.027.963

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Gotovina i depoziti po viđenju

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2022. godine	244.878	-	-	-	244.878
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	244.878	-	-	-	244.878
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	23.897.178	-	-	-	23.897.178
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(23.971.202)	-	-	-	(23.971.202)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	170.854	-	-	-	170.854
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	-	-	-	-	-

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2022. godine	-	-	-	-	-
Promjene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika					
Nova finansijska sredstva	(1)	-	-	-	(1)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	1	-	-	-	1
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	-	-	-	-	-

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Oročeni plasmani kod stranih banaka

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2022. godine	539.066	-	-	-	539.066
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	539.066	-	-	-	539.066
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	18.753.139	-	-	-	18.753.139
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(18.958.730)	-	-	-	(18.958.730)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	333.475	-	-	-	333.475
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	(21)	-	-	-	(21)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2022. godine	(43)	-	-	-	(43)
Promene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(43)	-	-	-	(43)
– Prelazak u stage 2		-	-	-	-
– Prelazak u stage 3		-	-	-	-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika		-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika		-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(93)	-	-	-	(93)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	115	-	-	-	115
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	(21)	-	-	-	(21)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2022. godine	885.560	-	-	-	885.560
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
–Prelazak u stage 1	885.560	-	-	-	885.560
–Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
–Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	501.568	-	-	-	501.568
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(684.792)	-	-	-	(684.792)
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2023. godine	702.336	-	-	-	702.336
Ispravka vrijednosti na 31. december 2023. Godine	-	-	-	-	-

Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2022. godine	108.295	-	-	-	108.295
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
–Prelazak u stage 1	108.295	-	-	-	108.295
–Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
–Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	1.776	-	-	-	1.776
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(3.125)	-	-	-	(3.125)
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2023. godine	106.946	-	-	-	106.946
Ispravka vrijednosti na 31. december 2023. godine	(62)	-	-	-	(62)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2022. godine	(92)	-	-	-	(92)
Promjene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(92)	-	-	-	(92)
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3					
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika					
Nova finansijska sredstva	-	-	-	-	-
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	30	-	-	-	30
Ispravka vrednosti na 31. decembar 2023. godine	(62)	-	-	-	(62)

Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2022. godine	1.295	-	-	-	1.295
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	1.295	-	-	-	1.295
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	33	-	33
Nova finansijska sredstva	276	-	-	-	276
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(313)	-	-	-	(313)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	1.258	-	33	-	1.291
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	(10)	-	(23)	-	(33)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2022. godine	(10)		(23)		(33)
Promene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(10)	-	-	-	(10)
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	(23)	-	(23)
Povećanje ispravke zbog promene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	0	-	-	-	0
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	0	-	-	-	0
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	(10)	-	(23)	-	(33)

Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku

Pregled aktive	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2022. godine	4.068	-	-	-	4.068
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	4.068	-	-	-	4.068
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	31.670	-	-	-	31.670
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(30.377)	-	-	-	(30.377)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2023. godine	5.361	-	-	-	5.361
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. Godine	(2)				(2)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Tabele u nastavku analiziraju kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2022. godine	(5)	-	-	-	(5)
Promene u ispravci vrijednosti					
– Prelazak u stage 1	(5)				(5)
– Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
– Prelazak u stage 3	-				-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	(8)	-	-	-	(8)
Nova finansijska sredstva		-	-	-	
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	11	-	-	-	11
Ispravka vrijednosti na 31. decembar 2023. godine	(2)	-	-	-	(2)

4.2.1. Mjerenje kreditnog rizika i kontrola postavljenih limita

(a) Plasmani kod stranih banaka

Tokom 2023. godine, sredstva su oročavana i držana na računima kod poslovnih banaka koje zadovoljavaju okvire postavljene Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama.

Kod oročenih depozita, prate se kreditni rejtni banaka kod kojih su sredstva plasirana. Minimalni dozvoljeni rejtni banaka su definisani Smjernicama, tako da se sredstva mogu plasirati kod centralnih banaka država čiji je dugoročni rejting minimum A- po S&P- u, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch i kod poslovnih banaka koje ispunjavaju sljedeće uslove kod dvije od predložene tri rejting agencije:

- kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch, i
- dugoročni rejting minimum A- po S&P, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch.

Banke kod kojih se mogu otvoriti računi i sa kojima se mogu obavljati poslovi kupoprodaje gotovog novca (novčanice i kovani novac), kupoprodaja valuta (FX trade), i platnog prometa, moraju ispunjavati ograničenje da su njihove kratkoročne obaveze ocjenjene od strane dvije međunarodno priznate agencije sa jednom od tri najviše ocjene, i to:

- kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.1. *Mjerenje kreditnog rizika i kontrola postavljenih limita (nastavak)*

(b) Dužničke hartije od vrijednosti

Sredstva likvidnog portfolija na 31. decembar 2023. godine su, pored depozita, činile i državne dužničke kratkoročne hartije od vrijednosti originalnog dospelja do godinu dana. Minimalni dugoročni kompozitni rejting emitenata ovih hartija je BBB-. U cilju dodatnog ograničenja kreditnog rizika Smjernicama je definisana maksimalna izloženost likvidnog portfolija kratkoročnim hartijama emitenata BBB+/BBB/BBB-kompozitnog rejtinga.

Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama, usvojenim u julu 2019. godine, je odobreno formiranje operativnog portfolija. U sastav ovog portfolija ulaze korporativne dužničke hartije od vrijednosti finansijskog sektora čiji emitenti imaju minimalni kompozitni rejting A- i nalaze se u okviru izabranog benčmarka. Dodatno, ove hartije moraju ispunjavati sva ograničenja precizirana Smjernicama.

Investicioni portfolio je podijeljen na: investicioni portfolio raspoloživ za prodaju, koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, i investicioni portfolio do dospelja, koji se mjeri po amortizovanom trošku.

Struktura i iznos investicionog portfolija do dospelja su strogo definisani Smjernicama.

Ukupan portfolio dužničkih hartija od vrijednosti je denominovan u EUR.

U sastavu investicionog portfolija koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, na 31. decembar 2023. godine, su bile dužničke hartije od vrijednosti emitenata koji se nalaze u okviru izabranih benčmarka i imaju minimalni kompozitni rejting BBB (postoji ograničenje za izloženost najnižem dozvoljenom rejtingu). Izuzetak su njemačke pokrivene obveznice gdje je propisan minimalni kompozitni rejting emisije, a ne emitenta, i on mora biti A-.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.2. *Finansijski instrumenti - sredstva i obaveze*

Tabela koja slijedi prikazuje izloženost Banke po osnovu finansijskih sredstava i obaveza na dan 31. decembar 2023. i 2022. godine:

	U hiljadama EUR	
	31. decembar 2023.	31. decembar 2022.
Finansijska sredstva		
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	244.878
Oročeni plasmani kod stranih banaka	333.454	539.023
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	702.336	885.560
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	106.884	108.203
Sredstva kod MMF	216.303	244.941
Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.258	1.295
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	5.359	4.063
	<u>1.536.448</u>	<u>2.027.963</u>
Finansijske obaveze		
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	1.104.869	1.629.674
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	181.702	161.745
Obaveze prema MMF-u	212.865	238.024
Ostale obaveze	254	200
	<u>1.499.690</u>	<u>2.029.643</u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.2. *Finansijski instrumenti - sredstva i obaveze (nastavak)*

Tabelarni pregled prikazuje vezu između pozicija u iskazu o finansijskoj poziciji i kategorija finansijskih instrumenata na dan 31. decembar 2023. godine:

	Napomena	Klasifikovana po FV	Klasifikovana po AT	Ukupno
Finansijska sredstva				
Gotovina i depoziti po viđenju	13	-	170.854	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	14	-	333.454	333.454
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	15	702.336	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	16	-	106.884	106.884
Sredstva kod MMF	18	-	216.303	216.303
Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	19	-	1.258	1.258
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	20	-	5.359	5.359
		702.336	834.112	1.536.448

	Napomena	Klasifikovana po FV	Klasifikovana po AT	Ukupno
Finansijske obaveze				
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	28	-	1.104.869	1.104.869
Račini Vlade i drugih državnih organizacija	29	-	181.702	181.702
Obaveze prema MMF-u	19	-	212.865	212.865
Ostale obaveze	30	-	254	254
		-	1.499.690	1.499.690

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku

U narednoj tabeli je dat prikaz maksimalne izloženosti kreditnom riziku, na dan 31. decembra 2023. godine i 31. decembra 2022. godine.

	U hiljadama EUR	
	31. decembar 2023.	31. decembar 2022.
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	244.878
Oročeni plasmani kod stranih banaka	333.454	539.023
Finansijska sredstva koja se mjeri po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat	702.336	885.560
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	106.884	108.203
Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku	1.258	1.295
Potraživanja koji se mjere po amortizovanom trošku	5.359	4.063
Ukupno	1.320.145	1.783.022

Kao što se vidi iz prethodne tabele, najznačajnija izloženost kreditnom riziku proizilazi iz finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednost kroz ostali ukupan rezultat 53% (2022. godine: 50%), dok 25% ukupne maksimalne izloženosti na dan 31. decembra 2023. godine proizilazi iz oročenih plasmana stranih banaka (2022. godine: 30%). Ostatak ukupne maksimalne izloženosti proizilazi od finansijskih sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku, gotovine i depozita po viđenju, kredita i avansa i potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku.

Kreditnim rizikom se upravlja odabirom finansijske institucije – poslovne banke, izdavaoca hartija od vrijednosti ili konkretne emisije, na osnovu kriterijuma koje je usvojio Savjet. U tabeli niže je data analiza depozita Centralne banke kod stranih banaka i hartija od vrijednosti na dan 31. decembra 2023. godine i 31. decembra 2022. godine.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku (nastavak)

U sledećoj tabeli je data koncentracija po kreditnom rejtingu:

31.12.2023				31.12.2022			
Finansijska sredstva	AAA	92.082	Finansijska sredstva	AAA	46.208		
koja se mjere po fer	AA	318.891	koja se mjere po fer	AA	355.203		
vrijednosti kroz ostali	A	200.517	vrijednosti	A	292.658		
ukupan rezultat	BBB	90.746	kroz ostali ukupan	BBB	191.491		
			rezultat				
Ukupno		702.336			885.560		
Finansijska sredstva	AAA	-	Finansijska sredstva	AAA	-		
koja se mjere po	AA	-	koja se mjere po	AA	-		
amortizovanom	A	-	amortizovanom	A	-		
trošku	B	52.095	trošku	B	52.731		
	BBB	54.789		BBB	55.472		
Ukupno		106.884			108.203		
	AAA	77.476		AAA	142.839		
	AA	76.224		AA	123.949		
Gotovina i plasmani	A	258.848	Gotovina i plasmani	A	370.790		
kod stranih banaka	BBB		kod stranih banaka	BBB			
(oroceni i depoziti po	bez rejtinga		(oroceni i depoziti po	bez rejtinga			
vidjenju)	gotovina u		vidjenju)	gotovina u			
	trezoru i			trezoru i			
	blagajni	91.760		blagajni	146.323		
Ukupno		504.308	Ukupno		783.901		
kredit, avansi i			kredit, avansi i				
potrazivanja koja se	bez rejtinga	6.617	potrazivanja koja se	bez	5.358		
amortizovanom			amortizovanom	rejtinga			
trošku			trošku				
Ukupno		1.320.145	Ukupno		1.783.022		

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku (nastavak)

U okviru redovne revizije investicione strategije, a za potrebe preciznog praćenja kreditnog rizika i nedvosmislene kategorizacije emitenata/hov, krajem 2015. godine u Smjernice za upravljanje međunarodnim rezervama je uveden kompozitni rejting. Metodologija za obračun kompozitnog rejtinga je revidirana u decembru 2018. godine.

Kompozitni kreditni rejting se kreira kao jedinstveni parametar na osnovu ocjena dvije ili više rejting agencija. U praksi se izračunava kao prosječni rejting. Obavezujuće je da ocjene svih relevantnih agencija koje su odredile rejting datog emitenta/hov (S&P, Moody's i/ili Fitch) budu jednake ili iznad minimalno dozvoljenog nivoa.

Kod oročenih depozita, prate se kreditni rejtinzi banaka kod kojih su sredstva plasirana. Minimalni dozvoljeni rejtinzi banaka su definisani Smjernicama, tako da se sredstva mogu plasirati kod centralnih banaka država čiji je dugoročni rejting minimum A- po S&P- u, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch i kod poslovnih banaka koje ispunjavaju sljedeće uslove kod dvije od predložene tri rejting agencije:

- kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch, i
- dugoročni rejting minimum A- po S&P, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch.

Banke kod kojih se mogu otvoriti računi i sa kojima se mogu obavljati poslovi kupoprodaje gotovog novca (novčanice i kovani novac), kupoprodaja valuta (FX trade), i platnog prometa, moraju ispunjavati ograničenje da su njihove kratkoročne obaveze ocjenjene od strane dvije međunarodno priznate agencije sa jednom od tri najviše ocjene, i to:

- kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.4. *Finansijski plasmani*

U sledećoj tabeli je data koncentracija kreditnog rizika finansijskih sredstva po dospelosti:

U hiljadama EUR

	Gotovina i depoziti po viđenju	Oročeni plasmani kod stranih banaka	Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz OCI i po AC	Potraživan ja koja se mjere po AC	Kredit i avansi koji se mjere po AC	Ukupno
2022						
Nedospijeli	244.878	539.023	993.763	-	1.295	1.778.959
Dospijeli						
neotpisani	-	-	-	4.063	-	4.063
Ukupno	244.878	539.023	993.763	4.063	1.295	1.783.022
	Gotovina i depoziti po viđenju	Oročeni plasmani kod stranih banaka	Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz OCI i po AC	Potraživa nja koja se mjere po AC	Kredit i avansi koji se mjere po AC	Ukupno
2023						
Nedospijeli	170.854	333.454	809.220	-	1.258	1.314.786
Dospijeli						
neotpisani	-	-	-	5.359	-	5.359
Ukupno	170.854	333.454	809.220	5.359	1.258	1.320.145

Iz razloga nepostojanja plasmana datih stranim bankama, kredita Vladi i domaćim poslovnim bankama Centralna banka nije objelodanila fer vrijednost instrumenata obezbjeđenja.

Potraživanja od zaposlenih po osnovu stambenih kredita su obezbijeđena ugovorima o hipoteci u korist CBCG, do konačne otplate kredita.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2 Kreditni rizik (nastavak)

4.2.5. Koncentracija rizika vezanih za finansijska sredstva sa izloženošću kreditnom riziku

Geografske regije

Tabela koja slijedi prikazuje glavnu izloženost kreditnom riziku sredstava u njihovim knjigovodstvenim iznosima, po geografskim regijama, na dan 31. decembar 2023. godine. U ovoj tabeli, izloženost kreditnom riziku je zasnovana na zemlji porijekla banaka i institucija sa kojima CBCG sarađuje.

	U hiljadama EUR					
	<u>EU zemlje</u>	<u>SAD</u>	<u>Kina</u>	<u>Crna Gora</u>	<u>Ostalo</u>	<u>Ukupno</u>
Gotovina i depoziti po viđenju kod stranih banaka	79.024	253	-	91.577	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	257.980	75.474	-	-	-	333.454
Finansijska sredstva koja se mjeru po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	549.538	-	2.667	-	150.131	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	54.789	-	-	52.095	-	106.884
Kreditni i avansi	-	-	-	1.258	-	1.258
Potraživanja po AC	-	-	-	5.359	-	5.359
Na dan 31. decembra 2023. godine	<u>941.331</u>	<u>75.727</u>	<u>2.667</u>	<u>150.289</u>	<u>150.131</u>	<u>1.320.145</u>
Na dan 31. decembra 2022. godine	<u>1.388.539</u>	<u>50.372</u>	<u>7.890</u>	<u>204.228</u>	<u>131.993</u>	<u>1.783.022</u>

4.3 Tržišni rizik

Centralna banka Crne Gore je izložena tržišnim rizicima koji podrazumijevaju rizik da će se fer vrijednosti ili budući novčani tokovi finansijskih instrumenata mijenjati usljed promjena tržišnih cijena. Tržišni rizici se pojavljuju u slučaju otvorenih pozicija zbog promjene kamatnih stopa, kursa valuta i cijena hartija od vrijednosti.

Tržišnim rizicima koji proizilaze iz portfolija u Centralnoj banci upravlja Sektor za finansijske i bankarske operacije. Izvještaji o upravljanju ovim rizicima se redovno dostavljaju Investicionom komitetu i Savjetu CBCG.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.1. Mjerenje tržišnog rizika

Praćenje tržišnog rizika podrazumijeva njegovu identifikaciju, mjerenje i kontrolu. Za potrebe mjerenja tržišnog rizika računaju se VaR, Tracking Error, Sharpe Ratio i modifikovana duracija.

Savjet CBCG određuje limite za procjenu rizika koji mogu biti prihvatljivi za banku, a koji se prate na mjesečnoj nivou na osnovu izvještavanja Sektora za finansijske i bankarske operacije. Tako je definisan i limit za VaR u uslovima formiranja/uvećanja i značajnijih reinvestiranja u okviru investicionog portfolija raspoloživog za prodaju, dok se nakon toga ova parametar samo kontinuirano prati.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.2. Rizik promjene kursa valuta

CBCG je izložena efektima promjena opštevažećeg kursa valuta na finansijske pozicije i tokove gotovine. Tabela koja slijedi sumira izloženost CBCG riziku promjene kursa valuta na dan 31. decembra 2023. godine. U tabeli su uključena finansijska sredstva i obaveze CBCG po neto knjigovodstvenoj vrijednosti, kategorizovani po valutama.

	EUR	USD	U hiljadama EUR	
			SDR	Ukupno
31.decembar 2023. godine				
Sredstva				
Gotovina i depoziti po viđenju	170.601	253	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	257.980	75.474	-	333.454
Sredstva kod MMF-a	-	-	216.303	216.303
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	702.336	-	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	106.884	-	-	106.884
Kredit i avansi	1.258	-	-	1.258
Potraživanja koja se mjere po AC	5.359	-	-	5.359
Ukupno finansijska sredstva	1.244.418	75.727	216.303	1.536.448
Obaveze				
Računi banaka i finansijskih institucija	1.104.869	-	-	1.104.869
Računi Vlade i drugih organizacija	181.702	-	-	181.702
Obaveze prema MMF	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	254	-	-	254
Ukupno finansijske obaveze	1.286.825	-	212.865	1.499.690
Neto bilansna pozicija	(42.407)	75.727	3.438	36.758
	EUR	USD	U hiljadama EUR	
			SDR	Ukupno
31.decembar 2022. godine				
Sredstva				
Gotovina i depoziti po viđenju	244.572	306	-	244.878
Oročeni plasmani kod stranih banaka	488.957	50.066	-	539.023
Sredstva kod MMF-a	-	-	244.941	244.941
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	885.560	-	-	885.560
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	108.203	-	-	108.203
Kredit i avansi	1.295	-	-	1.295
Potraživanja koja se mjere po AC	4.063	-	-	4.063
Ukupno finansijska sredstva	1.732.650	50.372	244.941	2.027.963

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.2. Rizik promjene kursa valuta (nastavak)

Obaveze				
Računi banaka i finansijskih institucija	1.629.674	-	-	1.629.674
	161.745	-	-	161.745
Računi Vlade i drugih organizacija				
Obaveze prema MMF	-	-	238.024	238.024
Ostale finansijske obaveze	200	-	-	200
	<u>1.791.619</u>	<u>-</u>	<u>238.024</u>	<u>2.029.643</u>
Ukupno finansijske obaveze				
	<u>1.791.619</u>	<u>-</u>	<u>238.024</u>	<u>2.029.643</u>
Neto bilansna pozicija	(58.969)	50.372	6.917	(1.680)
	<u>(58.969)</u>	<u>50.372</u>	<u>6.917</u>	<u>(1.680)</u>

Na dan 31. decembra 2023. godine, ukoliko bi kurs dolara ojačao/oslabio za 10% prema euru, pod uslovom da su svi ostali faktori nepromijenjeni, neto dobit bi za godinu bila za 37 EUR hiljada niža/viša (2022. godine: EUR 2 hiljade), kao rezultat gubitaka/dobitaka usljed promjene kursa valuta.

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa

Rizik novčanih tokova od promjene kamatnih stopa je rizik da će budući novčani tokovi finansijskih instrumenata fluktuirati zbog promjena tržišnih kamatnih stopa. Fer vrijednost rizika od promjene kamatne stope je rizik da će vrijednost finansijskog instrumenta fluktuirati zbog promjena tržišne kamatne stope. CBCG je izložena efektima fluktuacija opštevažećeg nivoa tržišnih kamatnih stopa i u fer vrijednosti i u novčanim tokovima. Kamatne marže se mogu povećati kao rezultat takvih promjena, ali mogu takođe smanjiti gubitke u uslovima pojavljivanja neočekivanih tržišnih pomjeranja. Savjet određuje limite za dozvoljeni nivo neusklađenosti pri promjeni kamatne stope, što se prati na mjesečnoj osnovi od strane Sektora za finansijske i bankarske operacije CBCG.

Dakle, zbog strukture portfolija međunarodnih rezervi i uticaja na vrijednost finansijskih instrumenata, kao vrsta tržišnog rizika, posebno se prati rizik kamatne stope. Ovaj rizik se kvantifikuje kroz modifikovanu duraciju, koja je na kraju 2023. godine za investicioni portfolio raspoloživ za prodaju iznosila 2,731 bp i bila je u okviru limita definisanog smjernicama.

Modifikovana duracija operativnog portfolija je na kraju istog perioda iznosila 0,996 bp i, takođe, je bila u okviru zadatog limita.

Modifikovana duracija investicionog portfolija do dospjeća je imala utvrđen gornji limit prilikom samog kreiranja ovog portfolija. Kako u okviru ovog portfolija nema dodatnih investiranja, ovaj parametar je u padu. Na kraju 2023. godine je iznosio 2,84 bp.

Duracija svakog od navedenih portfolija je bila u limitima koji su definisani Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama.

Tabela koja slijedi sumira izloženost CBCG riziku promjene kamatnih stopa. Ona prikazuje finansijske instrumente CBCG po knjigovodstvenoj vrijednosti, kategorizovanih po roku kraćem od roka dospjeća i perioda izmjene kamatne stope.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa

	U hiljadama EUR					
	Do 1 mjeseca	1-12 mjeseci	1-5 godina	Preko 5 godina	Nekama- tonosni	Ukupno
31. decembar 2023. godine						
Sredstva						
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	-	-	-	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih Banaka	75.474	257.980	-	-	-	333.454
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	216.303	216.303
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	323.749	303.443	75.144	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	-	57.509	49.375	-	106.884
Kredit i avansi	-	-	-	-	1.258	1.258
Potraživanja koja se mjere po AC	-	5.359	-	-	-	5.359
Ukupno finansijska sredstva	246.328	587.088	360.952	124.519	217.561	1.536.448
Obaveze						
Računi banaka i finansijskih Institucija	959.554	-	-	-	145.315	1.104.869
Računi Vlade i drugih Organizacija	181.702	-	-	-	-	181.702
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	-	-	-	-	254	254
Ukupno finansijske obaveze	1.141.256	-	-	-	358.434	1.499.690
31.12.2023. godine						
Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	(894.928)	587.088	360.952	124.519	(140.873)	36.758
31.12.2022. godine						
Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	(1.364.937)	983.795	377.499	125.489	(123.526)	(1.680)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa (nastavak)

	U hiljadama EUR					
	Do 1 mjeseca	1-12 mjeseci	1-5 godina	Preko 5 godina	Nekama- tonosni	Ukupno
31. decembar 2022. godine						
Sredstva						
Gotovina i depoziti po viđenju	244.878	-	-	-	-	244.878
Oročeni plasmani kod stranih Banaka	50.066	488.957	-	-	-	539.023
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	244.941	244.941
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)		490.775	324.768	70.017	-	885.560
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	-	52.731	55.472	-	108.203
Kredit i avansi	-	-	-	-	1.295	1.295
Potraživanja koja se mjere po AC	-	4.063	-	-	-	4.063
Ukupno finansijska sredstva	294.944	983.795	377.499	125.489	246.236	2.027.963
Obaveze						
Računi banaka i finansijskih institucija	1.498.136				131.538	1.629.674
Računi Vlade i drugih organizacija	161.745	-	-	-	-	161.745
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	238.024	238.024
Ostale finansijske obaveze	-	-	-	-	200	200
Ukupno finansijske obaveze	1.659.881	-	-	-	369.762	2.029.643
31.12.2022. godine						
Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	(1.364.937)	983.795	377.499	125.489	(123.526)	(1.680)
31.12.2021. godine						
Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	(1.276.558)	876.592	362.750	183.325	(100.261)	46.048

Analiza osjetljivosti na kamatni rizik se određuje na osnovu izloženosti riziku od promjene kamatnih stopa na dan izvještavanja. Na dan 31. decembra 2023. godine, da je kamatna stopa bila za 100 baznih poena viša/niša, pod pretpostavkom da su ostali faktori nepromijenjeni, neto dobit Banke bi se zaključno na dan 31. decembra 2023. godine povećala/smanjila približno za EUR 37 hiljade (2022. godine: približno EUR 2 hiljada).

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti

Rizik likvidnosti je rizik da CBCG neće biti u mogućnosti da izmiri svoje finansijske obaveze o roku dospjeća i da zamijeni izvore sredstava koji su povučeni. Posljedica toga može biti neizvršavanje dospjelih obaveza.

4.4.1. Upravljanje rizikom likvidnosti

Proces upravljanja rizikom likvidnosti, koji se izvršava unutar Centralne banke i prati od strane stručnog tima Trezora CBCG, uključuje:

- dnevno finansiranje kojim se upravlja tako što se prate budućí novčani tokovi da bi se očekivani zahtjevi mogli ispuniti. To podrazumijeva ponovno punjenje fondova po njihovom dospjeću ili kada su pozajmljeni klijentima;
- održavanje portfolija visoko tržišne aktive koja može biti lako likvidna kao način zaštite u slučaju bilo kakvih nepredviđenih prekida novčanog toka;
- praćenje racija likvidnosti iskaza o finansijskoj poziciji prema internim i regulatornim zahtjevima i
- upravljanje koncentracijom i profilom dužničkih hartija.

Praćenje i izvještavanje podrazumijeva mjerenje tokova gotovine i projekcije za sljedeći dan, sedmicu i mjesec pošto su to ključni periodi za upravljanje likvidnošću. Početna tačka za projekcije je analiza ugovorenih rokova dospjeća finansijskih obaveza i očekivani dan naplate finansijskih sredstava.

Sredstva raspoloživa za pokriće svih obaveza uključuju gotovinu i depozite po viđenju, plasmane u bankama i kredite i avanse. CBCG takođe može odgovoriti na neočekivane odlive gotovine tako što će prodavati finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) (portfolio hartija od vrijednosti).

Sektor za finansijske i bankarske operacije u kontinuitetu kontroliše rizik likvidnosti i to kroz izbor instrumenata za investiranje, kao i izbor partnerskih banaka i dozvoljenih emitenata. Rizik likvidnosti kod HOV je preciznije definisan uvodjenjem ograničenja u pogledu minimalne emisije HOV, a operativno se prati i razlika između bid i ask cijena koja upućuje na likvidnost određenog instrumenta. U svrhu obezbjeđenja dnevne likvidnosti, Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama su kao dio likvidnog portfolija definisana dostupna sredstva u maksimalnom iznosu do 25 miliona eura kod komercijalnih banka. Kod centralnih banka nema limita koji se odnosi na iznos sredstava koji se može držati na računu. Takođe, ročnost depozita se prilagođava najavljenim potrebama za likvidnošću, pri čemu nije dozvoljeno plasiranje sredstava u depozite dospjeća preko 6 mjeseci.

4.4.2 Pristup finansiranja

Izvori likvidnosti se redovno revidiraju od strane Sektora za finansijske i bankarske operacije kako bi se obezbijedila široka diverzifikacija valuta, područja, dobavljača, proizvoda i uslova.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti

4.4.3. *Nederivativni tokovi gotovine*

Tabela koja slijedi prikazuje nederivativne tokove gotovine finansijskih sredstava i obaveza Centralne banke.

	U hiljadama EUR							
	Do 1 mjeseca	od 1 do 6 mjeseci	od 6 do 12 mjeseci	od 1 do 2 godine	od 2 do 3 godine	Preko 3 godine	Bez roka	Ukupno
31. decembar 2023. godine								
Sredstva								
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	-	-	-	-	-	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	75.474	257.980	-	-	-	-	-	333.454
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	-	-	216.303	216.303
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat	53.968	233.157	36.624	107.558	111.203	159.826	-	702.336
Finansijska sredstva koja se mjere po AT	-	-	-	-	-	106.886	-	106.884
Vlasnički finansijski instrument koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	695	695
Kredit i avansi	-	-	-	-	-	-	1.258	1.258
Potraživanja koja se mjere po AT	-	-	-	-	-	-	5.359	5.359
Ukupno finansijska sredstva	300.296	491.137	36.624	107.558	111.203	266.710	233.615	1.537.143
Obaveze								
Računi banaka i finansijskih institucija	1.104.869	-	-	-	-	-	-	1.104.869
Računi Vlade i drugih organizacija	181.702	-	-	-	-	-	-	181.702
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	254	-	-	-	-	-	-	254
Ukupno finansijske obaveze	1.286.825	-	-	-	-	-	212.865	1.499.690
Ročna neusklađenost	(986.529)	491.137	36.624	107.558	111.203	266.710	10.750	37.453
31. decembar 2022. godine								
Ukupna sredstva	294.944	892.209	87.523	102.951	94.119	305.918	250.986	2.028.650
Ukupne obaveze	1.791.619	-	-	-	-	-	238.024	2.029.643
Ročna neusklađenost	(1.496.675)	892.209	87.523	102.951	94.119	305.918	12.962	(993)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti

4.4.3. *Nederivativni tokovi gotovine (nastavak)*

	U hiljadama EUR							
	Do 1 mjeseca	od 1 do 6 mjeseci	od 6 do 12 mjeseci	od 1 do 2 godine	od 2 do 3 godine	Preko 3 godine	Bez roka	Ukupno
31. decembar 2022. godine								
Sredstva								
Gotovina i depoziti po viđenju	244.878	-	-	-	-	-	-	244.878
Oročeni plasmani kod stranih banaka	50.066	488.957	-	-	-	-	-	539.023
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	-	-	244.941	244.941
Finansijska sredstva koja se mjera po fer vrijed. kroz ostali ukupan rezultat	-	403.252	87.523	102.951	94.119	197.715	-	885.560
Finansijska sredstva koja se mjere po AT						108.203	-	108.203
Vlasnički finansijski instrument koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	-	-	-	-	-	-	687	687
Kredit i avansi	-	-	-	-	-	-	1.295	1.295
Potraživanja koja se mjere po AT	-	-	-	-	-	-	4.063	4.063
Ukupno finansijska sredstva	294.944	892.209	87.523	102.951	94.119	305.918	250.986	2.028.650
Obaveze								
Računi banaka i finansijskih institucija	1.629.674	-	-	-	-	-	-	1.629.674
Računi Vlade i drugih organizacija	161.745	-	-	-	-	-	-	161.745
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	-	-	238.024	238.024
Ostale finansijske obaveze	200	-	-	-	-	-	-	200
Ukupno finansijske obaveze	1.791.619	-	-	-	-	-	238.024	2.029.643
Ročna neusklađenost	(1.496.675)	892.209	87.523	102.951	94.119	305.918	12.962	(993)
31. decembar 2021. godine								
Ukupna sredstva	195.731	553.242	323.550	63.400	72.628	407.715	246.978	1.863.244
Ukupne obaveze	1.581.416	-	-	-	-	-	235.093	1.816.509
Ročna neusklađenost	(1.385.685)	553.242	323.550	63.400	72.628	407.715	11.885	46.735

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti

4.4.3. *Nederivativni tokovi gotovine (nastavak)*

Postojeći GAP je posljedica prirode samih izvora međunarodnih rezervi, stanja na međunarodnom tržištu i pretpostavki na osnovu kojih se posljedično upravlja ukupnim sredstvima međunarodnih rezervi (asset strana).

GAP-om se upravlja redovnim revizijama svih prethodno navedenih faktora, na sjednicama Investicionog komiteta i Savjeta CBCG.

Rizik likvidnosti se permanentno kontroliše izborom instrumenata za investiranje, kao i partnerskih banaka i dozvoljenih emitenata. Rizik likvidnosti kod HOV je preciznije definisan uvodjenjem ograničenja u pogledu minimalne emisije HOV, a operativno se prati i razlika između bid i ask cijena koja upućuje na likvidnost određenog instrumenta. U svrhu obezbjeđenja dnevne likvidnosti, Smjericama za upravljanje međunarodnim rezervama je posebno definisan disponibilni portfolio. Osim prethodnog, nije dozvoljeno plasiranje sredstava u depozite dospijeca dužeg od 6 mjeseci.

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza

CBCG utvrđuje fer vrijednost finansijskih sredstava koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat na osnovu zvaničnih tržišnih cijena na aktivnom tržištu za identične instrumente.

Knjigovodstvena vrijednost gotovine i depozita po viđenju, kao i računa banaka i finansijskih institucija i računi Vlade i drugih organizacija sama po sebi predstavlja fer vrijednost.

Rukovodstvo Banke je izvršilo procjenu fer vrijednosti sredstava i obaveza koje se vode po amortizovanoj vrijednosti, metodom diskontovanja budućih novčanih tokova, uzimajući u obzir važeće tržišne uslove prilikom utvrđivanja diskontne stope. Po mišljenju Rukovodstva, ova procjena nije dovela do materijalno značajnih odstupanja između fer vrijednosti i knjigovodstvenih vrijednosti ovih sredstava i obaveza.

U sledećoj tabeli dat je prikaz hijerarhije fer vrijednosti finansijskih sredstava koja se odnose na finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat. Banka mjeri fer vrijednost finansijskih sredstava koja se mjere kroz ostali ukupan rezultat koristeći hijerarhiju Nivoa 1 u pogledu kvaliteta ulaznih podataka koji se koriste pri vrednovanju - zvanične tržišne cijene na aktivnom tržištu za identične instrumente.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza (nastavak)

Hijerarhija fer vrijednosti finansijskih sredstava koje se vode po fer vrijednosti:

Finansijska sredstva 31.12.2023.	U hiljadama EUR			
	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	Ukupno
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	702.336	-	-	702.336
Vlasnički instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	695	-	-	695
Ukupno	703.031	-	-	703.031

Finansijska sredstva 31.12.2022.	U hiljadama EUR			
	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	Ukupno
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	885.560	-	-	885.560
Vlasnički instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat	687	-	-	687
Ukupno	886.247	-	-	886.247

Hijerarhija finansijskih sredstava i obaveza koje se ne vode po fer vrijednosti

Finansijska sredstva 31.12.2023.	U hiljadama EUR			
	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	Ukupno
Gotovina i depoziti po viđenju	-	170.854	-	170.854
Oročeni plasmani kod stranih banaka	-	333.454	-	333.454
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	106.884	-	106.884
Sredstva kod MMF	-	-	216.303	216.303
Kredit i avansi	-	-	1.258	1.258
Potraživanja koja se mjere po AC	-	-	5.359	5.359
Ukupno	-	611.192	222.920	834.112

Finansijske obaveze 31.12.2023.	U hiljadama EUR			
	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	Ukupno
Računi banaka i finansijskih institucija	-	-	1.104.869	1.104.869
Računi Vlade i drugih organizacija	-	-	181.702	181.702
Obaveze prema MMF-u	-	-	212.865	212.865
Ostale finansijske obaveze	-	-	254	254
Ukupno	-	-	1.499.690	1.499.690

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza (nastavak)

Hijerarhija finansijskih sredstava i obaveza koje se ne vode po fer vrijednosti

Finansijska sredstva 31.12.2022.	Nivo 1	Nivo 2	U hiljadama EUR	
			Nivo 3	Ukupno
Gotovina i depoziti po viđenju	-	244.878	-	244.878
Oročeni plasmani kod stranih banaka	-	539.023	-	539.023
Finansijska sredstva do dospelja	-	108.203	-	108.203
Sredstva kod MMF	-	-	244.941	244.941
Kredit i avansi	-	-	1.295	1.295
Potraživanja koja se mjere po AC	-	-	4.063	4.063
Ukupno	-	892.104	250.299	1.142.403

Finansijske obaveze 31.12.2022.	Nivo 1	Nivo 2	U hiljadama EUR	
			Nivo 3	Ukupno
Računi banaka i finansijskih institucija	-	-	1.629.674	1.629.674
Računi Vlade i drugih organizacija	-	-	161.745	161.745
Obaveze prema MMF-u	-	-	238.024	238.024
Ostale finansijske obaveze	-	-	200	200
Ukupno	-	-	2.029.643	2.029.643

Nivo 1 – Kotirane cijene identičnih finansijskih instrumenata koji se kotiraju na aktivnim tržištima.

Nivo 2 – Parametri koji se mogu direktno primjetiti na tržištu, a ne nalaze se na prethodnom nivou. Informacije su dostupne i uočljive bilo direktno (npr. cijene) ili indirektno (izvedene iz cijena).

Nivo 3 – Parametri za vrednovanje finansijskih instrumenata koji se ne zasnivaju na primjetnim tržišnim podacima (neprimjetni parametri). Ova kategorija obuhvata sve instrumente čija se procjena vrši na bazi ulaza koji nijesu dostupni i uočljivi i kao takvi imaju značajni efekat na procjenu vrijednosti instrumenata. Ova kategorija obuhvata instrumente koji se vrednuju na osnovu zvanične cijene za slične instrumente, gdje su značajne korekcije ili pretpostavke potrebne da bi odrazile razlike između instrumenata.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.6. Upravljanje kapitalom

Ciljevi upravljanja kapitalom, koji je širi koncept u odnosu na osnovni kapital iskazan u iskazu o finansijskoj poziciji, su:

- ispunjenje zahtjeva vezanih za kapital datih u Zakonu o CBCG;
- očuvanje sposobnosti CBCG da nastavi poslovanje u predvidivoj budućnosti i da ispunjava svoje funkcije propisane Zakonom o CBCG i
- održavanje dovoljnog nivoa kapitala u cilju daljeg razvoja osnovnih funkcija CBCG.

Zakonom o CBCG propisano je sljedeće:

- (a) da se kapital CBCG sastoji od osnovnog kapitala i rezervi;
- (b) osnovni kapital iznosi EUR 50.000 hiljada.

U skladu sa Zakonom o CBCG, izvršena je transformacija kapitala u 2010. godini, tako što su se osnivački kapital i generalne rezerve transformisale u osnovni kapital.

Osnovni kapital na dan 31. decembar 2023. godine iznosi EUR 52.000 hiljada, shodno Odluci br.0101-2837-3/2021 od 28. aprila 2021. godine, na osnovu koje je došlo do povećanja osnovnog kapitala iz opštih rezervi u iznosu od EUR 2.000 hiljada.

5. OSNOVNE RAČUNOVODSTVENE PROCJENE I PROSUĐIVANJA U PRIMJENI RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA

CBCG donosi procjene i pretpostavke koje mogu uticati na prikaz iznosa sredstava i obaveza u finansijskim iskazima za narednu finansijsku godinu. Procjene i prosuđivanja biće predmet stalne procjene i donosiće se na osnovu istorijskog iskustva i drugih činilaca, uključujući očekivanja u pogledu budućih događaja za koje se vjeruje da su u okvirima datih okolnosti razumna.

a) Fer vrijednost imovine

Fer vrijednost je cijena koja se može primiti za prodaju nekog sredstva ili platiti za prenos neke obaveze u uobičajenoj transakciji na glavnom (ili najpovoljnijem) tržištu na datum odmjerenja pod tekućim tržišnim uslovima bez obzira na to da li je cijena direktno utvrđiva ili procijenjena korišćenjem neke druge tehnike vrednovanja.

Poslovna politika Banke je da objelodani informacije o fer vrijednosti aktive ili pasive za koju postoje zvanične tržišne informacije ili informacije do kojih se dolazi na osnovu alternativnih tehnika vrednovanja. Po mišljenju Rukovodstva Banke, iznosi u finansijskim izvještajima odražavaju realnu vrijednost koja je u datim okolnostima najvjerodostojnija i najkorisnija za potrebe finansijskog izvještavanja u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

b) Umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava

CBCG utvrđuje da je došlo do umanjenja vrijednosti u finansijskim sredstvima koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) onda kada dođe do značajnog ili produženog smanjenja njihove fer vrijednosti i to ispod njihove nabavne vrijednosti. Određivanje šta je značajno ili produženo zahtijeva rasuđivanje. Umanjenje vrijednosti može biti opravdano onda kada postoji dokaz da je došlo do pogoršanja u finansijskoj poziciji preduzeća u koje se ulaže, privrednoj grani ili sektoru, kao i u novčanim tokovima iz poslovanja i finansiranja. CBCG utvrđuje da je došlo do umanjenja fer vrijednosti finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trošku (AC) onda kada dođe do značajnog povećanja kreditnog rizika u skladu sa MSFI 9. Mjerenje finansijskih sredstava po amortizovanom trošku (AC) se obavlja na mjesečnom nivou. Iznos obezvrijeđenja sredstava obično nije značajan u poređenju sa vrijednošću ukupnih finansijskih sredstava Banke.

c) Rezervisanja

Rezervisanja su u velikoj mjeri zasnovana na prosuđivanju, naročito u slučajevima pravnih sporova. CBCG procjenjuje vjerovatnoću nastanka negativnog ishoda koji je rezultat prošlih događaja i ukoliko je ta vjerovatnoća veća od 50%, CBCG formira rezervisanje za cjelokupan iznos obaveze. Rukovodstvo CBCG je veoma oprezno u ovim procjenama, ali usljed značajnog stepena neizvjesnosti, u pojedinim slučajevima su moguća odstupanja između procijenjenog ishoda i stvarnog ishoda događaja.

d) Amortizacija i stopa amortizacije

Obračun amortizacije i stope amortizacije su zasnovane na projektovanom ekonomskom vijeku trajanja nekretnina, postrojenja, opreme i nematerijalnih ulaganja. Ekonomski vijek trajanja stalnih sredstava opredjeljuje se procjenom od strane nezavisnog procjenitelja.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

6. PRIHODI I RASHODI OD KAMATA

a) Prihodi od kamata

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
Oročeni depoziti kod stranih banaka	14.345	1.909
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (OCI)	9.377	1.788
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC)	1.776	1.799
	<u>25.498</u>	<u>5.496</u>

Pregled prihoda po zemljama:

	U hiljadama EUR			
	Crna Gora	Evropska unija	Ostale zemlje	Ukupno
Oročeni depoziti kod stranih banaka	-	13.432	913	14.345
Hartije od vrijednosti	1.025	9.123	1.005	11.153
Ukupno u 2023.	<u>1.025</u>	<u>22.555</u>	<u>1.918</u>	<u>25.498</u>
Ukupno u 2022.	<u>1.038</u>	<u>3.930</u>	<u>528</u>	<u>5.496</u>

b) Rashodi od kamata

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
Rashodi kamata bankama	4.366	397
Rashodi kamata drugim finansijskim institucijama koji se mjere po amortizovanom trošku (AC)	1.838	-
Rashodi kamata javnom sektoru koji se mjere po amortizovanom trošku (AC)	3.419	31
	<u>9.623</u>	<u>428</u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

7. PRIHODI I RASHODI OD NAKNADA

a) Prihodi od naknada

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
Učešće u RTGS-u	265	265
Obračun naloga u RTGS-u	2.013	1.719
Obračun naloga u DNS-u	902	844
Obračun naloga državnog trezora	2.842	2.726
Obračun naloga za uplate javnih prihoda	382	345
Gotovinske uplate i isplate preko računa klijenata	746	813
Naknada za prekonoćna salda na transakcionim računima banaka u RTGS sistemu	-	1.738
Izdavanje i izvršavanje naloga za prinudnu naplatu	364	378
Registrowanje državnih zapisa	100	78
Servisiranje ino duga	681	675
Kontrola poslovanja banaka i mikrokreditnih finansijskih institucija	4.213	3.516
Usluge kreditnog biroa	656	668
Transferi preko računa CBCG u inostranstvu	1.657	30
Ostale naknade	431	334
	<u>15.252</u>	<u>14.129</u>

Prihodi od naknada po osnovu obračuna naloga u RTGS-u i DNS-u odnose se na RTGS platni sistem u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između učesnika po bruto principu u realnom vremenu i u DNS platnom sistemu u kome se izvršavaju platne transakcije koje glase na iznos manji od minimalne vrijednosti platnih transakcija koje moraju biti procesuirane u RTGS sistemu.

Prihodi od transfera preko računa CBCG u inostranstvu odnose se na naknade koje je CBCG obračunala na sredstva koja su predmet razmjene sa kreditnim institucijama.

CBCG, za vršenje usluga koje obavlja, naplaćuje naknade u visini i na način utvrđen Odlukom o utvrđivanju tarife po kojoj se obračunavaju naknade za vršenje usluga koje obavlja CBCG („Sl. list CG“ broj 29/11, 22/12, 58/13, 12/14, 22/14, 48/14, 32/15, 15/17, 18/17, 24/18, 109/21, 087/23 i 108/23).

b) Rashodi naknada

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
Unošenje i iznošenje efektive	276	236
Registrowanje državnih zapisa	30	24
Održavanje kastodi računa	84	72
Platni promet	15	15
Ostali troškovi naknada	118	31
	<u>523</u>	<u>378</u>

Troškovi ostalih naknada odnose se na plaćanje usluga transporta gotovog novca iz/u inostranstva.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

8. OSTALI PRIHODI I DOBICI

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
Operativni lizing poslovnog prostora	237	205
Prodaja mjeničnih blanketa	386	344
Prodaja plemenitih metala	73	37
Efekat razlike u cijeni prilikom prodaje objekta	128	-
Ostali prihodi i dobici	125	184
	<u>949</u>	<u>770</u>

Savjet CBCG je dana 12.05.2023. godine donio Odluku br.0101-3834-3/2023 o prodaji nepokretnosti u Plavu. Na osnovu razlike između sadašnje i prodajne vrijednosti ovog objekta CBCG je ostvarila prihod od 128 hiljada EUR.

9. DRUGI FINANSIJSKI RASHODI I PRIHODI, NETO

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
<i>Finansijski rashodi</i>		
Drugi finansijski rashodi - negativna kamatna stopa HOV	(161)	(1.596)
Drugi finansijski rashodi - negativna kamatna stopa ino banke	-	(927)
	<u>(161)</u>	<u>(2.523)</u>
	<u>(161)</u>	<u>(2.523)</u>

Drugi finansijski rashodi obuhvataju efekte negativnih kamatnih stopa od kamatonosne finansijske imovine tj. odnose se na rashode po osnovu negativne kamatne stope na depozite koje je CBCG držala kod stranih poslovnih banaka i negativne prinose po osnovu ulaganja u HOV.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

10. KURSNE RAZLIKE, NETO

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
<i>Pozitivne kursne razlike:</i>		
- Računi CBCG u inostranstvu	4.066	237
- Gotovina u trezoru	6	8
- Blagajna	-	1
	<u>4.072</u>	<u>246</u>
<i>Negativne kursne razlike:</i>		
- Računi CBCG u inostranstvu	(4.080)	(212)
- Gotovina u trezoru	(7)	(5)
- Blagajna	(1)	(1)
	<u>(4.088)</u>	<u>(218)</u>
	<u>(16)</u>	<u>28</u>

Kursne razlike na računima CBCG u inostranstvu uslovljene su obračunom istih na depozit Ministarstva finansija ostvaren po osnovu hedžing aranžmana izražen u valuti USD, usled čega je došlo do povećanja pozitivnih i negativnih kursnih razlika koje u neto iznosu nemaju materijalno značajnu vrijednost.

11. NETO DOBICI/(GUBICI) PO OSNOVU FINANSIJSKIH SREDSTAVA KOJA SE MJERE PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPNI REZULTAT I PO AMORTIZOVANOM TROŠKU

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
<i>Gubici po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat:</i>		
Neto povećanje rezervisanja za finansijska sredstva po FV OCI	69	192
Dobici/(gubici) po osnovu prodaje HOV	<u>(126)</u>	<u>35</u>
	<u>(57)</u>	<u>227</u>
<i>Neto dobici/(gubici) po osnovu finansijskih sredstava koja se mjere po amortizovanom trošku:</i>		
Neto povećanje/smanjenje rezervisanja koja se mjere po amortizovanom trošku (napomena 17)	30	5
Neto smanjenje rezervisanja po osnovu oročenih depozita (napomena 15)	22	(3)
Neto povećanje rezervisanja po osnovu potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku	3	(1)
Neto povećanje rezervisanja po osnovu kredita i avansa (napomena 20)	-	-
	<u>55</u>	<u>1</u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

12. TROŠKOVI ZAPOSLENIH

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
Troškovi bruto zarada	7.953	6.387
Troškovi doprinosa na teret poslodavca i zaposlenog	2.263	1.760
Ostala primanja zaposlenih	1.293	781
	<u>11.509</u>	<u>8.928</u>

Troškovi zaposlenih prikazuju rast zbog korigovanja obračunske vrijednosti koeficijenta - cijene rada i isplata po osnovu odredbi Kolektivnog ugovora CBCG.

13. OSTALI TROŠKOVI POSLOVANJA

	U hiljadama EUR godina koja se završava 31. decembra	
	2023.	2022.
Troškovi materijala	117	124
Troškovi goriva i energije	206	197
Troškovi reklame i propagande	21	27
Troškovi naknada po ugovorima o djelu	34	3
Troškovi primanja članova Savjeta CBCG i Odbora za reviziju	86	74
Druge naknade fizičkim licima	99	62
Troškovi stručnih usluga	47	47
Troškovi održavanja imovine	757	617
Troškovi osiguranja imovine	13	18
Troškovi telekomunikacija i PTT troškovi	371	305
Troškovi poreza	136	42
Troškovi amortizacije	782	662
Troškovi humanitarnih aktivnosti	139	203
Troškovi reprezentacije	27	28
Troškovi seminara	150	95
Rezervisanja po osnovu otpremnine zaposlenih (napomena 30)	113	99
Otpis nenaplativih potraživanja	142	136
Ostali troškovi poslovanja	357	470
	<u>3.597</u>	<u>3.209</u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

14. GOTOVINA I DEPOZITI PO VIĐENJU

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Gotovina u trezoru i blagajni:		
- u EUR	91.564	146.134
- u stranoj valuti	15	7
- MMF – gotovinska uplata	182	182
	<u>91.761</u>	<u>146.323</u>
Kamatonosni depoziti po viđenju	77.907	97.363
Nekamatonosni depoziti po viđenju - strana valuta	1.086	1.095
Nekamatonosni depoziti po viđenju - EUR	26	25
Depoziti po viđenju - BIS	74	72
Ispravka vrijednosti	-	-
	<u>170.854</u>	<u>244.878</u>

Kamatna stopa na eurska sredstva koja su bila na računima kod komercijalnih banaka i centralnih banaka se kretala u rasponu od 0% do 4%. Kamatna stopa na sredstva koja su se nalazila kod FED-a na 31. decembar 2023. godine je iznosila 5,3%.

Tabelarni prikaz kretanja ispravke vrijednosti:

	31. decembar 2022	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2023.
Ispravka vrijednosti	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>0</u>

Sa stanjem na dan 31. decembra 2023. godine, CBCG ima položene kratkoročne kamatonosne depozite po viđenju na računima kod centralnih i poslovnih banaka u inostranstvu u iznosu od EUR 77.907 hiljada (31. decembra 2022. godine: EUR 97.363 hiljada)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

15. OROČENI PLASMANI KOD STRANIH BANAKA

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Kratkoročno oročeni depoziti kod centralnih banaka koji se mjere po amortizovanom trošku	75.475	50.066
Kratkoročno oročeni depoziti kod poslovnih banaka koji se mjere po amortizovanom trošku	258.000	489.000
Ispravka vrijednosti	(21)	(43)
	<u>333.454</u>	<u>539.023</u>

Kamatne stope na oročene EUR depozite na 31. decembra 2023. godine su se kretale u rasponu od 4,01% do 4,27% (31. decembar 2022. godine od 0,65% do 2,95%).

Oročeni depoziti kod stranih banaka mogu imati maksimalni rok dospelja do šest mjeseci.

Tabelarni prikaz kretanja ispravke vrijednosti:

	31. decembar 2022.	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2023
Ispravka vrijednosti	(43)	115	(93)	(21)

16. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT

Finansijska imovina koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) u iznosu od EUR 702.336 hiljada sa stanjem na dan 31. decembar 2023. godine (31. decembra 2022. godine: EUR 885.560 hiljada) obuhvata eurske dužničke hartije od vrijednosti sledećih emitenata:

- država čija je zvanična valuta euro ročnosti do 7 godina;
- država čija je originalna valuta nije euro, supranacionalnih institucija, federalnih pokrajina, agencija, fondova i razvojnih i specijalizovanih banaka sa garancijom i/ili vlasništvom države ročnosti do 5 godina;
- njemačkih banka koje emituju Pfandbrief obveznice ročnosti do 5 godina i
- komercijalnih banaka koje izdaju korporativne obveznice ročnosti do 5 godina.

Svi emitenti moraju zadovoljavati minimalni rejting definisan Smjernicama i moraju se nalaziti u propisanim benčmarcima.

Prinosi na ove hartije od vrijednosti na dan 31. decembar 2023. godine su se kretali u rasponu od 2,13% do 5,773%.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

16. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT
(nastavak)

Izloženost portfolija koji se mjeri po fer vrijednosti kroz OCI prodaju prema državama:

	31.12.2023.	31.12.2022.
Država		
Njemačka	90.677	75.098
Francuska	96.382	147.531
Španija	112.659	195.417
Italija	57.643	159.456
Kina	2.667	7.890
Irska	28.834	27.749
Poljska	16.738	14.747
Ostale EU države	55.279	23.897
Belgija	54.031	73.228
UAE	92.014	80.670
Ostale države izvan EU	58.116	51.323
Finska	29.758	4.776
Velika Britanija	7.538	23.778
UKUPNO	702.336	885.560

Tabela promjene fer vrijednosti finansijske imovine koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (OCI) za 2023. godinu i 2022. godinu:

	31. decembar 2022.	Promjena fer vrijednosti u toku 2023. godine	31. decembar 2023.
Fer vrijednost	(48.163)	21.892	(26.271)
	31. decembar 2021.	Promjena fer vrijednosti u toku 2022. godine	31. decembar 2022.
Fer vrijednost	2.840	(51.003)	(48.163)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

16. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT
(nastavak)

Tabelarni prikaz rezervisanja fer vrijednosti za finansijske instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat za 2023. godinu i 2022. godinu:

	31. decembar 2022.	Smanjenje rezervisanja (iskaz promjene na kapitalu)	Povećanje rezervisanja (iskaz promjene na kapitalu)	31. decembar 2023.
Rezervisanje	(266)	180	(111)	(197)

	31. decembar 2021.	Smanjenje ispravke vrijednosti (iskaz promjene na kapitalu)	Povećanje ispravke vrijednosti (iskaz promjene na kapitalu)	31. decembar 2022.
Rezervisanje	(458)	-	192	(266)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

17. FINANSIJSKA SREDSTVA KOJA SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Dužničke HOV RO	54.835	55.522
Dužničke HOV MNE	52.111	52.773
Ispravka vrijednosti	(62)	(92)
	<u>106.884</u>	<u>108.203</u>

Ponderisani prinos na hartije od vrijednosti koje se mjere po amortizovanom trošku iznosi 1,661%.

Tabelarni prikaz kretanja ispravke vrijednosti:

	31. decembar 2022.	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2023.
Ispravka vrijednosti	(92)	30	-	(62)

	31. decembar 2021.	Smanjenje ispravke vrijednosti	Povećanje ispravke vrijednosti	31. decembar 2022.
Ispravka vrijednosti	(97)	5	-	(92)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

18. VLASNIČKI FINANSIJSKI INSTRUMENT KOJI SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT

Osnivačka ulaganja na dan 31. decembar 2023. godine odnose se na ulaganja u kapital Centralno klirinško depozitarnog društva AD, Podgorica (u daljem tekstu CKDD ad Podgorica) u iznosu od 695 hiljada (31. decembra 2022. godine: EUR 687 hiljada). Od 01. januara 2019. godine u skladu sa MSFI 9, Banka je napravila neopoziv izbor i ovo osnivačko ulaganje klasifikovala kao vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI). Banka jednom godišnje (na kraju godine) utvrđuje vrijednost ovih vlasničkih vrijednosnih papira.

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Ulaganje u capital CKDD	262	262
Fer vrijednost-vlasnički instrumenti CKDD	433	425
	<u>695</u>	<u>687</u>

Tabela promjene fer vrijednosti finansijske imovine koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat za 2023. godinu i 2022. godinu:

	31. decembar 2021.	Promjena fer vrijednosti u toku 2022. godine	31. decembar 2022.
Fer vrijednost	<u>425</u>	<u>-</u>	<u>425</u>
		Promjena fer vrijednosti u toku 2023. godine	31. decembar 2023.
Fer vrijednost	<u>425</u>	<u>8</u>	<u>433</u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

19. SREDSTVA/OBAVEZE KOD MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
SREDSTVA		
Sredstva rezervi kod MMF-a	18.082	18.607
Nota za članstvo u MMF-u	55.390	57.002
Nota - Rapid financial instrument	55.245	75.801
SDR holding	86.770	92.773
Kamata, nadoknada i trošak	816	758
	<u>216.303</u>	<u>244.941</u>
		U hiljadama EUR
	<u>31. decembar 2023.</u>	<u>31. decembar 2022.</u>
OBAVEZE		
SDR alokacija	102.040	105.005
Nota za članstvo u MMF-u	55.390	57.002
Nota-Rapid financial instrument	55.245	75.801
Račun broj 1	167	193
Račun broj 2	1	1
Druge finansijske institucije	22	22
	<u>212.865</u>	<u>238.024</u>

Centralna banka Crne Gore predstavlja fiskalnog agenta države u transakcijama sa MMF-om i depozitara za sredstva MMF-a. Članstvo u MMF-u se bazira na kvoti.

Kvota za članstvo

Kvota za članstvo se utvrđuje po prijemu u članstvo i periodično se revidira u okviru opštih revizija kvota. Kvota čini osnovu za finansijski i organizacioni odnos članova sa MMF-om i, između ostalog, određuje relativnu glasačku moć članova, maksimalni pristup finansiranju MMF-a i udio člana u bilo kojoj dodjeli SDR. (Special Drawing Rights – Specijalna prava vučenja).

Kvota za članstvo kod MMF-a predstavlja inicijalna i naknadna plaćanja kvote i čini sredstva MMF članova. Odbor MMF-a je 2007. godine utvrdio visinu članske kvote za Crnu Goru u iznosu od SDR 27.500 hiljada. U februaru 2016. godine došlo je do povećanja kvote shodno 14. opštoj reviziji kvota nakon koje Kvota za članstvo Crne Gore u MMF-u iznosi SDR 60.500 hiljada što na 31. decembar 2023. godine nakon kursiranja iznosi EUR 73.639 hiljada, a za 2022. godinu EUR 75.801 hiljada.

Kvotu za članstvo čine Sredstva rezervi kod MMF-a, Nota za članstvo i sredstva na računima MMF-a br. 1. i 2.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

19. SREDSTVA/OBAVEZE KOD MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA (nastavak)

Sredstva rezervi

Sredstva rezervi kod MMF-a (Rezervna tranša) - Crna Gora je uplatila 24% od svoje kvote u gotovini, u iznosu od SDR 14.851 hiljada što na dan 31. decembra 2023. godine nakon kursiranja iznosi EUR 18.082 hiljade.

Nota za članstvo u MMF-u

Preostali dio kvote za članstvo čini Nota za članstvo u MMF-u izdata od strane Ministarstva finansija i sredstva na računu MMF-a br. 1. i 2. u iznosu od SDR 45.650 hiljada, što na dan 31. decembra 2023. godine nakon kursiranja iznosi EUR 55.558 hiljada. Nota za članstvo u MMF-u se evidentira bilansno u Izvještaju o finansijskom položaju.

Nota-Rapid financial instrument

Sredstva koja je država Crna Gora primila kao RFI (Rapid Financial instrument) evidentirana su ukupnom iznosu od 45,4 miliona SDR što na dan 31. decembar 2023. godine nakon kursiranja iznosi EUR 55.245 hiljada. Za ova primljena sredstva Ministarstvo finansija je izdalo novu Notu u korist MMF-a koju Centralna banka Crne Gore iskazuje takođe bilansno. Sredstva dobijena od MMF-a za direktno finansiranje budžeta u skladu sa RFI su obaveza Crne Gore. Servisiranje obaveza prema MMF-u po RFI ispunjava se bez finansijskog opterećenja za Centralnu banku tj. otkup i svi troškovi, uključujući kamate i druge troškove, odgovornost su Ministarstva finansija. Sa svakom otplatom dospelje rate MMF-u smanjivaće se nominalna vrijednost Note u eurima, odražavajući iznos koji je vraćen MMF-u po ovom osnovu. RFI se otplaćuje u periodu od 5 godina uključujući 3 godine grejs perioda. Nakon isteka grejs perioda tokom 2023. godine dospelje su dvije rate u iznosu od 15,1 miliona SDR (EUR 18,4 miliona), što je i dovelo do smanjenja nominalne vrijednosti Note.

SDR holding

Na račun SDR-a holding u aktivni evidentirana su doznačena sredstva Crnoj Gori po osnovu alokacije SDR-a od MMF-a. Na dan 31. decembar 2023. godine iznose EUR 86.770 hiljada. Sredstva SDR su sredstva po viđenju denominovana u SDR-u na računu otvorenom kod MMF-a za Crnu Goru. Centralna banka Crne Gore drži specijalna prava vučenja kao dio svoje funkcije upravljanja međunarodnim rezervama.

SDR alokacija

Alokacija SDR predstavlja sredstva dobijena kroz alokaciju opštih rezervi MMF-a u 2009. godini saglasno Amandmanu IV Statuta MMF-a zasnovanoj na postojećoj kvoti svake države članice. Na dan 31. decembra 2023. godine iznosi EUR 105.005 hiljada. Izvršni odbor Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) je tokom 2021. godine odobrio alokaciju MMF-ovih specijalnih prava vučenja (SDR) u iznosu od 650 milijardi dolara (oko 453 milijarde SDR), najveću u istoriji ove međunarodne finansijske institucije sa ciljem povećanja likvidnosti i rezervi 190 zemalja članica MMF-a i rješavanja dugoročne globalne potrebe za rezervama, jačanja povjerenja, otpornosti i stabilnosti globalne ekonomije. Posebno se očekuje da će sredstva ove alokacije pomoći najranjivijim zemljama da bolje upravljaju krizom izazvanom pandemijom Covidom 19. Kreirani SDR su pripisani članicama MMF-a 23. avgusta 2021. godine, proporcionalno postojećim kvotama u MMF-u. Ukupan iznos sredstava odobrenih Crnoj Gori kroz ovu raspodjelu iznosi EUR 102.040 hiljada (SDR 83.809 hiljada), što je evidentirano kroz povećanje bilansnih pozicija koja se odnose na sredstva MMF-a.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

19. SREDSTVA/OBAVEZE KOD MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA (nastavak)

Račun broj 1 i 2

Račun broj 1 se koristi za poslovne transakcije MMF-a, dok se račun broj 2 koristi za plaćanja operativnih troškova MMF-a u valuti zemlje članice.

Obaveze prema drugim finansijskim institucijama

Obaveze prema drugim finansijskim institucijama se odnose na sredstva na računima Svjetske banke-IDA račun, u iznosu od EUR 21.816.

20. KREDITI I AVANSI KOJI SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU (AC)

Kredit i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku sa stanjem na dan 31. decembra 2023. godine u iznosu od EUR 1.258 hiljada (na dan 31. decembra 2022. godine: EUR 1.295 hiljade) odnose se na kredite za rješavanje stambenih potreba zaposlenih u CBCG.

Kredit za rješavanje stambenih potreba zaposlenih izdati su, u skladu sa Pravilnikom o rješavanju stambenih potreba zaposlenih u CBCG i odlukama Komisije za stambena pitanja, pod sljedećim uslovima:

- krediti zaposlenima su beskamatni sa grejs periodom od godinu ili dvije godine i sa rokom dospelja od 30 i 35 godina;
- u cilju zaštite od kreditnog rizika, zaposleni su u toku trajanja grejs perioda dužni da zaključe i ovjere kod nadležnog organa ugovor o hipoteci u korist CBCG do konačne otplate kredita.

	31. decembar 2022	Smanjenje ispravke vrijednosti (napomena 11)	Povećanje ispravke vrijednosti(napomena 11)	31. decembar 2023.
Ispravka vrijednosti	(33)	-	-	(33)

	31. decembar 2021	Smanjenje ispravke vrijednosti (napomena 11)	Povećanje ispravke vrijednosti(napomena 11)	31. decembar 2022.
Ispravka vrijednosti	(33)	1	(1)	(33)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

21. POTRAŽIVANJA KOJA SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU (AC)

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Potraživanja po osnovu platnog prometa	478	409
Potraživanja po osnovu izvršavanja naloga prinudne naplate	939	913
Potraživanja po osnovu naknada za kontrolu banaka i mikro kreditnih finansijskih institucija	354	296
Potraživanja za unaprijed plaćene troškove	287	277
Potraživanja po osnovu kreditnog registra	170	171
Potraživanja po osnovu naknada za izvršavanja poslova fiskalnog agenta	100	-
Potraživanja po osnovu kamata na depozite	2.576	1.656
Ostala potraživanja	457	346
Ispravka vrijednosti	(2)	(5)
	<u>5.359</u>	<u>4.063</u>

Rast potraživanja po osnovu kamata na depozite rezultat je značajnog rasta kamatnih stopa na oročene depozite kod ino-banaka.

22. ZALIHE

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Zalihe materijala i sitnog inventara	16	11
Zalihe mjeničnih blanketa	3	4
Zalihe neposredno unovčivog srebra	21	22
Jubilarni zlatnici i srebrenjaci	195	190
Crnogorski kovani novac	404	465
	<u>639</u>	<u>692</u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

23. INVESTICIONE NEKRETNINE

Investicione nekretnine iskazane sa stanjem na dan 31. decembra 2023. godine u iznosu od EUR 5.685 hiljada (31. decembar 2022. godine: EUR 5.684 hiljada) se odnose na objekte izdate u zakup trećim licima.

	Investicione nekretnine
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2022. Godine	5.684
Promjena fer vrijednosti (Napomena 13)	-
Stanje, 31. decembra 2022. Godine	<u>5.684</u>
Stanje, 1. januara 2023. Godine	5.684
Prodaja	(87)
Prenos sa nekretnina	88
Promjena fer vrijednosti	-
Stanje, 31. decembra 2023. Godine	<u>5.685</u>

Investicione nekretnine su procijenjene na dan 31. maj 2021. godine od strane ovlaštenog procjenitelja. Procjena vrijednosti se radi kako bi se izvršila detaljna analiza stanja i vrijednosti nekretnina - građevinskih objekata Centralne banke Crne Gore koje se vode u knjigama Banke kao investicione nepokretnosti, u skladu sa MRS 40 – Investicione nekretnine, sa ciljem utvrđivanja fer vrijednosti investicionih nekretnina.

Savjet CBCG je dana 12.05.2023. godine donio Odluku br.0101-3834-3/2023 o prodaji nepokretnosti u Plavu, sadašnje vrijednosti 87 hiljada EUR.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

24. NEMATERIJALNA ULAGANJA

	U hiljadama EUR
Nematerijalna imovina	
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2022.	198
Nabavka	131
Stanje, 31. decembra 2022.	329
Ispravka vrijednosti	
Stanje, 1. januara 2022.	22
Amortizacija	49
Stanje, 31. decembra 2022.	71
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2023.	329
Nabavka	119
Stanje, 31. decembra 2023.	448
Ispravka vrijednosti	
Stanje, 1. januara 2023.	71
Amortizacija	81
Stanje, 31. decembra 2023.	152
Sadašnja vrijednost:	
- 31. decembra 2023. godine	296
- 31. decembra 2022. godine	258

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

25. NEKRETNINE, POSTROJENJA I OPREMA

	U hiljadama EUR				
	Zemljište	Zgrade	Oprema	Osnovna sredstva u pripremi	Ukupno
Nabavna vrijednost					
Stanje, 1. januara 2022.	4.975	17.404	1.858	294	24.531
Povećanja/(smanjenja)	-	176	655	3	834
Otpis	-	-	(106)	-	(106)
Stanje, 31. decembra 2022.	4.975	17.580	2.407	297	25.259
Ispravka vrijednosti					
Stanje, 1. januara 2022.	-	156	139	3	298
Amortizacija	-	270	347	-	617
Otpis	-	-	(22)	-	(22)
Stanje, 31. decembra 2022.	-	426	464	3	893
Nabavna vrijednost					
Stanje, 1. januara 2023.	4.975	17.580	2.407	297	25.259
Povećanja/(smanjenja)	-	306	248	(11)	543
Prodaja	-	(87)	-	-	(87)
Otpis	-	-	(16)	-	(16)
Stanje, 31. decembra 2023.	4.975	17.799	2.639	286	25.699
Ispravka vrijednosti					
Stanje, 1. januara 2023.	-	426	464	3	893
Amortizacija	-	269	433	-	702
Otpis	-	-	(13)	(3)	(16)
Stanje, 31. decembra 2023.	-	695	884	-	1.579
Sadašnja vrijednost:					
- 31. decembra 2023.	4.975	17.104	1.755	286	24.120
- 31. decembra 2022.	4.975	17.154	1.943	294	24.366

Zemljište i zgrade Banke su procijenjene na dan 31. maj 2021. godine od strane ovlašćenih procjenitelja.

Ne postoji ograničenje vlasništva, niti su nekretnine, postrojenja i oprema založeni kao garancija za obaveze.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

26. UNAPRIJED PLAĆENA BENEFICIJA ZAPOSLENIMA

Unaprijed plaćene beneficije zaposlenima, iskazana sa stanjem na dan 31. decembra 2023. godine u iznosu od EUR 536 hiljade (31. decembra 2022. godine: EUR 606 hiljade), predstavljaju unaprijed plaćene beneficije zaposlenima, dobijene kao razlika između preostalog nominalnog iznosa beskamratnih stambenih kredita datih zaposlenima i amortizovane (fer) vrijednosti kredita na dan bilansa. Iznos se amortizuje kroz naplatu kredita od zaposlenih tokom radnog staža zaposlenih u Banci.

27. OSTALA SREDSTVA

Ostala sredstva sa stanjem na dan 31. decembra 2023 godine u iznosu od EUR 348 hiljada (31. decembra 2022. godine: EUR 343 hiljade) se odnose na bibliotečki fond CBCG.

28. RAČUNI BANAKA I DRUGIH FINANSIJSKIH INSTITUCIJA

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Depoziti po viđenju	705.364	1.364.815
Oročeni depoziti FZZD	104.838	-
Obavezna rezerva poslovnih banaka u zemlji	207.300	179.744
Obavezna rezerva poslovnih banaka u inostranstvu	83.331	83.331
Centralna banka CG - Sanacioni fond	3.559	1.617
Kamate na obaveznu rezervu	477	167
	<u>1.104.869</u>	<u>1.629.674</u>

Centralna banka Crne Gore propisuje obavezu banaka da, shodno Zakonu o CBCG, a na osnovu odredbi Odluke o obaveznoj rezervi kreditnih institucija kod Centralne banke Crne Gore („Sl. List. CG“ br. 88/17, 43/20 i 19/22) obračunavaju, izdvajaju i održavaju obaveznu rezervu primjenom stope 5,5% na dio osnovice koju čine depoziti po viđenju i depoziti ugovoreni sa ročnošću do jedne godine i stope 4,5% na dio osnovice koju čine depoziti ugovoreni sa ročnošću preko jedne godine. Na depozite ugovorene sa ročnošću preko jedne godine, koji imaju klauzulu o mogućnosti razoročenja u roku kraćem od jedne godine, primjenjuje se stopa od 5,5%.

Na 50% izdvojenih sredstava obavezne rezerve Centralna banka plaća bankama mjesečno, do osmog u mjesecu za prethodni mjesec, naknadu obračunatu po stopi od ESTR (eurska kratkoročna kamatna stopa) umanjenoj za 10 baznih poena na godišnjem nivou, s tim da ova stopa ne može biti manja od nule.

Banke mogu da koriste beskamratno do 50% izdvojenih sredstava obavezne rezerve za održavanje dnevne likvidnosti ako korišćeni iznos vrate istog dana.

Na iznos korišćenih sredstava obavezne rezerve koji ne vrati istog dana i na iznos razlike između obračunate i nepravilno obračunate ili neblagovremeno izdvojene obavezne rezerve, banka plaća naknadu, po stopi utvrđenoj posebnim propisom Centralne banke.

Smanjenje depozita po viđenju je direktno posljedica smanjenja sredstava na računima kreditnih institucija kod CBCG.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

29. RAČUNI VLADE I DRUGIH DRŽAVNIH ORGANIZACIJA

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Računi Vlade	129.962	110.808
Računi ostalih državnih organizacija	51.740	50.937
	<u>181.702</u>	<u>161.745</u>

Vlada, državne organizacije i druge organizacije imaju svoje obračunske račune kod Centralne banke preko kojih učestvuju u domaćem platnom prometu.

30. OSTALE OBAVEZE

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Rezervisanja za sudske sporove	24	37
Rezervisanja za operativne rizike	33	33
Rezervisanja za otpremnine zaposlenih	498	410
Pasivna vremenska razgraničenja	123	201
Ostale obaveze	254	200
	<u>932</u>	<u>881</u>

Rezervisanja za sudske sporove

Na dan 31. decembar 2023. godine protiv Banke se vodi nekoliko sudskih sporova od strane pravnih i fizičkih lica.

Povremeno i u okviru normalnog poslovanja CBCG prima zahtjeve za nadoknadu šteta. Na osnovu sopstvene procjene i procjene internih profesionalnih savjeta, Rukovodstvo Centralne banke je mišljenja da može doći do gubitaka po osnovu sudskih procesa i shodno tome, rezervisanje po tom osnovu je sadržano u ovim finansijskim iskazima, u iznosu od EUR 24 hiljade, sa stanjem na dan 31. decembra 2023. godine.

Tabela promjena rezervisanja za sudske sporove u toku 2023. godine, prikazana je kao što slijedi:

Vrsta spora	Rezervisanja za sudske sporove na 01.01.2023.	Okončani sporovi u toku 2023.	Rashodi rezervisanja u toku 2023. godine (Napomena 13)	Rezervisanja za sudske sporove na 31.12.2023.
1	2	-	-	5=(2-3+4)
Imovinsko - pravni sporovi	19	-	-	19
Radni sporovi	18	13	-	5
Ukupno	<u>37</u>	<u>13</u>	<u>-</u>	<u>24</u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

30. OSTALE OBAVEZE (nastavak)

Rezervisanja za otpremnine zaposlenih

Rezervisanja za otpremnine zaposlenih su utvrđena primjenom odredbi Međunarodnog računovodstvenog standarda 19 – Primanja zaposlenih na dan 31. decembar 2023. godine za Centralnu banku Crne Gore i odnose se na iznose obaveza za tekuću godinu po osnovu otpremnina za odlazak u penziju.

Za potrebe obračuna korišćen je metod projektovane kreditne jedinice, koji je jedini dozvoljeni metod obračuna u skladu sa MRS 19.

CBCG je angažovala licenciranog aktuara u cilju izrade akturske procjene promjena u rezervisanjima za dugoročna primanja zaposlenih- otpremnina za odlazak u penziju na 31. decembar 2023. godine (obračunata u skladu sa MRS 19).

Pretpostavke za korišćenje izrade obračuna rezervisanja za otpremnine	2023. godina	2022. godina
Diskontna godišnja stopa	2,88%	2,88%
Rast zarada	0%	0%
Godišnja fluktuacija zaposlenih	7%	1%

Promjene na rezervisanjima za otpremnine zaposlenih prikazane su u narednoj tabeli:

	2023.	U hiljadama EUR 2022
Iznos obaveze za rezervisanje za otpremnine na dan 01.01. tekuće godine	410	323
Dodatno rezervisanje u toku godine (napomena 13)	113	99
Iznos ukidanja u toku tekuće godine ranije formiranog rezervisanja zaključno sa 31. decembar predhodne godine po osnovu isplate otpremnina	(25)	(12)
Iznos obaveze za rezervisanje za otpremnine na dan 31. decembar tekuće godine	498	410

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

31. KAPITAL

Članom 11. Zakona o CBCG propisano je da se kapital CBCG sastoji od osnovnog kapitala i rezervi. Članom 12. istog Zakona je definisano da CBCG ima osnovni kapital u visini od EUR 50.000 hiljada.

Osnovni kapital CBCG na dan 31. decembra 2023. godine iznosi EUR 52.000 hiljada i u cjelosti ima novčani oblik.

Rezerve CBCG sastoje se iz opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi.

Struktura kapitala prikazana je u pregledu koji slijedi:

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Osnovni kapital	52.000	52.000
Opšte rezerve	2.830	2.830
Specijalne rezerve	1.123	1.123
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	16.576	16.577
Revalorizacione rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	(26.271)	(48.163)
Revalorizacione rezerve za vlasničke instrumente koji se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) - CKKD	433	425
Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijske instrumente koji se mjere po FV kroz OCI	197	266
Nerealizovani revalorizacioni dobici	31	-
Nerealizovani revalorizacioni gubici	(41)	(35)
Neraspoređeni dobitak	21.521	5.252
Ukupan kapital	68.399	30.275

Ukupan kapital na dan 31. decembra 2023. godine iznosi EUR 68.399 hiljade (2022: EUR 30.275 hiljade) i povećan je u odnosu na prethodnu godinu iz razloga smanjenja negativnog trenda revalorizacionih rezervi za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz OCI i povećanja iznosa neto dobiti za 2022. godinu koja je sadržana u neraspoređenom dobitku.

Neto dobit ili gubitak CBCG utvrđuje se za svaku finansijsku godinu u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja. Saglasno Zakonu o CBCG, dobit za raspodjelu određuje se tako što se od neto dobiti oduzmu nerealizovani revalorizacioni dobici, a dodaju nerealizovani revalorizacioni dobici koji su bili oduzeti od neto dobiti prethodnih godina, a koji su realizovani u tekućoj godini. Nerealizovani revalorizacioni gubici biće prenešeni na račun nerealizovanih revalorizacionih rezervi dok se njihov saldo ne izjednači sa nulom, nakon čega će ovi gubici biti pokriveni iz dobiti tekuće godine, a nakon toga na način utvrđen članom 70 ovog Zakona. Izuzetno, nerealizovani revalorizacioni dobici i gubici za finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat drže se na računu nerealizovanih revalorizacionih rezervi do momenta njihove prodaje, odnosno dospijea.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2023. godine

31. KAPITAL (nastavak)

Tako utvrđena dobit za raspodjelu raspoređuje se u opšte rezerve u visini od 50% ostvarene dobiti. Dio dobiti za raspodjelu se može rasporediti i u specijalne rezerve, u visini koju utvrdi Savjet CBCG, a njihova visina može iznositi najviše 10% utvrđene dobiti za raspodjelu. Preostali iznos dobiti za raspodjelu čini prihod budžeta Crne Gore.

32. TRANSAKCIJE SA POVEZANIM LICIMA

Strane se smatraju povezanim ukoliko jedna strana ima mogućnost kontrole ili značajnog uticaja na poslovanje druge strane u donošenju finansijskih ili poslovnih odluka. CBCG ima odnos povezane strane sa Vladom Crne Gore, njenim ministarstvima i agencijama.

Pregled potraživanja i obaveza, kao i prihoda i rashoda, i vanbilansne evidencije iz odnosa sa povezanim licima na dan 31. decembra 2023. godine, prikazan je u sljedećoj tabeli:

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Potraživanja i obaveze		
<i>Potraživanja</i>		
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku	52.111	52.773
Ispravka vrijednosti	(15)	(43)
Potraživanja	477	295
	52.573	53.025
<i>Obaveze</i>		
Računi Vlade i drugih državnih institucija	181.702	161.745
	181.702	161.745
Prihodi i rashodi		
<i>Prihodi</i>		
Prihod od naknada	3.242	2.728
Prihodi od kamata	1.025	1.038
	4.267	3.766

Tokom 2023. godine, bruto naknade obračunate i isplaćene ključnom menadžmentu iznose EUR 401 hiljada (2022. godine: EUR 402 hiljada). Tokom 2023. godine članovima Savjeta Centralne banke, koji nijesu u stalnom radnom odnosu, obračunate su i isplaćene naknade u bruto iznosu od EUR 76 hiljade (2022. godine: EUR 58 hiljade).

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE

31. decembar 2023. godine

33. GOTOVINA I GOTOVINSKI EKIVALENTI
 (za potrebe sastavljanja Iskaza o novčanim tokovima)

	31. decembar 2023.	U hiljadama EUR 31. decembar 2022.
Gotovina i depoziti po viđenju	170.854	244.878
Kratkoročno oročeni plasmani kod stranih banaka	333.454	539.023
	504.308	783.901

34. DOGAĐAJI NAKON DATUMA ISKAZA O FINANSIJSKOJ POZICIJI

Nije bilo značajnih događaja posle datuma iskaza o finansijskoj poziciji koji bi zahtijevali objelodanjivanje u napomenama uz priložene finansijske iskaze Banke za 2023. godinu.

35. DEVIZNI KURSEVI

Zvanični kursevi valuta koji su korišćeni za preračun deviznih pozicija iskaza o finansijskoj poziciji u EUR na dan 31. decembra 2023. i 31. decembra 2022. godine bili su:

	31. decembar 2023.	31. decembar 2022.
USD	1,10500	1,06660
CHF	0,92600	0,98470
GBP	0,86905	0,88693
SDR	0,82134	0,79814
CAD	1,46420	1,44400

Potpisano u ime Centralne banke Crne Gore, dana 19. marta 2024. godine

dr Valentina Ivanović

Direktor Direkcije za finansije, računovodstvo i
kontroling

dr Jovana Radović

Guvernerka Centralne banke Crne Gore